

Қазақстан Республикасы Оқу–ағарту министрлігі
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**Бастауыш сынып білім алушыларының жеке әлеуетін
дамыту үшін білім беру ортасын қалыптастыру бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

Астана, 2025

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2025 жылғы 6 қарашадағы № 5 хаттама)

«Бастауыш сынып білім алушыларының жеке әлеуетін дамыту үшін білім беру ортасын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар».
Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2025. – 242 б.

Әдістемелік ұсынымдарда әрбір баланың әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасын құрудың әдіснамалық тәсілдері мен қағидаттары ашып көрсетілген. Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасының құрылымдық-мазмұндық моделі ұсынылады, ол 3 ортаны және оның 6 компонентін қамтиды. Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасын бағалаудың индикаторлары келтірілген. Білім беру ұйымдары жағдайындағы білім беру ортасын бағалау үшін педагогтерге, оқушыларға және ата-аналарға арналған диагностикалық сауалнама құралдары ұсынылған. Мектепте баланың тұлғалық әлеуетін тек зияткерлік тұрғыдан ғана емес, сонымен бірге эмоционалдық және әлеуметтік тұрғыдан да дамыту үшін жағдай жасау бойынша ұсыныстар берілген.

Педагогтерге әдістемелік қолдау көрсету мақсатында оқушының тұлғалық әлеуетін дамытуға қолайлы мектептегі білім беру ортасын құру бойынша ұсыныстар әзірленген.

© Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2025

Мазмұны

Кіріспе.....	4
1. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ	9
2. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ЖЕКЕ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ	50
3. БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН МОНИТОРИНГІЛЕУ: ӘДІСНАМА, ҚҰРАЛДАР, БАҒАЛАУ	96
4. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ЖЕКЕ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР	153
Қорытынды	199
Пайдаланылған дереккөздердің тізімі.....	202
Қосымша.....	224

Кіріспе

Қазіргі заманғы бастауыш мектеп – тек базалық білімді игеру орны ғана емес, сонымен қатар бала тұлғасының қалыптасуындағы негізгі орта болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда мектеп міндеттері жылдам болып бара жатқан цифрлық трансформациямен, білім беру қажеттіліктерінің әртүрлілігінің өсуімен, соңғы жылдардағы демографиялық толқынның салдарынан білім алушылар контингентінің ұлғаюымен, сондай-ақ отбасының мектепке деген сенімін нығайту және әрбір баланың әл-ауқатын қамтамасыз ету қажеттілігімен күрделене түсуде.

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектептердің басшылары мен әкімшіліктеріне, педагогикалық ұжымдарына және өңірлік әдістемелік қызметтерге арналған.

Негізгі мақсат – әрбір баланың тұтас дамуы (интеллектуалдық, эмоционалдық, әлеуметтік және құндылықтық) үшін мүмкіндіктер мен жағдайлар алатын білім беру ортасын құрудағы бастауыш мектептің ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуін әзірлеу.

Тұлғалық әлеует – баланың өмірде табысқа жетуіне көмектесетін жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерінің кешені ретінде түсіндіріледі; бұл ретте осы әлеуеттің ашылуын қамтамасыз ететін «орта – бала тәжірибесі – ересек қолдауы» байланысына басты назар аударылған. Мектеп ортасын бағалау және жақсарту үшін мектеп тәжірибесінде тікелей қолдануға болатын диагностикалық құралдар мен басқарушылық шешімдер жиынтығы ұсынылады.

Ұсынымдар мектептің жұмысқа кез келген кезеңде қосылуына болатындай етіп құрылымдалған:

- 1-бөлім – халықаралық және отандық тәсілдерге шолу;
- 2-бөлім – білім беру ортасын құрудың теориялық негіздері мен практикасы;
- 3-бөлім – мониторинг және бағалау құралдары;
- 4-бөлім – басқарушылық және әдістемелік шешімдер.

Мұндай құрылым тұжырымдаманың, диагностиканың және практикалық іс-қимылдардың бірлігін қамтамасыз етеді.

Бүгінгі бастауыш мектеп баланың тұлғалық өсуіне тікелей әсер ететін бірқатар сын-қатерлерге тап болып отыр:

- білім беру мазмұны мен оқыту технологияларын жаңарту;
- балалардың түрлі бастапқы мүмкіндіктері кезінде оқытуды дербестендіру қажеттілігі;
- психологиялық қауіпсіздік пен әл-ауқатты қамтамасыз ету;
- балаларды тәрбиелеу және әлеуметтендіру міндеттерінің талаптары.

Қазақстандық контекст инфрақұрылымдық түрлендірулермен, цифрлық шешімдерді енгізумен және мектепті басқару сапасына және ішкі сапаны қамтамасыз ету жүйелеріне қойылатын талаптардың артуымен толықтырылады. Бұл өзгерістер Қазақстанда қазіргі заманғы білім беру ортасын – физикалық инфрақұрылымнан бастап цифрлық трансформацияға және мұғалімді қолдау тетіктеріне дейін – қалыптастырып үлгерді, алайда оларды кеңінен енгізу үшін жүйелі әдістемелік қолдауды қажет етеді.

Ұсынымдар мектеп ортасын бала тұлға ретінде қауіпсіз және жайлы дамытын көпөлшемді құрылым ретінде тұтас түсінуге негізделген. Бұл тәсілдің негізгі фокусында «сәйкестікті бақылаудан» дамыту тәсіліне көшу бар, мұнда мониторинг пен бағалау мектептің өзін-өзі жаңарту, жасырын ресурстарды анықтау және жақсартуларды бірлесіп жобалау тетігі ретінде түсініледі. Мұндай ауысу зерттеу және бағалау деректерінде жазалау құралын емес, кәсіби рефлексия, командалық жұмыс және басқарушылық шешімдер үшін тірек көруге мүмкіндік береді.

Халықаралық зерттеулерде кіші мектеп оқушысының тұлғалық дамуы үшін білім беру ортасының сапасын анықтайтын 7 (кеңейтілген шеңберде 8) өзара байланысты компонент бөлініп көрсетіледі:

1) физикалық орта (зерттеулер [1] сынып пен мектеп дизайнының қолайлы ерекшеліктері – жарық, акустика, түс, кеңістіктің бейімделуі және т.б. – кіші мектеп оқушыларының оқыту қарқынының 16%-ға артуына әсер ететінін көрсетті);

2) психологиялық қауіпсіздік («Psychological Sense of School Membership» бағалау шкаласы [2] және «school connectedness» бойынша мета-талдаулар [3] қауіпсіздік сезімінің оқушылардың оқуға деген уәждемесімен және әл-ауқатымен байланысын көрсетеді);

3) әлеуметтік өзара әрекеттесулер (мета-талдау [4] жасөспірімдердегі ортақ командалық мақсаттардың жетістіктерді және қарым-қатынас сапасын бір мезгілде жақсартатынын көрсетті. Gillies зерттеуі [5] командалық оқытудың мектепке дейінгі білім беруден бастап жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруге дейінгі әсерлерін растайды);

4) оқытуды ұйымдастыру (әдістер, дараландыру, бағалау) (қалыптастырушы бағалау теориясы және әсері [6], Review of Educational Research-тегі шолу [7], шолулар/мета-талдаулар [8] конструктивті кері байланыс пен практикалардың он әсерін растайды);

5) құндылықтық-мағыналық орта (қазіргі заманғы эмпирикалық зерттеулер құндылықтық тәрбие бағдарламаларының, сондай-ақ құндылықтарды оқу ортасы мен педагогтердің практикаларына интеграциялаудың орнықты оң әсерін растайды [9; 10; 11]);

6) цифрлық орта [12; 13];

7) басқарушылық және ұйымдастырушылық орта (мета-талдау [14] трансформациялық стильмен салыстырғанда оқу нәтижелерінің жақсаруымен

«нұсқаулық» көшбасшылықтың байланысты екенін көрсетеді. Нұсқаулық көшбасшылық деп директордың мектепті басқаруы, онда дәл оқытумен (іс-шаралармен және есептермен ғана емес) жұмыс істеудің тұрақты циклдері белгіленген, мынадай іс-шаралар циклі іске асырылатын басшылық саналады: мақсаттар – бақылау – кері байланыс – бағдарламаларды және бағалауды түзету;

8) Дамытушылық шеңбер және тұрақтылық (Whole-School Approach) («whole-school approaches» моделі мектепті ұйымдастыруды, оқытуды және мектеп өмірін тұрақты дамытуды біріктіреді [15; 16]).

Интегративті шолу [16] мектеп климатының бес компонентін бөліп көрсетеді: қауіпсіздік; қарым-қатынастар; оқыту және сабақ беру; институционалдық (ұйымдастырушылық) орта; жақсарту процестері. Бұл бастауыш мектеп үшін ұсынылған 8 компонентті шеңбермен үйлеседі.

Құжатта әрбір компонент үшін мектеп өзінің контекстіне бейімдей алатын индикаторлар мен құралдардың мысалдары ұсынылған.

Ұсынымдарды енгізудегі табыс – кіші мектеп оқушысы:

- өзін қауіпсіз, қабылданған және құрметтелгенін сезінетін;
- дауысқа, таңдауға, шамасы жететін тәуекелге және қателік кезінде қолдауға құқығы бар;
- сыныпта, мектепте, қоғамдастықта бірлескен іс-әрекет пен жауапкершілік тәжірибесін алатын;
- оқудың мәнін көретін – білімнің өмірмен, болашақ мақсаттармен және мүдделермен байланысын түсінетін; цифрлық мәдениетті шығармашылық, ынтымақтастық және өзін-өзі реттеу құралы ретінде игеретін орта болып табылады.

Құжатта ұсынылған мониторинг модельдері мен құралдары осы параметрлерді жүйелі түрде тіркеуге, оларды балалардың, ата-аналардың және педагогтердің қатысуымен талқылауға, содан кейін нәтижелерді іс-қимыл жоспарына – мектептің «өлшеу – талдау – жақсарту – қайта өлшеу» цикліне ауыстыруға мүмкіндік береді.

Мектеп әкімшілігіне құжат жеті орта компоненті және ішкі сапаны бағалау практикасы призмасы арқылы тұтас «мектеп картасын» ұсынады. Мұнда сіз мониторингтің үлгілік архитектурасын, индикаторлар тізбесін, рөлдерді бөлу және өзгерістер үшін жауапкершілік логикасын, сондай-ақ басқарушылық шешімдердің үлгілерін: регламенттерден бастап біліктілікті арттыру бағдарламаларына дейін таба аласыз.

Педагогтерге ұсынымдар күнделікті жұмыс құралдарын ұсынады: сыныптағы психологиялық қауіпсіздік қағидаттары; қалыптастырушы бағалау тәсілдері; тапсырмаларды саралау матрицасы; балалар арасындағы ынтымақтастықты дамыту практикалары; «сабақты баланың түсіну» және отбасын тарту тәсілдері. Тақырыптар/тоқсандар қорытындысы бойынша өзін-өзі бағалауға және командалық рефлексияға болатын индикаторлар бөлек сипатталған.

Ұсынылатын модель негізделетін қағидаттар:

1) *Адамға бағытталу.* Бала оқытудың объектісі емес, белсенді субъектісі болып табылады. Оның пікірі жоспарлау және бағалау кезінде ескеріледі. Мектеп қателіктер мен сынақтардың қауіпсіз тәжірибесі үшін жағдай жасайды, өзін-өзі реттеу мен өзін-өзі бағалауды дамытады;

2) *Оқыту мен тәрбиелеудің бірлігі.* Академиялық және тұлғалық даму өзара күшейтетін процестер ретінде қарастырылады; мектеп білімдік мағынаға ие болатын құндылықтарға қаныққан ортаны мұқият құрады;

3) *Психологиялық қауіпсіздік.* «Мұғалім-оқушы-сынып» қарым-қатынасының сапасы баланың ынталылығын, уәждемесін және қиындықтарға төзімділігін анықтайды. Сондықтан мектеп саналы түрде сенім, эмпатия және құрмет практикаларын дамытады;

4) *Дараландыру және қолжетімділіктің әділдігі.* Мектептегі балалардың әртүрлілігі саралаумен және қолдаумен қамтамасыз етіледі, инклюзивті практикалар дамиды, әркімнің прогресін «байқауға» мүмкіндік беріледі;

5) *Үздіксіз даму және жақсарту.* Мониторинг, өзін-өзі бағалау және сыртқы бағалау мектептің даму саясатына енгізілген және өзгерістерді бірлесіп жоспарлауға қызмет етеді;

6) *Стейкхолдерлермен әріптестік.* Ата-аналар білім беру процесінің қатысушылары болып табылады. Сыртқы мүдделі ұйымдар мектептің тәрбие кеңістігін кеңейтеді және баланың тәжірибесіне өмірлік мән береді;

7) *Цифрлық мәдениет.* Технологиялар дараландыруды, ынтымақтастықты, зерттеуді және рефлексияны күшейтеді. Осыған байланысты мектеп білім алушыларда жауапты және қауіпсіз цифрлық мінез-құлықты қалыптастырады.

Әдістемелік ұсынымдар өзара байланысты үш компонентті біріктіреді:

- көзқарас (ортаны қалай көргіміз келеді);
- диагностика (ағымдағы жағдайды қалай бағалауға болады);
- іс-қимылдар (нені және қалай өзгерту керек).

1-бөлім жетекші елдердің практикаларын отандық бастамалармен салыстырады, табысты жүйелердің инварианттық белгілерін көрсетеді: даму институты ретіндегі мектептің автономиясы, мұғалімді кәсіби қолдау, оқытуды дараландыру, азаматтық бағыттылық және әл-ауқатқа қамқорлық жасау. Бұл Қазақстандағы мектеп ортасының сапасын түсіну үшін негіз қалайды.

2-бөлім білім беру ортасын әзірлеудің негізгі тәсілдерін сипаттайды. Онда шетелдік және ресейлік ғалымдардың білім беру ортасын зерттеу және құру бойынша зерттеу нәтижелері қарастырылады. Сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамыту бойынша білім беру ортасының отандық құрылымдық-мазмұндық моделі ұсынылады.

3-бөлім көпөлшемді мониторинг моделін ұсынады: әр компонент бойынша индикаторлар, деректерді жинау құралдары (сауалнамалар, бақылаулар, фокус-топтар, құжаттарды талдау), сондай-ақ деректерді түсіндіру және оларды

басқарушылық шешімдерге ауыстыру логикасы. Мектеп үшін құралдардың қолжетімділігіне және барлық қатысушыларға тұрақты кері байланыс беруге баса назар аударылады.

4-бөлім. Кеңістікті ұйымдастыруға, қарым-қатынас мәдениетін дамытуға және эмоционалдық әл-ауқатты қолдауға; өзін-өзі бағалау және жоспарлау бойынша құжаттардың үлгілеріне қатысты практикалық шешімдерді қамтиды.

Нәтижесінде мектеп білім беру ортасын сипаттау және жақсарту жөніндегі нұсқауларды, сапа индикаторларын және білім беру процесінің барлық қатысушыларымен келісілген өзгерістер жоспарын алады. Орта мерзімді перспективада педагогтік ұжым деректермен жұмыс істейтін, ал басшылар мектептің дамуын қолдайтын орнықты жақсарту мәдениеті қалыптасады. Ұзақ мерзімді перспективада мектеп кіші мектеп оқушыларының тұлғалық және академиялық әлеуетін дамытады, педагогтердің мазасыздық және кәсіби жанып кету қаупін төмендетеді, отбасылардың сенімін нығайтады және білім алушылар мен педагогтер үшін мектепте қолайлы ахуал жасайды.

Қолайлы мектеп климатының тұрақтылығы келесілермен қамтамасыз етіледі:

- 1) «деректер – шешім – іс-әрекет – нәтиже – жаңа деректер» циклінің үздіксіздігі;
- 2) педагогтердің кәсіби дамуының кіріктірілген жүйесі;
- 3) өзін-өзі бағалау және нәтижелерді талқылаудың басқарушылық практикалары;
- 4) ата-аналармен және қоғамдастықпен әріптестік;
- 5) цифрлық құралдарды интеграциялау.

Ұсынылып отырған тәсілдер мен құралдар ұсынылатын шеңбер болып табылады. Олар әрбір мектептің контекстіне бейімделуі тиіс. Алдымен басым бағытты (мысалы, психологиялық қауіпсіздік немесе кеңістікті ұйымдастыру) таңдау қажет. Әрі қарай, ағымдағы жағдайды зерттеп, нәтижелерді қатысушылармен талқылап және мектептегі ортаны өзгертуді жоспарлау қажет. Ауқымдауды мектеп ұжымының дайындығына қарай, тұрақты рефлексияға және тәжірибе алмасуға сүйене отырып жүзеге асыру керек.

Осылайша, компоненттер картасын тексеруден және басқарушылық шешімдерді қабылдаудан бастаған жөн.

1. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

1.1 Халықаралық тәжірибе

Қазіргі заманғы білім беру тек академиялық білім беруді ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың жеке тұлғасының жан-жақты дамуына ықпал ететін жағдайларды жасауды талап етеді. Білім беру – білім алушылардың тұлғалық дамуын және табысты әлеуметтенуін айқындайтын негізгі факторлардың бірі. Бұл процесте білім беру ортасы негізгі құзыреттерді, эмоционалдық интеллектті, сыни ойлауды және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Жаһандану, технологиялар және жаңа сын-қатерлер күнделікті өмірдің бір бөлігіне айналған тез өзгертін әлем жағдайында білім беру жүйелері бейімделіп, білім алушыларға жан-жақты даму мүмкіндіктерін беруі керек. Әлемнің жетекші елдері білім алушылардың тұлғалық өсуіне бағытталған оқыту модельдерін белсенді түрде әзірлеуде. Білім алушылардың жеке қабілеттерін қолдауға бағытталған білім беру ортасын қалыптастырудың бірегей модельдері жасалды. Бұл бағытта Финляндия, Канада, АҚШ және Австралия өздерінің білім беру жүйелерін уақыт талаптарына бейімдеп, үлкен табыстарға жетті.

Финляндия

Финляндия халықаралық рейтингтерде жоғары нәтижелер көрсетіп, білім беру саласындағы жетекші елдердің бірі болып саналады. Фин білім беру моделі жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға ықпал ететін жеке тәсілге, білім алушылардың креативтілігі мен дербестігін дамытуға бағытталған. Фин білімі білім алушылардың қажеттіліктеріне барынша бейімделуге бағытталған [17]. Мұнда әлсіз және мықты оқушыларға дәстүрлі бөлуден бас тартып, оның орнына жеке білім беру бағдарларына баса назар аударылады. Жобалық оқыту әдістемелері оқушыларға талдамалық ойлауды және өз бетінше шешім іздеу қабілетін дамытуға көмектеседі.

Финляндиядағы білім беру ортасын ұйымдастырудың негізгі қағидаттарын, сондай-ақ оның тиімділігін қамтамасыз ететін әдістемелерді қарастырайық [18]:

1) *Жеке тәсіл және оқытудың икемділігі.* Фин білім беру жүйесінің басты қағидаттарының бірі – оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бағытталу. Оқу бағдарламалары әрбір білім алушының қабілетіне бейімделеді, бұл оған материалды қолайлы қарқынмен меңгеруге мүмкіндік береді. Дәстүрлі жүйелерден айырмашылығы, фин мектептері оқу пәндері мен оқыту форматтарын таңдауда көбірек еркіндік ұсынады, бұл балаларды білім беру процесіне белсенді қатысуға ынталандырады;

2) *Практикаға бағытталған және жобалық оқыту.* Фин білім беру жүйесі білімді практикалық қолдануға баса назар аударады. Жобалық оқыту білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушылар тек теорияны оқып қана қоймай, оны іс жүзінде қолдана отырып, нақты міндеттерді шешеді. Бұл

сыни ойлауды, креативтілікті және топта жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, жоғары сыныптарда оқушылар зерттеу жобаларына қатыса алады, стартаптар әзірлей алады немесе жергілікті қоғамдастықтарға қатысты тапсырмаларды орындай алады. Мұндай тәсіл оларға тек теориялық білімді бекітуге ғана емес, сонымен қатар нақты өмірде қажетті дағдыларды меңгеруге де көмектеседі.

3) *Қолайлы психологиялық ахуал.* Фин жүйесінің тағы бір маңызды аспектісі – қолайлы психологиялық ахуал. Академиялық жетістіктерге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатына ерекше назар аударылады. Фин мектептері стрессті төмендетуге және оқуға деген уәждемені қолдауға ықпал ететін жайлы орта жасайды. Мектептер оқушылар өздерін сенімді сезінетін қолайлы жағдайлар жасау арқылы стрессті барынша азайтуға ұмтылады. Бұл балаларда ішкі уәждеме мен үздіксіз өзін-өзі дамытуға дайындықты қалыптастырады. Оқу орындарында мұғалімдер балаларға өз күштеріне деген сенімділікті дамыта отырып, табысқа жетудің өз жолдарын табуға көмектесетін тәлімгерлік әдістері белсенді енгізілуде;

4) *Фин мектебіндегі педагогтің рөлі.* Финляндиядағы мұғалімдер сапалы білім беру ортасын құруда негізгі рөл атқарады. Фин жүйесі педагогтерді даярлауға жоғары талаптар қояды: барлық мұғалімдер магистр дәрежесіне ие болуға міндетті, ал олардың кәсіби дамуы үздіксіз процесс болып табылады. Оқыту сапасы оқыту әдістемелері мен құралдарын таңдауда айтарлықтай автономия берілген мұғалімдерге деген сеніммен тікелей байланысты. Осындай жүйенің арқасында мұғалімдер инновациялық тәсілдерді қолдана отырып, оқу процесін әр сынып пен оқушының ерекшеліктеріне бейімдей алады. Бұл ретте педагогтер тәжірибе алмасуға ынталандырылады, бұл білім беру практикасын үнемі жетілдіруге ықпал етеді;

5) *Білім берудегі технологиялар мен цифрландыру.* Финляндия білім беру процесіне цифрлық технологияларды белсенді түрде енгізуде. Интерактивті платформаларды, онлайн-ресурстарды және цифрлық құралдарды пайдалану оқытуды қолжетімді және қызықты етуге мүмкіндік береді. Оқушылар материалды өз бетінше оқи алады, оқытушылармен және сыныптастарымен цифрлық ортада өзара әрекеттесе алады, сондай-ақ виртуалды жобаларға қатыса алады. Цифрландыру оқытуды дараландыруға ықпал етеді: әрбір оқушы бағдарламаны өз қарқынымен меңгере алады, қосымша ресурстарды алады және өзін-өзі тексеру үшін цифрлық құралдарды пайдаланады. Сонымен қатар, технологиялар мұғалімдерге оқушылардың үлгерімін талдауға және олардың қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру процесін түзетуге көмектеседі.

Осылайша, Фин білім беру жүйесі білім алушылардың тұлғасын дамытуға бағытталған тиімді модель болып табылады. Жеке тәсіл, білімді практикалық қолдану, мұғалімдердің жоғары біліктілігі және цифрлық технологияларды белсенді пайдалану табысты оқыту үшін жағдай жасайды. Финляндия тәжірибесі

икемділік, педагогтерге деген сенім және оқушылардың қажеттіліктеріне бағдарлану білім беру сапасын айқындайтын негізгі факторлар болып табылатынын көрсетеді. Басқа елдерде осындай қағидаттарды енгізу білім беру жүйелерінің тиімділігін арттыруға және тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал ететін орта құруға мүмкіндік береді.

Канада

Канадалық білім беру жүйесі білім алушылардың жеке тұлғасының жан-жақты дамуына ықпал ететін ортаны құруға ерекше тәсілімен ерекшеленеді. Канадалық оқыту жүйесі академиялық дайындықты әлеуметтік дағдыларды тәрбиелеумен біріктіреді. Оқу жоспарларына көшбасшылық қасиеттерді, жауапкершілік сезімін және ұжымда жұмыс істеу біліктілігін дамытатын бағдарламалар интеграцияланған. Канадада инклюзивті білім беруге де көп көңіл бөлінеді. Білім беру ұйымдары әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін ескеруге бағытталған, бұл әрбір бала өз қабілеттерін іске асыра алатын ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл жүйеде академиялық жетістіктер де, балалардың эмоционалдық әл-ауқаты да белсенді түрде ескеріледі.

Канадада білім алушылардың тұлғалық әлеуетін тиімді қалыптастыруды қамтамасыз ететін бірнеше қағидаттарды бөліп көрсетуге болады:

1) *Білім алушылардың қажеттіліктері мен мүдделеріне бағытталған жекелендірілген оқыту.* Канадалық білім беру жүйесінің негізі – әрбір білім алушының бірегей екенін және жеке тәсілді қажет ететінін мойындау [20]. Көбінесе стандартталған оқыту қолданылатын көптеген елдерден айырмашылығы, Канадада оқушыларға өз қарқынымен оқуға, өздерінің мүдделері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін пәндер мен іс-әрекет түрлерін таңдауға мүмкіндік беруге баса назар аударылады. Осылайша, канадалық мектептер жай ғана білім беруге емес, сонымен қатар білім алушыларда оқуға дербес және саналы көзқарас дағдыларын дамытуға ұмтылады. Жекелендірудің жарқын мысалдарының бірі – оқытушыларға бағдарламаны әрбір оқушының деңгейі мен ерекшеліктеріне бейімдеуге мүмкіндік беретін икемді оқу жоспарлары мен тәсілдерін пайдалану. Мектептерде оқушылар тек теорияны оқып қана қоймай, нақты міндеттерді шешетін жобалық және зерттеу әдістері жиі қолданылады, бұл олардың сыни ойлауы мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

2) *Инклюзивтілік және білім берудің қолжетімділігі.* Канадалық білім беру жүйесінің ерекшелігі – оның инклюзивтілігі. Мұнда әрбір оқушы өзінің физикалық, ақыл-ой немесе әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім алуға тең мүмкіндіктерге ие болатын тәсіл іс жүзінде іске асырылады. Канадалық мектептер ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін білім беру қызметтерінің қолжетімділігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ әртүрлі әлеуметтік және мәдени топтардан шыққан балаларды белсенді түрде қабылдайды. Мектептер барлық балалар, олардың бастапқы жағдайларына қарамастан, білім беру процесінің маңызды қатысушылары ретінде сезінуі үшін жұмыс істейді. Бұл мүмкіндігі шектеулі балалар үшін арнайы

жағдайлар жасау, сондай-ақ білім алушылардың тілдік және мәдени айырмашылықтары ескерілетін көпмәдениетті сыныптарды қолдау арқылы жүзеге асады. Мұның бәрі әрбір балаға өз әлеуетін ашуға мүмкіндік бере отырып, білім беру процесінде теңдік пен әділдікті қамтамасыз етуге көмектеседі [21].

3) *Ұжымдық оқыту арқылы әлеуметтік өзара әрекеттесуді дамыту.* Канадада ұжымдық оқыту әдісі белсенді қолданылады, бұл когнитивті дағдыларды ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың әлеуметтік құзыреттерін дамытуға да ықпал етеді. Топтық жобалар мен бірлескен зерттеулер балаларға топта жұмыс істеуге, пікір алмасуды, басқаларды тыңдауды және құрметтеуді үйренуге мүмкіндік береді. Бұл қарым-қатынас, ынтымақтастық және көшбасшылық дағдыларын қалыптастыру үшін маңызды, бұл оларды ұжымда жұмыс істеу және ортақ міндеттерді шешу қабілеті барған сайын маңызды болып келе жатқан қазіргі қоғамдағы өмірге дайындайды. Бірлескен оқыту әдісі әрбір қатысушы процеске өз үлесін қоса алатын теңдік пен әділдік идеяларын қолдайды. Бұл тәсіл сыни ойлауды және стандартты емес шешімдерді іздеу қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді.

4) *Технологиялар мен цифрлық сауаттылықты интеграциялау.* Соңғы жылдары Канадада білім беру процесіне цифрлық технологиялар белсенді енгізілуде. Заманауи мектептер оқушыларға ақпараттық технологияларды меңгеру үшін кең мүмкіндіктер ұсынады. Онлайн-ресурстарға қол жеткізу, оқытушылармен қарым-қатынас жасау және тапсырмаларды орындау үшін виртуалды платформаларды пайдалану оқушыларға білімді тереңдетіп қана қоймай, сонымен қатар қазіргі өмірде маңызды рөл атқаратын цифрлық құралдармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Цифрландыру оқытуды жекелендіруге де көмектеседі: оқушылар өздеріне қолайлы қарқынмен жұмыс істей алады, қосымша оқу материалдары мен олардың деңгейі мен мүдделеріне сәйкес ресурстарға қол жеткізе алады. Сонымен қатар, мұғалімдер оқушылардың үлгерімін талдау және әр оқушының қажеттіліктеріне сай білім беру процесін дәлірек реттеу үшін цифрлық құралдарды пайдаланады.

5) *Эмоционалдық қолдау және тұлғаны дамыту.* Канадалық мектептер тек білімге ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың эмоционалдық жағдайына да баса назар аударады. Білім беру жүйесі өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі бағалауға қабілетті, тұрақты және үйлесімді тұлғаны қалыптастырудың маңыздылығын мойындайды. Білім беру процесінде оқушылардың психоэмоционалдық жағдайына көңіл бөлінеді: мектептерге эмоционалдық реттеу, стрессті басқару және жанжалдарды шешу дағдыларын дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізу ұсынылады. Көптеген канадалық білім беру ұйымдары балаларға эмпатия, өзін-өзі бақылау және көптеген көзқарастарды құрметтеу сияқты маңызды өмірлік дағдыларды үйренетін психологиялық қолдау бағдарламаларын ұсынады. Бұл оқушыларға тек сәтті білім алуға ғана емес, сонымен қатар жоғары эмоционалдық интеллект деңгейін дамытуға мүмкіндік береді, бұл болашақта оларға өзгерістерге жақсы бейімделуге және өмірлік қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

6) *Ата-аналар мен қоғамдастықтың қатысуы.* Канадада мектеп, отбасы және жергілікті қоғамдастық арасындағы әріптестік идеясы белсенді түрде қолдау табады [22]. Ата-аналар білім беру процесінде маңызды рөл атқарады және олардың қатысуы барлық деңгейлерде белсенді түрде ынталандырылады. Мектептер ата-аналарға оқу процесіне қатысуға, іс-шаралар мен талқылауларға, сондай-ақ олардың балаларының ерекшеліктерін ескеретін бағдарламаларды әзірлеуге қатысуға мүмкіндік береді.

Осылайша, канадалық білім беру жүйесі білімді беруді ғана мақсат етпейді, сонымен қатар табысқа, тұрақтылыққа және айналадағыларға құрметпен қарауға бағытталған толыққанды тұлғаны дамыту үшін жағдай жасайды. Бұл оқытуды дараландыру, инклюзивтілік, технологияларды пайдалану, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамыту, сондай-ақ отбасылармен және қоғамдастықтармен белсенді ынтымақтастық арқылы жүзеге асады.

Америка Құрама Штаттары

1) АҚШ білім беру саласындағы жетекші елдердің бірі ретінде білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне бағытталған және олардың креативтілігін, сыни ойлауын және әлеуметтік жауапкершілігін ынталандыратын жүйені әзірледі. АҚШ-тағы білім беру жүйесі өзінің икемділігімен, инклюзивтілігімен және әрбір білім алушының жеке қажеттіліктеріне бағдарлануымен танымал. Бұл білім беру процесіне білім берумен қатар, тұлғалық әлеуетті дамытуға да мүмкіндік береді [23; 24]. Балалардың тұлғалық әлеуетін дамытуға бағытталған АҚШ-тағы білім беру ортасын құрудың негізгі тәсілдерін, соның ішінде оқыту процесін жекелендіруді, инклюзивтілікті, жобалық әдістемелерді және психологиялық қолдауды қарастырайық, бұл үйлесімді өсуге және білім алушыларды қазіргі қоғамның сын-қатерлеріне дайындауға ықпал етеді.

2) *Оқу процесін жекелендіру және саралау.* АҚШ-тың білім беру жүйесі білім алушылардың жеке қажеттіліктері мен мүдделеріне баса назар аударады, бұл сараланған тәсілдің негізі болып табылады. Барлығына арналған бірыңғай оқыту моделіне бағытталған білім беру жүйелерінен айырмашылығы, американдық мектептер оқу процесін әрбір оқушының бірегей қажеттіліктеріне сәйкестендіруге бағытталған әдістерді белсенді түрде енгізеді. Оқу жоспарлары мен материалдары балалардың дайындық деңгейіне, олардың мүдделері мен қажеттіліктеріне байланысты бейімделеді. Мұндай тәсіл пәндер мен оқыту әдістерін таңдаудағы еркіндікті көздейді, бұл білім алушыларды ынталандырады және оларға жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, жоғары сыныптарда оқушылар болашақ мамандығына немесе жеке қалауына бағытталған жеке курстар құра алады. Бұл өзін-өзі жүзеге асыру және өз күшіне деген сенімді қалыптастыру үшін жағдай жасайды [23; 24].

3) *Теңдік негізі ретіндегі инклюзивті білім беру.* АҚШ-тағы білім берудің маңызды қағидаттарының бірі – инклюзивтілік, ол барлық білім алушылар үшін олардың физикалық немесе ақыл-ой ерекшеліктеріне, сондай-ақ әлеуметтік

жағдайына қарамастан тең мүмкіндіктер жасауды көздейді. Американдық білім беру жүйесі ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды қоса алғанда, барлық балалардың сапалы оқытуға қол жеткізуін және өз әлеуетін толық көлемде іске асыра алуын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті практикалар аясында американдық мектептер бейімделгіш технологияларды, арнайы оқу материалдарын және жеке оқыту жоспарларын белсенді пайдаланады, бұл ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға білім беру процесіне қатысу үшін тең жағдайлар жасайды [25]. Осылайша, әрбір бала қолдау мен даму мүмкіндіктерін сезінетін білім беру ортасын құру үйлесімді тұлғаны қалыптастырудың маңызды аспектісі болып табылады.

4) *Жобалық оқыту және практикалық дағдыларды дамыту.* Американдық білім беру ортасының тағы бір маңызды ерекшелігі – жобалық оқытуды белсенді пайдалану, бұл білім алушыларға тек теориялық білімді меңгеріп қана қоймай, оны нақты жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Жобалық жұмыстар арқылы оқушылар сыни ойлау, креативтілік және ынтымақтастық дағдыларын дамытады, бұл олардың тұлғалық әлеуетін дамытуға тікелей ықпал етеді [26]. АҚШ-тағы жобалық оқыту белсенді жұмыстың әртүрлі нысандарын, мысалы, зерттеулерді, стартаптар құруды және нақты әлеуметтік міндеттерді шешуді қамтиды. Мысалы, жоғары сынып оқушылары ғылыми жобаларға қатыса алады немесе жергілікті қоғамдастықтар үшін өзекті мәселелер бойынша жұмыс істей алады. Бұл тәсіл балаларға көшбасшылық қасиеттерді дамытуға, командада жұмыс істеуді үйренуге және өз жұмысының нәтижелері үшін жауапкершілікті алуға мүмкіндік береді [27].

5) *Әлеуметтік жауапкершілік пен азаматтық ұстанымды қалыптастыру.* Американдық білім беру жүйесі білім алушыларда азаматтық ұстаным мен әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға белсенді түрде ықпал етеді. Оқу бағдарламалары азаматтардың құқықтары мен міндеттеріне, қоғам өміріне қатысуға және жаһандық және жергілікті проблемаларды шешуге арналған сабақтарды қамтиды [28]. Балаларды әлеуметтік жобаларға, волонтерлік бастамаларға және азаматтық белсенді іс-әрекеттерге жүйелі түрде тарту олардың қоғамдағы рөлін түсінуді дамытуға ықпал етеді және тұлғалық құндылықтарды нығайтады [29]. Волонтерлік қызметке араласу арқылы оқушылар тек теорияны ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы оң өзгерістер үшін қажетті дағдыларды дамытады. Бұл олардың тек жеке проблемаларын шешуге ғана емес, сонымен қатар өз қоғамдастығындағы әлеуметтік процестерге әсер етуге дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді.

6) *Психологиялық қолдау және менторлық.* Қолайлы психологиялық ахуалды құру АҚШ-тағы білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Білім алушыларды психологиялық қолдау балаларға олардың жеке және академиялық қиындықтарына көмектесуге бағытталған түрлі менторлық бағдарламалар мен консультациялар арқылы белсенді дамытылуда [30; 31]. Білім беру мекемелерінде оқу және әлеуметтік бейімделу процесінде туындайтын күйзелісті жеңуге көмектесуге дайын психологтар мен тәлімгерлер жұмыс істейді.

Жоғары сынып оқушылары кіші сынып оқушыларына көмектесетін, ал оқытушылар жеке консультациялар ұсынатын менторлық бағдарламалар қолдау мен сенім ахуалын жасайды. Бұл тек академиялық табысқа ғана емес, сонымен қатар балалардың сенімділігін дамытуға ықпал етеді, бұл оларға тыныш және қолдаушы ортада өз қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

7) *Мектеп пен қоғамның өзара әрекеттесуі.* Американдық білім беру мекемелері білім алушылардың отбасыларымен және жергілікті қоғамдастықтармен белсенді түрде өзара әрекеттеседі [32]. Ата-аналардың оқу процесіне араласуы балалар үшін оң ахуал жасауға және білім беру ортасындағы сабақтастықты қамтамасыз етуге көмектеседі. Ата-аналар көбінесе мектеп іс-шараларына, оқытушылармен кездесулерге қатысады және олардың балаларының ерекшеліктерін ескеретін оқу бағдарламалары мен стратегияларын әзірлеуге қатысады. Мектеп, отбасы және қоғамдастық арасындағы мұндай әріптестік білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді, білім алушылардың тұлғалық қасиеттерін неғұрлым тиімді дамыту үшін жағдай жасайды [33]. Білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы ашық және айқын қарым-қатынас сенім мен өзара түсіністік ахуалын құруға ықпал етеді, бұл оқытудың табыстылығына тікелей әсер етеді.

АҚШ-тағы білім беру ортасы икемділік, инклюзивтілік және білім алушылардың жеке қабілеттерін дамыту қағидаттарына негізделген. Сараланған оқыту, жобалық әдістемелер, әлеуметтік өмірге белсенді араласу, психологиялық қолдау және ата-аналармен өзара әрекеттесу тұлғалық әлеуетті жан-жақты дамыту үшін жағдай жасайды. Бұл тәсілдер білім беру қызметіндегі табысты қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар қоғамның күрделі проблемаларын шешуге дайын, үйлесімді және өзіне сенімді адамдарды қалыптастыруға ықпал етеді.

Австралия

Австралиядағы білім беру – педагогикалық жүйенің оқушылардың тұлғалық әлеуетін ашу үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қалай біріктіре алатынының жарқын мысалдарының бірі. Соңғы онжылдықтарда австралиялық білім беру практикасы тек академиялық табыстарға ғана емес, сонымен қатар тұлғаны жан-жақты дамытуға бағытталған [34]. Бұл тәсіл бүкіл әлемдегі педагогтер мен зерттеушілердің назарын аударды, өйткені Австралия білім беру мен тәрбиенің табысты интеграциясын қамтамасыз ететін инновациялар белсенді қолданылатын ел болып табылады. Бұл контексте негізгі құзыреттерді, әлеуметтік және эмоционалдық тұрақтылықты дамытуға, сондай-ақ білім алушыларда өмірлік маңызды уәждемені қалыптастыруға ықпал ететін білім беру ортасын құруға ерекше назар аударылады.

Австралияда балалардың тұлғалық әлеуетін дамытуға бағытталған білім беру ортасын құрудың негізгі тәсілдерін бөліп көрсетейік:

1) *Жекелендірілген оқыту.* Австралиялық білім беру тәсілінің негізгі элементі – әрбір білім алушының қажеттіліктеріне, мүдделеріне және даму

қарқынына бағытталған жекелендірілген тәсіл. Австралиялық мектептер білім беру процесін нақты оқушыға бейімдеу үшін әдістер мен тәсілдердің бай палитрасын ұсынады. Мысалы, сараланған тапсырмаларды, қалыптастырушы бағалауды және қолдаушы технологияларды пайдалану мұғалімдерге әрбір баланың бірегей қабілеттерін, оның бастапқы деңгейіне қарамастан, қолдауға көмектеседі.

Білім беру ортасында танымдық дағдыларды – өз оқыту процесін түсіну және басқару қабілетін дамытуға ерекше назар аударылады. Бұл білім алушыларға пәндік білімді меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар сыни ойлауды дамытуға көмектеседі, бұл қазіргі заманғы сын-қатерлер жағдайында өте маңызды. Осы тұрғыда педагог жай ғана білім көзі емес, тәлімгер рөлін атқарады, бұл білім алушыларда дербестікті, жауапкершілікті және өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

2) *Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту (SEL)*. Білім беру ортасының тағы бір маңызды құрамдас бөлігі – әлеуметтік-эмоционалдық оқытуға (SEL) баса назар аудару. Австралияда SEL-ді мектеп практикасына енгізу соңғы онжылдықтардағы ең озық қадамдардың бірі болды [34]. Бұл тәсіл оқушылардың эмоционалдық интеллектін дамытып қана қоймай, сонымен қатар оларда өзара әрекеттесу, жанжалдарды шешу дағдыларын, сондай-ақ өз эмоциялары мен сыртқы әсерлерге реакцияны түсінуді қалыптастыруға ықпал етеді. SEL эмпатияны дамытуға бағдарлайды, бұл өз кезегінде өзара түсіністікті және мәдени, әлеуметтік және жеке айырмашылықтарға құрметті күшейтеді. Осылайша, білім алушылар әлеуметтік интеграцияға, сондай-ақ қоршаған әлемді өзара байланысты элементтер жүйесі ретінде қабылдауға неғұрлым дайын болады. Бұл дағдылар олардың табысты әлеуметтендіруге және өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға ықпал етеді [34; 35].

3) *Инновациялық технологиялар* және олардың білім беру ортасын құрудағы рөлі. Соңғы онжылдықтарда оқытудағы заманауи технологияларды қолдану Австралияның білім беру ортасының ажырамас бөлігіне айналды. Австралиялық білім беру мекемелері цифрлық технологияларды белсенді түрде енгізуде, бұл оқыту мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтеді.

Виртуалды платформаларды, онлайн-курстарды және цифрлық материалдарды кеңінен қолдану оқушыларға өздеріне ыңғайлы режимде жұмыс істеуге мүмкіндік береді, сондай-ақ халықаралық білім беру ресурстарына қолжетімділікті ашады. Технологиялар оқушыларға нақты салаларда білім мен дағдыларды дамытып қана қоймай, сонымен қатар креативтілікті, сыни және конструктивті ойлауды дамытуға да ықпал етеді [36]. Интерактивті оқыту құралдары және виртуалды білім беру әлемдерін пайдалану оқушыларды дербес зерттеуге және білім беру процесіне белсенді қатысуға ынталандырады, бұл оқытуды қызықтырақ және мазмұнды етеді.

Бұдан басқа, цифрлық технологиялардың көмегімен жекелендірілген білім беру траекторияларын ұсыну мүмкін болады, мұнда әрбір білім алушы өзінің білімі

мен мүдделеріне байланысты ресурстар мен тапсырмаларды алады. Мұндай икемділік материалды тереңірек және сапалы меңгеруге, сондай-ақ оқушыларда өз күшіне деген сенімділік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

4) *Инклюзивтілік.* Инклюзивтілік австралиялық білім беру философиясының негізі болып табылады, ол әрбір оқушының өзінің әлеуметтік, этникалық немесе физикалық тиесілігіне қарамастан, табысты оқуға тең мүмкіндіктері бар жағдайларды жасауға деген ұмтылысты көрсетеді. Австралиялық мектептерде мүмкіндігі шектеулі оқушылар үшін олардың білім беру процесіне басқа балалармен тең дәрежеде қатысуын қамтамасыз ететін арнайы бағдарламалар әзірленген. Сонымен қатар, көпмәдениетті ортаға ерекше назар аударылады, бұл білім беру процесін неғұрлым ашық және әртүрлі етеді. Әртүрлілік пен инклюзивтілік құндылығын оқытуға бағытталған бағдарламалар оқушыларға айырмашылықтарды байлық және олардың жеке және қоғамдық дамуының маңызды аспектісі ретінде қабылдауға көмектеседі [34].

5) *Қоғамдастықпен өзара әрекеттесу және ата-аналарды тарту.* Австралиялық білім беру практикасында мектептердің оқушылардың отбасыларымен және жергілікті қоғамдастықтармен белсенді ынтымақтастығы бар. Бұл тәсіл теориялық оқыту мен нақты өмір арасындағы байланысты нығайтуға, білім мен дағдыларды практикалық қолдану үшін, сондай-ақ білім алушылардың тұлғалық өсуі үшін жағдай жасауға ықпал етеді [37]. Ата-аналар процеске қатысушы ғана емес, сонымен қатар мектеп жобаларына, іс-шараларына және білім беру бастамаларына қатыса отырып, оның белсенді құраушылары болып табылады.

Жергілікті қоғамдастықтар да білім алушыларға сабақтан тыс іс-әрекеттер үшін әртүрлі мүмкіндіктер ұсына отырып, білім беру ортасын құруда маңызды рөл атқарады. Бұл бастамалар білім беру көкжиектерін кеңейтуге ықпал етеді және оқушыларға өздерінің әлеуметтік рөлі мен жауапкершілігінің маңыздылығын түсінуге көмектеседі.

Осылайша, Австралияда тұлғалық әлеуетті дамытуға арналған білім беру ортасын құру жекелендіру, инклюзивтілік, әлеуметтік-эмоционалдық оқыту және технологияларды белсенді пайдалану элементтерін қамтитын көпқырлы процесс болып табылады. Бұл тәсілдер тұлғаның үйлесімді өсуі, негізгі құзыреттерді дамыту және үнемі өзгеріп отыратын әлемдегі өмірге дайындық үшін жағдай жасай отырып, білім алушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді. Мұндай практикалар неғұрлым бейімделгіш және инклюзивті білім беру жүйесін құруға ұмтылатын көптеген елдер үшін үлгі бола алады.

Сингапур

Сингапурдың мектеп біліміндегі келісілген шаралар пакеті «кең» табысты қолдайды: оқуға деген тұрақты уәждемені, сенімділікті, бейімделгіштікті, азаматтық белсенділікті. Мұның барлығы артық стрестік және емтихан қысымынсыз жоғары академиялық нәтижелерді сақтай отырып қол жеткізіледі [38].

Сингапурдың мектептік білім саясаты келесі нормативтік құжаттарға негізделген: Түлектің жеке қасиеттері мен дағдыларын айқындайтын Оқыту нәтижелері [39]; ХХІ ғасырдағы балалардың құзыреттіліктері мен оқыту нәтижелерінің құрылымы (21st Century Competencies шеңбері) [40], құндылықтарды, азаматтық бірегейлікті және әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды білім берудің барлық деңгейлеріндегі оқытудың жалпы мақсаты ретінде нақтылайды. Зерттеу [38] тар когнитивтік фокустан Оқыту нәтижелерінде және Білім алушылардың құзыреттілігінің құрылымында бекітілген білім алушылардың тұтас нәтижелеріне қарай тұрақты ауысуды атап өтеді [38].

Сингапурда балалардың тұлғалық әлеуетін дамытуға бағытталған білім беру ортасын құрудың негізгі тәсілдерін бөліп көрсетейік:

1) *Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту (SEL) жалпы мектептік тәсіл ретінде.* 2005 жылдан бастап әлеуметтік-эмоционалдық оқыту (SEL) «Character and Citizenship Education (CCE)» пәніне [41] кіріктірілген, бұл «құндылықтар – көзқарастар – іс-әрекеттер» байланысын қамтамасыз етеді және білім алушыларда эмоционалдық сауаттылықты, психикалық әл-ауқатты, цифрлық қауіпсіздікті, азаматтық бірегейлікті және мәдениетаралық құрметті қалыптастыруды қамтиды. SEL оқшауланған модуль ретінде емес, мектеп өмірінің компоненті ретінде іске асырылады. Осылайша, CCE сабақтары білім беру бағдарламасына кіретін және тұтас мектеп ортасын (академиялық дағдылар – құндылықтар – әлеуметтік дағдылар) құрайтын мектеп басқаратын сабақтан тыс іс-әрекеттермен толықтырылады. Бұл мектеп басқаратын сабақтан тыс іс-әрекеттер психологиялық қауіпсіз және құндылыққа бағдарланған ортаны қалыптастыра отырып, мектеп оқиғаларын, тәлімгерлікті және рефлексияны қамтиды.

2) *Бастауыш мектеп практикалары.* Бастауыш мектепте Form Teacher Guidance Period (FTGP) маңызды рөл атқарады. Бұл – сынып жетекшісінің оқу кестесіндегі «қорғалған» апталық уақыты, ол «мұғалім–оқушы» арасында сенімді қарым-қатынас орнатуға және әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттерге (SEL) мақсатты түрде оқытуға арналған. Сингапур моделінде FTGP CCE компоненті болып табылады [41], яғни бұл «сабақтан тыс үйірме» емес, барлық бастауыш мектептерде іске асырылатын білім беру бағдарламасының бөлігі.

Сонымен қатар, бастауыш сыныптарда (1 және 2-сыныптар) оқу уақытының міндетті бөлігі (Programme for Active Learning (PAL)) [42] спорт және ойындар, ашық ауада оқыту, орындаушылық және бейнелеу өнері арқылы білім алушылардың шығармашылық, әлеуметтік және физикалық дамуына баса назар аудара отырып іске асырылады. Осылайша, егер FTGP сынып жетекшісі арқылы SEL-дің негізгі дағдыларын оқытуды қамтамасыз етсе, PAL әртүрлі белсенді, іс-әрекеттік, командалық жұмысқа қатысу арқылы іс жүзіндегі практика ретінде әрекет етеді. Осылайша, жоғарыда көрсетілген бастауыш мектеп практикаларына енгізілген және бірыңғай 5 SEL-құзыреттілік шеңберімен реттелетін «үйрету – қолданып көру – түсіну» циклі іске асырылады.

3) *«Іс-әрекеттегі құндылықтар» және азаматтық бірегейлік.* Values in Action (VIA) компоненті – бұл білім алушылар қоғамдастық үшін жобаларды жоспарлайтын және іске асыратын, сондай-ақ құндылықтық таңдау мен қоғам алдындағы жауапкершілікке рефлексия жасайтын міндетті қоғамдық-пайдалы іс-әрекет тәжірибесі [43].

4) *Артық стрессіз бағалау.* 2021 жылдан бастап бастауыш мектептің қорытынды емтиханы төрт пән бойынша жиынтықталатын кешенді бағалауға ауыстырылды, бұл бәсекелестікті төмендетеді, стресті азайтады және фокусты игеру деңгейіне ауыстырады [44]. Сонымен қатар, орта мектепке тікелей қабылдау жүйесі кеңейтілді, бұл қабілеттер мен қызығушылықтар (спорт, өнер, STEM, көшбасшылық және т.б.) негізінде түсуге мүмкіндік береді, яғни білім алушының тек академиялық баллдар шеңберінен тыс шығатын «кең бейінді» табысы ресми түрде танылады.

5) *Құндылықтар бірлігі және мектептердің автономиясы.* Сингапур мақсаттар мен стандарттарды стратегиялық орталықтандыру бағдарламаларын, ұйымдастыру нысандарын және әріптестіктерді таңдаудағы мектептердің басқарушылық және педагогикалық автономиясымен саналы түрде үйлестіреді. Мектеп жүйесінің мұндай архитектурасы бірлікті сақтайды және сонымен бірге «төменнен» жергілікті инновацияларды ынталандырады, сапаны жоғалтпай басқарылатын икемділікті қамтамасыз етеді [45].

Корея Республикасы

Корей бастауыш мектебі тұлғаны тек пәндік нәтижелер арқылы ғана емес, сонымен қатар мінез-құлық пен азаматтық ұстанымдарды қалыптастыру арқылы дамытады. Зерттеу [46] Кореядағы бұл екі бағыттың жақындастырылғанын көрсетеді: мінез-құлықты тәрбиелеу барлық пәндерге және сабақтан тыс іс-әрекеттерге интеграцияланған, ал азаматтық тәрбие қоғамтану мазмұнымен және қатысу практикаларымен байланысты. Жалпы алғанда, бұл мектеп климатының және кіші мектеп оқушыларының тұлғалық өсуіне тірек болатын «XXI ғасыр дағдыларының» (өзін-өзі реттеу, ынтымақтастық, жауапкершілік) құндылықтық шеңберін белгілейді.

1) *Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту (SEL).* Соңғы 15 жыл ішінде Корея Республикасының бастауыш мектебі өзін-өзі тануды, өзін-өзі реттеуді, эмпатияны, қарым-қатынас дағдыларын және жауапты таңдауды дамытуға бағытталған SEL-дің тұрақты бағдарламаларын қалыптастырды [47]. Метаталдау [47] бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттіліктері мен мінез-құлқына SEL-дің орташа оң әсерін көрсетті, бұл ретте бағдарламалар дизайнының сапасы және оларды енгізу нәтиженің негізгі модераторлары болып табылады (дағдыларды оқытуға, практикаға және рефлексияға баса назар аудару). SEL-мен қатар, зерттеулер корей кіші мектеп оқушыларындағы моральдық мінез-құлық қасиеттерінің (адалдық, еңбекқорлық және т.б.) динамикасын және олардың оң траекториясының факторларын – жеке ресурстардан бастап мектеп климатының

сипаттамаларына дейін тіркейді, бұл мектептің құндылықтармен және балалардың мінез-құлқымен эпизодтық емес, тұтас жұмыс істеу қажеттілігін негіздейді.

Жаңа пилоттық әзірлемелер (мысалы, бастауыш мектепке арналған алты апталық SEE Learning бағдарламалары) кіші мектеп оқушыларының тұрақтылығы мен әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттіліктерінің артқанын көрсетеді, бұл сынып кестесінде тұрақты рефлексиясы бар SEL-дің қысқа, құрылымдық циклдерінің маңыздылығын растайды.

2) *Инклюзия және көптілді-көпмәдениетті мектеп*: бірлескен сабақ беру және сынып климаты. Корей зерттеулері бастауыш мектептегі инклюзивті білім беру практикаларының көптілді оқушылармен сабақ беруге және жүйелі жұмыс істеуге негізделгенін көрсетеді. Нәтижесінде бірлескен қызметке қатысу артады, сыныптағы қарым-қатынас жақсарады, өзара әрекеттесу кедергілері төмендейді. Көпмәдениетті отбасылардан шыққан балалармен жұмыс істейтін бастауыш мектеп мұғалімдерінің тәжірибесі қабылдау мектеп мәдениетінің және келісілген педагогикалық өзара әрекеттесудің баланың табысты академиялық және әлеуметтік бейімделуінің шарты ретіндегі рөлін көрсетеді [48]. Корея Республикасындағы инклюзивті білім беру бойынша зерттеулерге шолулар қолданыстағы құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерді сипаттайды және инклюзияның сапасы күнделікті мектеп практикаларымен (сабақтарды бірлесіп жоспарлау, тапсырмаларды бейімдеу, сыныптастарды қолдау) айқындалатынын тіркейді, бұл кіші мектеп оқушыларының қатыстылық және қауіпсіздік сезімін қалыптастыруына байланысты бастауыш мектеп үшін ерекше маңызды [49].

3) *Даму ресурсы ретіндегі кеңейтілген оқыту уақыты*. Кореядағы мектептің ұзартылған күн және кеңейтілген білім беру бағдарламалары танымдық және когнитивтік емес даму үшін оң әсер беріп қана қоймай, сондай-ақ отбасылардың жеке ақылы қызметтерге тәуелділігін азайтуға көмектесетін үздіксіз оқыту кеңістігі ретінде қарастырылады (мектеп және жеке репетиторлықпен қатар). Кіші мектеп оқушылары үшін әлеуметтік дағдыларға және оқуға деген қызығушылыққа бағытталған блоктар ерекше маңызды [50]. Білім беру әл-ауқаты бағдарламаларын бағалау әлеуметтік осал топтардағы балалардың кеңейтілген мектеп белсенділіктеріне қатысуы өзін-өзі бағалаудың өсуімен және мектеп өміріне жақсы бейімделуімен шартталғанын көрсетеді – бұл бастауыш мектептің негізгі бағдарламасында тұрақты қатысу және қолайлы мектеп климаты болған жағдайда іске асады [51].

4) *Денсаулық сақтау ортасы және дене белсенділігі*. Тұрақты дене белсенділігі, денсаулықты өзін-өзі қабылдау, өзін-өзі бағалау және мектеп өміріне қанағаттану арасындағы байланыс корейлік 4-6 сынып оқушыларының таңдауларында эмпирикалық түрде расталған [52]. Осылайша, қозғалыс және спорттық белсенділік практикалары неғұрлым тұрақты болса, мектепке қанағаттану деңгейі соғұрлым жоғары болады, бұл ретте кіші мектеп оқушыларында белсенділіктің қанағаттануға тікелей әсері жасөспірімдерге қарағанда күштірек

білінеді. Бұл баланың тұлғалық әлеуетін қолдайтын қолайлы мектеп ортасының бөлігі ретінде бастауыш мектептің кестесіне «кіріктірілген» белсенділік пен рефлексия нысандарының (динамикалық үзілістер, қозғалмалы ойындар, ашық ауада сабақтар) қажеттілігін растайды.

Жапония

Жапон бастауыш мектебі баланың тұлғалық әлеуетін дамытуды оқу және тәрбие практикалары күнделікті біртұтас мектеп ортасына кіріктірілген тұтас модель аясында құрады. Бұл модельдің өзегі – тұрақты күнделікті іс-әрекеттер арқылы жауапкершілікті, ынтымақтастықты, өзін-өзі реттеуді және рефлексияны қалыптастыратын tokkatsu (сыныптық өзін-өзі басқару, бірлескен еңбек, мектеп оқиғалары, кезекшіліктер) блогы болып табылады. Құндылықтық-адамгершілік білім беру міндетті пән ретінде де, эмпатияны, моральдық пайымдауды және тұрақты мінез-құлық нормаларын қолдайтын мектептің жалпы мәдениеті ретінде де іске асырылады. «Біріктірілген зерттеулер кезеңі» кіші мектеп оқушыларын жергілікті қоғамдастық контекстінде жобалық-зерттеу қызметіне бағыттайды, ал күнделікті практиканың пәні және білім беру процесінің бөлігі ретіндегі мектеп түскі асы денсаулықты, этикетті және бірлескен жауапкершілікті қалыптастыруға бағытталған. Lesson study кәсіби мәдениеті осы элементтердің бүкіл мектеп деңгейінде келісілуін қамтамасыз етеді, педагогика сапасын және балалардың тұлғалық өсуі үшін әсердің тұрақтылығын нығайтады.

1) *Тәрбиелік-білім беру ортасының қаңқасы ретіндегі «Tokkatsu»* (арнайы іс-әрекет түрлері). Жапон бастауыш мектебінің орталық элементі – «Tokkatsu» (tokubetsu katsudō) блогы, ол тұрақты сабақтан тыс және сынып ішіндегі практикалардың жиынтығын білдіреді (сынып сағаттары және өзін-өзі басқару, мектеп оқиғалары, үйірмелер, кезекшіліктер, түскі асты бірлесіп тарату және қабылдау, үй-жайларды күнделікті тазалау). Бұл күнделікті, бірақ әлеуметтік маңызы бар практикалар балаларда жауапкершілікті, ынтымақтастықты, өзін-өзі реттеуді, эмпатияны және рефлексия дағдыларын мақсатты түрде қалыптастырады. Зерттеулер «tokkatsu»-белсенділіктерін (тазалау, волонтерлік) қосудың когнитивті емес дағдыларды және азаматтық белсенділікті дамытуға ықпал ететінін растайды, бұл мектептің күнделікті өміріндегі «іс-әрекеттегі мінез-құлықты» тәрбиелеудің тұрақты механизмі ретінде әрекет етеді [53].

2) *Құндылықтық-адамгершілік білім беру (dōtoku)*. Жапонияның бастауыш мектебінде адамгершілік тәрбие екі түрлі іске асырылады: міндетті пән ретінде (аптасына бір сағат) және барлық пәндердің және мектеп өмірінің «жалпы» компоненті ретінде. Зерттеулер курс пен оның «оқытылатын» бөлігі (dōtoku сабақтары) жүйелі түрде жоспарланатынын және дилеммаларды талқылауға, әңгімелеуге және рефлексияға негізделгенін, ал «тәрбиелік» бөлігі «tokkatsu» мектеп практикалары мен сынып мәдениеті арқылы өрістейтінін көрсетеді [54]. 2018 жылдан бастап курстың «ерекше пән» ретіндегі мәртебесі қайта қаралды, ол

оқулықтар мазмұны мен нақты мектеп практикасы арасындағы байланысты айқындайды, бұл саясат пен білім беру арасындағы алшақтықты азайтады [55].

3) *«Біріктірілген зерттеулер кезеңі»*. 1990 жылдардың аяғынан бастап мектеп бағдарламасына «Біріктірілген зерттеулер кезеңі» енгізілді, онда кіші мектеп оқушылары қоғамдастықтың нақты өміріне, экологияға, мәдениетке және цифрлық сауаттылыққа байланысты пәнаралық тақырыптарды зерттейді. Зерттеулерге шолу [56] әдістемелердің зерттеу тәсіліне қарай ауысқанын тіркейді: сұрақтар қою, қоғамдастықта деректер жинау, практикалық міндеттерді шешу, нәтижелерді ұсыну, бұл автономияны, ынтымақтастықты және «терең» түсінуді тікелей қолдайды. Бұл сабақтар мектептің жергілікті ортамен байланысын нығайтады және негізгі құзыреттерді дамытудың жекелендірілген траекторияларын құруға мүмкіндік береді.

4) *Білім беру практикасы ретіндегі мектеп түскі асы* (денсаулық сақтау ортасы). Жапон мектебінің түскі асы – бұл тек тамақтану ғана емес, сонымен қатар білім берудің оқытушылық бөлігі. Балалар кезек-кезек қызмет көрсетеді, таратады және жинайды, өзара әрекеттесу, этикет және бірлескен жауапкершілік нормаларын меңгереді. Зерттеу [57] түскі ас бағдарламасы рациондардың сапасын және тамақтану туралы білімді жақсартумен, сондай-ақ дұрыс тамақтану практикаларымен байланысты екенін көрсетеді (соның ішінде мектеп диетологтарының рөлінің арқасында). Мектеп түскі асының микронутриенттермен қамтамасыз етілуін арттыратыны атап өтіледі, дегенмен тұз және тағамдық талшықтар бойынша мәселелер бар. Алайда, дұрыс тамақтану мәдениеті (food education) тұрақты мінез-құлық дағдыларын және балалардың денсаулығына қосылатын үлесті қалыптастырады [58].

5) *Lesson study және мектептің кәсіби мәдениеті*. Жапонияның білім беру ортасының тұрақтылығының кепілі – ұжымдық педагогикалық зерттеу мәдениеті. Мектептер ортақ зерттеу тақырыптарымен жұмыс істейді, «зерттеу сабақтарын» бірлесіп жобалайды және бақылайды, оқушылардың ойлауын талдайды, содан кейін сәтті шешімдерді масштабтайды. Зерттеу [59] lesson study-дің мұғалімдердің кәсіби қоғамдастықтарын және мектептегі практикалардың келісілуін нығайтатынын тіркейді. Зерттеу [59] ресурстармен қолдау көрсетілген lesson study циклінің мұғалімдердің білімін және білім алушылардың нәтижелерін жақсартатынын көрсетеді. Бұл білім беру ортасының тұтастығын қамтамасыз етеді, мұнда «tokkatsu» сабақтары мен біріктірілген зерттеулер бір мақсатқа – балалардың тұлғалық өсуін нығайтуға бағытталған.

Эстония

Эстония құзыреттілікке негізделген, кіріктірілген оқу бағдарламасы мен мектептердің жүйелі цифрлық трансформациясын үйлестіреді, бұл PISA-ның жоғары және тұрақты нәтижелерінен көрінеді [60]. Ұлттық нұсқаулықтарда пәнаралық байланыстар мен «жалпы» тақырыптар атап өтіледі, ал оқыту практикасында жобалар, қоршаған ортаны зерттеу және мәдени мұрамен жұмыс

үлкен ықпал етеді [61]. Сонымен бірге, қолдау және әл-ауқат механизмдері (инклюзия, консультация беру, буллингтің алдын алу) құрылған, бұл мектеп климатын және кіші мектеп оқушыларының тұлғалық дамуын нығайтады [62].

1) *Құзыреттілікке негізделген және кіріктірілген бағдарлама*. Эстон бастауыш мектебі мазмұнды интеграциялауға негізделген, мұнда «жалпы» тақырыптар (мәдени мұра, азаматтық, тұрақты даму және т.б.) пәндер мен сыныптан тыс практикалар арқылы өтеді, ал жобалық-зерттеу тапсырмалары оқу материалын өмірмен байланыстырады. Жалпы білім беру бойынша ұлттық нұсқаулықтарды зерттеу талдауы «мұра саясатын» оқу жоспарының сәйкестікті және құндылықтарды қалыптастырушы компоненті ретінде тіркейді, мұнда тек білім беру ғана емес, сонымен қатар іс-әрекеттік меңгеру (экскурсиялар, жергілікті тарих, қоғамдық бастамалар) маңызды [63]. Мұндай дизайн оқыту мен нақты өмір арасындағы байланысты біріктіре отырып, кіші мектеп оқушыларының өзін-өзі анықтауын, рефлексиясын және азаматтық белсенділігін қалыптастыруға ықпал етеді.

2) *Цифрлық экожүйе*. 1990 жылдардан бастап Эстония білім берудің цифрлық инфрақұрылымын мақсатты түрде құрып келеді, ал соңғы жылдары назар балаларда зерттеу дағдыларын, ынтымақтастықты және сыни ойлауды дамыту үшін цифрлық құралдарды пайдалануға мұғалімнің дайындығын дамытуға ауысты. Эмпирикалық зерттеу [64] «цифрлық негіздің» (платформалар, материалдар, онлайн-бағалау) осы құралдармен жұмыс істеуге мұғалімнің жоғары дайындығын (педагогикалық және АКТ-құзыреттіліктер) талап ететінін көрсетеді, бұл ретте бастауыш мектепте ол дербестікті және кері байланысты қолдайтын тапсырмаларды жобалау біліктілігімен байланысты. Бұл Эстониядағы бастауыш білім беруді цифрландыру білім алушылардың неғұрлым жекелендірілген траекториялары мен қалыптастырушы бағалау үшін құрал болып табылатынын растайды [64].

3) *Инклюзия және қолдау*. Әрбір баланың оның мүмкіндіктеріне сәйкес траекторияға қатысуын қамтамасыз ету үшін county-орталықтар жұмыс істейді (білім беру қажеттіліктерін бағалау, ортаны ұйымдастыру бойынша ұсыныстар, материалдар, мектеп пен отбасына консультация беру). Бұл – ерте анықтау және атаулы қолдау тетігі, ол оқу процесіне қатысу кедергілерін төмендетеді, әсіресе бастауыш сатыда, мұнда уақтылы көмек болмауы уәждеменің төмендеуіне әкеп соғады. Есеп [65] Эстонияда инклюзияны дамыту нормативтік негізге емес, мектептердің ресурстарына және кадрларды даярлауға тірелетінін атап өтеді. Осылайша, мектеп ортасы ұсыныстарды сыныптың күнделікті практикасында (қолдау кестесі, тапсырмаларды бейімдеу, пәнаралық команда) қолдануы керек.

4) *Буллингтің алдын алу және мектеп климаты*. Эстон мектептері мектеп климатын жақсарту құралы ретінде KiVa бағдарламасын кеңінен енгізуде [66]. Жарияланымдар модельдің эстон бастауыш мектебінің контекстіне бейімделуін (персоналды оқыту, мониторинг, командалық жұмыс) және сыныптастар

арасындағы қарым-қатынастағы және мектеп ережелерін қабылдаудағы оң өзгерістерді тіркейді. KiVa сабақтардың компоненттері, бақылаушылармен жұмыс және нақты әрекет ету рәсімдері бар деңгейлік мектеп жүйесі ретінде қарастырылады. Жалпы алғанда, бұл кіші мектеп оқушыларының қауіпсіздік және қатыстылық сезімін қолдайды, тұлғалық әлеуетті дамыту үшін базалық жағдайлар жасайды.

5) *Қалыптастырушы бағалау және кері байланыс мәдениеті*. Эстон мектебі оқыту үшін бағалауды жүйелі түрде пайдаланады. Бұл тұрақты кері байланысты, баланы мақсаттар мен критерийлерді қоюға тартуды, «келесі қадамдарды» бірлесіп жоспарлауды көздейді. Бағалау практикасы бойынша шолу материалдары [67] қалыптастырушы бағалаудың (ал «есеп беру үшін жиынтық» емес) мектептегі педагогикалық философияның бөлігі екенін атап өтеді. Бұл бастауыш мектепте ерекше байқалады, мұнда мұндай мәдениет кіші мектеп оқушыларының автономиясын қолдайды, артық стрессті азайтады және «ішкі» уәждемені нығайтады.

Нидерланды

Нидерланд бастауыш мектебі мектеп автономиясы мен практикаға бағытталған оқытудың күшті дәстүрін «оқыту үшін бағалау» жүйелі мәдениетімен және жекелендірумен үйлестіреді, бұл ретте PISA–2022 деректері бойынша ел базалық дағдыларды атаулы қолдауды және әлеуметтік-экономикалық алшақтықтарды төмендетуді қажет етеді [60]. Сонымен қатар, әл-ауқат пен денсаулыққа байланысты бағыттар (whole–school тәсілдері, тамақтануды және дене белсенділігін интеграциялау), балалардың сынып және мектеп өміріне қатысуы арқылы азаматтық білім беру дамып келеді [68]. Цифрлық экожүйе және платформалық шешімдер оқу процесін ұйымдастыруға және жекелендіруге айтарлықтай әсер етеді, бұл баланың мүддесі үшін нәзік педагогикалық және этикалық басқаруды талап етеді [69].

1) *Қалыптастырушы бағалау*. Бастауыш мектепте «оқыту үшін бағалау» кеңінен дамып келеді, ол мақсаттарды түсінуді тұрақты диагностикалауды, кері байланысты, критерийлерді балалармен бірлесіп жобалауды білдіреді. «Co–design» зерттеуі мұғалімдер мен зерттеушілердің жылдық ынтымақтастығы бастауыш сыныптарда сабақтың сапасын арттыра отырып, қалыптастырушы стратегияларды (мақсат қою, табыс критерийлері, диалог) келісуді құруға көмектесетінін көрсетті [70]. Қалыптастырушы әдістердің кешенді пакетінің тиімділігін жаңа бағалаулар бастауыш мектепте бірқатар пәндер бойынша академиялық нәтижелердің артқанын тіркейді, бұл жекеленген әдістердің орнына бірыңғай, келісілген тәсілдің маңыздылығын растайды [71].

2) *Әл-ауқат және whole–school (тұтас мектеп) тәсілдері*. Голландиялық бастауыш мектеп моделі тамақтануды, дене белсенділігін, мектеп өмірінің салтындағы өзгерістерді қамтитын жүйелі тәсілді көрсетеді. Процесті бағалау және экономикалық талдау білім алушылардың денсаулығы мен теңдігі тұрғысынан іске

асырылуын, қызметтердің интеграциясын және ұзақ мерзімді кірістілікті көрсетеді [72]. Білім берудің әл-ауқаты жағдайында бастауыш мектептегі педагогтер бастамаларының бағдарламасы әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларға назар аударуды күшейтеді. Бұл ретте зерттеу [73] жүйелі мектеп тәсілі мен қолдаусыз әсер жеткіліксіз болуы мүмкін екенін атап өтеді, өйткені енгізу сапасы мен мониторинг маңызды. Сыныптағы әл-ауқат және климат практикаларын RCT–бағалау толықтырады. «Маңызды рөлдер» мен сынып жиналыстары арқылы проблемалық мінез-құлықтың төмендеуі және белсенділіктің өсуі күтілуде [74].

3) *Жекелендіру және оқытудың цифрлық экожүйесі*. Нидерландыда цифрлық жекелендіру (бейімделгіш платформалар, оқу деректерін талдау, жеке траекториялар) қарқынды дамуда. Сонымен қатар, цифрлық платформалар басқарушылық және этикалық сын-қатерлерді (күпиялылық, коммерцияландыру, провайдерлерге тәуелділік) алып келеді, бұл мектеп және муниципалитет деңгейінде салмақты реттеуді талап етеді [75]. Бастауыш мектептегі зерттеу [76] оқытуды жекелендіру нәтижелерді арттыруға қабілетті екенін (мысалы, математика және орфография бойынша) көрсетеді, алайда әсер педагогикалық дизайнның сапасымен және кері байланыспен шартталған. Зерттеулерге шолулар технология дидактикаға кіріктірілген кезде жұмыс істейтінін (нақты мақсаттар, критерийлер, қалыптастырушы кері байланыс) атап өтеді [77].

Ресей Федерациясы

Білім алушылардың тұлғалық әлеуетін дамыту бүгінде Ресей Федерациясының мемлекеттік білім беру саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады. Мұндай білім беру ортасын құру оқытудың мазмұны мен әдістерін ғана емес, сонымен қатар мектеп кеңістігінің бүкіл архитектурасын: оның құндылықтарын, ұйымдастырылуын, қарым-қатынастарын және мәдениетін қайта қарауды талап етеді. Соңғы жылдары Ресейде әрбір бала өз әлеуетін ашуға, қоғамдастық өміріне белсенді қатысуға және өз болашағына саналы түрде ұмтылуға мүмкіндік алатын жағдайларды қалыптастыруға бағытталған бірқатар жүйелі бағдарламалар мен бастамалар [78] іске асырылуда.

1) «Тұлғалық әлеуетті дамыту мектебі» (ТӘДМ) бағдарламасы

Бағдарламаны Сбербанктің «Болашаққа үлес» қайырымдылық қоры Мәскеу қалалық педагогикалық университетінің Жүйелік жобалар институтымен бірлесіп іске асыруда [79]. Оның мақсаты – мектеп ортасын құндылыққа бағдарланған, психологиялық қауіпсіз және дамытушы кеңістік бағытында трансформациялау арқылы білім алушылар мен педагогтердің тұлғалық әлеуетін ашу үшін жағдай жасау.

Бағдарламаның теориялық негізі ретінде Л. С. Выготскийдің тұлға дамуы процесіндегі әлеуметтік орта мен өзара әрекеттесудің маңыздылығын көрсететін дамудың мәдени-тарихи теориясы [80] қызмет етеді. Негізгі ұғым – «жақын даму аймағы», ол білім алушының білім беру процесінің неғұрлым құзыретті қатысушыларымен ынтымақтастықтағы әлеуетін айқындайды.

2) *«Сколково» Инновациялық орталығының жалпы білім беру орталығының тәжірибесі*

Сколково мектебі оқушыларда тұрақты оқу уәждемесін, сыни және жүйелік ойлауды, коммуникативтік құзыреттілікті және өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыруға бағытталған инновациялық педагогикалық тәсілдер пысықталатын білім беру зертханасы ретінде жұмыс істейді [81].

Теориялық негіз ретінде Л. С. Выготскийдің идеяларын дамытатын білім берудегі әлеуметтік-мәдени тәсіл қызмет етеді. Бұл тәсіл білім беруді болашақ қоғамды жобалау құралы ретінде қарастырады, тұлғаның дамуындағы мәдениет пен әлеуметтік ортаның рөлін атап өтеді.

3) *«Ресей үшін мұғалім» бағдарламасы*

Бағдарлама мектеп білімінің сапасын арттыруға және балалардың тұлғалық дамуына ықпал ететін ортаны, әсіресе кадр тапшылығын сезінетін білім беру мекемелерінде қалыптастыруға бағытталған. Бағдарлама аясында жетекші жоғары оқу орындарының арнайы дайындықтан өткен және педагогикалық қызметке бағытталған дарынды түлектері мектептерге жіберіледі.

Бағдарламаның теориялық негізі ретінде В. В. Давыдов пен Д. Б. Эльконин әзірлеген дамыта оқыту теориясы болып табылады. Ол оқушыларда теориялық ойлауды және проблемаларды өз бетінше шешу қабілетін қалыптастыруға баса назар аударады, бұл олардың тұлғалық өсуіне ықпал етеді.

4) *Ресей Білім академиясының Білім беруді дамыту стратегиясы институтының пилоттық модельдері*

Ресей Білім академиясының Білім беруді дамыту стратегиясы институты тәрбие беру ортасын қалыптастыру модельдерін, «Мектеп социомәдени кеңістік ретінде» тұжырымдамасын, сондай-ақ тұлғалық және метапәндік білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған тұтас педагогикалық процестің модельдерін әзірлеп, апробациядан өткізеді.

Теориялық негіз ретінде білім беру қатынастарының барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуіне және тәрбиелік әсерлердің сабақтастығын қамтамасыз етуге назар аударатын социомәдени тәсіл қызмет етеді.

5) *WorldSkills Russia ұйымының «Болашақ дағдылары» (Future Skills) бағдарламасы*

Бағдарлама оқушыларда болашақта табысты өзін-өзі іске асыру үшін қажетті заманауи метақұзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған. Ол «икемді дағдылар» (soft skills) деп аталатындарды: коммуникативтік құзыреттілікті, сыни ойлауды, командада жұмыс істеу біліктілігін, бейімделгіштікті, бастамашылықты және жауапкершілікті дамытуға бағытталған.

Бағдарламаның теориялық негізі ретінде тұлғаның дамуындағы әлеуметтік және мәдени факторлардың маңыздылығын көрсететін социомәдени тәсіл болып табылады. Сондай-ақ бағдарлама білім алушыларды болашақ кәсіби және

элеуметтік сын-көтерлерге дайындауды көздейтін озық білім беру тұжырымдамасына сүйенеді.

Осылайша, қарастырылған бастамалар оқушылардың тұлғасын жан-жақты дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын құруға деген ұмтылысты көрсетеді. Олар тексерілген теориялық тәсілдерге сүйене отырып, оларды қазіргі заманғы жағдайларға және қоғамның қажеттіліктеріне бейімдейді.

Өзбекстан

Бастауыш білім берудің мазмұнын реформалау Халыққа білім беру жүйесін 2030 жылға дейін дамыту тұжырымдамасына (2019 ж.) сүйенеді, онда заманауи педагогикалық тәсілдерге көшу, бағдарламалар мен оқулықтарды жаңарту, сондай-ақ білім беру нәтижелерін бағалауды және мұғалімнің кәсіби өсуін күшейту бекітілген [82].

2024–2025 жылдары ЮНИСЕФ пен Мектепке дейінгі және мектеп білімі министрлігі инклюзивті, құзыреттілікке негізделген оқытуды енгізуге және бастауыш мектептегі оқу нәтижелерін жақсартуға бағытталған бастамалар пакетін іске қосты. Бұл бастамалар оқытудың тәсілдерін, нысандарын, әдістерін және оқу материалдарын дамытуды, бағалау құралдарын жетілдіруді, мектептер мен мұғалімдерді атаулы қолдауды қамтиды [83; 84]. Құжаттарда бастамаларды қолдау «деректер мен дәлелдемелер», «секторлық үйлестіру» және «тиімділік/шығындардың әділдігі» факторлары аясында құрылғаны көрсетілген, бұл бастауыш мектептегі «жоспарлау–орындау–бағалау» басқару циклі үшін негіз жасайды [85].

Сонымен қатар, Өзбекстан Білім министрлігі «заманауи мектеп» критерийлерін әзірлеуде, талаптар 4 бағыт және 38 критерий бойынша құрылымдалған, мектептер жалпы балл бойынша ранжирленеді [86]. Критерийлердің дизайны қауіпсіздік пен қолжетімділікке, жабдықталуға, цифрлық ортаға, басқару практикаларына және оқу процесіне бағытталған. Олар бастауыш сыныптарда оқытуды жекелендіруді қолдайды [87].

Реформалардың мазмұны бағдарламалар мен оқулықтарды жаңартуға, сондай-ақ педагогикалық практикаларды құзыреттілік логикасына және қалыптастырушы бағалауға қарай трансформациялауға байланысты. Саясат деңгейінде халықаралық салыстырмалы бағдарлар мен әдістерге бағдарлану (оның ішінде оқулықтар мен жабдықтарды жаңарту) және бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығын арттыру атап өтіледі [88].

Сапаны бақылау және бағалау жүйесі тәуекелдерді талдау негізінде Мониторинг рәсімін нормативтік бекіту есебінен жақсарады. Сонымен бірге, бастауыш мектепте нәтижелерді басқару үшін деректер мен дәлелдемелерге назар аударылады [87]. Бұл білім беру мазмұнындағы, әдістемелердегі және инфрақұрылымдағы өзгерістерді білім алушылардың үлгерімі мен әл-ауқатының өлшенетін көрсеткіштерімен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Беларусь

2024–2025 жылдары ЮНИСЕФ және Беларусь Республикасындағы серіктестері буллингтің алдын алуға, зорлық-зомбылықты ерте анықтауға және балалар мен ата-аналардың қатысуымен позитивті мектеп климатын қалыптастыруға бағытталған «қауіпсіз және қолдаушы мектеп ортасы» тәсілін кеңейтуде. Жоба материалдарында мінез-құлық өзгерістерінің шаралары, позитивті қарым-қатынас үшін цифрлық платформаларды қолдау, сондай-ақ тұрақты ағарту акциялары және зорлық-зомбылықсыз өзара әрекеттесудің мектеп ережелерін құру атап өтіледі [89]. Бастауыш мектеп үшін бұл қарым-қатынас және эмпатия дағдыларын жүйелі қалыптастыруды, кіші мектеп оқушыларының сынып және мектеп ережелерін әзірлеуге қатысуын, сондай-ақ ата-аналарды қудалаудың алдын алуға тартуды білдіреді [89].

«Белсенді азамат мектебі (БАМ)» ақпараттық-білім беру жобасы Ұлттық білім беру институтының әдістемелік ұсынымдарымен сүйемелденетін оқушылар үшін тұрақты сабақтар мен ақпарат беру күндерін қамтиды. Тақырыбы құндылықтарды, қоғамдық қатысуды, еріктілікті, жергілікті азаматтық белсенділікті қамтиды. Жоба ай сайын іске асырылады және Білім министрлігі мен Ұлттық білім беру институтының ресми ресурстарымен қолдау табады. Бастауыш мектеп үшін жеке элементтер (сынып ережелері, диалог мәдениеті, ата-аналардың қатысуымен жобалық мини-бастамалар) тұтас мектеп ортасының логикасында және базалық әлеуметтік құзыреттерді қалыптастыруда «тарту сатысы» ретінде бейімделуі мүмкін [90].

Армения

2021 жылдан бастап Арменияда оқыту нәтижелеріне және құзыреттілік логикасына бағытталған жаңартылған стандарттар мен оқу жоспарлары кезең-кезеңімен енгізілуде (оның ішінде зерттеуге негізделген, оқушыға бағытталған оқытуға баса назар аудару, STEM және «жасыл» білім беруді күшейту, жана оқулықтар мен әдістемелік материалдарды әзірлеу, сондай-ақ мұғалімдерді қалыптастырушы бағалауға даярлау) [92]. Пилот 2021-22 оқу жылында басталды және ауқымды енгізу үшін деректер жинаумен сүйемелденуде, бұл ретте жалпы білім берудің ұлттық стандарты ЕО мен Дүниежүзілік банктің қолдауымен әзірленіп, 2026 жылға дейін кезең-кезеңімен енгізіледі [93]. «Жасыл» білім беруге және халықаралық тілдерге бағыт білім берудің стратегиялық құжаттарында бекітілген [93; 94].

Реформа сабақтағы қалыптастырушы бағалауды жетілдіруді және білім берудің жаңартылған мазмұнымен синхрондалған жаңа ұлттық бағалау негіздемесін құруды көздейді. Бұл «фактілерді тексеруден» ілгерілеуді диагностикалауға және кіші мектеп оқушыларының оқуын қолдауға көшуді сипаттайды [92]. Өзгерістер енгізу үшін TIMSS-2023 деректері пайдаланылады. Білім министрлігі TIMSS-ті реформалардың индикаторы ретінде түсіндіреді. 2011-2019 жылдар динамикасында 4-сынып оқушыларының математика бойынша

нәтижелерінің өсуі байқалды, бұл мазмұн мен бағалаудың жаңа моделін жобалау кезінде ескерілді [92; 95].

Бастауыш мектепте қауіпсіз және қолдаушы ортаны қамтамасыз ету үшін мектептің қолдау қызметтері енгізілген (балалар мен отбасылар үшін топтық және жеке сабақтар, мамандардың құзыреттілігін арттыру және үйлестіру тетіктерін құру) [93].

Талданатын барлық білім беру жүйелерінде жаһандық білім беру дамуының үрдістерін көрсететін ұқсас белгілер байқалады:

1) бастауыш мектеп оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытудың негізгі шарты – барлық компоненттер: оқу бағдарламалары, тәрбие жұмысы, мектепті басқару, отбасымен және қоғамдастықпен серіктестік қарым-қатынастар келісілген түрде әрекет ететін *тұтас білім беру ортасы*. Мұндай елдерде ұқсас тәсілдер енгізілген: когнитивтік дағдылармен қатар әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды тәрбиелеу, әрбір баланың мүдделерін қолдайтын икемді және бейімделгіш оқу жоспарлары, кері байланыс және уәждеме құралы ретіндегі қалыптастырушы бағалау, оқытуды жекелендіру үшін цифрлық ресурстарды кеңінен қолдану, әртүрлілікті қабылдау мен атаулы көмектің инклюзивті мәдениеті, сондай-ақ ата-аналар мен оқушылардың өздерін мектеп өміріне белсенді тарту. Оқушылардың рөлі ерекше маңызды – балаларға оқу процесінде жауапкершілік пен дауыс беру. Бұл тәжірибе баланың тұлғалық дамуы оның академиялық табыстары сияқты маңызды мақсат болып табылатын бастауыш мектептерде осындай ортаны құруға бағытталған әдістемелік ұсыныстар мен реформаларды әзірлеу үшін бағдар бола алады.

2) *Білім беру ұйымдарының автономиясы* тек мақсат ретінде ғана емес, сонымен бірге орнықты іске асырылатын практика ретінде қарастырылады. Мектеп басшылары оқу процесін жобалау және басқару бойынша елеулі өкілеттіктерге ие, оның ішінде бағдарламаларды білім алушылар контингентінің жеке және әлеуметтік-мәдени ерекшеліктеріне бейімдеу де бар. Мысалы, Сингапурда оқушылардың қажеттіліктеріне және заман талаптарына икемді жауап бере алатын бейімделетін білім беру модельдері белсенді қолданылады;

3) *Білім алушыны білім беру процесінің толыққанды қатысушысы ретінде тануға бағытталған саналы парадигмалық ауысу* жүзеге асырылуда. Оқушыларда дербестікті, жауапкершілікті және өзін-өзі ұйымдастыру қабілетін қалыптастыруға ықпал ететін тұлғаға бағдарланған және жекелендірілген тәсіл қолданылады. Оқушы өзінің білім беру және жеке дамуының траекториясын қалыптастыратын белсенді субъектіге айналады.

3) *Ұстаздың кәсіби рөлінің басымдығы және жоғары бағалануы*. Педагог білім беру сапасын қамтамасыз етудегі басты тұлға ретінде қарастырылады, ол институционалдық және қоғамдық қолдауды пайдаланады, беделге ие және тұрақты кәсіби өсу үшін жағдайларға ие болады. Көптеген озық елдердің білім беру жүйелерінде мұғалімдерді қолдаудың тұрақты тетіктері іске асырылады, оның

ішінде мансаптық сүйемелдеу, біліктілікті арттыруға ынталандыру және кәсіби құзыреттілікті арттыру бойынша мемлекеттік бағдарламалар бар. Мұндай елдерде педагогтер жеке даму траекторияларына жиі қол жеткізеді, оның ішінде оқуға жеңілдіктер, академиялық демалыстар және халықаралық тағылымдамаларға қатысу мүмкіндіктері болады.

4) *Азаматтық сана-сезімге баса назар аудару*. Мектеп білімі оқушыларда өз елі мен қоғамына деген қатыстылық сезімін, жауапкершілікті және маңызды мақсаттарға жетуге ұмтылуды қалыптастыруға жүйелі түрде бағытталған. Бұл ретте қоғамдық құндылықтардың бастаушысы ролін атқаратын педагог білім алушыларда социумдағы өз ролін түсінуді қалыптастырады және көшбасшылық, сыни ойлау және әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын дамытады.

5) *Білім беру жүйелерін тұлғаның үйлесімді дамуына және азаматтардың әлауқатына бағдарлау*. Адами капиталды дамыту индексі жоғары елдерде қатаң бағалау жүйелерінен бас тартып, оқу жетістіктерінің сапалық сипаттамасына және тұрақты кері байланысқа негізделген формативті бағалауға көшу байқалады. Мұндай модель оқушылардың психологиялық денсаулығын сақтауға, үрей деңгейін төмендетуге және оқуға деген ішкі уәжді дамытуға ықпал етеді. Назар ХХІ ғасырдың негізгі құзыреттерін (сыни ойлау, креативтілік, функционалдық сауаттылық және өмір бойы оқу қабілеті) қалыптастыруға аударылады (1-кесте).

1-кесте. Оқушылардың жеке әлеуетін дамытуға ықпал ететін мектеп ортасын құру тәсілдері (салыстырмалы кесте)

Мемлекет	Теориялық тәсілдер	Бағдарлама	Іске асыру тетіктері	Оқушылар үшін әсері (нәтижесі)
Финляндия	- Гуманистік психология (C. Rogers, A. Maslow); - Конструктивизм – (J. Piaget, L. Vygotsky); - Феноменоло	- Phenomenon-based Learning (Құбылыстарды зерттеу арқылы оқыту); - Whole-Child Approach; Баланы тұтас дамытуға бағытталған тәсіл.	Пәнаралық тақырыптардың интеграциясы; мектеп автономиясы; жеке оқыту маршруттары; икемді оқыту кеңістіктері («Learning Hubs»); ортаны	– Оқу автономиясын және жеке оқуға деген жауапкершілікті арттыру; – Тұрақты ішкі уәж және өзін-өзі реттеу (метатаным, өзін-өзі бағалау); – Оқу стресін төмендету, мектепке

	гиялық тәсіл (М. Merleau– Ponty)		жобалауға оқушылардың белсенді қатысуы.	қанағаттану деңгейінің жоғары болуы; – Аралас және жобалық топтардағы ынтымақтастық пен коммуникацияны дамыту; – Тесттік алаңдаушылықтың төмен деңгейінде оқырмандық/жаратылы стану-ғылыми сауаттылықтың өсуі.
Канада	- Инклюзивті білім беру тұжырымдам асы (А. Bandura and U. Bronfenbrenn er); - Мәдени- сезімтал педагогика (G. Gay, J. Ladson– Billings); - Әлеуметтік конструктив изм (J. Bruner, L. Vygotsky);	21st Century Learning Framework; Character Education Initiative; Провинциялық бағдарламалар (Ontario SEL, Alberta Learning).	- Коллаборативті оқыту тетіктері. - формативті бағалау; - мектеп қауымдастығыны ң тәжірибелері; - ата-аналар мен жергілікті қоғамдастықты тарту; - CASSEL-дің SEL-модельдерін интеграциялау.	– Азаматтық жауапкершілікті, эмпатияны және толеранттылықты нығайту; – Формативті бағалау есебінен оқудағы қызығушылық пен табандылықты арттыру; – Мектеп климатын және «мұғалім–оқушы» сенімін жақсарту; – Пәнаралық жобаларда сыни ойлауды және коллаборацияны дамыту; – Психологиялық әл- ауқаттың өсуі және

	- Позитивті білім беру (Martin Seligman)			мектепке тиесілілік сезімі.
АҚШ	- Прогрессивті білім беру (J. Dewey); - Теория множественного интеллекта (H. Gardner); - Социально-эмоциональное обучение (SEL) – CASEL model (D. Goleman).	CASEL SEL Framework; Every Student Succeeds Act (ESSA); Whole–School, Whole–Community, Whole–Child Model (CDC).	- Әлеуметтік-эмоциялық дағдыларды (SEL) оқу пәндеріне интеграциялау. - педагогтерді даярлау; - мектеп климатын бағалау; - жергілікті ұйымдармен серіктестік.	– Академиялық нәтижелердің артуы (SEL-интеграциясы аясында орташа есеппен +0,2–0,3 SD); – Буллинг пен мінез-құлық инциденттерінің деңгейін төмендету; – Өзін-өзі реттеудің, мақсат қоюдың және жанжалдарды шешу дағдыларының өсуі; – Сабаққа қатысу мен оқуға деген уәждің артуы; алаңдаушылықтың азаюы; – Ынтымақтастық және әлеуметтік жауапкершілік дағдыларын дамыту.
Австралия	- Конструктивистік және зерттеушілік оқыту (Дж. Пиаже, Д. Жонассен);	- Австралиялық оқушылардың әл-ауқатының негіздемесі (Australian Student	-Позитивті психология бойынша мектеп бағдарламалары (Школьные программы по	– Өміршеңдікті (resilience) және оқуға деген позитивті көзқарасты нығайту; – Мектептегі қатыстылық сезімін

	- Сыни педагогика (П. Фрейре); - Білім берудегі позитивті психология (М. Селигман, Л. Уотерс)	Wellbeing Framework); - Австралиялық оқу бағдарламасын дағы жалпы қабілеттіліктер - (General Capabilities in the Australian Curriculum); - Позитивті білім беру бастамасы (Positive Education Initiative).	позитивной психологии); - Әл-ауқатты жүйелі бағалау (Системное оценивание благополучия); - «4К» құзыреттіліктерін дамыту (Коммуникация, Коллаборация, Креативтілік, Сыни тұрғыдан ойлау / Communication, Collaboration, Creativity, Critical Thinking).	және психологиялық қауіпсіздікті арттыру; – Мотивацияны және оқудағы табандылықты өсіру; – «Жалпы қабілеттіліктерді» (General Capabilities) дамыту (сыни ойлау, шығармашылық, коммуникация, кооперация); – «Позитивті білім беру» (Positive Education) бағдарламаларындағы әл-ауқатты және өзін-өзі реттеуді жақсарту
Сингапур	- Конструктивизм теориясы (Дж. Брунер); Когнитивтік икемділік (С. Спиро); - Тұлғаға бағытталған	- Мектептің тұтас тәсілі және ӘЭО ; Азаматтыққа тәрбиелеуге арналған «Іс-әрекеттегі құндылықтар» бағдарламасы ("Values in Action" программасы).	– Оқу жоспарына ӘЭО-ны міндетті түрде енгізу (Азаматтық және азаматтық білім беру / CCE курсы арқылы); – Педагогтер кеңесі мен сыныптар позитивті ахуал қалыптастыру бойынша жұмыс	– Өлеуметтік дағдылар мен эмоционалдық сауаттылықтың жоғары деңгейі; – Стресстік бәсекелестіктің төмендеуі (PSLE бағалау реформасы); – Түлектердің көшбасшылық қасиеттерін, жауапкершілігін және

	оқыту (К. Роджерс).		істейді, ата-аналарды үйде дағдыларды дамытуға тарту; – Әрбір білім алушы VIA сервистік жобасына қатысады (құндылықтарды іс жүзінде қолдану).	өзіне деген сенімділігін дамыту.
Жапония	- Этикалық-гуманистік педагогика; - Ұжымшылдық мәдениет (Э. Дюркгейм, Дж. Дьюи).	- Оқу жоспарының икемділігі, - бақытқа бағдарлану; -"Емтихансыз еркін семестр" (орта мектептегі емтихандардан бос семестр).	– 7-сыныптағы қорытынды емтихандарды алып тастау, жаттаудың орнына жобалық, шығармашылық, мансаптық модульдерді енгізу; – Бастауыш сыныптардағы балдық бағалауды қысқарту, формативті кері байланысқа баса назар аудару; – Оқытудың интерактивтілігі	– Балалардың мазасыздығын және оқу стресін төмендету; – Тәжірибелік қызметтің арқасында оқуға деген қызығушылықтың өсуі; – Шығармашылық, ынтымақтастық, өзін-өзі тану дағдыларын дамыту (білім алушылар «арманын іздейді»); – Әл-ауқатты жақсарту кезінде академиялық нәтижелерді сақтау («Еркін семестрден» кейін үлгерімнің төмендемеуі).

			үшін цифрлық технологияларды кеңінен қолдану (SMART Education жобасы).	
Оңтүстік Корея	- Гуманистік педагогика (А. Маслоу, К. Роджерс); - Құзыреттілік тәсіл; - Әлеуметтік жауапкершілік теориясы (Х. Кольберг).	Holistic education (біртұтыс бағдарламасы); “Tokkatsu” жүйесі (Сабақтан тыс іс-шаралар)	– Күнделікті ұжымдық іс-шаралар: сынып жиналыстары, бірлескен тазалау, мектеп клубтары; – «Адамгершілікке тәрбиелеу» пәні және сынып сағаттарында құндылықтарды талқылау; – «Хансэй» (күн рефлексиясы) практикасы және бастауыш мектепте бағаларды сирек қолдану – оның орнына мұғалімнің ауызша кері байланысы.	– Жоғары тәртіп пен жауапкершілік (балалар еңбек пен тәртіпке үйренеді); – Қалыптасқан командалық жұмыс, эмпатия, басқаларды құрметтеу дағдылары; – Қоғамдағы сенімді мінез-құлық, күнделікті міндеттерді шешудегі дербестік; – Мінез-құлық проблемаларының төмен деңгейі, сынып ұжымына қатыстылықтың күшті сезімі.

Эстония	– Тұлғаға-бағытталған тәсіл; – Конструктивистік дидактика (Э. фон Глазерсфельд); – Цифрлық педагогика.	- Цифрлық білім беру ортасы және жекелендіру; - Икемді мемлекеттік стандарт.	– Барлық жерде АКТ-мен жабдықтау: барлық мектептер интернетпен қамтылған, смарт-тақталар, балабақшадан бастап цифрлық дағдыларды оқыту; – Оқу жоспары құзыреттілікке бағытталған, мектептер оларға қол жеткізу әдістерін өздері таңдайды; – Мұғалімдердің АТ бойынша біліктілігін үнемі арттыру; мектептерге АТ-үйлестірушілерді тарту.	– Бастауыш сыныптардан бастап цифрлық сауаттылықтың жоғары деңгейі; – Жекелендірілген оқыту қарқыны әлсіз және мықты білім алушылардың мотивациясы мен сенімділігін арттырады; – Эстония – білім беру сапасы бойынша PISA-да 1 орында, әр түрлі мектептердегі білім алушылар арасындағы алшақтық аз; – Білім алушыларда дербес оқу, сыни ойлау және жаңа технологияларға бейімделу дағдылары дамыған.
Нидерланды	- Көпшілікті интеллект теориясы (Х. Гарднер);	- Мектептердің автономиясы, ЭЭО бағдарламалары ;	– Мектептер әлеуметтік дағдыларды дамытудың сертификатталған	– Балалар жоғары дербестік пен бастамашылдықты көрсетеді (еркін жобалық қызмет нәтижесі);

	- Өртүрлілік педагогикасы (С. Нието); - Инклюзивті білім беру.	- «Бейбіт мектеп» (De Vreedzame School), «Канъертинг» (Kanjerttraining).	бағдарламаларын еркін таңдайды және енгізеді; – Демократия мен медиация қағидаттары мектептің өзін-өзі басқаруына енгізілген (балалар шешім қабылдауға қатысады, жоғары сынып оқушылары кіші сынып оқушыларына тәлімгерлік етеді); – Сыртқы мамандармен тығыз байланыс: мектептер тренерлерді тартады, Ұлттық жастар институтының ұсыныстарын басшылыққа алады.	– Буллинг және агрессивті мінез-құлық жағдайларының төмендеуі – мысалы, «Бейбіт мектеп» бағдарламасы бар мектептер оқыс оқиғалардың ~20%-ға қысқарғанын атап өтеді; – Сыныптағы тыныш, мотивациялайтын ахуал есебінен үлгерімнің жақсаруы; – Нидерландылық балалар ең бақытты балалардың бірі: ЮНИСЕФ рейтингтерінде (2020) Нидерланды балалар әл-ауқаты бойынша көшбасшы, бұған позитивті мектеп ортасы ықпал етеді.
Ресей	– Мәдени-тарихи	- Жеке әлеуетті дамыту бағдарламасы	Орталық тәсіл (Ясвин, Леонтьев):	– ЛРОС-та білім алушылардың ішкі

	теория (Л. Выготский); – Қызмет теориясы (А. Леонтьев, С. Рубинштейн); – Тұлғаға-бағытталған білім беру (Б. Эльконин, В. Давыдов); – Дамыта оқыту (В. Давыдов, Л. Занков).	(«Болашаққа үлес» ҚК); - Мүмкіндіктер мектебі; - 4К құзыреттіліктері (Компетенции 4К).	ұйымдастырушылық-технологиялық, әлеуметтік және кеңістіктік-заттық компоненттер арқылы ЛРОС-ты жобалау; педагогтер мен ата-аналарды тарту; қалыптастырушы бағалау, жобалық оқыту.	мотивациясы мен субъектілігінің өсуі; – Өзін-өзі реттеу, саналылық және эмоционалдық интеллектіні дамыту; – Сыныптардағы психологиялық ахуалды және кооперацияны жақсарту; – Жобалық-зерттеу қызметіне қатысуды арттыру; – Интегралды әсер: тұлғалық кемелдік, жауапкершілік және бастамашылдық.
Өзбекстан	- Құзыреттілік және тұлғаға-бағытталған тәсіл (Л. Выготский, Дж. Дьюи идеялары негізінде); - «Қызмет арқылы тәрбиелеу» тұжырымдамасы (А.	- «Халыққа білім беру жүйесін 2030 жылға дейін дамыту» мемлекеттік бағдарламасы; - Білім беруді дамытудың ұлттық тұжырымдамасы; - Мектептерде жұмсақ дағдыларды	– Оқу жоспарларына құзыреттілік стандарттарын енгізу; – Дамыта оқытуға, қалыптастырушы бағалауға көшу; – Жобалық-зерттеушілік оқытумен пилоттық мектептер;	– Оқу мотивациясы мен қатыстылықтың өсуі; – Өзін-өзі бағалау және өзін-өзі реттеу дағдыларын арттыру; – Ынтымақтастық пен коммуникативтік құзыреттіліктерді дамыту; – Мектеп стрессін төмендету және эмоционалдық ахуалды жақсарту;

	Бандура, А. Маркова); - Гуманистік педагогика (К. Роджерс, Ш. Амонашвили).	қалыптастыру бағдарламасы.	– Ұлттық біліктілікті арттыру орталығы арқылы педагогтерді қолдау; – Жекелендіру үшін цифрлық платформаны пайдалану..	– Сыни ойлау және шығармашылық дағдыларын нығайту.
Беларусь	– Л. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы; – Жүйелі-іс-әрекеттік тәсіл (П. Гальперин, В. Давыдов); – Гуманистік педагогика тұжырымдамасы (А. Маслоу, К. Роджерс); – Азаматтық-патриоттық тәрбиенің ұлттық идеясы.	- «Білім және жастар саясаты 2021–2025» мемлекеттік бағдарламасы; - Білім алушыларды тәрбиелеуді дамытудың ұлттық тұжырымдамасы; - Білім алушылардың тұлғалық және әлеуметтік құзыреттіліктерін қалыптастыру бағдарламасы.	– Жаңартылған білім беру стандарттарын тұлғалық нәтижелерге баса назар аудара отырып енгізу; – Білім алушылардың жүйелі қалыптастырушы бағалауы және жеке даму траекториялары; – Мектептің өзін-өзі басқаруын және еріктілер қозғалысын дамыту; – «Белсенді азамат мектебі»	– Білім алушылардың әлеуметтік белсенділігі мен жауапкершілігін арттыру; – Сыни және рефлексивті ойлауды дамыту; – Позитивті азаматтық бірегейлікті қалыптастыру; – Мазасыздық деңгейін және мектеп дезадаптациясын төмендету; – Білім алушылар ортасындағы эмоционалдық әл-ауқатты және сенімді арттыру.

			жобалық қызметі; – Психологиялық-педагогикалық қолдау.	
Армения	- Конструктивистік педагогика (Ж. Пиаже, Дж. Брунер); – Инклюзивті білім беру тұжырымдамасы (Ю. Бронфенбреннер, А. Бандура); – Гуманистік психология және тұлғалық әлеует теориясы (К. Роджерс, Д. Леонтьев).	- Жалпы білім беру реформасының 2020–2030 жылдарға арналған бағдарламасы; - Инклюзивті білім берудің ұлттық стратегиясы; - Білім алушылардың негізгі құзыреттіліктерін дамыту бағдарламасы (UNICEF).	– Оқу жоспарларын қайта қарау (пәнаралық және жұмсақ дағдыларды дамыту); – Қалыптастырушы бағалау мен портфолио енгізу; – Цифрлық құзыреттіліктер мен жобалық оқытуды дамыту; – ӘЭО және эмоционалдық әл-ауқат бағдарламалары (UNICEF); – Педагогтерді «Инклюзияға мектептің тұтас тәсілі» моделі	– Өзін-өзі реттеу, эмпатия және эмоционалдық интеллектіні дамыту; – Білім алушылардың мотивациясы мен автономдығын арттыру; – Азаматтық белсенділікті және мектеп өміріне қатысуды кеңейту; – Академиялық табыстылықтың өсуі және стресске төзімділік; – Ауылдық және қалалық мектептер арасындағы жетістіктер алшақтығын төмендету.

			бойынша даярлау.	

Осылайша, халықаралық кейстер бастауыш сынып білім алушыларының тұлғалық әлеуетін дамыту білім беру ортасын ұйымдастыруда жүйелі өзгерістерді талап ететінін растайды. Келісілген іс-қимылдар кешені маңызды:

- ХХІ ғасыр дағдыларын ескере отырып, оқыту мазмұнын жаңарту;
- Эмоционалды дамуды қолдау;
- Икемділік және жекелендіру;
- Барлығының бірыңғай құндылық бағдарларына қатысуы.

Табысты елдердің тәжірибесі көрсеткендей, инфрақұрылымға және бағдарламаларға инвестиция салудан басқа, бала өзінің оқуының белсенді қатысушысы ретінде қарастырылатын, оқыту құрмет пен ынтымақтастыққа негізделген, ал табыс тек бағалармен ғана емес, сонымен қатар балаларда сенімділік, білуге құмарлық, өзін-өзі құрметтеу қалыптастырумен өлшенетін мектеп философиясын өзгерту қажет.

1.2 Отандық тәжірибе

Қазақстанда білім алушылардың тұлғалық әлеуетін дамытуға ықпал ететін заманауи білім беру ортасы қалыптастырылуда. Төменде жеті негізгі компонент бойынша қолданыстағы тәжірибелерге талдау ұсынылған:

1. **Физикалық білім беру ортасы.** Қауіпсіздікті, эстетиканы және функционалдықты қамтамасыз ететін заманауи физикалық білім беру ортасын қалыптастыру соңғы жылдары Қазақстанның білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының біріне айналды. Бұл бағыттағы жетекші құрал - орта білім беру жүйесін жаңғырту аясында бастамашылық етілген және мектеп инфрақұрылымына халықаралық стандарттарды енгізуге бағытталған «Келешек мектептері» ұлттық жобасы болып табылады. Аталған құрамдас келесі өлшемшарттарды қамтиды:

1.1 *Білім беру ортасының қауіпсіздігі* сәулеттік шешімдер деңгейінде де, техникалық құралдарды енгізу есебінен де қамтамасыз етіледі. Жаңа мектептерді жобалау және салу, әсіресе сейсмикалық белсенділігі жоғары өңірлерде, ғимараттардың сейсмикалық төзімділігін ескере отырып жүзеге асырылады. Сонымен қатар, барлық жаңа білім беру мекемелерінде өртке қарсы қорғау жүйелері, сондай-ақ заманауи бейнебақылау, кіруді бақылау және кіреберіс есіктерді автоматты түрде бұғаттау құралдарымен жабдықтау қарастырылған. Бұл білім алушылар мен педагогтер құрамының өмірі мен денсаулығын қорғау деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік береді.

1.2 *Білім беру ортасындағы эстетика құрамдасы* білім алушылардың уәждемесі мен жағымды психологиялық ахуалды қалыптастырудың маңызды факторы ретінде қарастырылады. Жаңа мектептердің интерьерлері үйлесімді түстік шешімдерді, эргономикалық және көпфункционалды жиһаздарды қолдану арқылы безендіріледі. Білім алушыларға да, педагогтерге де арналған демалыс аймақтарын жабдықтауға ерекше назар аударылады. Бұл кеңістіктер жұмсақ жиһаздарды, оқу бұрыштарын, ойын аймағын қамтиды, осылайша релаксацияға, тұлғааралық қарым-қатынасқа және мәдени дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

1.3 *Функционалдық аспектіде акцент* білім беру кеңістігінің икемділігі мен технологиялығына жасалады. Заманауи сыныптар интерактивті тақталармен, жоғары жылдамдықты интернетпен, мультимедиялық жабдықтармен жарақтандырылады. Сондай-ақ, пәнаралық және шығармашылық құзыреттерді дамытуға арналған мамандандырылған кабинеттер – STEM-зертханалар, шеберханалар, робототехника сыныптары және басқа да кеңістіктердің болуы қарастырылған. Инклюзия мәселелеріне ерекше назар аударылады: жаңа мектептер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың қажеттіліктерін ескере отырып жобаланады. Пандустардың, лифттердің, мамандандырылған санитарлық тораптардың және сенсорлық кабинеттердің болуы міндетті болып саналады.

Дегенмен, сапалы өзгерістер көбінесе жаңадан салынып жатқан нысандарға қатысты екенін атап өту қажет. Ескі қорға, әсіресе ауылдық өңірлердегі мектептердің едәуір бөлігі моральдық және физикалық тұрғыдан ескірген инфрақұрылым жағдайында жұмыс істеуін жалғастыруда. Мәселелерге тозған инженерлік желілер, жеткіліксіз жылу және шу окшаулауы, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған жағдайлардың болмауы жатады. Бұл ретте, Үкімет қолданыстағы мектептерді жаңғырту бағдарламаларына қосу бойынша қадамдар жасап жатыр.

Ағымдағы жағдайды талдау Қазақстандағы физикалық білім беру ортасы құрамдастарының SWOT-талдауының келесі нәтижелерін ұсынуға мүмкіндік береді (2-кесте).

Осылайша, Қазақстан қауіпсіз, эстетикалық тартымды және функционалдық білім беру ортасын құру бойынша мақсатты саясатты көрсетуде. Негізгі бағыт жаңа мектептер салуға бағытталған, алайда жұмыс істеп тұрған мекемелерді, әсіресе ауылдық және шалғай өңірлердегі мекемелерді жаңғырту бойынша ауқымды міндет күн тәртібінде қалып отыр. Бұл міндетті шешу кешенді тәсілді, тұрақты қаржыландыруды және кең сектораралық өзара іс-қимылды талап етеді.

2-кесте. Физикалық білім беру ортасының SWOT-талдауы

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары

– Жаңа мектептерді салу кезіндегі қауіпсіздіктің заманауи стандарттары (сейсмикалық, өрттен қорғау).	– Мердігерлермен проблемалар, жобаларды іске асырудағы кешігулер.
– Уәждемені ынталандыратын мектеп кеңістігінің эстетикасы мен эргономикасы.	– Құрылыс пен жабдықтаудағы білікті мамандардың жетіспеушілігі.
– Кабинеттердің технологиялық деңгейінің және функционалдығының жоғарылығы.	– Қаржылық шектеулер, әсіресе жергілікті деңгейде.
– Жобалаудың міндетті элементі ретінде инклюзивтілік.	– Ескі қордағы мектептердегі әлсіз инфрақұрылым.
Мүмкіндіктер	Қатерлер
– «Келешек мектептері» тәжірибесін ескі ғимараттарға тарату.	– Экономикалық тұрақсыздық және бюджет тапшылығы қаупі.
– Халықаралық әріптестер мен инвестицияларды тарту.	– Консервативті құрылымдар тарапынан өзгерістерге қарсылық.
– Кеңістікті икемді түрлендіру үшін цифрлық шешімдерді енгізу.	– Тәуекел аймақтарындағы нысандар үшін экологиялық қауіптер (су тасқыны, жер сілкінісі).

2. Психологиялық қауіпсіздік. Қазақстандық білім беруде білім алушылардың психологиялық саулығы оқу мен дамудың негізгі шарттарының бірі ретінде танылды. [96] зерттеуі оның мектептегі ахуалмен (стресс деңгейі, буллингтің болуы, өзара қарым-қатынас сипаты және оқуға деген уәждеме) тығыз байланысты екенін көрсетеді.

Білім алушылардың психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету – бірыңғай тәрбие саясатының негізгі құрамдас бөлігі және қазақстандық мәдениет құндылықтары, азаматтық жауапкершілік пен патриотизм, сондай-ақ адалдық пен әділдік негізінде үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыруға бағытталған **«Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасына** [97] сәйкес іске асырылады. Бағдарламаны енгізу 2024/25 оқу жылынан бастап қарастырылған және ҚР Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасымен (инклюзивтілік, әл-ауқат және қауіпсіз ортаға бағдарлану) [98] үйлестірілген.

«Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы психологиялық тұрғыдан қауіпсіз мектеп климатын: баланың қадір-қасиетін құрметтеуді, зорлық-зомбылық

пен буллингті/кибербуллингтің алдын алуды, қатыстылық сезімін және оқуға деген уәждемені дамытуды мақсатты түрде қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

«Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы эмоционалдық ахуалды тұрақты жақсартуға, қудалау мен девиация қаупін төмендетуге, мектеп пен отбасы ынтымақтастығын күшейтуге, білім алушылардың қатысуы мен жауапкершілігін арттыруға бағытталған. Бұл бағдарлама білім алушылар үшін қауіпсіз және қолайлы орта құруға арналған жалпы мектептік тәсіл шеңберінде басқа елдерде қолданылатын кешенді шараларды қамтиды [99].

Көптеген қалаларда жанжалдарды шешудің қалпына келтіру тәжірибелерін іске асыратын мектеп медиациясы қызметтері құрылған. «Қауіпсіздік сабағы» және антибуллинг акциялары, сондай-ақ анонимді өтініштердің цифрлық сервистері тәжірибесі таралуда.

Қазақстан мектептері тәлімгерлік және буллингке қарсы әрекет ету бағдарламаларын енгізуде. Мысалы, «Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КЕАҚ қудалаудың алдын алу және мектепте құрметті ахуалды қалыптастыру үшін білім алушылардың, ата-аналардың және педагогтердің өзара іс-қимыл моделі болып табылатын «ДосболLIKE» бағдарламасын іске қосты [100]. «ДосболLike» бағдарламасы мектепте жайлы және қауіпсіз орта құруға бағытталған және негізгі индикаторлар бойынша нәтижелерді қадағалайды: қорғалғандықты сезіну, мектеп климатына қанағаттану, сенім деңгейі, агрессия мен жанжалдылық көріністері, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынастардың басқа да сипаттамалары. Буллингті ерте анықтау және алдын алу үшін аралас диагностика қолданылады: білім алушыларға, педагогтерге және ата-аналарға арналған анонимді сауалнамалар мен сұрақтар, жартылай құрылымдалған сұхбаттар және тақырыптық әңгімелер, сондай-ақ талдамалық эсселер. Сандық және сапалық әдістердің үйлесуі ахуалдың тұтас бейнесін береді, қауіп тобындағы топтарды уақтылы анықтауға және қолдаудың атаулы шараларын жоспарлауға мүмкіндік береді [100].

Білім беру ұйымдары Қазақстандық «Назарбаев Зияткерлік мектептері» АҚ (НЗМ) қоры бейімдеген халықаралық KiVa бағдарламасына (буллингке қарсы әрекет етудің авторлық фин әдістемесі) параллельді түрде қосылды. «НЗМ» АҚ деректері бойынша, ол қазірдің өзінде елдің 1200-ден астам жалпы білім беретін мектебінде іске асырылуда [101].

Сондай-ақ білім алушылардың жеке дағдыларын дамыту үшін тәрбие жүйесіне тұрақты тренингтер мен шеберлік сыныптары енгізілген, ал мектептерде психологтар мен әлеуметтік педагогтер жұмыс істейді.

Зерттеуінің [96] деректері бойынша, оқушылардың 83,4%-ы өздерінің эмоционалдық жай-күйін жақсы деп бағалайды, алайда жасөспірімдердің 16-21%-ында депрессия белгілері анықталған.

Алайда, буллингтің алдын алу бойынша SWOT-зерттеу нәтижелері [102] мектеп климатының біртекті емес, бірақ жалпы алғанда «әлеуетті қолайлы»

бейнесін көрсетеді. Бірқатар қалаларда достық, эмпатия және жанжалдарды бейбіт жолмен шешуге дайындық көрсеткіштері жоғары. Сонымен қатар, жүйелі тапшылықтар анықталды: жеткіліксіз қаржыландыру және кадрлық қамтамасыз ету (психологтар, әлеуметтік педагогтер), тәсілдердің фрагментарлығы, сондай-ақ балалардың сыртқы келбетке төзімділігінің жеке көріністері. Бұл факторлар мектеп ортасындағы өзара іс-қимылдың жағымсыз сценарийлерін бекіту қаупін арттырады. Сондай-ақ, [102] зерттеуі білім алушылардың ұстанымдары мен мінез-құлық үлгілерінің айқын аумақтық дифференциациясын атап өтеді, бұл алдын алу бағдарламаларының атаулылығын талап етеді. Кейбір қалалар куәгерлердің «қорғау» ұстанымының басымдығын және өзара жанашырлықтың жоғары деңгейін көрсетеді, ал басқалары – жанжалдылықтың, сыртқы белгілердің маңыздылығының және күш қолдануға толеранттылықтың үлес салмағын көрсетеді.

Бұл қолдау көрсететін, психологиялық тұрғыдан қауіпсіз мектеп ортасын және білім алушылардың жалпы әл-ауқатын құру бойынша одан әрі жұмыс істеудің маңыздылығын көрсетеді.

3. Әлеуметтік өзара әрекеттесу. Командаларда оқыту тәжірибесі Қазақстандағы білім берудің барлық деңгейінде оң нәтиже көрсетуде. Ұжымдық жұмыс түрлері оқу процесіне кеңінен енгізілуде, бұл зерттеулермен расталады. Астана қаласындағы сегізінші сынып оқушылары арасында жүргізілген эксперименттік зерттеу кооперативті оқытуды қолдану дәстүрлі оқытумен салыстырғанда білім алушылардың академиялық үлгерімін арттырғанын көрсетті: эксперименттік топтағы орташа балл (командалық жұмыспен) бақылау тобындағы 14,15-ке қарсы 17,16-ны құрады [103]. Үлгерімнен басқа, командалық жұмыс кезінде пәнге деген қызығушылық пен білім алушылардың белсенділігінің өсуі байқалады, бұл оқытудағы ынтымақтастықтың пайдасы туралы әлемдік қорытындыларға сәйкес келеді. Осылайша, әлеуметтік өзара әрекеттесу (бірлескен талқылау, топтық жобалар) балалардың оқу нәтижелеріне оң әсер етеді.

Мектептер ата-аналарды және білім алушылардың өздерін мектеп өміріне белсенді түрде тартады. Оқу ұйымдары жанынан ата-аналарға арналған Педагогикалық қолдау орталықтары ашылуда, онда отбасылар балаларды оқыту және дамыту бойынша консультациялар алады [104]. Оқушылар кеңестері мен мектеп парламенттері әлеуметтік ортаның маңызды элементіне айналууда. Республикалық форумдарда («Әрекет ету уақыты» республикалық құрылтайы) мектеп көшбасшылары (оқушылар парламенттерінің президенттері) әртүрлі өңірлерден билік өкілдерімен кездесіп, мектеп өмірін жетілдіру бойынша жобаларды бірлесіп әзірлейді және қорғайды [105]. Мұндай алаңдар балалардың ұйымдастырушылық және коммуникативтік дағдыларын дамытуды ынталандырады, оларға шешім қабылдауға қатысу тәжірибесін береді және білім беру процесін мағыналы етеді.

4. Оқу процесін ұйымдастыру. Қазақстанның бастауыш мектебіндегі оқу процесі жаңартылған білім беру мазмұнымен іс-әрекеттік және құзыреттілік

тәсілдерге бағытталған. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына [106] сәйкес мазмұнға, оқу жүктемесінің көлеміне және бағалауға қойылатын талаптар айқындалған. Қазақстанда нәтижелері алдын ала белгілі критерийлермен (тұжырымдалған нәтижелер күтілімдерімен) салыстырылатын критериалды бағалау жүйесі қолданылады.

Бағалау жүйесі білім алушыларды бағалау қызметіне тарту үшін ұйымдастырылған, онда басымдық өзін-өзі бағалауға және өзара бағалауға (білім алушылар өз жетістіктерін сабақтың мақсаттарымен салыстыруды үйренеді) беріледі [107]. Табыс критерийлерін (күтілетін нәтижелерді) мұғалім мен білім алушылар бірлесіп әзірлей алады. Мұғалім бағалау рәсімдерін, оның ішінде әрбір оқу тапсырмасы үшін рубрикалар мен критерийлерді пайдалануды алдын ала жоспарлайды. Оқыту барысында мұғалім қалыптастырушы бағалау деректерін жинайды, оларды талдайды және кері байланысты қамтамасыз етеді. Нәтижесінде білім алушылар өз жетістіктері мен олқылықтары туралы ақпарат алады [107]. Педагог кері байланыстың жиілігі мен нысанын (ауызша, жазбаша, электрондық журнал арқылы) дербес жоспарлайды. Осылайша, қазақстандық тәжірибеде бағалау мен оқытудың байланысы айқындалады. Критерийлер алдын ала белгілі, ал бағалау жүйесі білім беру процесін жақсарту құралы ретінде ойластырылған [107].

Ұлттық мониторинг осы жүйені іске асыру кезіндегі елеулі қиындықтарды тіркеді. Оқытуды жеткіліксіз жекелендіру елеулі кедергі болып табылады. Сонымен бірге, білікті педагогтер мен әдіскерлердің жетіспеушілігі байқалады, бұл оқытуды әрбір баланың қажеттіліктеріне (әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың) бейімдеуді қиындатады [108].

Сондай-ақ бағалау мен оқыту арасындағы жеткіліксіз байланыс байқалады. Мәселен, ЭЫДҰ-ның талдамалық есебі [109] қолданыстағы ұлттық тесттердің педагог пен білім алушыны қолдауға бағытталмағанын көрсетеді. Олар оқыту практикасын жақсартуға емес, негізінен мониторингке қызмет етеді. Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау мониторингі-2023 деректері бойынша, білім алушылардың көп бөлігі фактілерді табуға арналған қарапайым тапсырмаларды сәтті шешеді, бірақ терең түсінуді және сыни ойлауды талап ететін күрделірек тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болады [110]. Бұған қоса, сарапшылар «оқу сабақтарының шамадан тыс жүктелуі, дене тәрбиесін елемей, бос уақыттың болмауы балалардың оқудағы табыстылығына әсер етеді» [111] деп атап өтеді. Білім алушылардың шамадан тыс шиеленісуі денсаулыққа қатысты проблемалардың өсуімен және үлгерімнің төмендеуімен байланысты.

5. Құндылықтар және мағына. 2023 жылы ҚР Оқу-ағарту министрлігі жалпыұлттық құндылықтарды білім беру ортасына ықпалдастыруға негізделген «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасын барлық мектептерге енгізді [97].

«Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы білім алушының құндылықтарын мақсатты түрде қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Құндылықтар (патриотизм, бірлік, әділдік, жауапкершілік, заң және тәртіп, еңбекқорлық,

жасампаздық) оқу және тәрбие процесіне тақырыптық іс-шаралар, сынып сағаттары және «қауіпсіздік сабақтары» арқылы жүйелі түрде кіріктіріліп, тұтас тұлғаны қалыптастырады.

Негізгі тетіктер:

1) құндылықтарды сабақтарға және сынып сағаттарына біріктіру (I блок);
2) әлеуметтік жобалар және профилактикалық модульдер («Буллингсіз әлем», «Цифрлық әлемде қауіпсіз қадам», «Қауіпсіздік сабағы» және т.б.), сондай-ақ ата-аналарға арналған Педагогикалық қолдау орталығы арқылы отбасылық форматтар (II блок);

3) енгізу жоспары, педагогтерді оқыту, мониторинг және көпшілікке арналған ақпараттық сүйемелдеу (III блок) [97].

«Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасын іске асыру тәжірибесі құндылықтарға бағытталған тәрбиенің білім алушыларға тұрақты оң әсерін көрсетуде. Сауалнама нәтижелері бойынша, педагогтердің 84%-ы білім алушылардың белсенділігі мен тәртіптілігінің өскенін, ал 71%-ы жаңа тәрбие бағдарламасының арқасында мектептің отбасымен өзара іс-қимылының жақсарғанын атап өтті [112]. Ата-аналардың 89%-ы Бағдарламаның өз балаларының мінез-құлқына және адамгершілік дамуына оң әсер еткенін растайды [112].

6. Инклюзивтілік және қолжетімділік. Қазақстанда білім берудің инклюзивтілігі мен қолжетімділігі мемлекеттік саясат және нормативтік-құқықтық база деңгейінде бекітілген. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына [113] сәйкес, әрбір балаға сапалы білім алуға тең қолжетімділікке кепілдік беріледі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында [106] білім беру ұйымдарының мазмұнын, әдістерін және оқыту нысандарын бейімдеуді қоса алғанда, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту үшін жағдай жасау қажеттігі көрсетілген. Ұлттық деңгейде Қазақстанда кедергілерді жоюға және өмірдің барлық салаларында (білім беру, жұмыспен қамту, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау, мәдениет, спорт, саяси қатысу) мүгедектігі бар адамдар үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге негізделген инклюзивті қоғамның әлеуметтік-құқықтық моделін құруға бағытталған Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясат тұжырымдамасы 2025–2030 жылдарға арналған [114] іске асырылуда. 2023 жылы Ұлттық білім беру есебінде [108] мемлекеттік жалпы білім беретін мектептердің 86%-ы инклюзивті білім беру үшін жағдай жасағаны атап өтілді. Мектеп деңгейінде қолжетімділікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар архитектуралық өзгерістерді және педагогикалық практикаларды қамтиды. «Келешек мектептері» ұлттық жобасы аясында салынып жатқан жаңа мектептерде пандустар, лифттер, сенсорлық бөлмелер, мамандандырылған санитарлық тораптар мен психолог кабинеттері қарастырылған. Педагогтер үшін Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы үлгілік оқу бағдарламаларын бейімдеу бойынша әдістемелік құралдарды әзірлеп, Академия сайтында орналастырды.

Бірқатар мектептерде тьюторлық сүйемелдеу модельдері енгізілуде. Алайда, [115] зерттеу деректері бойынша Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту жүйелі шараларды талап етеді: тек нормативтік бекіту мен физикалық жағдайларды (пандустар, жабдықтар) жасау ғана емес, сонымен қатар нақты ресурстық қамтамасыз етуді, педагогтерді даярлауды, ассистивті технологияларды жаппай енгізуді және теңдіктің қоғамдық мәдениетін қалыптастыруды қажет етеді.

7. Цифрлық орта. Қазақстан білім беруді цифрлық бағытта белсенді түрлендіруде. Қазақстан Республикасының бастауыш білім беру ұйымдарындағы цифрландыру нормативтік құқықтық актілерде бекітілген. Негізгі құжаттар – АКТ-құзыреттерін ескере отырып, оқу нәтижелеріне қойылатын талаптарды бекітетін бастауыш білім берудің МЖМБС [106] және білім берудегі цифрлық экожүйе мен киберқауіпсіздік қағидаттарын айқындайтын 2023–2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация тұжырымдамасы [116] болып табылады. Төтенше жағдайлар мен қолайсыз факторлар жағдайында оқу процесін ұйымдастырудың икемділігі үшін қашықтықтан оқытудың жеке ережелері бекітілген [126]. Бұл құжаттар бастауыш мектептегі цифрлық сервистер мен контентке нормативтік-құқықтық негіз береді.

Іске асырудың негізгі векторы бастауыш білім берудің МЖМБС-да, «Цифрлық сауаттылық» пәнінде көрсетілгендей, 1–4 сыныптардың оқу жоспарларына «Цифрлық сауаттылық» пәнін интеграциялау болды. Іс жүзінде бұл кіші мектеп оқушыларында цифрлық құрылғылармен жұмыс істеудің базалық дағдылары мен желідегі қауіпсіз мінез-құлықты жоспарлы түрде қалыптастыруды білдіреді [127].

Бастауыш мектептің цифрлық тірегі ұлттық цифрлық платформалар болып табылады. «Күнделік» электрондық құжат айналымын, ата-аналармен коммуникацияны және үй тапсырмалары мен сабақ материалдарына қолжетімділікті қамтамасыз етеді, қағаз аналогтарын толығымен алмастырады. Сонымен қатар, білім алушылардың сабақтарын қолдау және өздік жұмыстары үшін BilimLand цифрлық білім беру ресурстары кеңінен қолданылады. Мектептерде робототехника кабинеттері мен STEM-зертханалар құрылды: 2025 жылға қарай олардың саны бүкіл ел бойынша жүзден асты [128]. Кіші сынып білім алушылары ойын сабақтары арқылы бағдарламалау, логика және инженерия бойынша оқыту бағдарламаларына қол жеткізе алады.

Цифрландыруды іске асыру педагогтердің біліктілігін жүйелі арттыруға негізделген. «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ және НЗМ Педагогикалық шеберлік орталығы цифрлық құзыреттер және EdTech-құралдарын пайдалану бойынша онлайн-курстарды әзірлеп, жүргізеді, осылайша кез келген өңірдегі мұғалімдер үшін біліктілікті арттыруға қолжетімділікті қамтамасыз етеді [129; 130]. 2025 жылдан бастап «Ұстаз» ұлттық платформасы – мұғалімдер цифрлық құзыреттерін (оның ішінде DigCompEdu стандарты бойынша) дамыта

алатын және қашықтықтан оқытудың үздік практикаларымен алмаса алатын педагогтердің үздіксіз біліктілігін арттыруға арналған онлайн-портал іске қосылды.

Эмпирикалық зерттеулер әсерді растайды және өсу аймақтарын белгілейді. Қазақстандық бастауыш мектептің информатика пәні мұғалімдеріне жүргізілген сауалнамалардың деректері бойынша, 1-сыныптан бастап «Цифрлық сауаттылықты» жүйелі түрде оқыту логикалық-алгоритмдік ойлауды дамытуға ықпал етеді, алайда іске асыру сапасы жекелеген мектептердегі жабдықтардың қолжетімділігімен және тұрақты интернетпен тежеледі [127]. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ауқымды іріктемелері оқушыға бағытталған оқыту саласындағы құзыреттердің орташа деңгейін және технологияларды интеграциялау бойынша орташадан төмен деңгейін көрсетеді, бұл әдістемелік қолдау мен менторлықтың атаулы бағдарламаларының қажеттілігін көрсетеді [131].

Ақтөбе облысында цифрлық технологияларды пайдалана отырып, шағын жинақты ауыл мектептерінің (ШЖМ) әлеуетін дамыту бойынша пилоттық жоба іске асырылды [132]. Жоба басталғанға дейін интернетке қолжетімділікті, педагогтердің математика, физика, химия, биология, ағылшын тілі пәндері бойынша біліктілігін және өңірдің оқушыларды қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру тәжірибесін ескере отырып, ШЖМ-де іске асыру үшін оқытудың 4 моделі әзірленді. Жоба ұсынылған модельдердің тиімділігін көрсетті және ШЖМ-дегі балаларды оқытуда қашықтықтан және цифрлық технологияларды одан әрі қолдану үшін негіз қалауға мүмкіндік берді.

Осылайша, Қазақстанның тәжірибесі білім алушылардың жеке әлеуетін ашуға ықпал ететін білім беру ортасын қалыптастыруға кешенді көзқарастың маңыздылығын куәландырады. Қазақстан озық тәжірибелерді ұстана отырып, қарқынды өзгеріп жатқан әлем жағдайында өскелең ұрпақтың табысты дамуы үшін жағдай жасай отырып, өзінің білім беру жүйесін жетілдіруді жалғастыруда.

2. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ЖЕКЕ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Бұл бөлім әдістемелік ұсынымдардың теориялық-әдіснамалық негізін қалыптастырады және OECD Learning Compass 2030 [133] және UNICEF Child-Friendly Schools (CFS) [177] халықаралық негіздеріне, сондай-ақ рецензияланған зерттеулердің нәтижелеріне сүйенетін бастауыш мектептің білім беру ортасының тұтас моделін ұсынады.

1. БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚҰРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Халықаралық OECD Learning Compass 2030 және UNICEF Child-Friendly Schools негіздері мектеп ортасының тұтас көрінісін шарттар мен өзара іс-қимылдар жүйесі ретінде белгілейді, мұнда әл-ауқат (well-being), әлеуметтік, эмоционалдық және метатанымдық дағдыларды дамыту академиялық нәтижелермен қатар қарастырылады. OECD моделінде (1-сурет) негізгі элементтер ретінде «негіздер өзегі», білім, дағдылар, көзқарастар мен құндылықтар жиынтығы (KSAV), «трансформациялаушы құзыреттіліктер» (жаңа құндылықтарды құру, жауапкершілік алу және жанжалдарды, шиеленістерді мен қайшылықтарды реттеу) және AAR циклі (күту – әрекет – ойлау), олар мағыналы әрекетті және білім алушының ересектермен және құрдастарымен бірлескен әрекетін қамтамасыз етеді [133; 134].

KSAV – бұл білім беру жөніндегі халықаралық құжаттарда Knowledge – Skills – Attitudes & Values (Білім – Дағдылар/дағды – Көзқарастар мен Құндылықтар) дегенді білдіретін аббревиатура [135]. Knowledge (Білім) – бала мектепте алатын пәндік және пәнаралық білім (мысалы, математика, жаратылыстану, ана тілі және шет тілдері негіздері). Skills (Дағдылар/дағды) – білімді қолданудың практикалық қабілеттері: сыни ойлау, ынтымақтастық, коммуникация, зерттеу, АКТ пайдалану. Attitudes / Values (Көзқарастар мен құндылықтар) – жеке қасиеттер, құндылық бағдарлары және көзқарастар (мысалы, жауапкершілік, эмпатия, әртүрлілікке құрмет, азаматтық).

OECD Learning Compass 2030 шеңберінде KSAV трансформациялаушы құзыреттіліктер («жаңа құндылықтарды құру», «қайшылықтар мен дилеммаларды реттеу», «жауапкершілік алу») қалыптасатын базис ретінде қарастырылады.

UNICEF-тің «Балаға қолайлы мектеп» (Child-Friendly Schools, CFS) тәсілі бала құқықтарына, инклюзивтілікке, қауіпсіздікке, денсаулыққа, гендерлік сезімталдыққа, отбасылар мен қоғамдастықтың қатысуына және оқыту сапасына баса назар аударады [136]. CFS нұсқаулығы [136] әрбір бала қорғалған және қамтылған, ал білім беру процесі жас ерекшеліктері мен әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерді ескеретін мектептің ұйымдастырушылық және педагогикалық өлшемдерін жүйелейді. Аталған құжаттармен қатар, оқыту жағдайларын өлшеудің

эмпирикалық базасы қалыптастырылған, ол CFS сапасының кросс-ұлттық зерттеулерінде қолданылған мектеп ортасының валидацияланған индикаторлары мен оқыту жағдайларының сауалнамаларын (Conditions for Learning) қамтиды [137].

1-сурет. 2030 Оқыту компасы

Осы негіздердің логикасында мектеп басқарылатын жағдайлар мен өзара іс-қимылдар жүйесі ретінде қарастырылады, мұнда әл-ауқат, әлеуметтік-эмоционалдық және метатанымдық дағдылар академиялық нәтижелермен тең дәрежеде танылады, ал білім алушының агенттігі – оның ересектермен бірлесіп мақсаттар қою, әрекет ету және рефлексия жасау қабілеті орталық орынды алады [133; 135; 136].

Әдістемелік ұсынымдағы ұғымдық аппарат көрсетілген негіздермен келісілген, мұнда: «Білім беру ортасы» – бастауыш сынып білім алушыларының

оқуға деген уәждемесі, өзін-өзі реттеуі және әлеуметтік-эмоционалдық дамуы үшін мүмкіндіктер жасайтын басқарылатын жағдайлардың (кеңістіктік, әлеуметтік, ұйымдастырушылық-педагогикалық және цифрлық) жиынтығы ретінде түсініледі; «Мектеп климаты» – қатысушылардың қауіпсіздік, сенім және әділдік туралы ортақ түсінігі ретінде; «Әл-ауқат» – білім беру траекториясы мен нәтижесінің бағдары ретінде; «Агенттік/бірлескен агенттік» – білім алушының жеке және қоғамдық игілік мүддесі үшін ересектермен бірлесіп мақсаттар қоюға, әрекет етуге және рефлексия жасауға қабілеті ретінде қарастырылады [133; 135; 136].

Ұсынылған мектептің білім беру ортасының тұтастық моделі бір-бірін толықтыратын төрт теориялық тірекке сүйенеді:

1) Экологиялық-жүйелік перспектива, мұнда білім алушының дамуы «сынып–мектеп–отбасы–қоғамдастық» деңгейлерінің өзара іс-қимылының нәтижесі болып табылады, демек, мектептің ұйымдастырушылық және мәдени параметрлері педагогикалық практикалар сияқты маңызды [138];

2) Өзін-өзі анықтау теориясы (SDT), автономия, құзыреттілік және қатыстылық негізгі қажеттіліктеріне негізделген, олар уәждеме мен әл-ауқат факторлары болып табылады. Орта, оның ішінде мектеп ортасы оларды қанағаттандыруды жүйелі түрде қолдауы тиіс [139];

3) Әлеуметтік өзара тәуелділік және кооперативтік оқыту теориясы, ол бірлескен жұмыстың құрылымдық нысандары агрессия мен оқшаулануды төмендете отырып, жетістіктер мен қарым-қатынастарды жақсартатынын көрсетеді [140];

4) Өзін-өзі реттейтін оқыту (SRL), метатанымдық стратегияларды, мақсат қоюды және рефлексияны ерте дамытуға негізделген, бұл бастауыш мектепте тұрақты әсерді көрсетеді [141].

Осылайша, орта жай ғана «ресурстарды қамтып» қана қоймай, сонымен қатар оларды OECD және UNICEF-те сипатталған білім алушының даму мақсаттарына жұмыс істейтін келісілген жүйеге біріктіруі қажет.

Мектептің білім беру ортасының тұтастығын осылай түсіну келесі зерттеулердің нәтижелерімен келісіледі: дамудың экологиялық-жүйелік теориясы [138]; өзін-өзі анықтау теориясы [139]; мектеп климатын зерттеу [142; 143]; «мұғалім–оқушы» өзара іс-қимылының сапасы [144]; SEL бағдарламаларының тиімділігі [145].

Аталған құжаттарға сәйкес, Мектептің білім беру ортасының тұтастық моделі 7 құрамдастың болуымен негізделеді:

1) Кеңістіктік-заттық құрамдас, оған сыныптар мен жалпы аймақтардың архитектурасы мен эргономикасы, жарықтандыру, акустика, температура режимі, трансформациялық жиһаз, навигация, балалар жұмыстарының көрмесі, материалдардың қолжетімділігі және микроаймақтар (оқу бұрышы, демалыс аймағы және т.б.) жатады. Жүргізілген зерттеулер [146; 147] кеңістік параметрлерінің пәндер бойынша ілгерілеумен және кіші мектеп оқушыларының

белсенділігімен байланысын көрсетеді. Білім алушыға нәтижелерді таңдауға және ұсынуға мүмкіндік беретін сынып дизайны оның автономиясы мен өзін-өзі құрметтеуін күшейтеді [148];

2) Психологиялық қауіпсіздік және әл-ауқат. Мектеп климаты – уәждеменің, мінез-құлықтың және жетістіктердің сенімді факторы болып табылады. Мұны мета-шолулар дәлелдейді, олар үлгерімнің делинквенттік мінез-құлықпен байланысын анықтады [142; 143]. Бастауыш мектепте SEL (Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту) «whole-school» бағдарламалары әлеуметтік мінез-құлық пен оқу нәтижелеріне айтарлықтай әсер етеді [145]. Мейірімді тәртіп тәжірибелері, қалпына келтіру практикалары және буллингке қарсы бағдарламалар (мысалы, KiVa) мектептердегі қудалау мен буллингті азайтады [149];

3) Әлеуметтік өзара әрекеттесу және қатысу, олар «мұғалім–білім алушы» және «білім алушы–білім алушы» қарым-қатынасының сапасын анықтайды және белсенділік пен үлгерімді негіздейді [144]. Кооперативтік оқыту және қарым-қатынасты құрылымдау (рөлдер, мақсаттардың өзара тәуелділігі, жеке жауапкершілік) жетістіктерді және әлеуметтік мінез-құлықты күшейтеді [140]. Білім алушыда қатыстылық сезімін дамыту оқшауланудың алдын алудың және тұрақты оқуға деген уәждемені қалыптастырудың негізгі шарты болып табылады [150];

4) Оқытуды педагогикалық ұйымдастыру (әдістер, оқытуды жекелендіру, бағалау). Қалыптастырушы бағалау, нақты критерийлер, табыс дескрипторлары және сапалы кері байланыс бастауыш мектептегі оқу нәтижелеріне тұрақты жоғары әсер етеді [151]. Өзін-өзі реттеу стратегияларын (мақсат қою, мониторинг, рефлексия) ерте енгізу академиялық нәтижелерді арттырады [152]. Дифференциация және ашық типтегі тапсырмалар автономия мен құзыреттілікті қолдайды [139];

5) Құндылықты-адамгершілік және мағыналық құрамдас. Білім алушылардың жеке және азаматтық (құрмет, жауапкершілік, әділдік) қасиеттерін мақсатты түрде дамытатын мектептер балалардың мінез-құлқы мен оқуында жақсаруды көрсетеді [153]. «Жалпы нормалар» мен қоғамдық тану практикаларының болуы мектепте құрмет пен сенім мәдениетін қалыптастырады, бұл психологиялық қауіпсіздіктің және балалардың белсенді қатысуының негізі болып табылады [142];

6) Цифрлық құрамдас. Цифрлық құралдар, егер олар оқу процесін күшейтсе: таңдау мүмкіндігін берсе, уақтылы кері байланыс берсе, ынтымақтастық пен рефлексияны қолдаса, білім беру ортасының бөлігі ретінде көрінеді. Зерттеулер [154; 155] цифрлық технологияларды педагогикалық тұрғыдан мағыналы пайдаланған кезде оң әсерлерді көрсетеді. DigCompEdu негіздері [156] мұғалімнің кәсіби цифрлық құзыреттілігінің және қауіпсіз, инклюзивті цифрлық ортаның бағдарын белгілейді [157]. АКТ интеграциясы зерттеулері технологиялардың нақты

әсер етуі үшін мектеп мәдениеті мен ұйымдастырушылық қолдау маңызды екенін көрсетеді [158];

7) Басқарушылық және ұйымдастырушылық құрамдас (көшбасшылық, ішкі сапа жүйесі, кәсіби қауымдастықтар). Мектеп көшбасшылығының оқу нәтижелеріне әсері оқыту сапасымен және ұйымдастырушылық мәдениетпен негізделген. Зерттеу [159] ең үлкен әсер оқытуға байланысты тәжірибелерде болатынын көрсетеді. Үздіксіз кәсіби даму моделі мұғалімдердің кәсіби капиталының өсуімен және білім алушылардың білім беру нәтижелеріне оң әсер етуімен байланысты [160]. Басқа зерттеу [161] деректерге негізделген «жетілдірудің қысқа циклдерінің» маңыздылығын және басқару рәсімдерінің педагогикалық практикалармен келісілуін анықтады (2-сурет).

2-сурет. Мектептің білім беру ортасы тұтастығының моделі

Осылайша, мұндай ортаның жүйелік үйлесімділігі жинақтаушы әсерде және синергияда (бірлескен әсерде) көрінеді. Мәселен, физикалық кеңістік кооперацияны және критерийлердің көрінуін қолдаса, педагогикалық практикаларды күшейтеді; цифрлық құралдар қалыптастырушы бағалауға енгізілсе, кері байланыс пен рефлексияны күшейтеді; көшбасшылық пен кәсіби даму SEL-практикаларының және құрмет мәдениетінің тұрақтылығы үшін жағдай жасайды.

Бұл логика OECD-дің AAR цикліне толық сәйкес келеді: орта балаларға болжауға (жоспарлауға), әрекет етуге (өзара іс-қимыл жасауға және міндеттерді шешуге) және рефлексия жасауға (бағалауға және түзетуге) көмектеседі, осылайша агенттікті арттырады [133; 135]. Сонымен қатар, үйлесімді орта білім алушылардың автономияға (таңдау, баланың пікірі ескеріледі), құзыреттілікке (нақты критерийлер, қолдау көрсететін кері байланыс) және қатыстылыққа (қауіпсіз қарым-қатынас және тиесілілік) деген қажеттіліктерін мақсатты түрде қанағаттандырады. Бұл өз кезегінде тұрақты уәждеме мен әл-ауқаттың дамуын негіздейді [139].

Зерттеулер мектеп климаты мен әл-ауқаты сауалнамалары, сабақты бақылау, кеңістік аудиті карталары, оқиғалар журналдары және қызмет өнімдерін талдау сияқты аралас мониторинг әдістерінің қажеттілігін [142; 137] атап көрсетеді. Педагогикалық тәжірибеге қатысты, сапалы кері байланыстың, мақсаттардың айқындығы мен белсенділіктің расталған индикаторлары бар [162; 163]. Цифрлық кіші жүйе үшін DigCompEdu [157] бағдары қызмет етеді, ал құндылық-мәндік өлшем үшін мектеп климаты мен тиесілілік шкалалары әзірленіп, расталған [164]. Ұсынылып отырған модельді басқаруға болатын етіп жасайтын – құрамдас бөліктер бойынша өлшенуі.

Алайда, зерттеушілер [161; 158] келесі тәуекелдер туралы да ескертеді:

- Технологиялық детерминизм, яғни педагогиканы технологиялармен алмастыруды болжайды;
- «Мәдениетсіз басқару» (нормалар қарым-қатынастармен және кәсіби оқытумен бекітілмеген кезде);
- Фрагментация (келісілген басқарушылық негіздеме болмаған кезде).

Табыстың шарттары болып табылатындар: қарым-қатынасқа және әл-ауқатқа тең құқылы мақсат ретінде назар аудару; AAR/агенттіктік бағдарлар; деректерге негізделген жақсарту циклдары; педагогтердің кәсіби қауымдастықтарының жұмысы; педагогиканың «материалдық базасы» ретінде қолжетімді, вариативті сынып ортасын қамтамасыз ету.

I. В. А. ЯСВИННИҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ МОДЕЛІ

Ресейде білім алушылардың тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған өзгеше білім беру ортасының моделі әзірленген.

В. А. Ясвин *білім беру ортасын* тұлғаны берілген үлгі бойынша қалыптастырудың ықпалдары мен жағдайларының жүйесі, сондай-ақ әлеуметтік және кеңістіктік-заттық ортада қамтылған оның даму мүмкіндіктері ретінде анықтайды [165]. Бұл анықтама сонымен қатар «орта» ұғымының «кеңістік» ұғымынан кең екенін, оның тек физикалық және кеңістіктік ұйымдастыруды ғана емес, сонымен бірге қоғамдастықта бар қарым-қатынастар мен құндылықтарды да қамтитынын көрсетеді.

Экологиялық тәсілдің негізгі ережелерінің бірі – орталардың «кіріктірілуі» идеясы [165], мұнда әрбір жергілікті орта (сынып немесе мектеп және т.б.) одан кең орталарға (елді мекен, өңір және т.б.) органикалық түрде енгізілген. Ортаның кіші бірліктері – бөлмеден үйге, үйден ауданға, қалаға және т.б. тізбек сияқты бір-біріне кіріктірілген «микроорталар» болып табылады. Жүйелердің мұндай орналасуы баланың дамуына көпдеңгейлі қолдау көрсетуді қамтамасыз етеді. Дж. Гибсонның экологиялық психология теориясында даму ортасы балаға мүмкіндіктер – яғни, оның субъектіге «ұсынатын» нәрсесін беретіні атап көрсетіледі [165].

Ортаның сапасы бұл мүмкіндіктердің балалардың қажеттіліктеріне қаншалықты сәйкес келетінімен анықталады. Балалардың негізгі қажеттіліктеріне қауіпсіздік, танылу және қабылдану сезімі, тиесілілік пен қатысу сезімі, сондай-ақ өзін-өзі анықтау мүмкіндіктері кіреді. Осылайша, орта теориясы оның сапасын субъектілерге ұсынатын қандай ресурстар мен мүмкіндіктер (ережелер, тәжірибелер, материалдық жабдықтар, әлеуметтік байланыстар) арқылы базалық психологиялық қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланыстырады.

Білім алушының тұлғалық әлеуеті дәстүрлі түрде оның дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ететін ішкі ресурстары мен қасиеттерінің жиынтығы ретінде түсініледі [166]. Тұлғалық әлеует тұлғалық дамудың негізін құрайтын және әртүрлі қызмет түрлерінде, ең алдымен, оқу қызметінде тиісті жетістіктер деңгейін қамтамасыз ететін қасиеттер жүйесі ретінде анықталады [166]. Ол әртүрлі құрамдас бөліктерді қамтиды: ақыл-ой қабілеттері (интеллектуалдық әлеует), коммуникативтік дағдылар, шығармашылық компонент, эмоционалдық-еріктік және мотивациялық-құндылық негізі (3-кесте).

3-кесте. Білім алушының тұлғалық әлеуетінің компоненттері

Тұлғалық әлеует компоненті	Сипаттамасы
Интеллектуалдық	Білімнің көлемі мен сапасы, танымдық (когнитивтік) іскерліктер, ойлау және оқу дағдылары
Коммуникативтік	Басқа адамдармен табысты өзара әрекеттесуге және өзара түсіністікке қабілеттілік

Шығармашылық	Идеялар генерациялау, стандартты емес есептерді шешу, жасампаз белсенділік іскерлігі
Эмоционалдық-еріктік	Стресске төзімділік, өзін-өзі реттеу, еріктік күш-жігер және эмоционалдық тұрақтылық
Мотивациялық-құндылықтық	Оқушының мақсаттары мен құндылықтары, әлеуметтік-психологиялық ұстанымдар мен өсуге ұмтылыс

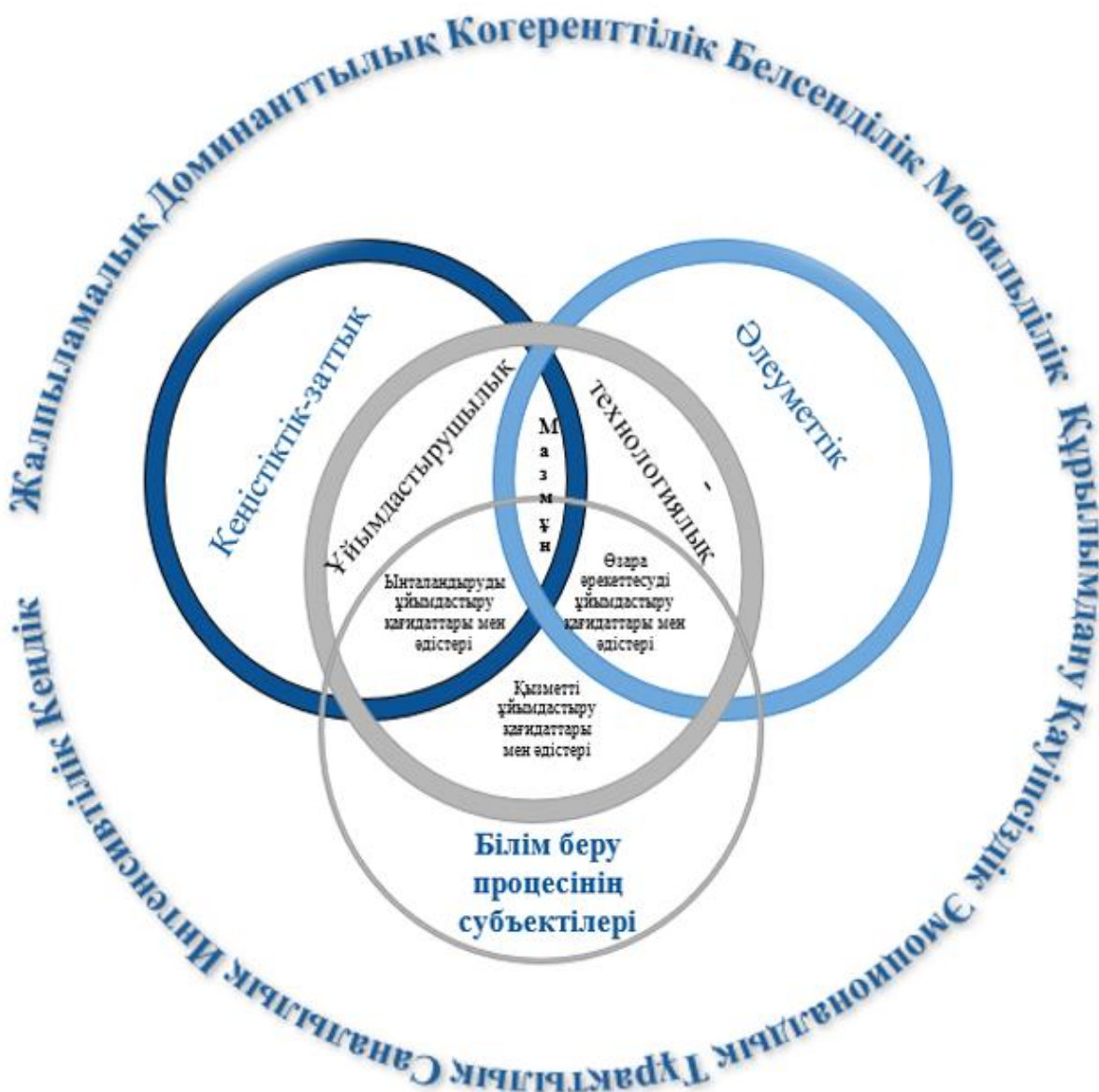
Маңызды педагогикалық дәлел – білім алушының тұлғалық әлеуетінің дамуы оның оқу нәтижелерімен және психологиялық әл-ауқатымен тікелей байланысты болуы. ЭЫДҰ-ның (ОЭСР) «Learning Compass 2030» тұжырымдамасы болашақ табысқа жету үшін оқушыларға тек білім мен дағдылар ғана емес, сонымен бірге өзін-өзі реттеу және мақсаттылық (student agency, өзіндік тиімділік) құзыреттері қажет екенін айрықша атап өтеді [133]. Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту (SEL) контекстінде CASEL (Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning) эмоционалдық интеллектті дамытуды, «оқушы өзін құнды сезінетін және тұлға ретінде толыққанды көрсете алатын» орта құруды бірінші кезекке қояды [167; 168]. Сондықтан, бала тұлғасының негізін қалайтын бастауыш мектеп тұлғалық әлеуетті ашуды мақсат етуі тиіс.

Тұлғалық құзыреттерді дамыту оқуға деген уәждемені (мотивацияны) және бастамашылықты күшейтеді, ішкі өзін-өзі басқаруға және өсуге бағытталуға ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, оқу жетістіктерін нығайтып, оң көзқарастарды қалыптастырады. Басқаша айтқанда, оқу нәтижелері әрбір баланың танымдық (когнитивтік) және тұлғалық қырлары теңдей дамитын үйлесімді ортада жақсырақ іске асады (бұл Л. С. Выготскийдің тұлғаның әлеуметтік-мәдени табиғаты туралы тұжырымдарымен үндеседі [160]).

Ресей ғалымдары ұсынған Тұлғалық-дамытушы білім беру ортасы моделінің құрылымы өзара байланысты үш компоненттен тұрады:

- кеңістіктік-заттық компонент (физикалық инфрақұрылым, жабдықтар, оқу материалдары);
- әлеуметтік компонент (тұлғааралық қарым-қатынастар, топтық тәжірибелер, мектеп мәдениеті);
- ұйымдастырушылық-технологиялық компонент (педагогикалық әдістер, басқарушылық қолдау, сабақ кестесі және т.б.) [165] (3-сурет).

Барлық компоненттердің бір-бірін толықтыруы маңызды, мұнда кеңістіктік мүмкіндіктер инклюзивті әлеуметтік тәжірибелермен және оқу процесінің тиімді ұйымдастырылуымен үйлестіріледі.

3-сурет. В. А. Ясвиннің тұлғалық-дамытушы білім беру ортасының моделі

Бастауыш мектепте Тұлғалық-дамытушы білім беру ортасын (ТДБО) жобалау кезінде келесі негізгі қағидаттарды ескеру қажет:

- Жалпыламалық (тұлға дамуының жекелеген жақтарын емес, бүкіл жүйесін қамту);
- Доминанттылық (баланың тұлғалық өсуін айқындайтын ортаның негізгі факторларын бөліп көрсету);
- Когеренттілік (білім беру ортасының барлық элементтерінің өзара келісімділігі);

- Белсенділік (білім алушының білім беру процесіне белсенді қатысуына бағдарлану);
- Мобильділік (өзгеріп отыратын жағдайлар мен қажеттіліктерге ортаның икемділігі және бейімделуі);
- Құрылымдану (білім беру процестерін құрудағы нақты ұйымдастырушылық және жүйелілік);
- Қауіпсіздік (қатысушылардың физикалық және психологиялық әлауқатын қамтамасыз ету);
- Эмоционалдық (оң сезімдер мен уәждемені (мотивацияны) қолдайтын атмосфера құру);
- Тұрақтылық (ұзақ мерзімді дамуға кепілдік беретін ортаның тұрақтылығы мен сенімділігі);
- Саналылық (қатысушылардың білім беру ортасының мақсаттарын, ережелерін және құндылықтарын түсінуі);
- Интенсивтілік (даму үшін ресурстар мен мүмкіндіктерге ортаның қанықтылығы);
- Кеңдік (орта қамтитын білім беру ықпалдары мен салаларының әртүрлілігі).

Білім беру ұйымы шеңберінде Тұлғалық-дамытушы білім беру ортасын (ТДБО) құру стратегиялық басқаруды және ресурстық негізді талап етеді. ТДБО-ны стратегиялық басқару үшін шартты «3+2 формуласы» ұсынылады, мұнда ортаның үш негізгі компоненті (кеңістіктік-заттық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық-технологиялық) екі басқарушы фактормен толықтырылады: ресурстық қамтамасыз ету (қаржы, кадрлық қолдау, материалдық-техникалық жабдықтау) және басқарушылық сүйемелдеу (ұйымдастыру мәдениеті, мониторинг, әдістемелік қолдау).

ТДБО-ны жобалау кезеңдері:

1. *Ағымдағы жағдайды талдау.* Мектептің жай-күйін зерттеу – кеңістік мүмкіндіктері (сыныптар, ойын аймақтары), білім алушылар мен педагогтердің қарым-қатынасы мен көңіл-күйі, оқыту технологияларының тиімділігі. Жиі ортаға SWOT-талдау қолданылады, ол мықты (мысалы, уәждемелі педагогикалық ұжым), әлсіз жақтарды (кабинеттердің шектеулігі), мүмкіндіктер мен қауіптерді (балалардың қажеттілігі, сыртқы өзгерістер) анықтауды қамтиды.

2. *Болашақ бейнесін қалыптастыру.* Қажетті ортаның көрінісін бірлесіп әзірлеу. Мектеп 1–3 жылдан кейін қандай болуы керек. Мектеп ұжымы тұлғалық әлеуетті (ТӘ) ашуды қамтамасыз ететін ортаның қандай қасиеттері болуы керектігін талқылайды (шығармашылыққа арналған ашық бұрыштар, балалардың сыныпты басқаруға белсенді қатысуы, ата-аналардың араласуы). Бұл кезеңде мектеп командасы (директор, оқу ісі жөніндегі орынбасарлар, мұғалімдер, мүмкін оқушылар мен ата-аналар) ортаны қалыптастыру жобасының миссиясы мен мақсаттарын тұжырымдайды.

3. *Өзгерістер стратегиясы және тактикасы.* Көрініс негізінде бағыттар мен басымдықтар жиынтығын қамтитын стратегия әзірленеді (мысалы, инфрақұрылымды жаңарту, жобалық сабақтарды енгізу, ОӘО (Оқу-әдістемелік орталық) қалыптастыру). Әрбір міндет үшін нақты тактикалық қадамдар (іс-шаралар), жауаптылар, мерзімдер және ресурстар анықталады. Қызметкерлер тартылып, басқару механизмдері (кеңестер, есеп беру, ішкі мониторинг) белгіленеді.

Бұл ретте рөлдерді бөлу маңызды: жобаны жүзеге асыру командасына әдетте дирекция (стратегия және қолдау), кураторлар (әдіскерлер, әлеуметтік педагогтер – бағдарламаларды үйлестіру), ынталы педагогтер (мазмұндық тәжірибелерді әзірлеу) және ата-аналар комитетінің өкілдері (сыртқы байланыстарды құру) кіреді. Жоспарлаудың мерзімдері қысқа мерзімді (бір жыл – жарты жыл) және ұзақ мерзімді (3–5 жыл) болуы мүмкін. Бұл ретте тәуекелдер саналы түрде бағаланады: қаржыландырудың жетіспеушілігі, өзгерістерге қарсылық (кейбір мұғалімдерде немесе ата-аналарда), персоналдың шамадан тыс жүктелуі және т.б. Мониторинг және басқарудың икемділігі жоба барысын түзетуге мүмкіндік береді.

Бастауыш мектепке арналған тәжірибелер

Теориядан практикаға көшу Тұлғалық-дамытушы білім беру ортасының (ТДБО) қағидаттарын іске асыратын нақты іс-шаралар мен форматтарды ұйымдастыруды талап етеді. Бастауыш мектептегі тәжірибелердің негізгі бағыттары мыналарды қамтуы мүмкін:

- *«Тұлғалық даму шеберханалары»* – бұл балалар ынтымақтастық, креативтілік, эмоционалдық интеллект дағдыларын дамытатын арнайы сабақтар немесе үйірмелер (ойын, шығармашылық). Мысалы, сыртқы сарапшылардың шеберлік сыныптарын өткізу: спорт жаттықтырушылары немесе психологтар оқушыларға қиындықтарды жеңу, уәждеме (мотивация) және мақсат қою туралы айтып береді [170]. Мұндай интерактивті сабақтар балалардың өз мүмкіндіктері мен қызығушылықтары туралы түсінігін кеңейтеді;

- *«Әлеуметтік-педагогикалық тәжірибелер»* – кіші мектеп оқушыларын қоғамдық маңызы бар жобалар мен акцияларға тарту (мысалы, бағбандыққа көмектесу, қайырымдылық акциялары, мектептің өзін-өзі басқаруына қатысу). Халықаралық «Достық мектеп» (CFS) бастамасы аясында оқушылардың өздерінің жақсы мінез-құлық ережелерін тұжырымдауы және мектеп өмірін басқаруға қатысуы құпталады. Бұл ортаға қатыстылық пен жауапкершілік сезімін дамытады;

- *«Кеңістікті трансформациялау»*. Икемді оқу аймақтарын құру үшін сыныптар мен мектеп аумағын қайта жоспарлау. Мысалы, мұғалімдер «үнсіз оқу бұрышын», шығармашылық жобаларға арналған шеберханалар ұйымдастырып, қабырғаларға балалардың бірлескен жетістік-коллаждарын орналастыра алады. Мұндай өзгерістер ортаны «сөйлейтін» етіп, белсенділікті ынталандырады. Дербес оқытуға және командалық жұмысқа ықпал ететін оқу холлдары мен зертханалар құрылатын фин мектептері де осылай әрекет етеді (фин тәжірибесін қараңыз) [170];

– *«Іс-шаралық форматтар»*. ТДБО қағидаттарын көрсететін тұрақты іс-шараларды ұйымдастыру: жобалық әдістеме бойынша ашық сабақтар, адамгершілік құндылықтар күндері, жетістіктер көрмелері, білім фестивальдары, таза ауадағы ерекше сабақтар және т.б. Классикалық мысалдар – «таланттар күні», «мектеп өнертапқышы» байқаулары немесе жетістіктерді көрнекі ету және ата-аналардың қатысу идеясын іске асыруға мүмкіндік беретін отбасылық мерекелер. Жобаларға халықаралық және жергілікті кейстер жиі қатысады: Қырғыз Республикасы мектептерінде ЭЫДҰ-ның (OECD) құзыреттілік шеңбері бойынша «болашақ шеберханалары» іске асырылады, Қазақстанның НЗМ-де (НИШ) тұтас даму тұжырымдамасы жұмыс істейді [170], ал UNICEF-тің пилоттық филиалдары мектептерді бейбітшілік мәдениеті орталықтарына айналдырды.

Әрбір тәжірибені тұрақты рефлексиялық талқылаумен (мұғалімдермен, балалармен, ата-аналармен) сүйемелдеу, кері байланыс жинау және тәсілдерді түзету маңызды. Нәтижесінде мектеп баланың Тұлғалық әлеуетін (ТӘ) дамытуға «жұмыс істейтін» және балалардың өздері осы мүмкіндіктерді белсенді пайдалануды үйренетін кеңістікке айналады.

Өзгерістерді және ТДБО дамуын қолдау үшін педагогтерді кәсіби дамуға бағытталған оқу-кәсіби қоғамдастықтарға қосу қажет. Бұл – кәсіби міндеттерді бірлесіп шешуге және тәжірибе алмасуға бағытталған мұғалімдер мен басшылардың ерікті бірлестіктері. Ғалымдар атап өткендей, мұндай қоғамдастықтар қатысушылар ортақ проблеманы немесе қажеттілікті таныған кезде пайда болып, тұрақты бірлескен жұмыс үшін «платформа» құрады (сабақтарды бақылау, семинарлар, супервизия) [171]. ОӘҚ (Оқу-кәсіби қоғамдастықтар) қызметі – мектептің құрылымы мен мәдениетіне терең әсер ететін, оқытушыларды үздіксіз оқыту процесі. Оқу-кәсіби қоғамдастықтар ортасында педагогтер ортақ құндылықтар мен тәжірибелерді (бірлескен жұмыс қағидаттарын) әзірлейді, бұл өзгерістерге деген сенім мен уәждемені (мотивацияны) нығайтады [171]. Олар ортадағы реформалар барысында мұғалімдерді кәсіби дамыту және қолдау механизмі ретінде әрекет етеді. Оқу-кәсіби қоғамдастықтар арқылы жаңа тәжірибелерді әдістемелік бейімдеу жүзеге асады, мұнда мұғалімдер сабақтарды бірлесіп жобалайды, нәтижелерді талқылайды, бір-біріне кері байланыс береді.

ОӘҚ жұмыс циклі әдетте мыналарды қамтиды:

- 1) Ортақ проблеманы анықтау (мысалы, оқу бағдарламасын меңгерудегі қиындықтар немесе бұзылған тәртіп);
- 2) Деректерді жинау және талдау (оқушылардан сауалнама алу, сабақтарға қатысу, озық тәжірибені зерделеу);
- 3) Педагогикалық іс-шараларды немесе жобаларды бірлесіп жоспарлау;
- 4) Іске асыру және мониторинг (сабақтарды өткізу, түзетулер енгізу);
- 5) Рефлексия және қорытындылармен алмасу.

Бұл цикл тәжірибелердің тұрақты жаңартылуын және оқытудың жаңа формаларын жүйелі түрде меңгеруді қамтамасыз етеді. Олар арқылы ТДБО-ның

жаңа идеялары мектеп мәдениетіне «кіріктіріледі». Дұрыс құрылған қоғамдастықтар сенімді, ынтымақтастық рухын ынталандырады және жекелеген педагогтердің жобаларын мектептің дамуының ұжымдық стратегиясына айналдырады [171]. Бұл ортадағы тәжірибе реформасын тұрақты және ауқымды етеді.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ МОДЕЛІ

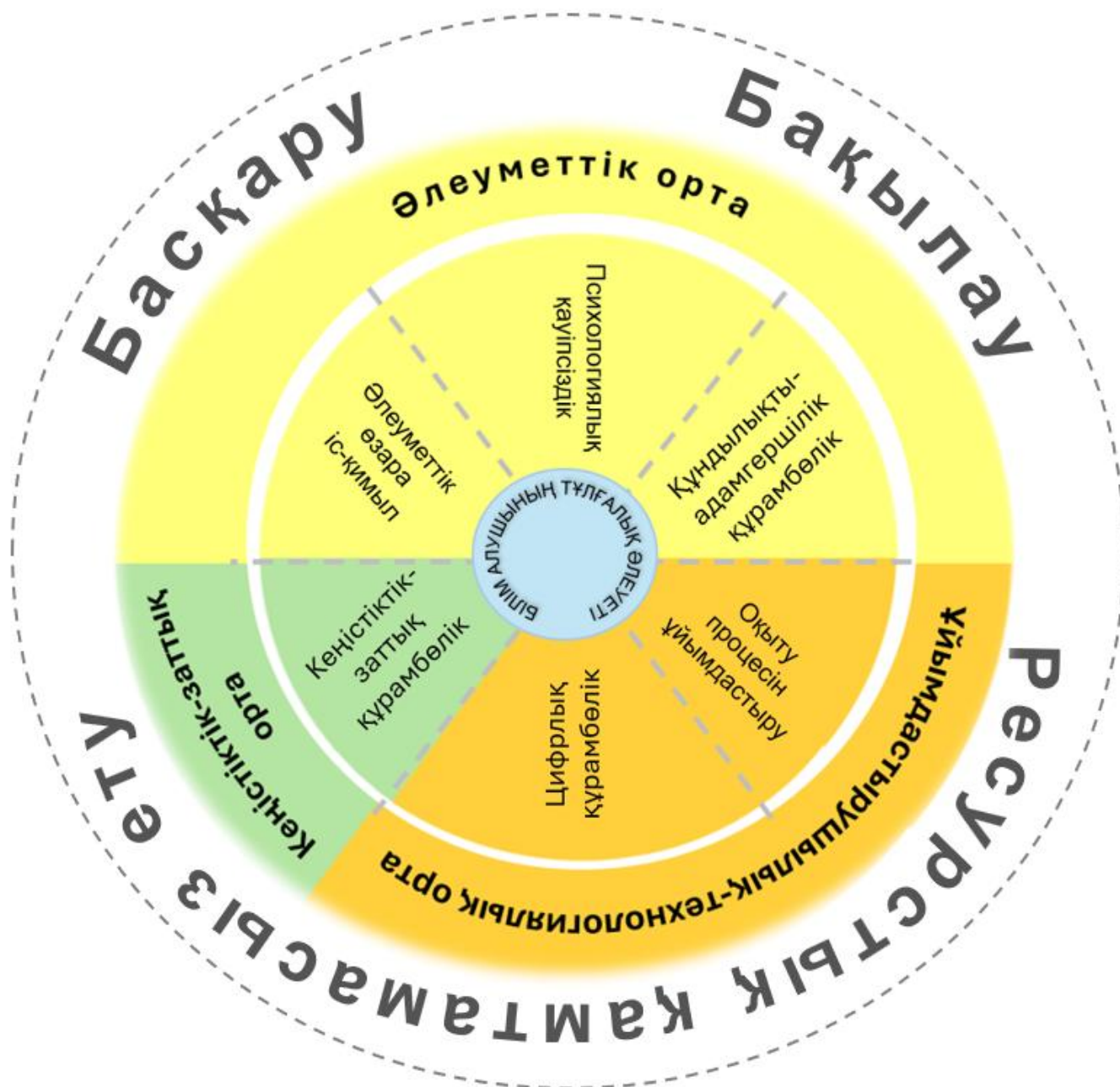
Халықаралық тәжірибе негізінде Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы бастауыш сынып білім алушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған Білім беру ортасының моделін әзірлеп, оны іске асыруды ұсынады (4-сурет).

Бастауыш сынып білім алушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған Білім беру ортасы моделінің орталығы ретінде білім алушының тұлғалық әлеуеті саналады. Ол тұрақтылықты, ішкі тұтастықты және мақсат қоюды айқындайтын көгілдір түспен өрнектелген – бұл ортаның барлық басқа элементтерінің әрекеті бағытталған түйін. Психологияда көгілдір түс қауіпсіздік сезімімен, сеніммен және танымдық (когнитивтік) шоғырланумен тұрақты байланыстырылады. «Салқын» көк гамманың креативтілікті және зерттеушілік мінез-құлықты қолдауы мүмкін екендігі көрсетілген, бұл тұлғалық әлеуеттің өсудің әлеуетті күші ретіндегі идеясына сәйкес келеді [172].

Әрі қарай шеңбердің бірінші белдеуін алты мазмұндық компонент құрайды. Бұл компоненттер мектеп ортасы сапасының эмпирикалық түрде расталған детерминанттарын көрсетеді. Психологиялық әл-ауқат академиялық үлгеріммен және әлеуметтік мінез-құлықпен тікелей байланысты, SEL бағдарламалары кіші мектеп оқушыларының уәждемесіне (мотивация), өзін-өзі реттеуіне және тұлғааралық дағдыларына тұрақты әсер ететінін көрсетеді [168]. Құндылықтық-адамгершілік компонент мағыналық шеңберді белгілейді және жауапкершілік пен азаматтылықты қалыптастыруға ықпал етеді, бұл «тұрақты даму үшін білім беру» күн тәртібімен үндеседі [173]. Әлеуметтік өзара әрекеттесу («мұғалім–оқушы–ата-ана» әріптестігі, кооперативті оқыту) мәдени тәжірибелерді интериоризациялаудың және коммуникативтік тәжірибені дамытудың механизмі ретінде әрекет етеді [169].

Оқытуды педагогикалық ұйымдастыру (дифференциация, қалыптастырушы бағалау, жобалық және зерттеу әдістері) оқыту траекторияларын жекелендіруді қамтамасыз етеді, бұл халықаралық зерттеулерде нәтижелердің өсу және теңсіздікті азайту факторы ретінде қарастырылады [174]. Кеңістіктік-заттық компонент (жарық, акустика, эргономика, икемді жиһаз) оқу жетістіктеріне өлшенетін үлес қосады. Мәселен, [175] зерттеуі сыныптар дизайнының білім алушылардың прогресіне айтарлықтай әсерін атап көрсетеді. Сонымен қатар, цифрлық компонент (АҚТ-инфрақұрылымы және жекелендірілген оқыту платформалары) мазмұнға

және өзара әрекеттесуге қол жеткізудің «арналарын» белгілейді, ал педагогтің цифрлық педагогикадағы құзыреттілігі еуропалық DigCompEdu шеңберінде технологиялардың мектептегі тиімділігінің шарты ретінде сипатталған [157].

4-сурет. Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасының моделі

Модель бастауыш сынып білім алушыларының тұлғалық әлеуетін дамыту бойынша білім беру ортасының 6 құрылымдық компонентін қамтиды:

1) *Кеңістіктік-заттық құрамбөлік*, оған оқу кеңістіктерінің қауіпсіздігі, эстетикасы және функционалдығы кіреді. Мәселен, зерттеулер сынып дизайнының балалардың оқу нәтижелеріне айтарлықтай әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді [175]. Физикалық білім беру ортасы ғимараттардың қауіпсіздігін, санитарлық-гигиеналық нормаларды, архитектуралық қолжетімділікті, эстетикалық безендіруді және мектеп инфрақұрылымының жалпы ыңғайлылығын қамтиды. Халықаралық ЭЫДҰ TALIS зерттеуіне сәйкес, тек базалық инфрақұрылымның болуына ғана емес, сонымен бірге сыныптарды жабдықтау сапасына, желдетуге, жарықтандыруға да назар аударылады, бұл оқушылардың денсаулығы мен оқуға деген ынтасына тікелей әсер етеді;

2) *Психологиялық қауіпсіздік*. Мектептегі тұлғааралық қарым-қатынас сапасы мен эмоционалдық атмосфера білім алушының тұлғалық дамуына әсер етеді. [176] зерттеулеріне сәйкес, мұғалім мен оқушы арасындағы позитивті қарым-қатынастар оқушылардың белсенділігінің және үлгерімінің артуымен байланысты. Психологиялық қауіпсіздік білім беру процесінің барлық қатысушыларының эмоционалдық әл-ауқатын қамтамасыз етеді. Халықаралық шеңберлер, мысалы, *Child-friendly schools manual* (Балаларға мейірімді мектептер нұсқаулығы) [177], сенім, құрмет және педагогтермен ашық өзара әрекеттесу атмосферасының оқушылардың тұрақты уәждемесін және өзіндік бағасын қалыптастыруда іргелі рөл атқаратынын атап көрсетеді;

3) *Құндылықты-адамгершілік құрамбөлік*. Мектеп қауымдастығында ортақ миссия мен құндылықтардың болуы біртұтас білім беру тәжірибесіне ықпал етеді. Мықты мектеп мәдениеті оқушылардың нәтижелеріне оң әсер етуі мүмкін [178]. Білім беру ортасының құндылықтық-адамгершілік құрамдас бөлігі ерекше маңызға ие болады. Бұл – азаматтылықты, толеранттылықты, экологиялық саналылықты және этикалық мінез-құлықты қалыптастыруға бағытталған тәрбие жұмысының жүйесі. UNESCO бағдарламасы [179] білім берудің гуманистік өлшемі формалды ережелерден бастап оқу жоспарына дейінгі мектеп өмірінің барлық аспектілеріне кіріктірілуі тиіс деп тұжырымдайды;

4) *Әлеуметтік өзара әрекеттесу*, мұнда оқушылар, мұғалімдер және мектеп әкімшілігі арасындағы өзара әрекеттесу сипаты білім беру ұйымының әлеуметтік құрылымын қалыптастырады. Білім беру процесінің барлық субъектілері арасындағы конструктивті қарым-қатынасты қолдау оқушылардың уәждемесі (мотивациясы) мен табысы үшін маңызды мәнге ие [180]. Мектептің әлеуметтік ортасы тұлғааралық қарым-қатынастарды, қарым-қатынас және кооперация мәдениетін, сондай-ақ ата-аналармен және педагогикалық қауымдастықпен өзара әрекеттесуді қамтиды. Мысалы, Жаңа Зеландиядағы *Wellbeing School* ұлттық жүйесі [181] тиесілілік сезімін өлшеуге, әлеуметтік

қатысуды қолдауға, және кемсітушілік, буллинг және әлеуметтік оқшаулану көріністерін анықтау мен алдын алу құралдарына баса назар аударады;

5) *Оқу процесін ұйымдастыру* оқытуды жеке дараландыру және дифференциациялауды ескере отырып, оқыту әдістерінің бейімделгіштігімен (адаптивтілігімен) байланысты. [182] зерттеуі оқушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқытуды бейімдейтін дифференциацияланған оқытудың балалардың оқуы мен тұлғалық әлеуетін дамытуға тиімді ықпал ететінін растады. Оқу ортасы – бұл тек оқу бағдарламаларының мазмұны ғана емес, сонымен бірге олар іске асырылатын әдістер, оқушылардың процеске белсенділігі, оқытуды жеке дараландыру және дифференциациялау. ЭЫДҰ-ның «Білім беру және дағдылардың болашағы 2030» бастамасы аясында әрбір оқушының қажеттіліктері мен әлеуетіне бағытталған икемді білім беру ортасын құруға ерекше назар аударылады. Жекелендірілген оқу траекториялары, форматтар мен оқыту қарқынының вариативтілігі, қалыптастырушы бағалау элементтерін белсенді қосу тұрақты және өміршең білім беру жүйелерін қалыптастырудың негізгі шарттары ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, UNICEF [177] әрбір бала өзін оқу процесінің құнды қатысушысы ретінде сезінетін білім беру ортасын құру қажеттігін атап көрсетеді. Бұл эмоционалдық қауіпсіз және инклюзивті атмосфераны қамтамасыз ететін бейімделетін әдістерді әзірлеудегі педагогтерді қолдауды, сондай-ақ қабылдау ерекшеліктері мен білімді меңгеру қарқынына сәйкес келетін өзара әрекеттесу формаларының әртүрлілігін қамтиды;

6) *Цифрлық құрамбөлік*. Цифрлық ресурстарға қолжетімділік және цифрлық құзыреттерді дамыту барған сайын маңызды бола түсуде. Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігінің еуропалық құрылымы цифрлық құралдарды оқытуға интеграциялаудың бағдарлаушы қағидаттарын қамтиды [183]. Білім беруді цифрлық трансформациялау техникалық инфрақұрылымды да, оқушылар мен педагогтердің цифрлық құзыреттерін де қамтитын цифрлық білім беру ортасына назар аударуды талап етеді. European Digital Education Action Plan (Еуропалық Цифрлық білім беру іс-қимыл жоспары) цифрлық инклюзияны, интернет кеңістігінің қауіпсіздігін және цифрлық құралдарды күнделікті мектеп тәжірибесіне интеграциялауды бағалау үшін бағдарларды анықтайды.

Осылайша, білім беру ортасын мониторингілеудің көпдеңгейлі құрылымы оқушылардың әл-ауқаты, оқу процесінің тиімділігі, басқарушылық мәдениет және тұрақты даму өзара байланысты және өзара күшейтетін элементтер ретінде қарастырылатын интегралдық тәсілді көрсетеді. Бұл білім беру ортасының ағымдағы жағдайын диагностикалауды ғана емес, сонымен бірге оны одан әрі жақсарту үшін стратегиялық негізді қалыптастырады.

Модельдің бірінші белдеуі түстік шешімде екінші белдеумен біріктіріледі. Екінші белдеу – бұл ТДБО-ның үш ортасы (кеңістіктік-заттық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық-технологиялық).

Тұжырымдамалық тұрғыда модель келесілерге сүйенеді:

– Л. С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясына, оған сәйкес баланың дамуы жанама және әлеуметтік детерминацияланған сипатта болады. Білім беру ортасы ересектермен және құрдастармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыра отырып, «жақын арадағы даму аймағын» ашуға және интерпсихикалық функциялардың психика ішіндегі функцияларға өтуіне жағдай жасайды [169];

– У. Бронфенбреннердің экологиялық жүйесіне [138], мұнда тұлғалық даму орта қабаттарының (микро- және макродеңгейлер) өзара әрекеттесуімен шартталған, ал тұрақты нәтижелер осы қабаттардың әсерлерінің келісімділігі кезінде қол жеткізіледі.

Модельдің дөңгелек композициясы осы көпдеңгейлі келісімділік идеясын көрнекі етеді, мұнда орталық ядроны жақын оқу ортасы қолдайды, ол өз кезегінде одан кеңірек әлеуметтік және ұйымдастырушылық-технологиялық контурларға біріктірілген.

Екінші белдеу (ТДБО-ның үш ортасы) әсерлердің интеграторы рөлін атқарады. Кеңістіктік-заттық орта материалдық-техникалық және цифрлық шешімдерді бейімделетін оқу кеңістіктеріне біріктіреді; әлеуметтік орта – өзара әрекеттесу нормалары мен тәжірибелерін (сыныптық қоғамдастық, тәлімгерлік, ата-аналардың қатысуы) қамтамасыз етеді; ұйымдастырушылық-технологиялық орта – әдістемелерді, кестені, бағалауды және мектеп регламенттерін болжамдылық пен сапаны қамтамасыз ететін процестерге біріктіреді. Мұндай үш контурлы байланыстыру фрагменттілікті барынша азайтады: бір сектордағы өзгерістер ортақ процестер мен ережелер арқылы қалғандарына таратылады [138; 174].

Түстік кодтау шешімі түсті қабылдау психологиясына негізделген.

Сары түс мектеп өмірінің **әлеуметтік ортасын** көрсетеді. Ол ашықтықты, қоғамдастыққа тиесілілікті және қауіпсіз қарым-қатынас пен оқу ынтымақтастығы мүмкін емес позитивті эмоционалдық фонды бейнелейді. SEL-ге (Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту) деген жалпымектептік (whole-school) тәсілдер шеңберінде позитивті климат, эмоционалдық қолдау және құндылық нормалары просоциалды мінез-құлық пен қатыстылықты қалыптастыратыны, ал белсенділікті арттыратын жылы реңктер (сары түсті қоса алғанда) позитивті аффектіні және өзара әрекеттесуге дайындықты күшейтетіні атап көрсетіледі [168; 172].

Қызғылт сары түс **ұйымдастырушылық-технологиялық ортасы** белгілейді. Бұл – басқарылатын педагогикалық тәжірибелер аймағы: сабақты жоспарлау, дифференциация, қалыптастырушы бағалау, цифрлық құралдарды мақсатты түрде қолдану, сондай-ақ регламенттер және жақсарту циклі (PDCA). Қызғылт сары гамма «жылы белсендірушіге» жатады және әрекет энергиясымен және назармен байланыстырылады, бұл өзгерістерді енгізумен және оқыту сапасын жедел басқарумен жақсы үндеседі [172; 174]. Бұл белдеудің цифрлық құрамдас бөлігі педагогтың құзыреттілігін дамытуды талап етеді, оны DigCompEdu шеңбері сипаттайды [157].

Жасыл түс **кеңістіктік-заттық ортаға** қатысты. Ол сәулет пен дизайнның (жарық, акустика, жиһаздың мобильділігі, кедергісіздік, функционалдық аймақтардың болуы (ынтымақтастық, тыныштық, презентациялар үшін)), сондай-ақ кеңістіктің цифрлық инфрақұрылыммен байланысының маңыздылығын бекітеді. Оқу кеңістіктерінің зерттеулері сынып сипаттамаларының оқушылардың үлгеріміне өлшенетін үлесін көрсетеді; сонымен қатар «жасыл» орталар туралы жұмыстар жасыл гамманы қалпына келумен, стрессті төмендетумен және оқуға когнитивтік дайындықпен байланыстырады [175; 184].

Модельдің сыртқы шеңбері (ресурстық қамтамасыз ету, басқару және мониторинг) тұрақтылық пен трансформация механизмі ретінде әрекет етеді. Ресурстар жүйенің «көтеру қабілетін» белгілейді; басқару бірыңғай тәжірибе стандарттарын қалыптастырады, мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдайды және жақсарту циклдарын қамтамасыз етеді; мониторинг кері байланыс контурын тұйықтайды және ортаны бастауыш мектептің міндеттеріне бейімдеуге мүмкіндік береді [174; 173; 157]. Осылайша, модель баланың тұлғасына гуманитарлық бағытты жағдайлар мен процестерді жүйелі басқарумен ұштастырады, бұл тұлғалық әлеуеттің когнитивтік, эмоционалдық және құндылықтық құрамдас бөліктерінің тұтас дамуын қамтамасыз етеді.

Ұсынылған бастауыш сынып білім алушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасының осы моделі орта білім беру саласындағы мемлекеттік бастамалармен өзара байланысты:

1) **Модельдегі кеңістіктік-заттық орта** «Келешек мектептері» жобасында іске асырылады. Бұл жоба оқу кеңістіктерінің қауіпсіздігін, эстетикасын және функционалдығын, сондай-ақ инклюзивтілік пен цифрлық инфрақұрылымды қамтамасыз етеді. KSAV [133] тұрғысынан мұндай жағдайлар ұстанымдар мен құндылықтарды (AV) – әртүрлілікке құрмет, ортақ кеңістікке жауапкершілік – дамытады және ынтымақтастық пен өзін-өзі ұйымдастыру (S) дағдыларына негіз береді. ЭЫДҰ-ның трансформациялаушы құзыреттері тұрғысынан бұл «жауапкершілікті қабылдауды» және «қарама-қайшылықтарды реттеуді» қалыптастырады, өйткені білім алушылар аймақтарды бірлесіп пайдалану туралы келісуді және қауіпсіздік ережелерін сақтауды үйренеді;

2) **Әлеуметтік орта** позитивті атмосфера мен құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған отандық «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасына [97] сүйенеді. Мәселен, психологиялық қауіпсіздіктің негізгі индикаторлары қауіпсіздік сезімі, эмоционалдық қолдау және «мұғалім–оқушы» қарым-қатынасындағы сенім болып табылады. KSAV [133] тұрғысынан бұл орта ұстанымдар мен құндылықтарды (AV: құрмет, эмпатия) қалыптастырады, сондай-ақ дағдылардың дамуын (S: эмоционалдық реттеу, коммуникация) қолдайды. ЭЫДҰ логикасында бұл «жаңа құндылықтарды құруға» (бірлескен мағына қалыптастыру арқылы) және «жауапкершілікті қабылдауға» (этикалық нормалар мен әлеуметтік бейілділікті дамыту арқылы) жағдай жасайды. Модельдегі

әлеуметтік өзара әрекеттесу мектеп жобаларында көрініс табады, мұнда цифрлық технологиялар сабақтан тыс қызмет үшін қолданылады. Бұл ынтымақтастық, коммуникация, жобалық жұмыс дағдыларын нығайтады. KSAV [133] тұрғысынан мұнда дағдылар (S) және ұстанымдар (AV: басқа мәдениеттерге құрмет, инклюзивтілік) айқын дамиды, ал ЭЫДҰ мұндай тәжірибелерді «қарама-қайшылықтар мен дилеммаларды реттеу» және «жаңа құндылықтарды құру» (командалық жобалар арқылы, оның ішінде мультимәдени ортада) құзыреттілігіне жатқызады. Сондай-ақ, *құндылықтық-адамгершілік орта* тәрбие және әлеуметтендірудің мемлекеттік бағдарламалары – «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы арқылы күшейтіледі. Бұл блок басым түрде ұстанымдар мен құндылықтарға (AV) жұмыс істейді, «жауапкершілікті қабылдау» трансформациялаушы құзыреттілігін (қоғамға қызмет ету, патриотизм, экологиялық саналылық арқылы) және ішінара «жаңа құндылықтарды құруды» (мәдени шығармашылық және мағына іздеу арқылы) күшейтеді;

3) **Ұйымдастырушылық-технологиялық ортаның** да Қазақстанда қалыптасқан негізі бар. Оқу процесін ұйымдастыру, мысалы, Назарбаев Зияткерлік Мектептерінің тәжірибелерімен ұсынылған. Мұнда дифференциацияға, көптілді оқытуға және халықаралық стандарттарға (Cambridge) баса назар аударылады. Бұл – білімдер (K) және дағдылар (S: сыни ойлау, зерттеу дағдылары) күшейетін аймақ, ал ЭЫДҰ оны «жаңа құндылықтарды құрумен» (жобалық және зерттеу оқытуы арқылы) және «жауапкершілікті қабылдаумен» (өзін-өзі бағалау және траекторияны таңдау арқылы) байланыстырады. Цифрлық орта Қазақстанда ұлттық цифрландыру жобалары, мектептерге Жасанды интеллектті (ЖИ) енгізу және DigCompEdu-ді бейімдеу арқылы дамытылуда. Ол тікелей білімдерді (K: цифрлық құралдар), дағдыларды (S: ақпаратты сыни бағалау, онлайн коммуникация), ұстанымдар мен құндылықтарды (AV: цифрлық азаматтық, деректер этикасы) қалыптастырады. Бұл «қарама-қайшылықтарды реттеу» (медиа сауаттылық арқылы) және «жаңа құндылықтарды құру» (цифрлық шығармашылық және инновациялар арқылы) құзыреттіліктерін күшейтеді.

Модельдің басқарушы факторлары (басқару, мониторинг және ресурстық қамтамасыз ету) ішкі сапа жүйесінің (SSE/PDCA) логикасына енгізіледі. Бұл мониторинг, түзету және стратегиялық даму арқылы барлық компоненттердің тұрақтылығы мен интеграциясын қамтамасыз етеді, оларды KSAV және ЭЫДҰ құзыреттіліктерімен байланыстырады.

Өзірленген Модельдің Қазақстандағы білім беру бастамаларымен аталған байланысы 4-кестеде көрсетілген.

4-кесте. Модельдің, ұлттық бастамалардың және ЭЫДҰ-құзыреттіліктерінің сәйкестік картасы

Модель компоненті	Қазақстанның ұлттық бастамалары	KSAV элементтері	ЭЫДҰ трансформациялаушы құзыреттіліктері
Кеңістіктік-заттық құрамбөлік	«Келешек мектептері», инфрақұрылымды жаңғырту бағдарламалары	AV (құндылықтар: ортақ кеңістікке құрмет, инклюзивтілік), S (өзін-өзі ұйымдастыру, ынтымақтастық)	Жауапкершілікті қабылдау: Қарама-қайшылықтарды реттеу (кеңістікті бірлесіп пайдалану)
Психологиялық қауіпсіздік	Кедергісіз орта, «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы, мектеп психологиялық қолдау қызметтері, буллингке қарсы бағдарламалар	AV (эмпатия, сенім және қолдау), S (эмоционалдық реттеу, коммуникация)	Жаңа құндылықтарды құру, Жауапкершілікті қабылдау (өзара әрекеттесу этикасы)
Құндылықты-адамгершілік құрамбөлік	«Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы	AV (патриотизм, тұрақтылық этикасы), S (қызмет ету, көшбасшылық)	Жауапкершілікті қабылдау; Жаңа құндылықтарды құру (мәдени шығармашылық және қоғамдық бастамалар арқылы)
Әлеуметтік өзара әрекеттесу	«Мектеп–отбасы–қоғамдастық» аймақтық мектеп жобалары	S (ынтымақтастық, коммуникация), AV (әртүрлілікке құрмет)	Қарама-қайшылықтар мен дилеммаларды реттеу; Жаңа құндылықтарды құру (бірлескен жобалар арқылы)
Оқу процесін ұйымдастыру	НЗМ тәжірибелері,	K (пәндік білімдер), S (сыни ойлау, зерттеу),	Жаңа құндылықтарды құру (жобалық/зерттеу оқытуы)

	көптілді оқыту, Cambridge-тәсілі	AV (табандылық, жауапкершілік)	арқылы), Жауапкершілікті қабылдау (өзін-өзі бағалау, траектория)
Цифрлық орта	«Цифрлық Қазақстан», ЖИ енгізу	К (цифрлық білімдер), S (іздеу, сыни бағалау, коммуникация), AV (цифрлық азаматтық, деректер этикасы)	Қарама-қайшылықтарды реттеу (медиаसाуаттылық), Жаңа құндылықтарды құру (цифрлық шығармашылық, инновациялар)

Әрбір орта компонентінің бала мен мектептің белгілі бір қажеттіліктерін «жабуы» ғана емес, сонымен бірге KSAV-ға және ЭЫДҰ-ның үш негізгі трансформациялаушы құзыреттілігіне («жаңа құндылықтарды құру», «қарама-қайшылықтар мен дилеммаларды реттеу», «жауапкершілікті қабылдау») тікелей шығуы, әрі Қазақстанның ұлттық бастамаларына енгізілуі маңызды.

Осылайша, ұсынылған білім беру ортасын мониторингілеу моделі Қазақстанның білім беруді дамытудың халықаралық та, ұлттық та басымдықтарына сәйкес келетін жүйелі және интегративті тәсілді көрсетеді. Оның құрылымы – кеңістіктік-заттық және әлеуметтік деңгейлерден ұйымдастырушылық-технологиялық деңгейлерге дейін – ортаны кіші мектеп оқушыларының тұлғалық әлеуетін қалыптастырудың негізгі ресурсы ретінде тұтас түсінуді көрсетеді. Басқарушы факторларды (басқару, мониторинг, ресурстық қамтамасыз ету) ішкі сапа жүйесінің (SSE/PDCA) логикасына енгізу деректер жоспарлау, әрекеттер, тексеру және түзету үшін негіз болатын жақсарту циклінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді. Бұл мектептерді стратегиялық дамытудың тұрақты негізін құрады, ұлттық бастамаларды («Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы, «Келешек мектептері») іске асыруды қолдайды және ЭЫДҰ мен KSAV-тың халықаралық құзыреттілік шеңберлерін нақты педагогикалық практикаға кіріктіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта білім беру ортасын мониторингілеу парадигмасын өзгертудің тұрақты үрдісі байқалады: стандарттарға сәйкестікті тіркеуге және формалды бақылауға негізделген дәстүрлі бағалау тәсілінен білім беру ұйымының жасырын әлеуетін анықтауға және іске асыруға бағытталған дамытушы тәсілге көшу. Мұндай ауысу білім беру ортасының өзі жағдайлардың статикалық жиынтығы ретінде емес, білім алушылардың тұлғалық және әлеуметтік өсуінің катализаторы ретінде әрекет етуге қабілетті динамикалық жүйе ретінде қарастырылуымен шартталған [138; 185].

Модель тек талдау құралы ғана емес, сонымен бірге педагогтердің кәсіби капиталын дамытуға, білім беру процесінің барлық қатысушыларының

белсенділігіне және мектеп өмірінің сапасын арттыруға бағытталған өзгерістерді басқару механизмі ретінде қызмет етеді. Оны қолдану Қазақстан мектептеріне эпизодтық бақылаудан жүйелі дамуға көшуге мүмкіндік береді, мұнда мониторинг өзін-өзі бағалау мәдениетінің және білім беру сапасын инновациялық басқарудың бөлігіне айналады [174].

Дамытушы тәсіл мониторингтің тек бақылау функциясын ғана емес, сонымен бірге өзгерістерді рефлексиялық басқару функциясын да орындайды деп болжайды. Бұл контексте мониторинг білім беру процесінің барлық қатысушылары – мұғалімдер, әкімшілік, ата-аналар және білім алушылардың өздері – арасындағы бірлескен талдау және деректерді интерпретациялау процесіне айналады [186]. Мұндай тәсіл мектептерге тапшылықтарды тіркеумен шектелмей, жақсарту стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Халықаралық зерттеулердің, атап айтқанда OECD TALIS және PISA жобаларының деректері бойынша, ең үлкен әсер мониторинг «оқитын ұйым» мәдениетін қалыптастыру үшін пайдаланылатын жерде қол жеткізіледі [174]. Бұл жүйелерде кері байланыс санкция құралы ретінде емес, педагогтер мен білім алушылардың даму ресурсы ретінде қабылданады [187].

Бұдан басқа, дамытушы мониторинг латентті тәуекел факторлары мен әлеуетті анықтауға мүмкіндік береді. Мәселен, UNICEF өзінің Child-Friendly Schools тұжырымдамасында тек материалдық-техникалық жағдайларды ғана емес, сонымен бірге психологиялық қауіпсіздікті, инклюзия деңгейін және балалардың шешім қабылдауға қатысуын бағалау қажеттігін атап көрсетеді [136].

ЮНЕСКО өзінің «Learning to Be» баяндамасында [182] білім беру ортасының құндылықтық-адамгершіліктік аспектілеріне назар аударады. Бұл аспектілер формальды өлшеуге қиын болғанымен, тұлғаның дамуына негізгі ықпал етеді.

Қазақстанда дамытушы тәсілге көшу Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында көрініс тапқан [98]. Тұжырымдамада білім беру жүйесінің таяу жылдардағы негізгі міндеті мектептік білім деңгейін арттырып қана қоймай, нәтижесіндегі түйінді құзыреттіліктерге ие, тез өзгередін әлеуметтік-экономикалық жағдайларда өзінің шығармашылық әлеуетін өзінің де, қоғамның да мүддесі үшін ашуға дайын адамгершілікті, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыратын жағдайларды жасау болып табылатыны көрсетілген [98]. Бұл ретте «жалпымектептік тәсіл («Whole school approach») негізінде мектеп ұжымдарының кәсіби дамуының инновациялық тәжірибелерін енгізуге ерекше назар аударылатыны» көрсетілген [98].

Осылайша, дамытушы мониторинг мектептің тұтас ұйым ретінде жүйелі дамуын қамтамасыз ететін трансформация құралы ретінде әрекет етеді. Оның басты құндылығы «бақылаудан» «ынтымақтастыққа» және «дамуға» басымдылық

ауысатын білім беру процесінің әрбір қатысушысының өсуіне жағдай жасауда болып табылады.

Бұл UNESCO Education 2030 халықаралық стратегияларында [188] және Тұрақты даму мақсаты 4-те [189] бекітілген білім берудің жаһандық гуманистік парадигмасына жауап береді.

IV. ОТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ МОДЕЛІНІҢ ПРИНЦИПТЕРІ

Білім алушылардың тұлғасын дамытуға бағытталған білім беру ортасын мониторингілеу классикалық және заманауи педагогикалық теорияларда негізге ие. Олар білім беру ортасын жағдайлардың статикалық жиынтығы ретінде емес, тұлғалық өсуге және тұрақтылыққа мүмкіндіктер қалыптастыратын өзара әрекеттесудің динамикалық жүйесі ретінде түсінуге мүмкіндік береді.

Бронфенбреннердің экологиялық даму теориясы [138] баланы қоршаған ортаның өзара байланысты деңгейлері жүйесі призмасы арқылы дамытуды қарастырады: микрожүйелер (сынып, отбасы), мезожүйелер (мектеп пен отбасы арасындағы өзара әрекеттесу), экзожүйелер (білім беру саясаты, медиа), макрожүйелер (қоғамның мәдениеті мен құндылықтары). Білім беру ортасын мониторингілеу тұрғысынан бұл тек сынып жағдайларын ғана емес, сонымен бірге одан кеңірек контексттердің әсерін бағалау қажеттілігін білдіреді. Заманауи зерттеулер көпдеңгейлі факторларды ескеретін жүйелі мониторинг оқушылардың дамуына арналған латентті кедергілерді анықтауға және кешенді жақсарту стратегияларын құруға ықпал ететінін көрсетеді [190].

Л. С. Выготскийдің әлеуметтік-мәдени тәсіліне [169] сәйкес даму әлеуметтік өзара әрекеттесумен және мәдени тәжірибелермен шартталған процесс ретінде қарастырылады. Л. С. Выготскийдің «жақын арадағы даму аймағы» тұжырымдамасы сыртқы қолдаудың маңыздылығын атап көрсетеді. Мониторинг үшін бұл тек білім беру инфрақұрылымына немесе стандарты мен оқу бағдарламаларына ғана емес, сонымен бірге мектептегі әлеуметтік өзара әрекеттесулердің және бірлескен қызметтің сапасына да назар аудару қажеттілігін білдіреді. Әлеуметтік-мәдени тәсілдің қазіргі интерпретациялары мониторингі мектеп мәдениетін, тәлімгерлік тәжірибелерін және психологиялық қауіпсіздікті қолдау стратегияларын талдаумен байланыстырады [191].

Жүйелі өзгерістер идеяларына сәйкес [187; 192] М. Фуллан білім беруді тұрақты жақсарту тек педагогтердің кәсіби дамуын, бөлінген көшбасшылықты және бірлескен оқыту мәдениетін қамтитын жүйелі өзгерістер арқылы ғана мүмкін болатынына баса назар аударады. Мониторинг бұл контексте «бақылау» құралы емес, деректер ұжымдық талдау және тәжірибелерді жақсарту үшін пайдаланылатын, оқитын ұйымды дамыту механизміне айналады. Бұл нәтижелерді тіркеп қана қоймай, сонымен бірге мұғалімдердің тұрақты кәсіби өсуіне және оқушылардың әл-ауқатына жағдай жасайтын жүйелерді құру қажеттігін баса

көрсететін OECD және UNESCO-ның қазіргі заманғы стратегияларымен сәйкес келеді [174; 193].

Осылайша, бұл үш шеңбер білім беру ортасын мониторингілеудің теориялық негізін құрайды:

- Экологиялық теория факторлардың көпдеңгейлігін ашады;
- Әлеуметтік-мәдени тәсіл әлеуметтік тәжірибелер мен мәдени контекстің маңыздылығын атап көрсетеді;
- Жүйелі өзгерістер тұжырымдамасы мониторинг деректерінің тұрақты даму стратегияларына қалай трансформацияланатынын көрсетеді.

Білім беру ортасын мониторингілеу ағымдағы жағдайды тіркеу функциясын ғана емес, сонымен қатар даму құралы болып табылады.

Халықаралық тәжірибеде мониторингтің үш негізгі мақсаты бөлінеді: кедергілерді анықтау, әл-ауқатты қолдау және білім алушылар мен педагогтердің әлеуетін дамыту.

1. *Кедергілерді анықтау.* Мониторингтің негізгі міндеттерінің бірі білім алушылардың тұлғалық, академиялық және әлеуметтік өсуіне кедергі келтіретін факторларды анықтаумен байланысты. Бұл физикалық жағдайлар (сапасыз инфрақұрылым, инклюзивті ортаның болмауы) да, психологиялық жағдайлар да (буллинг, үрейдің жоғары деңгейі, қолдаудың жетіспеушілігі) болуы мүмкін. Зерттеулер оқушылардың төмен мотивациясын және табыссыздығын жиі орта кедергілері түсіндіретінін көрсетеді [185]. Бұл Қазақстан үшін өте өзекті: ұлттық зерттеулердің нәтижелері әлі де қалалық және ауылдық мектептер арасындағы, инфрақұрылымдық және кадрлық шектеулер оқушылардың мүмкіндіктеріне айтарлықтай әсер ететін айырмашылықтарды атап өтеді [194; 195];

2. *Әл-ауқатты қолдау.* Білім беру ортасын мониторингілеу процеске қатысушылардың барлығының психологиялық және әлеуметтік әл-ауқатының деңгейін қадағалауға бағытталған. UNICEF деректері бойынша [177], мектептер әрбір бала өзін процеске енгізілгендей сезінетін қауіпсіздік, сенім және құрмет атмосферасын құруы керек. OECD TALIS зерттеулерінде эмоционалдық климат пен ынтымақтастық мәдениетін қолдау академиялық табыстың тікелей шарты болып табылатынын көрсетеді [174]. Қазақстандық тәжірибеде де мектеп климаты факторларын бағалау қажеттілігі атап өтіледі, өйткені олар тұрақты оқу мотивациясын қалыптастырумен және девиациялардың алдын алумен байланысты [196];

3. *Әлеуетті дамыту.* Мониторингтің үшінші мақсаты – тұлғалық әлеуетті және ХХІ ғасыр құзыреттіліктерін ашуға арналған жағдайларды қалыптастырумен байланысты. UNESCO өзінің «Инчхон декларациясында» мониторинг тек академиялық жетістіктерді ғана емес, сонымен бірге сыни ойлауды, креативтілікті, әлеуметтік жауапкершілікті дамытуды да тіркеуі керек екенін атап көрсетеді [188]. Осындай басымдық Қазақстан Республикасының 2026 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында да бар, онда өзін-өзі жүзеге асыруға және қоғамдық

дамуға үлес қосуға дайын үйлесімді тұлғаны қалыптастыру басымдығы атап көрсетілген [98].

Осылайша, білім беру ортасын мониторингілеу мақсаттарын шектеулерді диагностикалау, психологиялық және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету және өсу мен өзін-өзі жүзеге асыруға жағдай жасау деп анықтауға болады. Бұл бағдарлар халықаралық шеңберлерге (UNESCO, OECD, UNICEF) де, Қазақстанның ұлттық білім беру саясатына да сәйкес келеді.

Академия әзірлеген мониторингке арналған білім беру ортасының моделі келесі теориялық негіздерге сүйенеді:

- Л. С. Выготскийдің даму психологиясы теориясы, ол контексттердің баланың дамуына көпдеңгейлі әсерін ашады [138];
- Оқытуға деген әлеуметтік-мәдени тәсіл және дамытушы өзара әрекеттесу мен «білім алушылардың үні» идеясы [169; 186];
- Мектептегі білім беру өзгерістері және «оқитын ұйымдар» теориялары [187; 192; 197];
- Инклюзивті және құндылыққа бағытталған білім беру және бала құқықтарын қорғау негіздері [198; 198].

Қосымша ретінде, мониторингтің дәлелділігін және практикалық қолданылуын қамтамасыз ететін аналитика және аралас әдістер негіздері [174; 199; 200], сондай-ақ тұрақты енгізу үшін сапаны циклдік басқару (PDCA) [201] қолданылады.

Ұсынылған білім беру ортасын мониторингілеу принциптерінің жүйесі төрт (мәтінде 7 тармақ берілген) өзара толықтыратын ғылыми теорияға сүйенеді.

1. *Жүйелілік және тұтастық.* Мониторинг білім беру ортасының барлық компоненттерін – физикалық, психологиялық, әлеуметтік, оқу, цифрлық және басқарушылық компоненттерін ескеруі керек. Ол мектепті әртүрлі деңгейлер (сынып, мектеп, отбасы, қоғамдастық) өзара әрекеттесетін және баланың дамуына әсер ететін экожүйе ретінде түсінуге негізделеді [138]. Сондай-ақ процестің циклділігі мен үздіксіздігі (SSE/PDCA) маңызды. Мониторинг жақсарту цикліне енгізілуі керек: жоспарлау – әрекеттер – талдау – түзету. Мұндай тәсіл өзгерістердің тұрақтылығын және мектептің біртіндеп дамуын қамтамасыз етеді [201; 192].

2. *Әлеуметтік-мәдени шарттылық.* Мониторинг тек академиялық көрсеткіштерді ғана емес, сонымен бірге өзара әрекеттесу сипатын, сенім мен қатысу атмосферасын да тіркеуі керек. Оқушылардың, ата-аналардың, педагогтердің пікірлерін ескеру және оларды деректерді интерпретациялауға тарту маңызды [169; 186].

3. *Ашықтық.* Мониторинг деректері барлық мүдделі тараптарға қолжетімді және түсінікті болуы керек. Оларды бірлесіп талдау формалды «жоғарыдан бақылауға» кедергі келтіреді және сенім, ынтымақтастық пен ұжымдық жауапкершілік мәдениетін қалыптастырады [199; 174].

4. *Инклюзивтілік және әділдік.* Мониторингтің мақсаты – қатысу кедергілерін анықтау, білім алушылардың барлық топтары үшін (жынысы, әлеуметтік мәртебесі, даму ерекшеліктері бойынша) тең мүмкіндіктерге кепілдік беру. Мұндағы бағдар «Инклюзия индексі» және UNICEF-тің достық мектептер құру жөніндегі шеңберлері болып табылады [198; 177].

5. *Этикалық жауапкершілік және қауіпсіздік.* Деректерді жинау және пайдалану еріктілік, құпиялылық және әрбір қатысушыға құрмет көрсету принциптеріне негізделуі керек. Мониторинг стигматизацияны болдырмауға және деректерді тек ортаны жақсарту үшін пайдалануға міндетті [193].

6. *Дамуға бағдарлану.* Мониторинг нәтижелері жазалау немесе ранжирлеу үшін емес, педагогтер мен мектептерді қолдау үшін пайдаланылуы керек. Бұл кәсіби капиталды дамытудың, тәжірибе алмасудың және рефлексияның құралы [187; 174]. Сондай-ақ мұндай тәсіл бағалау әдістерінің сенімділігі мен кешенділігін қамтамасыз етуі керек [200; 202]. Мониторингтің тиімділігі әкімшілік пен педагогтер деректерді өзгерістер үшін бірлесіп пайдаланатын бөлінген көшбасшылыққа байланысты. Бұл жағдайда мектеп тұрақты өзін-өзі дамытуға қабілетті «оқитын ұйымға» айналады [203].

Білім беру ортасының сапасын және оның білім алушылардың тұлғалық әлеуетінің дамуына әсерін бағалау үшін халықаралық мониторинг құралдары зерттелді. Оларды қолдану мектеп ортасының күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, сондай-ақ тұрақты жақсарту стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

1. *OECD TALIS және PISA.* TALIS (Teaching and Learning International Survey) шеңберіндегі мұғалімдер мен мектеп басшыларына жүргізілген сауалнамалар педагогтердің кәсіби дайындығы, мектеп климаты, оқыту әдістері және басқару тәжірибелері туралы ақпарат береді [174]. PISA (Programme for International Student Assessment) деректері оқыту жағдайлары мен білім беру нәтижелерінің, оның ішінде мектеп инфрақұрылымы мен климатының академиялық табысқа әсерін қоса бағалауға мүмкіндік береді [204].

2. *UNICEF Child-Friendly Schools.* «Балаға қолайлы мектеп» моделі білім беру ортасын бала құқықтары призмасы арқылы қарастырады және қауіпсіздікті, құрметті және инклюзияны қамтамасыз етуге бағытталған. UNICEF нұсқаулығы мониторинг сенім атмосферасының болуын, кемсітушіліктің алдын алуды және оқытудың оқушылардың барлық санаттары үшін қолжетімділігін тіркеуі керек екенін атап көрсетеді [177].

3. *EU SELFIE және DigCompEdu.* Еуропалық комиссия мектептерге цифрлық технологиялардың интеграциялану деңгейін және педагогтердің цифрлық құзыреттілігін бағалауға мүмкіндік беретін SELFIE (Self-reflection on Effective Learning by Fostering the use of Innovative Educational Technologies) құралын әзірледі [205]. Онымен байланысты цифрлық білім беру ортасын мониторингілеу үшін ерекше өзекті болып табылатын педагогтердің цифрлық сауаттылығының стандарттарын белгілейтін DigCompEdu шеңбері пайдаланылады.

4. *Wellbeing@School (Жаңа Зеландия)*. Wellbeing@School ұлттық жүйесі мектептердегі әлеуметтік-эмоционалдық климатты диагностикалауға арналған [206]. Оқушылар мен педагогтерге сауалнама жүргізу тиесілілік сезімінің деңгейін, буллингтің таралуын, ересектер тарапынан қолдаудың сапасын және алдын алу бағдарламаларының бар-жоғын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл құрал ортаны мониторингілеу тек материалдық аспектілерді ғана емес, сонымен бірге мектеп өмірінің эмоционалдық-психологиялық аспектілерін де ескеруі керек екенін көрсетеді.

5. *Index for Inclusion (Ұлыбритания)*. «Инклюзия индексі» [207] мектептердің өзін-өзі бағалауы және инклюзивті саясатты құру үшін кеңінен қолданылады. Ол үш бағытты қамтиды: мәдениет (құндылықтар, құрмет атмосферасы), саясат (ережелер және ұйымдастырушылық тетіктер) және тәжірибе (оқыту және өзара әрекеттесу әдістері). Индекс мектептерге кедергілерді жою және инклюзивтілікті дамыту жоспарларын өздері әзірлеуге мүмкіндік беретін ұжымдық талдау құралы ретінде пайдаланылады.

Білім беру ортасын мониторингілеу заманауи халықаралық пікірталастарда білім беру процесі жүзеге асырылатын жағдайларды, оқытудың жоғары сапасын және оның барлық қатысушыларының тұрақты дамуын қамтамасыз ету мақсатындағы жүйелі және тұрақты бағалау ретінде түсіндіріледі. Білім беру саласындағы жетекші елдер (Финляндия, Канада, Оңтүстік Корея, Австралия, Ұлыбритания және т.б.), сондай-ақ ЮНЕСКО, OECD және UNICEF сияқты жаһандық ұйымдар ұсынатын халықаралық тәжірибелер тиімді мониторингтің көпөлшемді болуы және ортаның материалдық-техникалық, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік және цифрлық аспектілерін ескеруі керек екенін көрсетеді (5-кесте).

5-кесте. Мектеп білім беру ортасының негізгі компоненттеріне сәйкес бағалау құралдарының жиынтығы

Ұйым	Құрал	Негізгі құрамбөлік
OECD	TALIS, PISA	Физикалық, психологиялық-әлеуметтік, цифрлық орта
UNICEF	Child–Friendly Schools	Қауіпсіздік, психоэмоционалдық әл-ауқат, инклюзия
UNESCO	Education 2030 / SDG 4 Monitoring	Инфрақұрылым, инклюзия, құндылықтар

EU	SELFIE / Digital Competence Framework	Цифрлық орта және трансформация

Осылайша, халықаралық құралдар білім беру ортасын мониторингілеу көпөлшемді болуы керектігін көрсетеді: ол физикалық инфрақұрылымды, әлеуметтік және психологиялық жағдайларды, цифрлық трансформацияны, сондай-ақ құндылықтық-адамгершілік құрамдасты қамтуы тиіс. Оларды Қазақстанда бейімдеу және пайдалану ұлттық бағалау жүйесін халықаралық стандарттарға жақындатуға және сонымен бірге жергілікті ерекшеліктерді ескеруге мүмкіндік береді.

V. МОНИТОРИНГ ИНДИКАТОРЛАРЫ

Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамыту үшін білім беру ортасын мониторингілеуді жүргізу мақсатында үш білім беру ортасы аясында біріктірілген индикаторлар ұсынылады.

1. Кеңістіктік-заттық орта

а) Модельдің кеңістіктік-заттық компоненті кіші мектеп оқушыларының үлгерімі мен әл-ауқатына әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, жарықтандыру, желдету, акустика, жиһаздың эргономикасы және сыныптардың жалпы эстетикасы сияқты параметрлер оқушылардың академиялық нәтижелерімен тікелей байланысты [208].

Мұндағы маңызды индикаторлар:

- сыныптардың жай-күйі;
- мамандандырылған STEM-кабинеттердің болуы;
- санитарлық және өртке қарсы нормаларға сәйкестігі;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ортаның қолжетімділігі.

Қазақстанда бұл критерийлер қауіпсіз және заманауи ғимараттарға баса назар аударылған «Келешек мектептері» жобасында бекітілген.

▪ Санитарлық және өртке қарсы нормаларға сәйкестігі. Бұл индикатор оқушылардың қауіпсіздігі мен денсаулығының базалық деңгейін көрсетеді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының зерттеулерінің деректері бойынша, санитарлық нормаларды сақтамау аурулардың өсуіне және оқуға деген уәждеменің төмендеуіне әкелуі мүмкін [209]. Қазақстанда оқу орындарының қауіпсіздігін бақылау ҚР «Азаматтық қорғау туралы» Заңына (75-бап) [210] сәйкес жүзеге асырылады, ол білім беру ұйымдарын өрт қауіпсіздігін қамтамасыз етуге міндеттейді. Жыл сайынғы тексерулер қадағалау органдарының актілерінде тіркеледі. Қазақстанда санитарлық нормаларға қойылатын талаптар «Білім беру объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар»

Санитариялық қағидаларында бекітілген [211]. Қағидалар сыныптардың ауданын, жарықтандыру нормаларын, температуралық режимді және үй-жайлардың санитарлық жағдайын регламенттейді. Бұл көрсеткіштер Білім беру сапасын қамтамасыз етуді бағалау критерийлерінде [212] көзделген оқыту жағдайларының міндетті мониторингі жүйесіне кіреді.

«Келешек мектептері» жобасы аясында [213] мектептің инфрақұрылымы, оның ішінде үй-жайлар мен жиһаздар білім беру процесіне қатысушылардың эргономикалық стандарттарына және қажеттіліктеріне сәйкес келіп, оқыту үшін жайлы және қауіпсіз жағдайларды қамтамасыз етуі керек, сондай-ақ жабдықтар сапа мен бәсекеге қабілеттіліктің заманауи талаптарына жауап беруі керек екендігі атап көрсетіледі. Қаулыда мектептер Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтік құқықтық актісіне сәйкес заманауи жиһазбен және жабдықпен жабдыкталуы керек екені атап өтілген [214]. Сонымен қатар, қауіпсіздік мәселелері ҚР «Білім туралы» Заңында (30-бап, 4-тармақ) [113] көрініс тапқан, онда білім беру ұйымдары білім алушылардың болуы үшін қауіпсіз жағдайларды қамтамасыз етуге міндетті екендігі белгіленген. ҚР «Білім туралы» Заңына сәйкес орта білім беру ұйымдары Өрт қауіпсіздігі қағидаларының талаптарын ескере отырып жұмыс істейді [215].

Сондай-ақ *сыныптардың жай-күйі* маңызды. Сыныптардың жай-күйі дегеніміз оқу процесі өтетін физикалық жағдайлар: жарықтандырудың, желдетудің, акустиканың сапасы, жиһаздың эргономикасы, еденнің, қабырғалардың және жабдықтардың жай-күйі. Халықаралық зерттеулер (Ұлыбританиядағы HEAD жобасы) оқушылар нәтижелеріндегі айырмашылықтардың 16%-ға дейінгі дәл сыныптардың дизайны мен жабдыкталу сапасымен түсіндірілетінін дәлелдеді [208]. Санитарлық нормалар [211] микроклиматқа, сыныптардың санитарлық жағдайына және санитарлық тораптарға міндетті талаптарды белгілейді. «Келешек мектептері» ұлттық жобасында халықаралық стандарттарға сәйкес келетін заманауи сыныптар құруға ерекше назар аударылған. Мониторингте санитарлық нормаларға, өрт қауіпсіздігі ережелеріне сәйкестігі, жеткілікті табиғи жарықтың болуы, температуралық режимнің қолайлылығы, дыбыс оқшаулау және үй-жайлардың көрнекі тартымдылығы сияқты параметрлер тіркеледі.

Мониторингте деректер СЭС және өртке қарсы қауіпсіздік органдарының тексеру актілері арқылы, сондай-ақ білім алушылардың, педагогтер мен ата-аналардың қауіпсіздікке субъективті баға беруі туралы сауалнамалар арқылы жиналады. Ол өртке қарсы қауіпсіздік жүйелерін (дабылдың, эвакуациялау жоспарларының, өрт сөндіргіштердің болуы), санитарлық жағдайды (сыныптардың, санитарлық тораптардың тазалығы, жарықтандыру және температура нормаларына сәйкестігі) тұрақты тексеруді қамтиды.

■ *Мамандандырылған STEM-кабинеттердің болуы.* Заманауи мектеп кіші мектеп оқушыларына жаратылыстану-ғылыми пәндермен және технологиялармен ерте танысуға мүмкіндік беруі керек. STEM (Science,

Technology, Engineering, Mathematics) кабинеттерінің, зертханалардың немесе шығармашылық шеберханалардың болуы оқушыларға зерттеу дағдылары мен креативтілікті дамытуға мүмкіндік береді. Индикатор мамандандырылған үй-жайлардың (робототехника зертханалары, жаратылыстану кабинеттері, медиазертханалар) санын және жабдықталуын, сондай-ақ олардың бастауыш мектептің барлық сыныптары үшін қолжетімділігін бағалайды. Халықаралық тәжірибе (Финляндия, Сингапур) STEM-ді ерте жаста кіріктіру ХХІ ғасырдың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал ететінін көрсетеді. Қазақстанда STEM-білім беру оқу процесін жаңғыртудың басымдығы ретінде нормативтік құқықтық актілерде бекітілген. Атап айтқанда, «Келешек мектептері» ұлттық жобасы аясында зертханалар мен шеберханалары бар жаңа ғимараттар құру қажеттілігіне баса назар аударылады.

▪ *Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ортаның қолжетімділігі.* Индикатор физикалық ортаның инклюзивтілік деңгейін бағалайды. Халықаралық тәжірибеде инфрақұрылымның қолжетімділігі – мектеп сапасын бағалаудың міндетті критерийлерінің бірі. Қазақстан үшін бұл аспект ерекше өзекті. 2024 жылғы желтоқсанда Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 1143 қаулысымен Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі әзірлеген Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясат тұжырымдамасы 2025–2030 жылдарға арналған бекітілді. Сонымен қатар, білім беру жүйесінде білім беру ұйымдары инфрақұрылымының инклюзивтілігі ҚР «Білім туралы» Заңымен реттеледі, онда ЕБҚ бар білім алушылардың жеке қажеттіліктерін ескеретін жағдайларда оқу құқығы бекітілген. Қолжетімділікке қойылатын қосымша талаптар ҚР Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында бекітілген, онда мектептер инклюзивті оқыту үшін жағдайларды қамтамасыз етуге міндетті екендігі тікелей көрсетілген. ҚР Білім беруді дамыту тұжырымдамасында 2026 жылға дейін әрбір мектепте кедергісіз орта құру басымдықтардың бірі болып табылатыны атап өтілген. Қазақстанда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуды қамтамасыз етуге қойылатын талаптар Білім беру сапасын қамтамасыз етуді бағалау критерийлерінде, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын және бағдарламаларын бекіту туралы» бұйрығында көрініс тапқан. Мысалы, Бағалау критерийлері ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар үшін жағдайлар жасауға (пандус, есіктер мен баспалдақтарды контрастты бояумен бояу) қойылатын талаптарды анықтайды. Өз кезегінде, Қағидалар мектепте архитектуралық және техникалық қолжетімділік (пандустар, лифтілер, бейімделген санитарлық тораптар, арнайы жиһаз) тұрғысынан қолжетімді ортаны құру бойынша нормаларды регламенттейді.

Мониторингте бейімделген инфрақұрылымның нақты болуы және оның пайдаланылуы, сондай-ақ ата-аналар мен оқушылардың қанағаттанушылығы тіркеледі.

2. Әлеуметтік орта

а) Психологиялық қауіпсіздік құрамбөлігі. Мектептегі қауіпсіз және қолдаушы атмосфера бастауыш мектеп білім алушыларында қорғаныс сезімін қалыптастырады, үрейді төмендетеді және оқуға деген ынтаның дамуына ықпал етеді. Индикаторлар ретінде білім алушылардың қауіпсіздік сезімінің деңгейі, буллинг жағдайларының саны, мектеп психологының қолжетімділігі және сыныптың эмоционалдық ахуалына қанағаттанушылық пайдаланылады. UNICEF мәліметтері бойынша [177], құрмет пен сенім атмосферасы баланың білім алу құқығын іске асырудың міндетті шарты болып табылады. ЭЫДҰ елдеріндегі зерттеулер педагогтер тарапынан қолдауды сезінетін балалардың жоғары нәтижелерге қол жеткізетінін көрсетеді [174].

Қазақстанның бастауыш мектебінде психологиялық қауіпсіздік атмосферасын қалыптастыру баланың табысты оқуы мен дамуы үшін базалық жағдай болып табылады. Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысымен бекітілген объектілердің антитеррорлық қорғалуына қойылатын жалпы талаптар негізінде [217], орта білім беру ұйымдарын бейнебақылау жүйелерімен жабдықтауға арналған Стандарттар мен талаптар әзірленді [218].

Қазақстан Республикасында мектепте қауіпсіз және қолдаушы атмосфераны құру идеясы «Білім туралы» Заңмен [113] бекітілген, онда білім беру ұйымдары оқу үшін қауіпсіз жағдайлар жасауға міндетті екендігі көрсетілген. Осылайша, білім беру ұйымдарында буллинг пен кибербуллингтің алдын алуға қойылатын бірыңғай талаптарды белгілейтін қолданыстағы нормативтік құқықтық акт [506] қудалау жағдайларын анықтау, тіркеу және қарау тәртібін, қауіпсіз ортаны қамтамасыз ету бойынша педагогтер мен әкімшіліктің міндеттерін, сондай-ақ зардап шеккен балаларға психологиялық және әлеуметтік көмек көрсету алгоритмін айқындайды.

Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығымен [220] реттелген, ол орта білім беру ұйымдарындағы білім беру ортасының жай-күйін, оқыту мен тәрбиелеу жағдайларының сапасын бағалау, сондай-ақ білім алушылардың дамуы мен әл-ауқатына әсер ететін факторларды анықтау мақсатында оған мониторинг жүргізу тәртібін айқындайды.

Білім беру ортасы моделінің мониторингінде қорғалу сезімі мен атмосфераға қанағаттану деңгейі сауалнамалар мен бақылаулар арқылы тексеріледі. Бұл әдістер сырттан араласуды талап етпейді, Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтеріне [212] толық сәйкес келеді және мектептерге психологиялық ахуал мен білім алушылардың әл-ауқаты туралы сенімді деректер алуға мүмкіндік береді.

Индикаторлар ретінде буллинг жағдайларының саны, мектеп психологының қолжетімділігі, білім алушылардың қорғалу сезімінің деңгейі және эмоционалдық ахуалға қанағаттануы есептеледі;

б) *Бастауыш мектептегі өзара іс-қимыл* және ынтымақтастық мәдениеті ата-аналардың сенім, бірігу және қатысу деңгейін айқындайды. Мұндағы негізгі индикаторлар ата-аналардың қатысу индексі, «мектеп–отбасы–қоғам» іс-шараларының жиілігі, социометрия нәтижелері (оқушылардың оқшаулану немесе көшбасшылық деңгейін анықтайтын) болып табылады. Халықаралық тәжірибеде Жаңа Зеландиядағы Wellbeing@School жүйесі әлеуметтік ахуалдың сапасын бағалау үшін дәл осы көрсеткіштерді қолданады [221].

Қазақстанның қазіргі білім беру саясаты білім беру ортасын басқару мен дамытудағы көпжақты әріптестік қағидатына негізделген, онда мектеп ашық әлеуметтік жүйе ретінде қарастырылады. Бұл қағидат Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында (5-бап, 26-тармақ) бекітілген, ол білім беру ұйымдарының мемлекеттік органдармен, жергілікті қоғамдастықтармен, үкіметтік емес ұйымдармен, ғылым және мәдениет мекемелерімен, сондай-ақ бизнес-құрылымдармен өзара іс-қимылын көздейді. Осылайша, білім беру ортасының сапасы педагогикалық ұжымның ішкі күш-жігерімен ғана емес, сонымен қатар барлық мүдделі тараптардың – әлеуметтік әріптестердің, ҰЕҰ-дың, әкімдіктердің, жоғары оқу орындарының, колледждердің, жастар және еріктілер ұйымдарының, сондай-ақ кәсіпкерлік сектордың белсенді қатысуымен қалыптасады [113].

Қазақстан үшін бұл компонент ерекше маңызды, себебі Орта білім беруді дамытудың 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасының басым бағыттарының бірі мектеп пен отбасы ынтымақтастығын нығайту болып табылады [98]. Мектептегі өзара іс-қимыл және ынтымақтастық мәдениеті сенімділікті, әлеуметтік бірігуді және ата-аналардың білім беру процесіне тартылуын қалыптастырады.

Бұл компоненттің нормативтік негізін ата-аналардың ата-аналар комитеттері арқылы мектепті басқаруға қатысу құқығын бекітетін ҚР «Білім туралы» Заңы (49-бап, 1-тармақ) және мектеп пен ата-аналар әріптестігін реттейтін ҚР БҒМ-нің 2017 жылғы 27 шілдедегі № 355 бұйрығымен бекітілген «Қамқоршылық кеңестері қызметінің үлгілік қағидалары» [222] құрайды. Қазақстандық мектептерде ата-аналар қауымдастығының өкілдері қатысатын Қамқоршылық кеңестері, Ата-аналар комитеттері және Мектеп кеңестері жұмыс істейді. Ата-аналар қауымдастығының қатысуымен, оның ішінде «Адал Азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы шеңберінде түрлі іс-шаралар өткізіледі, онда өзара іс-қимыл жиілігі – жылына өткізілген бірлескен іс-шаралар саны тіркеліп, тартылған ата-аналардың үлесі көрсетіледі.

Осылайша, мониторингтің талдамалық құрылымына мына кесте (6-кесте) мысал бола алады.

Индикаторлар ретінде тартылған ата-аналардың үлесі, «мектеп–отбасы–қоғамдастық» бірлескен іс-шараларының жиілігі, сондай-ақ социометриялық сауалнама нәтижелері пайдаланылады.

Кесте 6. Әлеуметтік орта құрамдастарына жүргізілетін мониторингтің талдамалық құрылымының үлгісі

Көрсеткіш	Индикатор	Дереккөз	Мерзімділік	Жауапты
Әлеуметтік серіктестік	Қолданыстағы стейкхолдерлермен жасалған келісімдер саны	Серіктестер тізілімі (реестрі)	жыл сайын	директордың ТЖ жөніндегі орынбасары
Ашықтық және айқындылық	«Мектеп–ата-ана–қоғамдастық» іс-шараларының саны, қамқоршылық кеңесі отырыстарының саны	Хаттамалар, Тәрбие жұмысының жоспары	тоқсан сайын	директор
Қоғамдастықтың тартылуы	Серіктестер сауалнамасының орташа балы	Сауалнама жүргізу, ЭОК (SSE)	жыл сайын	психолог, директордың орынбасары

в) Құндылықты-адамгершілік құрамбөлік. Мектеп ортасының құндылықтық–адамгершілік компоненті бастауыш сынып оқушыларының бойында азаматтылықты, толеранттылықты, экологиялық жауапкершілікті және мәдени алуандылыққа құрметті қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Халықаралық ЮНЕСКО-ның «Learning to Be» (Болуды үйрену) [182] құжатындағы шеңбер гуманистік мектеп миссиясының құндылық бағдарларын қалыптастыруға және өзін-өзі жүзеге асыруға, сондай-ақ әлеуметтік жауапты қызметке қабілетті тұлғаны тәрбиелеуге бағытталуы тиіс екенін атап көрсетеді.

Қазақстандық контексте бұл міндеттер Бастауыш білім берудің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында (МЖМБС) [106] бекітілген, онда балаларда рухани-адамгершілік қасиеттерді және әлеуметтік жауапкершілікті дамыту көзделген. Сондай-ақ құндылық бағдарлары тәрбие жұмысының жеті базалық құндылығын белгілейтін «Адал Азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасында [97] тіркелген.

«Адал Азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасын іске асыру мектептің құндылықтық–адамгершілік ортасын бағалаудағы базалық индикатор болып

табылады. Құжатта тәрбие жұмысы құрылатын жеті негізгі құндылық анықталған: патриотизм, еңбексүйгіштік, руханилық, отбасы мен дәстүрді құрметтеу, толеранттылық, экологиялық мәдениет және цифрлық әдеп. Бағдарламаның 7-тармағы әрбір білім беру ұйымына осы бағыттарға сәйкес тәрбие жұмысының жылдық жоспарын қалыптастыруды және сапаны қамтамасыз ету жүйесі шеңберінде оның іске асырылуына ішкі мониторинг жүргізуді міндеттейді. Іс жүзінде Қазақстан Республикасының барлық мектептері жыл сайын тәрбие жұмысының жоспарын құрады, ол моральдық қасиеттер мен азаматтық жауапкершілікті дамытуға бағытталған тақырыптық апталықтарды («Рухани жаңғыру аптасы», «Еңбек пен Отан»), азаматтық акцияларды және сынып сағаттарын қамтиды. Бұл жұмыстың нәтижелері мектеп директорының есептерінде және ішкі сапаны қамтамасыз ету жүйесінің құжаттамасында тіркеледі, онда іс-шаралардың саны, оқушыларды қамту және ата-аналардың тартылуы көрсетіледі.

Екінші маңызды көрсеткіш – «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасымен айқындалған азаматтық-патриоттық тәрбиені ұйымдастыру. Бағдарламаның 5-бөлімінде «Азаматтық-патриоттық және адамгершілік тәрбиесі» бағыты бөлінген, онда мектептердің оқушылардың белсенді азаматтық ұстанымын, патриотизмін, құқықтық санасын және әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастыруға ықпал ететін іс-шараларды жүйелі түрде өткізуді қамтамасыз етуі тиіс екендігі белгіленген. Бағдарлама білім беру ұйымдарына тәрбие іс-шараларының есебін жүргізуді және олардың нәтижелерін ішкі сапа мониторингінің жылдық есептерінде көрсетуді талап етеді. Қазақстан мектептерінде осы бағыт шеңберінде «Адалдық сағаттары», сыбайлас жемқорлыққа қарсы агенттікпен бірлескен жобалар, азаматтық және патриотизм апталықтары, «Жас ұлан» және «Жас қыран» қозғалыстарына қатысу, сондай-ақ қайырымдылық және экологиялық акциялар өткізіледі. Бұл жұмыс түрлері құндылық бағдарларын тәрбиелеуге ғана емес, сонымен қатар бастауыш сынып оқушыларының арасында жауапкершілік сезімін және қоғамдық ынтымақтастықты дамытуға да ықпал етеді.

Құндылықтық-адамгершілік компонентінің үшінші индикаторы – сауалнама және бақылау арқылы оқушылардың базалық құндылықтарға деген қарым-қатынасын талдау. Мұндай диагностиканың қажеттілігі Бастауыш білім берудің МЖМБС-да бекітілген, оның «Оқу нәтижелері» бөлімінде мектеп оқушылардың рухани-адамгершілік және әлеуметтік құзыреттерін, азаматтық жауапкершілігін, қарым-қатынас мәдениетін және эмпатиясын қалыптастыруды қамтамасыз етуі тиіс екендігі көрсетілген. Қосымша, ҚР БҒМ-нің 2022 жылғы 15 қарашадағы № 348 «Білім беру сапасын қамтамасыз етудің ішкі жүйесі қағидалары туралы» бұйрығы мектептерге оқу-тәрбие процесіне қатысушылардың қанағаттануын талдау және тәрбие нәтижелерінің деңгейін анықтау үшін тұрақты сауалнамалар мен анкета жүргізуді міндеттейді. «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасына сәйкес, тәрбие жұмысының мониторингі құралдарының бірі оқушылардың жеке

қасиеттерін диагностикалауға бағытталған сауалнама, сұхбат және бақылау болып табылады.

Қазақстан мектептерінде бұл индикаторлар мектеп психологтары мен сынып жетекшілерінің жүйелі диагностикасы арқылы іске асырылады. Алынған нәтижелер педагогикалық ұжыммен талданады, әдістемелік бірлестіктер мен педагогикалық кеңестерде талқыланады, сондай-ақ тәрбие және білім беру жұмыстарын түзету үшін қолданылады [223].

Осылайша, үш индикатор («Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасының іске асырылуы [97], азаматтық тәрбие бойынша іс-шаралар саны және білім алушыларға жүргізілген сауалнама нәтижелері) мектептің білім беру ортасының құндылықтық-адамгершілік компонентіне кешенді баға беруді қамтамасыз етеді. Оларды орындау қолданыстағы нормативтік базаға сүйенеді. Бұл деректер тәрбие жұмысының тиімділігін, оқушыларда базалық құндылықтардың қалыптасу деңгейін және білім алушылардың тұлғалық дамуының жүйе құраушы элементі ретіндегі рухани-адамгершілік ортасының сапасын бағалауға мүмкіндік береді.

3. Ұйымдастырушылық-технологиялық орта

а) Оқу процесін ұйымдастыру құрамбөлігі. Мектептің білім беру ортасын дамытудың ең маңызды бағыттарының бірі – бұл педагогтердің зерттеу тәжірибесі арқылы дараландыруды, қалыптастырушы бағалауды және кәсіби дамуын қамтамасыз ететін оқу процесін ұйымдастыру. Бұл құрамбөлік педагогикалық өзара іс-қимылдың сапасын, әдістемелік мәдениетті және мектептің ішкі өзін-өзі дамыту деңгейін тікелей көрсетеді.

Бастауыш мектептегі оқуды ұйымдастыру икемділікті, саралауды және қалыптастырушы бағалау рәсімдерін жүйелі қолдануды қамтамасыз етуі тиіс, себебі дәл осы тәжірибелер кіші мектеп жасындағы білім алушылардың жеке білім алу қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді және олардың оқуға деген ынтасын арттырады [224].

Қазақстанның нормативтік базасында бұл талаптар келесі құжаттарда регламенттелген: бастауыш білімнің МЖМБС тұлғаға бағдарланған оқыту және негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру бойынша бағдарларды белгілейді [106]; Білім беруді дамытудың 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасы оқыту сапасын арттыру құралы ретінде зерттеу тәжірибелерін тарату міндетін қояды [98]; «Білім туралы» заң баланы дараландырылған тәсілге құқығын бекітеді [113]. Бұл ережелер бастауыш білімнің МЖМБС-да және білім алушылардың білімін бағалау критерийлерінде де көрініс тапқан [225]. Қазақстанда оқытуды саралау және критериялды бағалау Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәжірибесі және педагогтердің біліктілігін арттыру бағдарламалары арқылы енгізілген.

Мониторинг моделіне енгізу үшін келесі индикаторларды қолдану орынды:

– саралау элементтері бар сабақтардың пайызы;

- конструктивті формативті бағалауды үнемі қолданатын педагогтердің үлесі;
- өткізілген зерттеу тәжірибелерінің саны (Lesson Study/Action Research);
- білім алушылардың оқыту әдістеріне қанағаттану деректері (сауалнамалар бойынша)

Осы көрсеткіштердің барлығын тіркеп, мектептің ішкі өзін-өзі бағалау нәтижелерімен салыстыру ұсынылады [224; 113; 106].

Осылайша, ұйымдастырушылық-педагогикалық құрамбөліктің бірінші көрсеткіші – оқытуды дараландыру құралы ретінде сараланған тапсырмаларды қолдану. Бастауыш білімнің МЖМБС-на сәйкес [106], білім беру процесін ұйымдастыру тұлғаға бағдарланған тәсіл және әрбір білім алушының жеке білім алу қажеттіліктерін ескеру қағидаттарына негізделуі тиіс. МЖМБС-да педагог оқушылардың білімді меңгерудің базалық және жоғары деңгейлеріне жетуін қамтамасыз ететін вариативті оқыту нысандары мен әдістерін пайдалануға міндетті екендігі атап өтіледі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы білім беру процесінің міндетті шарттары ретінде дараландыруды және қолжетімділікті айқындай отырып, осы қағидатты бекітеді.

Тәжірибеде саралау әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар, топтық жұмыстың икемді нысандары және жеке оқыту траекториялары арқылы іске асырылады. Мектептерде педагогтер базалық, тереңдетілген және шығармашылық деңгейдегі тапсырмаларды қолдана алады, білім алушылардың дайындық деңгейіне байланысты қарқын мен күрделілікті өзгертуге мүмкіндік беретін онлайн-платформаларды (мысалы, BilimLand) пайдаланады. Бұл тәжірибе «Өрлеу» АҚ-ның біліктілікті арттыру курстары жүйесі және БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының әдістемелік ұсынымдары арқылы таратылуда.

Екінші көрсеткіш жүйелі кері байланыс және педагогикалық сүйемелдеу механизмі ретінде қалыптастырушы (формативті) бағалауды қолданумен байланысты. Оның нормативтік негізі білім алушылардың білімін бағалау критерийлерінде [225] анықталған. Құжатта формативті бағалау әр сабақта жүргізілуі тиіс және нәтижені тіркеу үшін емес, оқушының даму динамикасын түсіну үшін қызмет етуі керектігі бекітілген. Сонымен қатар, МЖМБС оқушыларды ынталандыруға және өзін-өзі рефлексия дағдыларын дамытуға ықпал ететін бағалау әдістерін пайдалануды талап етеді.

Қалыптастырушы бағалау бүгінгі таңда Қазақстанның барлық мектептерінде қолданылатын критериалды жүйенің ажырамас бөлігі болып табылады. Педагогтер ауызша және жазбаша кері байланысты, өзін-өзі бағалауды, өзара бағалауды, «бағдаршамды» және «бағалау парақтарын» қолданады. Мектептер әдістемелік бірлестіктер шеңберінде тәжірибе алмасу жұмыстарын жүргізеді. «НЗМ» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталықтары мен «Өрлеу» АҚ педагогтерді формативті бағалауды сабаққа интеграциялауды және оның нәтижелері негізінде оқытуды коррекциялауды үйрететін курстар өткізеді.

Алайда, қазіргі уақытта педагогтердің формативті бағалау нәтижелері бойынша білім алушыларға конструктивті кері байланыс беру дағдыларын дамыту әлі де назар аударуды талап етеді. Мәселен, ББДМ 2023 жылғы деректеріне сәйкес, өңірлік басқармалар мен білім бөлімдеріне, облыстық және аудандық әдістемелік кабинеттерге/орталықтарға білім алушылардың функционалдық сауаттылығының «кенжелеп қалған» тақырыптары бойынша тапсырмаларды әзірлеу және бағалауды ұйымдастыру жөнінде ұсыныстар берілді [226]. Сондықтан конструктивті қалыптастырушы бағалау мұқият назар аударуды қажет етеді.

Үшінші көрсеткіш – білім алушылар мен ата-аналардың оқыту әдістеріне қанағаттануы – оқушылардың оқыту сапасын қабылдауын көрсетеді және білім беру сапасын ішкі қамтамасыз ету жүйесінің бір бөлігі болып табылады. ҚР БҒМ-нің 2022 жылғы 15 қарашадағы № 348 Бұйрығына сәйкес, мектептер білім беру процесіне қатысушылардың қанағаттануына тұрақты мониторинг жүргізуге, оның ішінде қолданылатын педагогикалық әдістерді талдауға міндетті. Бұл деректер жыл сайынғы есептерде тіркеледі және әдістемелік жұмысты түзету үшін қолданылады. Сауалнама нәтижелері педагогикалық кеңестерде, әдістемелік бірлестіктер отырыстарында талқыланады және педагогтердің кәсіби дамуын жоспарлауға және әдістемелік құрал-саймандарды жаңартуға негіз болады.

Төртінші көрсеткіш педагогтердің зерттеу қызметінің нәтижелерін, оның ішінде Lesson Study және Action Research нәтижелерін көрсетеді. Кәсіби өзін-өзі дамытудың бұл нысандары НЗМ дайындаған әдістемелік әзірлемеде [227] көрініс тапқан.

Құжатта педагогикалық әлеуетті дамыту рефлексияны және өз қызметін талдауды қамтамасыз ететін зерттеу тәжірибесіне негізделуі тиіс екендігі атап өтілген. «Мұғалімге арналған нұсқаулық» ғылыми зерттеулер кешенін, сондай-ақ онда қолданылатын жаңадан бастаған және тәжірибелі мұғалімдердің практикалық тәжірибесіне негізделген ұғымдар мен тәсілдерді талдауды қамтиды. Сонымен қатар, «Педагог мәртебесі туралы» Заңда (9-бап, 4-тармақ) инновациялық және зерттеу қызметіне қатысу кәсіби өсудің элементі ретінде қарастырылады.

Қазақстандық мектептерде Lesson Study және Action Research тәжірибе алмасудың және педагогикалық тәжірибені жетілдірудің мектепшілік тетіктері ретінде қолданылады [228]. Педагогтер «жоспарлау – бақылау – талдау – өзгерістерді енгізу» моделі бойынша сабақ циклдерін өткізеді, оқу мотивациясын арттыруға және сыни ойлауды дамытуға бағытталған жеке және ұжымдық жобаларды әзірлейді.

Сонымен қатар, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы жүргізген педагогтің кәсіби бірегейлігі бойынша зерттеу нәтижелері зерттеу тәжірибелерінің мектептерде әлі де кеңінен қолданыла қоймағанын көрсетеді [229]. Кәсіби даму үшін педагогтер біліктілікті арттырудың дәстүрлі курстарына басымдық береді.

Осылайша, Қазақстандағы білім беру ортасының ұйымдастырушылық-педагогикалық құрамбөлігінің нормативтік негізі және практикалық іске асырылуы бар. Сараланған тапсырмаларды және қалыптастырушы бағалауды қолдану, жүйелі кері байланыс және Lesson Study мен Action Research арқылы педагогтердің зерттеу мәдениетін дамыту мектептердің дәстүрлі оқытудан әрбір оқушының өсуіне және тұлғалық дамуына бағытталған оқытуға көшуін қамтамасыз етеді. Бұл тәжірибелер халықаралық стандарттарға және білім беруді дамытудың стратегиялық басымдықтарына сәйкес келетін қазіргі заманғы қазақстандық мектеп моделін көрсетеді.

Осылайша, индикаторлар ретінде сараланған тапсырмаларды қолдану жиілігі, конструктивті қалыптастырушы бағалауды пайдалану, оқыту әдістеріне қанағаттану, сондай-ақ педагогтер жүргізетін Lesson Study немесе Action Research нәтижелері айқындалады.

б) **Цифрлық құрамбөлік.** Білім беру ортасын цифрландыру – білім алушылардың білімге тең қолжетімділігінің қажетті шарты болып табылады және Қазақстанда білімге тең қолжетімділіктің ұлттық стратегиясының басымдығы ретінде қарастырылады. Тиісті мақсаттар мектептерді цифрландыру шеңберіндегі ұлттық жобада («Келешек мектептері» жобасын қоса алғанда), сондай-ақ Білім министрлігі әзірлеп жатқан білім беруді цифрландыру жөніндегі тұжырымдамалық құжаттарда бекітілген [213]. Халықаралық шеңберлер (Digital Education Action Plan, SELFIE, DigCompEdu) мектептердің цифрлық дайындығын, мұғалімдердің цифрлық құзыреттіліктерінің деңгейін және оқу процесінде LMS-ті пайдалану тиімділігін тұрақты бағалауды ұсынады [230; 157].

Қазақстанда бұл орталықтандырылған және локальды құралдар арқылы іске асырылады:

- БББЖТ (Білім беруді басқарудың бірыңғай жүйесі) жабдықтар мен үлгерім көрсеткіштері туралы деректерді жинақтайды;
- ұлттық LMS/электрондық күнделік (Kundelik.kz) коммуникацияны және оқу деректерін сақтауды қамтамасыз етеді;
- AI–Kitap және цифрлық оқулықтар сияқты пилоттық жобалар цифрлық ресурстардың нәтижелерге әсерін бағалау үшін тәжірибелік мектептерде тексеріледі.

Мониторинг моделі үшін келесі индикаторларды қосу орынды: тұрақты интернет қосылымының болуы және құрылғылар/оқушылар арақатынасы (мысалы, бағдар ретінде 5 оқушыға 1 құрылғы), DigCompEdu деңгейі бойынша сертификатталған немесе цифрлық сауаттылықты арттыру курстарынан өткен педагогтердің пайызы; SELFIE-сауалнамасының нәтижелері (мектептің цифрлық дайындығын өзін-өзі бағалау); LMS және қашықтықтан оқыту ресурстарын пайдаланатын сабақтардың/білім алушылардың үлесі. Бұл көрсеткіштер нормативтік талаптарды және мектептің цифрлық оқытуға практикалық дайындығын байланыстыруға мүмкіндік береді және қолжетімділікті теңестіру мен

оқыту сапасын арттыру бойынша мақсатты бағдарламалар үшін негіз болып табылады [230].

Негізгі индикаторлар: интернетке және жабдыққа қолжетімділік (мысалы, бес оқушыға бір компьютер), педагогтердің цифрлық сауаттылық деңгейі (DigCompEdu шеңбері бойынша), SELFIE сауалнамасының нәтижелері, сондай-ақ LMS және онлайн-ресурстарды пайдаланатын оқушылардың үлесі. Еуропалық комиссия Digital Education Action Plan құжатында мектептердің цифрлық дайындығын тұрақты бағалауды ұсынады [230].

Осылайша, Қазақстанда іске асыру үшін білім беру ортасының келесі құрамбөліктері, индикаторлары және мониторинг әдістері ұсынылады, бұл білім алушылардың әл-ауқатын және білім беру процесінің сапасын қалыптастыруға әрқайсысы үлес қосатын 6 өзара байланысты өлшемді қамтитын кешенді процесс болып табылады (7-кесте) және де оның мақсаты – мектеп ортасының күшті және әлсіз жақтарын анықтау, сондай-ақ білім беру сапасын тұрақты дамыту және процестің барлық қатысушыларының әл-ауқаты үшін жүйелі негізді қамтамасыз ету.

7-кесте. Білім беру ортасын мониторингілеу моделінің құрамбөліктері

Орта	Құрамбөлік	Индикаторлар мысалдары	Мониторинг әдістері
1. Кеңістіктік- заттық орта	Кеңістіктік- заттық құрамбөлік	– Санитарлық және өртке қарсы нормаларға сәйкестігі, оқу бөлмелерінің эстетикасы мен жайлылығы (ҚР Денсаулық сақтау министрінің 2021 жылғы 5 тамыздағы № ҚР ДСМ-76 бұйрығы; ҚР Төтенше жағдайлар министрінің 2022 жылғы 21 ақпандағы № 55 бұйрығы; ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 5 желтоқсандағы № 486 бұйрығы «Білім беру ұйымдарын бағалау критерийлерін бекіту туралы»);	– Тексеру парақтары бойынша бақылау (жабдықтау, қауіпсіздік); – Техникалық тексеру актілерін және санитарлық қорытындыларды талдау; - Білім алушылар мен педагогтерге сауалнамалар.

		– STEM/ЛАБ зертханаларының болуы; – Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ортаның қолжетімділігі (ҚР Денсаулық сақтау министрінің 2021 жылғы 2 тамыздағы № ҚР ДСМ-51 бұйрығы).	
2. Әлеуметтік орта	Психологиялық-қауіпсіздік құрамбөлік	– Буллинг жағдайларының саны (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы «Мектептегі қорқытудың (буллингтің) алдын алу қағидаларын бекіту туралы»); Мектеп психологының қолжетімділігі және ППМҚ (психологиялық-педагогикалық және медициналық-педагогикалық қолдау қызметінің) жұмысын іске асыру (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығы «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің қызметі қағидаларын бекіту туралы»); – Қорғалу сезімінің деңгейі;; – Атмосфераға қанағаттану.	– Баланың жарақаттануы туралы ақпаратты есепке алу журналын талдау (буллинг); – Мектеп психологына жүгіну журналын талдау; - Білім алушылар мен педагогтерге сауалнама (Лайкерт-шкалалары және/немесе) – Білім алушылармен сұхбат және фокус-топтар.
	Құндылықты-адамгершілі	– «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасының іске асырылуы;	– Тәрбие жұмысының жоспарларын және есептерді талдау;

	к құрамбөлік	– Азаматтық тәрбие бойынша іс-шаралардың саны; – Білім алушылардың құндылықтарға қатынасы туралы сауалнама деректері.	– Білім алушыларға сауалнама (құндылықтарға қатынасы); – Сынып жетекшілерімен және әлеуметтік педагогтермен сұхбат.
	Әлеуметтік өзара әрекеттесу	– Стейкхолдерлермен жасалған қолданыстағы келісімдер саны; – «Мектеп – ата-ана – қоғамдастық» іс-шараларының саны, қамқоршылық кеңесінің отырыстары; – Социометрия (сауалнама нәтижелері).	– Мектеп құжаттарындағы отырыс хаттамаларын талдау; – Мектеп іс-шараларын бақылау; – Ата-аналарға сауалнама (қанағаттану, тартылу).
3. Ұйымдастырушылық-технологиялық орта	Оқу процесін ұйымдастыру	– Сараланған тапсырмаларды қолдану жиілігі; – Конструктивті формативті бағалауды қолдану; – Оқыту әдістеріне және білім беру сапасына қанағаттану; – Lesson Study нәтижелері.	– PISA, ББДМ және т.б. деректер.; – Сабақтарды бақылау/Тексеру парақтары бойынша бақылау парақтары; – Білім алушыларға сауалнама (оқыту әдістері мен тапсырмалары); – КТЖ, ОМЖ және электрондық журналды талдау; – Lesson Study талқылаулары.

	Цифрлық құрамбөлік – Интернетке және жабдыққа қолжетімділік (1:5); – интернеттің жылдамдығы; – Педагогтердің цифрлық сауаттылық деңгейі бойынша сауалнама (DigCompEdu немесе SELFIE); – LMS қолданатын оқушылардың үлесі; –цифрлық дайындық бойынша сауалнама (білім алушылар/педагогтер); – SELFIE және DigCompEdu өзін-өзі бағалау құралдары ретінде; – LMS және цифрлық платформалар деректерін талдау; – Инфрақұрылымды аудиттеу (интернет жылдамдығы, құрылғы).	– Интернетке және жабдыққа қолжетімділік (1:5); – Интернет жылдамдығын аудиттеу; – Педагогтердің цифрлық сауаттылық деңгейі бойынша сауалнама (DigCompEdu немесе SELFIE); – Сауалнама (білім алушылар/педагогтер) цифрлық дайындық бойынша (немесе) SELFIE және DigCompEdu өзін-өзі бағалау құралдары ретінде; – SELFIE және DigCompEdu өзін-өзі бағалау құралдары ретінде; – Инфрақұрылымды аудиттеу (интернет жылдамдығы, құрылғы).

Бастауыш мектептердегі білім беру ортасына мониторинг жүргізу оқушылардың дамуына оның әсерін бағалау мақсатында физикалық, әлеуметтік-психологиялық және оқу ортасы туралы ақпаратты жүйелі түрде жинауды және

талдауды көздейді. Бұл ретте Қазақстанда білім беру мониторингі білім беруді басқару органының ақпараттық жүйелеріндегі ақпаратты жинау, жүйелі есепке алу және өңдеу арқылы жүзеге асырылатын «жүйелі бақылау» ретінде ресми түрде бекітілген. Бұл деректерді жинақтау үшін электрондық жүйелердің (мысалы, БББАЖ – Білім беруді басқарудың бірыңғай автоматтандырылған жүйесі) қолданылуын айрықша көрсетеді. Халықаралық ұйымдар да (ЮНЕСКО, ЭЫДҰ) негізделген басқарушылық шешімдер қабылдау үшін деректерді жинаудың кешенді әдістерін қолдануды ұсынады.

Сауалнама – қатысушылардың (мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар, әкімшілік) көп санының пікірлерін жылдам жинауға мүмкіндік беретін сандық әдіс. Бұл әдіс сұрақтарды стандарттайды және мектептер мен өңірлер арасындағы нәтижелерді салыстыруға мүмкіндік береді. Сауалнама қорытындысы бойынша әдетте жиынтық есептер мен графиктер құрастырылады. Мысалы, SELFIE (Self-reflection on Effective Learning by Fostering Innovation through Educational Technologies – Білім беру технологиялары арқылы инновацияларды дамыту жолымен тиімді оқуға өзіндік рефлексия) құралы – Еуропалық комиссия әзірлеген тегін онлайн-сауалнама. Оның көмегімен оқушылар, мұғалімдер және басшылар өз мектебіндегі цифрлық дайындықты және АКТ қолдануды жасырын түрде бағалайды [231].

SELFIE жауаптары бойынша мектептің цифрлық оқыту саласындағы күшті және әлсіз жақтарының есебі – «есеп-бағдарлама» жасалады [231]. Бұл сауалнама әдісінің бүкіл мектепті ортаны өзін-өзі бағалауға қалай тартатынын көрсетеді. 2025 жылғы аралас әдістерді қолданған қазақстандық зерттеуде мұғалімдер, ата-аналар және оқушылар арасында сауалнамалар жүргізілді (71 қатысушы). Бұл авторларға бастауыш мектеп жағдайларына жалпы оң баға беруге мүмкіндік берді [232]. Осылайша, сауалнама түрлі стейкхолдерлердің ортаны қабылдауын сандық тұрғыдан өлшеуге және білімге қанағаттану үрдістерін анықтауға көмектеседі..

Мектеп ортасына және оқу процесіне тікелей бақылау жүргізу іс жүзінде оқыту мен өзара іс-қимылдың қалай ұйымдастырылғаны туралы сапалы деректер береді. Педагог немесе зерттеуші мұғалімдер мен балалардың мінез-құлқын, сыныптың безендірілуін, ресурстардың (оқулықтар, техника және т.б.) болуын және әлеуметтік ахуалды тіркеп отырады. Бақылауды талдау сауалнамалардан алынған ақпаратты (мысалы, тәртіп, мұғалімнің әдістері, сыныптың жабдықталуы туралы) растауға немесе нақтылауға мүмкіндік береді. Бақылау құрылымдалған (чек-парақ бойынша) немесе еркін болуы мүмкін, бірақ ол әрқашан басқа әдістерді толықтырады, мектептің жазбаша есептерінде жоқ күнделікті өмірінің егжей-тегжейін тіркейді.

Сұхбат білім беру процесіне қатысушылардың пікірлерін, уәждерін және тәжірибесін тереңірек анықтауға қызмет етеді. Көбінесе құрылымдалған сұхбаттар қолданылады: сұрақтар-көмекшілер (подсказки) алдын ала дайындалады, бірақ сұхбаттасушыға толық жауап беруге мүмкіндік беріледі. Оқытушылармен,

басшылықпен, ата-аналармен немесе тіпті жоғары сынып оқушыларымен (кіші мектеп ортасы туралы сөз болғанда) жүргізілген сұхбаттар жасырын проблемалар мен қажеттіліктерді анықтайды. Мысалы, Вьетнамдағы мектеп ортасы мен оқушылардың мінез-құлқы арасындағы байланыс туралы сапалы зерттеу (2024 ж.) әртүрлі типтегі үш мектептің студенттерімен, мұғалімдерімен, ата-аналарымен және әкімшілігімен құрылымдалған сұхбаттар мен фокус-топтар өткізді [233]. Бұл авторларға оқушылардың денсаулығы мен мінез-құлқына әсер ететін физикалық және әлеуметтік ортаның факторларын (сапалы дәретханалар, тамақтану, мұғалімдердің қолдауы және т.б.) анықтауға мүмкіндік берді. Сол сияқты, білім беру ортасына мониторинг жүргізуде сұхбаттар белгілі бір нәтижелердің «неліктен» деген себебін түсінуге көмектеседі: оқушылар неліктен өздерін қауіпсіз сезінеді, ата-аналардың мектепке деген көзқарасы қандай және т.б.

Мектепке жүргізілетін заманауи мониторинг оқу платформаларындағы білім алушылардың цифрлық ізін талдауды жиі қамтиды. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен (АКТ) оқыту кезінде барлық интерактивті жүйелерде метадеректер (лог-файлдар, онлайн-сабақтарға қатысу статистикасы, тапсырмаларды орындау және т.б.) қалады. Осы цифрлық деректерді жиынтық талдау (learning analytics – оқыту аналитикасы) қандай тақырыптардың қиындық туғызатынын, оқушылар ресурстарды қаншалықты жиі қолданатынын, кімнің үлгерімі төмен екенін көрсетеді. Педагогтер сыныптар мен оқушылар бойынша үлгерім және белсенділік графиктерге қол жеткізеді. Мысалы, деректерді талдау құралдарын біріктіру «тәуекел тобындағы» оқушыларды уақтылы анықтауға және оқытуды түзетуге ықпал ететіні кеңінен танылған [231]. SELFIE құралының өзі сауалнамаларға негізделгенімен, кейбір зерттеушілер оны мектептің цифрлық экожүйесінің бір бөлігі ретінде қарастырады. Сонымен қатар, оқыту ойындарынан немесе платформалардан қалған «іздерге» машиналық оқытуды қолданатын зерттеулер бар – олар мұндай деректердің нәтижелерді болжауға және интервенцияларды ұсынуға көмектесетінін көрсетеді. Осылайша, цифрлық белсенділікті талдау дәстүрлі әдістерді мектептің электрондық кеңістігіндегі мінез-құлық туралы өзекті, объективті ақпаратпен толықтырады.

SWOT-талдау – жиналған ақпаратты төрт санатқа біріктіретін стратегиялық талдау құралы. «Күшті жақтары» мен «әлсіз жақтары» мектептің ішкі сипаттамаларын (мысалы, педагогтердің біліктілігі, материалдық база), ал «мүмкіндіктер» мен «қауіптер» сыртқы факторларды (әлеуметтік қолдау, демографиялық өзгерістер, білім беру саясаты) көрсетеді. Мұндай талдау ортаның қай аспектілері дамытуды талап ететінін, ал қайсысы ресурс болып саналуы мүмкін екенін анық көру үшін жүргізіледі.

Мектептердің өзін-өзі талдауы бойынша көптеген әдістемелік ұсыныстарда (халықаралық тәжірибелерді және біздің ұлттық әдістемелік құралдарды қоса алғанда) SWOT әрқашан қорытынды қадам ретінде айтылады: сауалнамалар мен бақылаулардан деректер жинағаннан кейін әкімшілік педагогтермен бірлесіп төрт

санаттың әрқайсысы бойынша негізгі тармақтарды бөліп көрсетеді. Бұл нақты деректерге сүйене отырып, ортаны дамыту жоспарын тұжырымдауға көмектеседі. Мысалы, мониторинг нәтижелерін (мұғалімдерге, ата-аналарға жүргізілген сауалнамалар мен балаларға арналған диагностика нәтижелерін) SWOT форматында қарастыру ұсынылады, бұл басқарушылық шешімдер қабылдауды жеңілдетеді. Сол сияқты, қазақстандық мектептер мониторинг нәтижелерін талдау кезінде SWOT әдісін қолдана алады.

Халықаралық зерттеулерде жоғарыда аталған әдістердің барлығы кеңінен қолданылады. Мысалы, АҚШ-та мектеп ахуалын бағалау бағдарламалары (school climate surveys) мұғалімдер мен оқушылардың сауалнамаларын қолданса, инспекциялық жүйелер (Ұлыбританиядағы сияқты) оны сабақтарды бақылаумен толықтырады. Жоғарыда айтылған SELFIE еуропалық бағдарламасы ЕО елдерінің көпшілігінде (және одан тыс жерлерде) мектептің цифрлық саладағы өзін-өзі бағалауы үшін пайдаланылады. Сондай-ақ ЭЫДҰ және ЮНЕСКО аралас тәсілдерді қолдануға ынталандырады: мысалы, Global Education Monitoring есептері барлық қатысушыларды (оқушылар, педагогтер, ата-аналар) тартудың және статистикалық деректерді (мысалы, халықаралық тесттер) де, сауалнамалар мен сұхбаттардың сапалы нәтижелерін де талдаудың маңыздылығын көрсетеді. Білім беру ортасын қалыптастырушы бағалау зерттеулерінде көбінесе сауалнама мен фокус-топтар біріктіріледі. Бұл мультидисциплинарлық тәсіл ортаның күрделі факторларын түсінуде ең үлкен нәтиже беретіні атап өтіледі.

Қазақстандық тәжірибеде де мониторингке кешенді тәсіл қолданылады. 2024 жылдан бастап барлық мектептерде кіші мектеп оқушыларында құндылықтар мен дағдыларды қалыптастыру бағдарламасы ретінде «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы енгізілді. Бұл бағдарламаны іске асыру тұрақты бақылауды талап етеді – мысалы, мектептер тақырыптық сынып сағаттары мен сыныптан тыс іс-шараларды өткізу туралы есеп береді. Қазақстандағы мектеп мониторингі Білім беруді басқарудың бірыңғай автоматтандырылған жүйесіне (БББАЖ) барған сайын көбірек сүйенеді. Мониторингтің жаңартылған ережелеріне (маусым 2024) сәйкес, деректерді жинау «уәкілетті органның ақпараттандыру объектілеріндегі ақпаратты жинау, жүйелі есепке алу, өңдеу... жолымен» жүзеге асырылады, яғни БББАЖ платформасы арқылы. Бұл дегеніміз, қатысу, үлгерім, тамақтану жағдайлары және т.б. көрсеткіштер орталықтандырылған түрде жинақталады. Педагогтер аталған әдістерді мектеп деңгейінде де қолдана алады: оқушылар мен ата-аналар арасында орта сапасы туралы ішкі сауалнамалар жүргізу, педагогикалық бақылауларды ұйымдастыру және оларды кеңесте талқылау. Сонымен қатар, бірқатар мектептерде (әсіресе ірі қалаларда) кері байланыс жүйелері мен цифрлық сауалнамалар енгізілуі, қашықтықтан оқыту сабақтарының логтары талдануы мүмкін. Осы деректердің барлығы есептерге біріктіріліп, кейін SWOT-талдау процестерінде жақсарту бағыттары айқындалады.

Ұсынылған бастауыш сынып оқушыларының жеке әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасының моделі (4-сурет) және бұрын сипатталған нормативтік негіздер негізінде, Академия Қазақстан мектептерінде ішкі сапа жүйесі шеңберінде қолданылатын негізгі көрсеткіштер (индикаторлар) мен деректерді жинау әдістері көрсетілген, алты компонент бойынша білім беру ортасына мониторинг жүргізу моделінің құрылымдалған индикаторлар кестесін әзірледі.

Осылайша, бастауыш мектептің білім беру ортасына жүргізілетін мониторинг әртүрлі әдістерді: сандық (сауалнамалар), сапалы (бақылаулар, сұхбаттар) және талдамалық (цифрлық деректер, SWOT-талдау) әдістерді біріктіруге негізделген. Олардың әрқайсысы өзіндік көзқарас береді. Мәселен, сауалнамалар қатысушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың қанағаттануы мен қажеттіліктерін [234] тез анықтайды, бақылау сыныптардың нақты көрінісін көрсетеді, сұхбаттар уәж бен проблемаларды түсінуді тереңдетеді, ал цифрлық белсенділікті талдау – білім беру ресурстарының нақты қолданылуын көрсетеді. Бұл әдістерді кешенді түрде қолдану мектеп ортасы туралы тұтас көрініс алуға және оны жақсарту бойынша негізделген ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл ЮНЕСКО, ЭЫДҰ халықаралық стандарттарына және Қазақстанның ұлттық басымдықтарына сәйкес келеді, мұнда мониторинг міндетті түрде дәл осы сипатталған әдістер арқылы алынатын сенімді фактологиялық базамен нығайтылуы тиіс.

3. БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН МОНИТОРИНГІЛЕУ: ӘДІСНАМА, ҚҰРАЛДАР, БАҒАЛАУ

1. САУАЛНАМА

Академия білім беру ұйымдарында бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасын құру бойынша ағымдағы жағдайды анықтау мақсатында педагогтерге, білім алушыларға және ата-аналарға сауалнама жүргізу үшін (1-Қосымша) сауалнама әзірледі, сондай-ақ зерттеу жүргізді.

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы әзірлеген білім беру ортасына мониторинг жүргізу бойынша сауалнама бастауыш сынып оқушылары тұлғасының даму жағдайларын кешенді бағалауға арналған құрал болып табылады.

Ол үш дербес блоктан тұрады:

- Оқушыларға арналған сауалнама;
- Педагогтерге арналған сауалнама;
- Ата-аналарға арналған сауалнама.

Әрбір сауалнама мыналарды қамтиды:

1-бөлім «Жалпы мәліметтер» респонденттің жасы, жынысы, өңірі, мектеп түрі, оқыту тілі және басқа да сипаттамалары туралы сұрақтарды қамтиды.

2-бөлім «Негізгі бөлім» 5 балдық Лайкерт шкаласы бойынша бағаланатын тұжырымдарды қамтиды («категориялық келіспеймін»-нен «толықтай келісемін»-ге дейін).

Негізгі бөлімдегі сұрақтардың мазмұны БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы ұсынған бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасы Моделінің алты негізгі компоненті бойынша құрылған:

- Кеңістіктік-заттық құрамбөлік
- Психологиялық қауіпсіздік;
- Құндылықты-адамгершілік құрамбөлік;
- Әлеуметтік өзара әрекеттесу;
- Оқу процесін ұйымдастыру;
- Цифрлық құрамбөлік.

Сауалнамада олардың зерттеуге тек қана ерікті түрде қатысатындығын көрсететін Ақпараттық келісім ұсынылған. Респонденттер "Келіспеймін" деген таңдауды пайдалана отырып, зерттеуге қатыспау туралы шешім қабылдауға құқылы. Респонденттер зерттеу материалдарын таратпауға жауапкершілік алатыны туралы хабардар етіледі. Сондай-ақ, алынған нәтижелер жеке деректерді көрсетпей, жинақталған түрде ұсынылатыны және тек ғылыми мақсаттарда ғана пайдаланылатыны хабарланады. Сауалнамаға ата-аналарының келісімімен білім алушылар қатысты, яғни сауалнамаға ата-аналары сауалнамаға келісім берген және өздері сауалнамадан өткен білім алушылар қатысты.

2. ЛАЙКЕРТ ШКАЛАСЫ БОЙЫНША ДЕРЕКТЕРДІ ИНТЕРПРЕТАЦИЯЛАУ

Білім беру ортасын зерттеуде педагогтер, білім алушылар және ата-аналар тарапынан мектеп ортасының әртүрлі аспектілерін қабылдауды сандық бағалау мүмкіндігін қамтамасыз ететін бес балдық Лайкерт шкаласы қолданылды. Әрбір индикатор 1-ден 5-ке дейінгі балл бойынша бағаланды, мұнда 1 тұжырыммен толық келіспеушілікке, ал 5 тұжырыммен келісудің ең жоғары деңгейіне сәйкес келеді.

Өз құрылымы бойынша шкала 8-кестеде көрсетілгендей түсіндіріледі (немесе интерпретацияланады).

Таблица 8. Лайкерт шкаласы бойынша интерпретациялау

Балл	Мағынасы	Сипаттамасы
1	Мүлдем келіспеймін	Тиісті шарттың немесе сапаның бар екендігін толық теріске шығарады.
2	Келіспеймін	Белгінің әлсіз білінуін немесе оның жеткіліксіздігін білдіреді.
3	Жауап беруге қиналамын	Шарттар немесе процестер бар, бірақ оларды жетілдіруді талап етпейтін аралық күйді сипаттайды.
4	Келісемін	Шарттар немесе процестер бар, бірақ оларды жетілдіруді талап етпейтін аралық күйді сипаттайды.
5	Толықтай келісемін	Осы көрсеткішті іске асырудың жоғары дәрежесін және ортаның тұрақтылығын көрсетеді.

Әрбір блок бойынша орташаланған мәндер негізінде білім беру ортасы сапасының деңгейлік интерпретациясы қалыптастырылады.

4.1-ден 5.0-ге дейінгі диапозондағы орташа мәндер білім беру ортасы дамуының жоғары деңгейін көрсетеді, бұл оның тұрақтылығын, ішкі процестердің келісілгендігін және бала тұлғасын дамытуға бағдарланғандығын куәландырады. Мұндай мектептерде өзара әрекеттестіктің тұрақты мәдениеті қалыптасқан, қолайлы физикалық және психологиялық жағдайлар қамтамасыз етілген, ал педагогтер кәсіби қанағаттану мен белсенділікті (тартылымдылықты) көрсетеді.

Егер орташа мәндер **3.0-ден 4.0-ге дейінгі** шектерде болса, бұл ортаның *орташа (жеткілікті) деңгейі* ретінде түсіндіріледі. Мұндай мектептер оң үрдістерді көрсетеді, бірақ жақсарту үшін әлеуетті сақтайды. Мұнда әдістемелік қолдау жүйесін дамыту, инклюзивті және цифрлық тәжірибелерді күшейту, сондай-ақ педагогтер, білім алушылар мен ата-аналар арасында тұрақты кері байланысты қамтамасыз ету маңызды.

2.0-ден 2.9-ға дейінгі көрсеткіштер білім беру ортасының *төмен деңгейін* сипаттайды, бұл кезде оқытуды ұйымдастырудағы, өзара әрекеттестіктердегі және инфрақұрылымдағы тапшылықтар тіркеледі. Бұл педагогикалық және басқарушылық араласудың, мектеп климатын дамыту бағдарламаларын енгізудің, педагогтердің біліктілігін арттырудың және білім алушыларды қолдау жүйесін нығайтудың қажеттілігіне сигнал болып табылады.

1.0–1.9 диапазонындағы мәндер ортаның *сыни деңгейі* туралы куәландырады. Мұндай жағдайларда жүйелілік жоқ, қауіпсіздікпен, сеніммен және оқыту жағдайларымен айқын проблемалар байқалады. Осындай мектептер үшін материалдық-техникалық базаны жаңартуды, кадрлық күшейтуді және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бағдарламаларын енгізуді қамтитын кешенді реформалау талап етіледі.

Осылайша, Лайкерт шкаласын интерпретациялау білім беру ортасының жай-күйін сандық бағалап қана қоймай, сонымен бірге оның дамуының басым бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл шкаланы пайдалану әртүрлі мектептер мен өңірлер арасындағы деректердің салыстырмалылығын қамтамасыз етеді, сондай-ақ мектеп өмірінің сапасын арттыруға және білім алушылардың тұлғалық әлеуетін дамытуға бағытталған басқарушылық шешімдерді әзірлеуге ықпал етеді.

Сауалнама үш нысаналы топтан (оқушылар, педагогтер және ата-аналар) салыстырмалы деректерді жинауға және білім беру ортасын қабылдауға салыстырмалы талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл құрал халықаралық тәсілдерге сүйенеді және Қазақстанның ұлттық контекстіне бейімделген.

Осы Әдістемелік ұсынымдарда баяндалған әдіснамалық қағидаттарға сәйкес, білім беру ортасының мониторингі тек бағалау ғана емес, сонымен бірге даму құралы ретінде қарастырылады. Мұндай тәсіл орта мен тұлға дамуының өзара байланысын көрсететін У. Бронфенбреннердің экологиялық жүйелер тұжырымдамасымен [138] және қолдау көрсететін және инклюзивті мектептер құруға бағытталған OECD халықаралық парадигмасымен [235] үйлеседі.

Жүргізілген педагогтерге, білім алушыларға және ата-аналарға сауалнама білім беру ортасының негізгі компоненттері бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға қаншалықты дәрежеде ықпал ететінін анықтауға бағытталған.

Осылайша, төменде келтірілген статистикалық деректер осы ұсынымдарда және халықаралық ұйымдардың жұмыстарында [236; 235] сипатталған

компоненттер бойынша эмпирикалық деректер болып табылады, бұл тұлғалық-дамытушы ортаны құрудың теориялық қағидаттарын Қазақстанның білім беру процесіне қатысушыларының пікірлерімен салыстыруға мүмкіндік береді.

3. ІРІКТЕУ

Білім беру ұйымдарындағы іріктеу келесі жалпы қағидаттарына негізделді:

– репрезентативтілік – іріктеу мектептегі білім алушылардың, мұғалімдердің және ата-аналардың барлық әртүрлілігін көрсетуі тиіс екенін айқындайды;

– жеткілікті көлем – респонденттер саны негізделген қорытындылар жасауға мүмкіндік беруі керек.

Респонденттерді іріктеу стратификацияланған тәсіл негізінде жүзеге асырылды, бұл білім беру ұйымдарының түрі мен типі, жасы, білім деңгейі, кәсіби тәжірибесі және респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары бойынша деректердің теңгерімділігін қамтамасыз етеді. Мұндай тәсіл білім беру зерттеулерін жүргізудің халықаралық стандарттарына (OECD TALIS, UNESCO Learning Environment Framework, UNICEF School Climate Assessment) және білім беру ортасының сапасын мониторингілеуге қойылатын талаптарға сәйкес келеді:

1) *Педагогтерді іріктеу* кәсіби әртүрлілік және пропорционалды өкілдік қағидаттары негізінде құрылды. Зерттеуге қалалық және ауылдық мектептердің, барлық пән салаларының өкілдері қосылды, бұл гуманитарлық, жаратылыстану-ғылыми және эстетикалық бағыттар арасындағы ортаны қабылдаудағы айырмашылықтарды ескеруге мүмкіндік берді. Әртүрлі біліктілік деңгейі және жұмыс өтілі бар педагогтердің қатысуын қамтамасыз ету маңызды болды. Бұл білім беру ортасын кәсіби жетілуіне және педагогикалық ұжымдағы ұстанымына байланысты қабылдауды салыстыруға мүмкіндік берді;

2) *Білім алушыларды іріктеу* стратификацияланған таңдама қағидаты бойынша жүзеге асырылды, бұл бастауыш мектептің барлық сыныптарының қатысуын көздейді. Мұндай тәсіл балалардың жас ерекшеліктері мен психологиялық сипаттамаларына байланысты білім беру ортасын қабылдау ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Респонденттерді іріктеу кезінде нәтижелердің объективтілігін қамтамасыз ету және жыныс белгісі бойынша қабылдаудың ауытқуын болдырмау үшін гендерлік тәсіл ескерілді. Сондай-ақ мүмкіндігінше академиялық үлгерімінің әртүрлі деңгейі бар оқушыларды – әрі күшті, әрі оқуда қиындықтарға тап болғандарды қосуға тырысты. Бұл мектеп ортасының академиялық, әлеуметтік және эмоционалдық құрамдас бөліктерін қоса алғанда, кешенді бағасын алуға мүмкіндік берді;

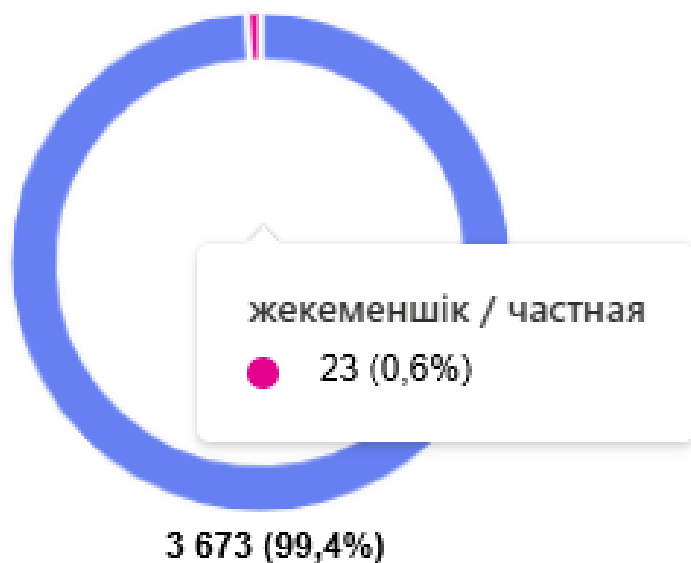
3) *Ата-аналарды іріктеу* түрлі сыныптар мен параллельдердегі оқушылардың отбасыларын қосу үшін балалардың жас және білім алудағы әртүрлілігін ескере отырып жүргізілді. Осылайша, ата-аналардың таңдамасы

қазақстандық оқушылар отбасыларының кең әлеуметтік және аумақтық контекстін көрсетеді және білім беру ортасын ата-аналардың көзқарасымен қабылдау туралы шынайы деректерді алуға мүмкіндік береді.

Респонденттердің жалпы саны **3 696** адамды құрады, бұл Қазақстан мектептеріндегі білім беру ортасының жай-күйін талдау үшін деректердің репрезентативтілігін қамтамасыз етеді.

Таңдама құрылымын талдау зерттеудің білім беру процесінің барлық буындарын қамтитынын және мектеп ортасын қабылдаудың көп деңгейлі көрінісін көрсететінін дәлелдейді.

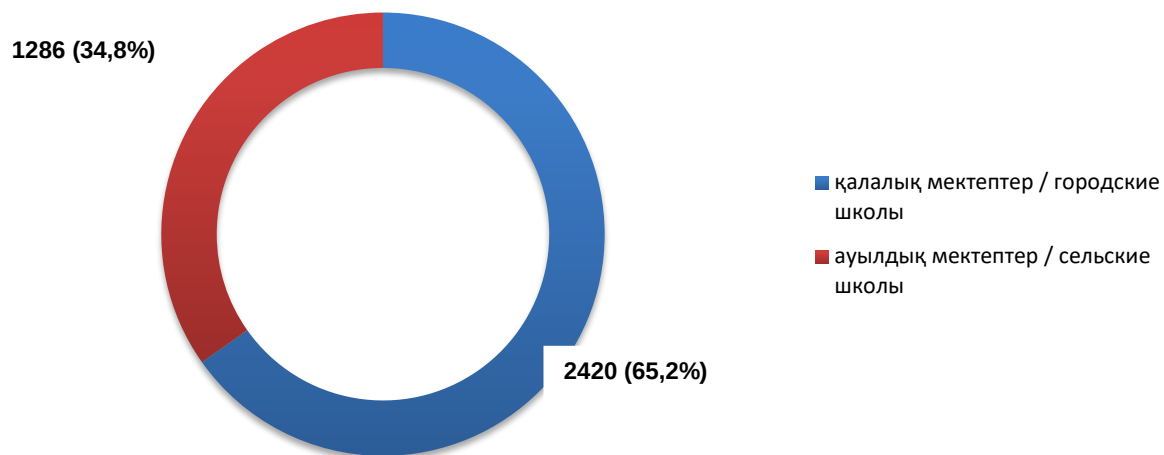
Мектептердің түрі бойынша – 3673 (99,4%) қатысушы мемлекеттік мектептерден және 23 адам (0,6%) жекеменшік мектептердің өкілдері болып табылады (6-сурет).

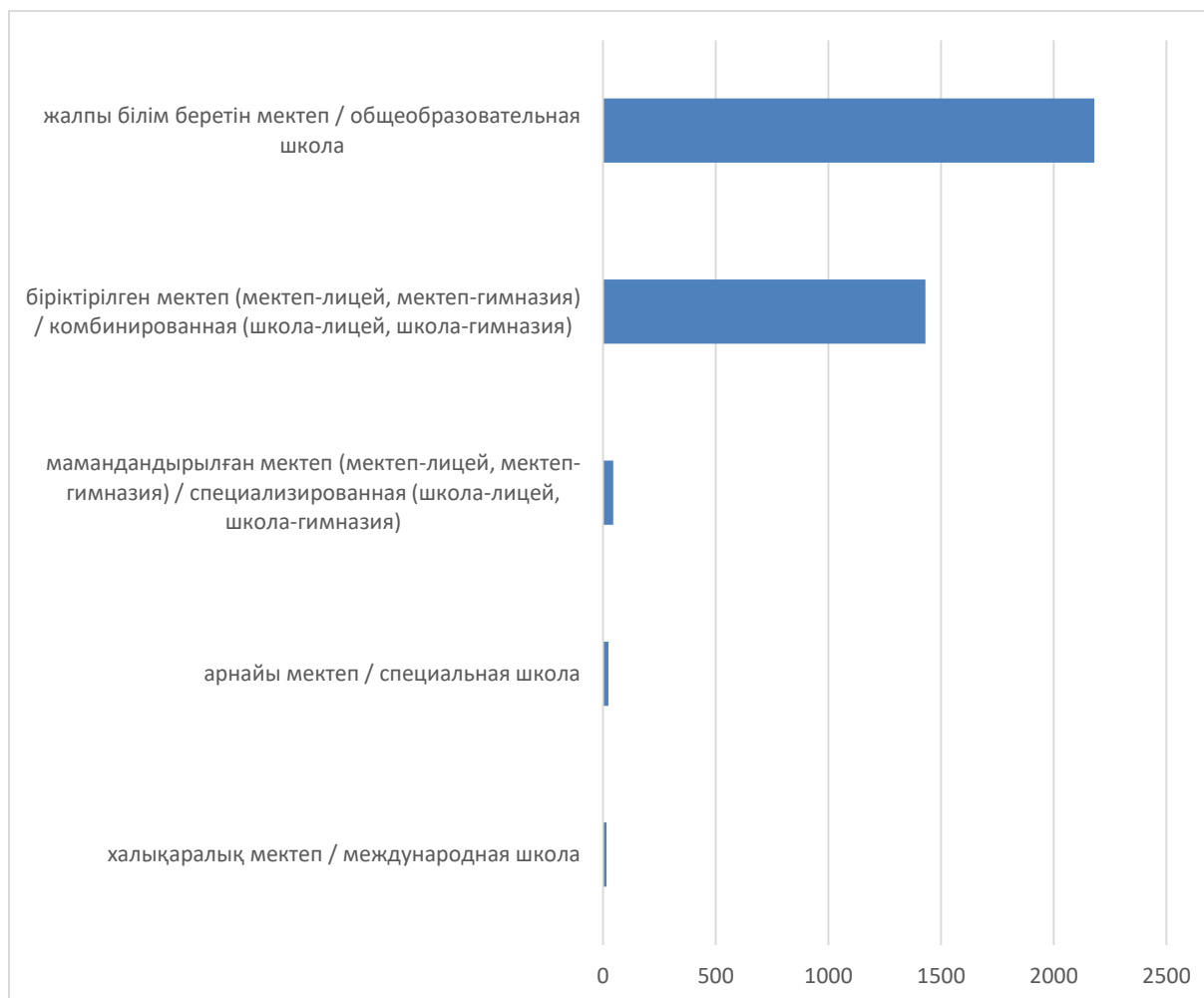
Деректерді бөлу: мектептердің қаржыландыру түрі бойынша типі

Аумақтық белгісі бойынша – 2420 қалалық мектеп (65,2%) және 1286 ауылдық мектеп (34,8%) қамтылды, бұл әртүрлі контексттердегі жағдайлар мен ортаны қабылдауды салыстыруға мүмкіндік береді (7-сурет).

Зерттеу білім беру ұйымдары түрлерінің кең спектрін қамтиды. Қатысушылардың ең көп саны Қазақстанның мектеп біліміндегі негізгі секторды құрайтын жалпы білім беретін мектептерге – 2180 респондентке (59%) тиесілі. Одан әрі саны бойынша аралас мектептер (мектеп-лицей, мектеп-гимназия) – 1430 адам (38,7%) келеді. Мамандандырылған мектептер 46 респондентпен (1,3%) ұсынылған. Аз үлес арнайы мектептерге (0,6%) және халықаралық мектептерге (0,4%) тиесілі (8-сурет).

7-сурет. Деректерді бөлу: мектептердің орналасу жері бойынша типі

8-сурет. Мектептердің түрлері бойынша деректерді бөлу

Қатысушылар бойынша – үш негізгі топ (педагогтер, білім алушылар, ата-аналар) білім беру процесіндегі өз рөлдеріне сәйкес пропорцияларда ұсынылған – барлығы **3 696 респондент**:

- Педагогтер (622; 16,83%);
- Білім алушылар (944; 25,54%);
- Ата-аналар (2130; 57,63%).

Іріктеуде ата-аналардың айтарлықтай басымдылығы байқалады (57,63%), бұл дамытушы ортаны қалыптастырудағы мектептің негізгі серіктестері ретінде отбасыларды мақсатты түрде тартумен түсіндіріледі. Мұндай таңдама құрылымы UNESCO және OECD халықаралық ұсынымдарына сәйкес келеді, оларға сәйкес ата-аналар психологиялық қауіпсіздік, құндылықтар және білім беру жүйесіндегі сенім деңгейі туралы кері байланыстың маңызды тасымалдаушылары болып табылады [235; 236]. Ол білім беру ортасының жай-күйін бағалап қана қоймай, сонымен бірге келісім, айырмашылық аймақтарын және одан әрі даму бағыттарын анықтау үшін қабылдау деңгейлері арасындағы – кәсіби (педагогтер), оқушылық (білім алушылар) және отбасылық (ата-аналар) – нәтижелерді салыстыруға мүмкіндік береді.

Зерттеуге Қазақстанның 14 өңірінен респонденттер қатысты. Респонденттердің ең көп саны Ақтөбе (2140 адам, 57,9%), Атырау (835 адам, 22,6%) және Маңғыстау (137 адам, 3,7%) облыстарынан ұсынылған, бұл жиынтығында барлық таңдаманың 80%-дан астамын құрайды. Бұл өңірлер деректердің негізгі үлесін қамтамасыз етті және білім беру ортасын қабылдауды талдау үшін негізгі болып табылады. Респонденттердің 5%-дан азы Астана қаласынан (112 адам, 3%), Шымкент қаласынан (108 адам, 2,9%), Қызылорда облысынан және Ұлытаудан (тиісінше 101 және 100 адам, 2,7%-дан) ұсынылған, бұл зерттеу географиясының елдің оңтүстік өңірлеріне және республикалық маңызы бар қалаларға кеңейіп көрсетеді. Қатысушылардың 2 %-дан азы Павлодар, Түркістан, Қостанай, Ақмола, Шығыс Қазақстан, Алматы облыстарына және Алматы қаласына тиесілі. Осылайша, өңірлер бойынша таңдама зерттеудің Қазақстанның батыс облыстары басым бола отырып, кең аумақтық қамтуға ие болғанын көрсетеді.

Іріктеу құрылымы қатысушылардың аумақтық, институционалдық және әлеуметтік әртүрлілігін ескере отырып қалыптастырылды, бұл кешенді мониторинг қағидаттарына сәйкес келеді.

1) Педагогтер (622; 16,8%).

Атап айтқанда, педагогтер тобына Қазақстанның 10 өңірінен мемлекеттік мектептердегі бастауыш сыныптардың **622 педагогі** қатысты. Қатысушылардың ең көп үлесі Атырау облысынан (479 адам, 77%) және Ақтөбе облысынан (99 адам, 15,9%), Маңғыстау облысынан (26 адам, 4,2%) ұсынылған.

Қаржыландыру түрі бойынша сауалнамадан өткен барлық педагогтер мемлекеттік мектептерде жұмыс істейді.

Білім беру ұйымының орналасқан жері бойынша 452 (72,7%) педагог қалалық мектептерде, ал 170 адам (27,3%) ауылдық мектептерде жұмыс істейді.

Білім беру ұйымының түрі бойынша басым көпшілігі – жалпы білім беретін мектептер – 567 (91,2%), одан кейін аралас мектептер – 47 (7,6%), мамандандырылған – 3 (0,5%), интернаттық ұйым және арнайы мектеп әрқайсысы 2-ден (0,3%) және шағын жинақты мектеп – 1 (0,1%).

Педагогикалық құрамның жас ерекшеліктерін талдау қатысушылардың негізгі үлесін (80%-дан астамын) орта және егде жастағы педагогтер құрайтынын көрсетеді. Ең көп санат – 31–44 жас (257 адам, 41,3%). Осыған ұқсас үлес 45–59 жас санатына тиесілі (256 адам, 41,2%). 30 жасқа дейінгі жас мамандар – 87 адамды (14%) құрайды. 60 жастағы және одан жоғары жастағы педагогтер тек 3,5% құрайды, бұл зейнеткерлік жастағы педагогтердің қатысуының шектеулі екенін көрсетеді.

Білім деңгейі бойынша педагогтер жоғары біліктілікпен сипатталады: 557 адамның (89,5%) жоғары білімі бар, 39 адамның (6,3%) техникалық және кәсіптік, 26 адамның (4,2%) жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар.

Педагогтердің жұмыс өтілін талдау үлкен өтілі бар педагогтердің басым екенін көрсетеді: 287 адамның (46,1%) өтілі 20 жылдан жоғары, 172 адамның (27,7%) – 10 жылдан 20 жылға дейін, және тек 18 адамның (2,9%) – бір жылға дейін.

Респонденттердің басым бөлігі қазақ тілінде сабақ береді (523 адам; 84,1%), орыс тілінде оқыту – 80 адамды (12,9%), ағылшын тілінде – 19 адамды (3%) құрайды.

Сауалнамаға қатысқан педагогтер жоғары біліктілік деңгейімен сипатталады: сарапшы-педагогтер – 199 адам (32%), модератор-педагогтер – 184 адам (29,6%), зерттеуші-педагогтер – 135 адам (21,7%), тағылымдамашы-педагогтер – 81 адам (13%), шебер-педагогтер – 3 адам (0,5%), санатсыз – 2 адам (0,3%).

Осылайша, педагогтер іріктемесі *Қазақстанның батыс өңіріндегі қалалық мемлекеттік жалпы білім беретін мектептердің* кадрлық құрамымен ұсынылған және қалалық өңірлердегі кәсіби қанағаттану факторлары мен білім беру ортасының сапасына терең талдау жасауға мүмкіндік береді.

2) Білім алушылар (944; 25,6%)

Білім алушылар тобы мектеп ортасын балалардың көзімен қабылдауды анықтау мақсатында сауалнамаға қатысқан 1–4 сынып оқушыларымен ұсынылған. Зерттеуге Қазақстанның 14 өңірінен 944 білім алушы (барлық респонденттердің 25,6%-ы) қатысты. Респонденттердің ең көп саны Ақтөбе облысынан – 572 адам (60,6%) және Атырау облысынан – 130 адам (13,8%) ұсынылған. Қалған өңірлердің үлесі азырақ: Ұлытау облысы – 48 адам (5,1%), Астана қаласы – 44 адам (4,7%), Қызылорда облысы – 41 адам (4,3%), Шымкент қаласы – 32 адам (3,4%), Павлодар облысы – 31 адам (3,3%), сондай-ақ көрсеткіші 3%-дан аз бірнеше өңірлер

(Қостанай, Түркістан, Маңғыстау, Ақмола, Шығыс Қазақстан, Алматы облыстары және Алматы қаласы).

Зерттеуге қатысқан білім алушылардың басым бөлігі мемлекеттік мектептерде оқиды (927 адам – 98,2%). Жекеменшік мектептер іріктемеде 17 қатысушымен (1,8%) ұсынылған.

Елді мекен түрі бойынша білім алушылардың 659-ы (69,8%) қалалық мектептерде оқиды, ал 285-і (30,2%) ауылдық мектептерде оқиды. Бұл бөлініс зерттеуде қалалық оқушылардың жоғары деңгейде ұсынылғанын көрсетеді.

Респонденттердің ең көп бөлігін жалпы білім беретін мектептердің білім алушылары құрайды (554 адам, 58,7%). Аралас мектептер (лицейлер мен гимназиялар) 220 адамды (23,3%), мамандандырылған мектептер – 154 адамды (16,3%), халықаралық мектептер – 10 адамды (1,1%), ал арнайы білім беру ұйымдары мардымсыз көлемде (0,6%) ұсынылған. Мұндай құрылым негізгі үлесті жалпы білім беретін мектептер алатын Қазақстанның мектеп желісінің нақты көрінісін көрсетеді. Іріктемеге басқа мектептердің білім алушыларын қосу деректердің талдаулық құндылығын арттырады, себебі бұл мектеп түріне байланысты білім беру ортасындағы және білім алушылардың жеке даму деңгейіндегі айырмашылықтарды бақылауға мүмкіндік береді.

Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігін 3–4 сынып оқушылары құрайды: 4-сынып – 319 адам (33,8%); 3-сынып – 299 адам (31,7%); 2-сынып – 176 адам (18,6%) және 1-сынып – 150 адам (15,9%). Мұндай бөлініс іріктеменің логикалық құрылымын көрсетеді: дәл 3–4 сынып оқушылары мектеп ортасын жақсырақ түсінеді және сауалнама сұрақтарына мағыналы түрде жауап бере алады. Сонымен қатар, іріктеме бастауыш буынның барлық сатысын қамтиды, бұл бастауыш мектеп білім алушыларының жалпы пікірін анықтауға мүмкіндік береді.

Жыныстық тиесілігі бойынша іріктеме теңдестірілген: қыздар 486 адамды (51,5%) және ұлдар 458 адамды (48,5%) құрайды. Мұндай тепе-теңдік мектеп ортасын қабылдауға гендерлік белгінің айтарлықтай әсерінсіз талдау жүргізуге мүмкіндік береді.

Сауалнамаға қатысқан балалардың басым көпшілігі қазақ тілінде оқытатын мектептерде білім алады – 704 адам (74,6%), ал орыс тілінде – 240 адам (25,4%).

Осылайша, алынған деректер іріктемені *батыс өңіріндегі білім алушылар контингенті* басым қалалық мемлекеттік жалпы білім беретін мектептер үшін репрезентативті деп сипаттайды. Оқушылардың іріктемесі бастауыш сынып оқушыларының мектеп ортасын қалалық және ауылдық жағдайларда қабылдауы туралы кең көріністі қамтамасыз етеді.

3) Ата-аналар (2130; 57,6%)

Зерттеуге бастауыш сынып оқушыларының **2 130 ата-анасы** қатысты, бұл жалпы респонденттер санының 57,6%-ын құрайды. Олардың қатысуы мектеп

ортасына қанағаттану деңгейін, педагогтерге деген сенімін және мектеп өміріне араласуын анықтауға бағытталған.

Өңірлік тұрғыдан ата-аналардың басым бөлігі Ақтөбе – 1469 адам (69%), Атырау – 226 адам (10,6%) және Маңғыстау – 105 адам (4,9%) облыстарында тұрады. Респонденттердің аз бөлігі Шымкент қаласынан – 70 адам (3,3%) және Астана қаласынан – 67 адам (3,2%) ұсынылған. Қатысушылардың 3%-дан азы Ақмола, Түркістан, Қостанай, Павлодар, Шығыс Қазақстан, Алматы облыстары мен Алматы қаласынан келген. Осылайша, ата-аналардың іріктемесі, педагогтер мен білім алушылар сияқты, елдің батыс облыстарында өңірлік шоғырлануға ие.

Мемлекеттік мектептер 2124 ата-анамен ұсынылған, бұл 99,7%-ды құрайды, ал жекеменшік мектептер – 6 ата-анамен (0,3%).

Елді мекен түрі бойынша 1581 (74,2%) ата-ана – қалалық мектептерден, ал 549 (25,8%) – ауылдық мектептерден.

Респонденттердің басым бөлігінің балалары мемлекеттік жалпы білім беретін (1056 адам – 52%) және аралас (1023 адам – 50,4%) мектептерде оқиды.

Жыныстық тиесілігі бойынша әйел ата-аналардың іріктемесі 1729 адамды (81,2%), ал ер ата-аналар – 401 адамды (18,8%) құрайды. Бұл ата-аналардың мектеп өміріне қатысуының дәстүрлі моделін көрсетеді, яғни аналар педагогтермен жиі өзара әрекеттеседі және тәрбие іс-шараларына қатысады. Дегенмен, зерттеудегі ерлердің үлесі Қазақстандағы ұқсас сауалнамалар бойынша орташа көрсеткіштен (8–10%) жоғары екенін атап өткен жөн. Бұл әкелердің тәрбие процесіне және мектеппен ынтымақтастыққа, әсіресе қалалық мектептерде, біртіндеп көбірек араласа бастағанын көрсетуі мүмкін.

Оқыту тілі бойынша ата-аналардың көпшілігі қазақ тілін – 1587 (74,5%) және орыс тілін – 543 (25,5%) көрсетті.

Ата-аналардың жас ерекшеліктері теңдестірілген, бірақ орта буын респонденттері басым. Ең көп санды жас топтары – 31-ден 40 жасқа дейінгі ата-аналар (714 адам, 33,5%) және 51-ден 60 жасқа дейінгі ата-аналар (620 адам, 29,1%), бұл жиынтығы іріктеменің жартысынан астамын құрайды. Бұл жас санаттары білім беру процесіне ең белсенді қатысады. 30 жасқа дейінгі жас ата-аналар (217 адам, 10,2%) және 60 жастан асқан ата-аналар (76 адам, 3,6%) аз ұсынылған. Осылайша, ата-аналардың негізгі тобы 30–60 жас аралығындағы жас тобына жатады, бұл іріктеменің жоғары репрезентативтілік деңгейін қамтамасыз етеді.

Зерттеуге қатысқан ата-аналардың көпшілігінің білім деңгейі айтарлықтай жоғары. Респонденттердің жартысынан астамы (1140 адам, 53,5%) жоғары білімге ие және 686 адамның (32,2%) техникалық және кәсіптік білімі бар. 219 ата-ананың (10,3%) орта білімі бар, бұл негізінен колледждер мен жоғары оқу орындары түлектерінің үлесі дәстүрлі түрде төмен болатын ауылдық өңірлерге тән. Аз ғана бөлігінің (4%) жоғары оқу орнынан кейінгі дайындығы бар (магистратура, PhD), және олар негізінен қалалық мектеп оқушыларының ата-аналары. Осылайша,

зерттеуде ұсынылған отбасылардың білім деңгейін жоғары және әлеуметтік тұрақты деп сипаттауға болады.

Зерттеуге қатысушы ата-аналар халықтың әлеуметтік тұрақты және білім беру тұрғысынан белсенді бөлігін құрайды. Жалпы алғанда, ата-аналар тобы әлеуметтік-демографиялық белгілер бойынша жоғары үйлесімділікті көрсетеді, бұл деректерді білім алушылардың жеке әлеуетін дамыту үшін білім беру ортасының сапасын одан әрі талдау үшін валидті және статистикалық тұрғыдан сенімді деп есептеуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, сауалнамада алынған деректер тек ғылыми-әдістемелік мақсаттарда, яғни бастауыш сынып оқушыларының жеке әлеуетін дамыту үшін білім беру ортасын құру бойынша әдістемелік ұсыныстарды әзірлеу үшін пайдаланылғанын ерекше атап өтеміз.

4. ЗЕРТЕУДІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Сауалнаманы талдау нәтижелері респонденттердің білім алушылардың жеке әлеуетін дамытуға арналған білім беру ұйымдарындағы білім беру ортасының ағымдағы жағдайы туралы пікірлері туралы тұтас түсінік алуға мүмкіндік береді. Жалпы мәліметтер педагогтерді, білім алушыларды және ата-аналарды/заңды өкілдерді қамтиды, бұл білім беру процесіндегі барлық негізгі факторлардың қабылдауы арқылы мектеп экожүйесіне кешенді көзқараспен қарауды қамтамасыз етеді.

Респонденттердің жауаптары бойынша сипаттамалық статистиканы ұсынамыз:

1. КЕҢІСТІКТІК-ЗАТТЫҚ ОРТА

1.1 Кеңістіктік-заттық құрамбөлік

а) Мектептің санитарлық-эргономикалық жағдайын бағалау

Респонденттердің барлық санаттарынан (2 598 адам) жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша, мектептің кеңістіктік-заттық ортасы жалпы алғанда оң бағаға ие болды. **3 847 адам (80,6%)** мектеп кабинеттері мен үй-жайларының санитарлық және эргономикалық талаптарға сәйкес келетінін атап өткен (9-кесте). Алайда, **262 адам (19,4%)** мектептердің кеңістіктік-заттық ортасына күмән келтірді немесе қанағаттанбаушылық білдірді, бұл білім беру ортасын одан әрі дамыту кезінде жүйелі назар аударуды талап етеді.

! Білім алушылар, көбінесе ауыл мектептерінің 3–4 сынып оқушылары (респонденттердің жалпы санынан 206 адам, 22,2%) ең сыни қабылдауды көрсетті, себебі олардың бағасы жиһаздың ыңғайлылығын және оның балалардың жасына сәйкестігін қабылдауға негізделген. Сондай-ақ интернаттық және арнайы білім беру ұйымдарының бастауыш сыныптарындағы білім алушылар жиһаздың ыңғайлылығы мен оның жасқа сәйкестігіне көбірек қанағаттанбаушылық білдірді.

Кесте 9. Кеңістіктік-заттық компонентті бағалау бойынша деректер (мектептің санитарлық-эргономикалық жағдайын бағалау)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Педагогтердің кабинеттің санитарлық-эргономикалық жағдайына баға беруі	622	511	82,1	111	17,9
<i>Білім алушылар:</i> Сыныптағы жиһаз ыңғайлы және менің бойыма сәйкес	944	735	77,8	206	22,2
<i>Ата-аналар:</i> Мектеп үй-жайлары таза, жарық және жақсы желдетіледі	2130	1744	81,9	386	18,1
Барлығы	3696	3847	80,6	262	19,4

Осылайша, білім беру ортасын дамыту теңгерімді көзқарасты талап етеді: жайлы мектептерде қол жеткізілген жайлылық пен эстетика деңгейін сақтау; ауылдық және ескі ғимараттардағы, оның ішінде интернаттық және арнайы бастауыш білім беру ұйымдарындағы материалдық базаны, жиһазды және санитарлық аймақтарды мақсатты жаңарту.

б) Ресурстарға және жабдықтарға қолжетімділік, баланың қауіпсіздігі

Жалпы түрде нәтижелер ресурстар мен жабдықтарға қолжетімділік, сондай-ақ баланың қауіпсіздігі бойынша қанағаттанудың жеткілікті деңгейін көрсетеді.

Мысалы, **3 019 адам (респонденттердің 82,1%)** қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін) (10-кесте). Бұл мектептердің көпшілігінде оқу материалдары мен жабдықтарға қолжетімділік қамтамасыз етілгенін, мектептердің эстетикалық тартымды көрінісі жақсарғанын және тұтастай алғанда қауіпсіздік сезімі бар екенін білдіреді. Сонымен қатар, **677 адам (сауалнамаға қатысқандардың 17,9%)** не бейтарап, не негативті жауаптар берді, бұл мақсатты араласуды талап ететін бар дефициттерді көрсетеді.

10-кесте. Кеңістіктік-заттық құрамбөлікті бағалау деректері (оқу материалдары мен жабдықтарға қолжетімділік, баланың қауіпсіздігі)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Оқу материалдары мен жабдықтарға қолжетімділік	622	516	83	106	17
<i>Білім алушылар:</i> Маған мектебіміздің көрінісі ұнайды	944	778	82,4	166	17,6
<i>Ата-аналар:</i> Мектеп инфрақұрылымы баламның қауіпсіздігін қамтамасыз етеді	2130	1725	81	405	19
Барлығы	3696	3019	82,1	677	17,9

Мәселен, педагогтердің оқу материалдары мен жабдықтарға қолжетімділік бойынша ұстанымы қанағаттанудың жоғары деңгейін көрсетеді: 516 адам

(мұғалімдердің 83%) қажетті ресурстарға қолжетімділігі бар екенін атап өтті, ал 106 адам (17%) – жауап беруге қиналды немесе қанағаттанбаушылық білдірді.

Білім алушылар арасында мектептің сыртқы келбетін қабылдау да оң: білім алушылардың 778 адамы (82,4%) оларға мектебінің қандай көрінісі ұнайтынын атап өтті, сонымен қатар 166 адам (17,6%) – жауап беруге қиналды немесе негативті пікір білдірді. Балалар үшін сыртқы келбет мектепке деген эмоционалды қарым-қатынастың маңызды факторы болып табылады, сондықтан интерьерлердің тазалығы мен эстетикасын сақтау ынталандыруға және жайлылыққа тікелей әсер етеді. Бұл ретте әр оныншы білім алушы кемшіліктерді атап өтеді. Көбінесе бұл ауылдық мемлекеттік мектептердің 3–4 сынып білім алушылары, сондай-ақ интернат немесе арнайы мектептердің оқушылары.

Ата-аналар тарапынан мектеп инфрақұрылымының қауіпсіздігін бағалау респонденттердің 3019 адамында (82,1%) оң болды, алайда 405 адам (19%) жауап беруде қиындықтарға тап болды немесе келіспеушілік білдірді.

! Көбінесе ауылдық өңірлерде тұратын ата-аналардың сыны (ата-аналардың жалпы санынан 70%) мектеп ғимаратының инженерлік және ұйымдастырушылық қауіпсіздігіне: аумақты қоршауға, бейнебақылау жүйелеріне, өртке қарсы және эвакуациялық тетіктерге, санитарлық тораптардың санитарлық жағдайына және желдету сапасына қатысты білінді. Респонденттердің 405 адамы (19%), яғни әрбір бесінші ата-ана, баланың қауіпсіздігін мектеп инфрақұрылымымен қамтамасыз етуге көңілі толмайды, бұл әкімшілік пен өңірлердің білім басқармалары тарапынан назар аударуды талап етеді.

в) *мектеп кеңістігін оқытудың әртүрлі формаларына бейімдеу.* Мектептің кеңістіктік–заттық ортасының үш салыстырмалы көрсеткіші бойынша (оқытудың әртүрлі формаларына бейімдеу, білім алушылар үшін демалыс аймақтарының болуы, «оқу және демалыс» көпфункционалды аймақтарының болуы) педагогтер, білім алушылар және ата-аналар арасында қабылдаудың айқын айырмашылығы байқалады.

Осылайша, респонденттердің **2 435 адамы (69,3%)** қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін). Бұл мектептердің көпшілігінде мектеп кеңістігі оқытудың әртүрлі формаларына бейімделгенін білдіреді.

Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқандардың **1 261 адамы (30,7%)** бейтарап немесе негативті жауаптар берді, бұл мектеп кеңістігін оқытудың әртүрлі формаларына бейімдеудегі бар мәселелерді көрсетеді. Яғни, әрбір үшінші респондент, әсіресе ауылдық мектептердің (интернаттар, арнайы мектептер, жалпы білім беретін мектептер) білім алушылары мен ата-аналар, мектептерде үзіліс кезінде демалуға немесе құрдастарымен қарым-қатынас жасауға арналған орындардың жоқтығын көрсетеді (11-кесте).

Педагогтер мектеп кеңістігінің оқытудың әртүрлі формаларын қолдау қабілетін ең оң бағалайды – 80% кеңістіктің бейімделгенін растайды. Сонымен қатар, білім алушылар және әсіресе ата-аналар ыңғайлы және көпфункционалды аймақтардың бар екенін сирек растайды (білім алушылардың 66,4%-ы және ата-аналардың 61,5%-ы тиісті тұжырымдарға оң баға берді). Үш көрсеткіш бойынша жиынтығында респонденттердің шамамен үштен екісі – 2 435 адам (69,3%) оң баға береді, ал бейтарап және негативті жауаптар – 1 261 адам (30,7%), бұл кеңістікті жақсартуды қажет ететін мектептердің елеулі тобы бар екенін көрсетеді.

11-кесте. Кеңістіктік-заттық компонентті бағалау бойынша деректер (мектеп кеңістігін оқытудың түрлі нысандарына бейімдеу)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мектеп кеңістігі оқытудың әртүрлі формаларына бейімделген	622	498	80	124	19,9
<i>Білім алушылар:</i> Мектепте үзіліс кезінде демалуға немесе қарым-қатынас жасауға ыңғайлы орындар бар	944	627	66,4	317	33,6
<i>Ата-аналар:</i> Мектепте бала оқитын да, демалатын да аймақтар бар	2130	1310	61,5	820	38,5
Барлығы	3 696	2 435	69,3	1261	30,7

Педагогтердің және білім алушылар/ата-аналардың бағалары арасындағы алшақтық (19,9–38,3%) оқу процесін ұйымдастыру және сынып кеңістігін трансформациялау мүмкіндіктері тұрғысынан педагогтер үлкен ресурстар мен икемділікті көретінін көрсетеді. Сонымен қатар, күнделікті тәжірибеге және демалыс, әлеуметтік белсенділік пен жеке аймақтарға деген қажеттіліктерге бағдарланған білім алушылар мен ата-аналар ыңғайлы рекреациялық және көпфункционалды кеңістіктердің жетіспеушілігін жиі атап өтеді.

! Педагогтердің оң пікірі вариативті оқыту формалары үшін базалық мүмкіндіктердің бар екенін растайды; алайда білім алушылардың (317 адам, 33,6%) және ата-аналардың (820 адам, 38,5%) қабылдауы бұл мүмкіндіктердің балалар мен отбасылар үшін нақты, сезілетін демалыс және оқу жұмысы ортасына әрдайым ауыспайтынын көрсетеді. Демек, кеңістіктерді жаңғырту бойынша күш-жігер тек педагогтер үшін «құралдар жиынтығымен» (жинақы жиһаз, топтық жұмыс аймақтары) қамтамасыз ету бағытында ғана емес, сонымен қатар білім алушыларға көрінетін және қолжетімді, сондай-ақ ата-аналарға түсінікті жайлы рекреациялық және көпфункционалды аймақтарды құру бағытында да жүруі тиіс.

Қорытынды

Барлық респонденттер топтарына жүргізілген сауалнаманың нәтижелері бойынша (3 696 адам) мектептердің кеңістіктік–заттық ортасы жалпы алғанда оң бағаланады (респонденттердің жалпы санының орта есеппен 77,3%-ы) деп тұжырымдауға болады.

Екі көрсеткіш бойынша (санитарлық-эргономикалық жағдай және материалдық–техникалық қамтамасыз ету/қауіпсіздік) оң бағалардың үлесі 80%-дан асады (сәйкесінше 80,6% және 82,1%). Бұл мектептердің көпшілігінде базалық жағдайлар – үй-жайлардың тазалығы мен реттілігі, оқу материалдарының көпшілігіне қолжетімділік қамтамасыз етілгенін, сондай-ақ ата-аналар мен педагогтер қабылдаған мектептегі қауіпсіздік деңгейінің жалпы қанағаттанарлық екенін көрсетеді.

Сонымен қатар, кеңістіктерді оқытудың әртүрлі формаларына бейімдеуге және оқу мен демалуға арналған көпфункционалды аймақтардың болуына байланысты көрсеткіш қанағаттанудың айтарлықтай төмен деңгейін көрсетеді. Оң жауаптардың тек 69,3%-ы, ал респонденттердің 30,7%-ы бейтарап немесе негативті баға берген. Бұл білім беру процесіне қатысушылардың айтарлықтай бөлігі (әсіресе ауыл мектептерінің, көбінесе интернат түріндегі, арнайы (түзету), жалпы білім беретін мектептердің білім алушылары мен ата-аналары) мектепте көрінетін, қолжетімді және жайлы рекреациялық және көпфункционалды кеңістіктердің жетіспеушілігін сезінеді (12-кесте).

Респонденттер топтары арасындағы қабылдаудағы айырмашылықтар айқын. Педагогтер кеңістіктің бейімделуін ең оң бағалайды (80% оң), бұл ұйымдастырушылық шешімдерге және сабақ барысында сыныптарды

трансформациялау мүмкіндіктеріне сүйенетін сияқты. Білім алушылар мен ата-аналар күнделікті тәжірибеге көбірек бағдарланады. Олар үшін демалыс аймақтары, визуалды жайлылық, жиһаздың ыңғайлылығы және сабақтан тыс уақыттағы кеңістіктердің нақты қолжетімділігі маңызды. Ауыл мектептерінің бастауыш сыныптарының білім алушылары, сондай-ақ интернаттық және арнайы білім беру ұйымдарының білім алушылары негативті бағалардың ең көп үлесін көрсетті, бұл мектеп түрлері мен аумақтар бойынша ортаның сапасының біркелкі еместігін көрсетеді.

12-кесте. Кеңістіктік-заттық құрамбөлікті бағалау бойынша жиынтық деректер

Көрсеткіш	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын
1. Кабинеттер мен үй-жайлардың санитарлық-эргономикалық жағдайын бағалау	3847	80,6	262	19,4
2. Оқу материалдарына / жабдықтарға қолжетімділік және баланың қауіпсіздігі	3019	82,1	677	17,9
3. Кеңістікті оқытудың әртүрлі формаларына бейімдеу, оқу және демалыс аймақтарының болуы	2 435	69,3	1261	30,7
БАРЛЫҒЫ		77,3		22,7

Осылайша, бар проблемалар кеңістікті оқытудың әртүрлі формаларына жеткіліксіз бейімдеумен және оқу мен демалыс көпфункционалды аймақтарының тапшылығымен байланысты:

– оқытудың әртүрлі формаларына арналған кеңістіктің жеткіліксіз бейімделуі және оқу мен демалыстың көпфункционалды аймақтарының тапшылығы. Бұл респонденттердің қанағаттанбаушылығының жоғары деңгейі (30,7%) бар қарастырылған жалғыз көрсеткіш болып табылады; сапаның біркелкі еместігі аумақтық және білім беру ұйымдарының түрлері бойынша айқын көрінеді;

– сапаның біркелкі еместігі аумақтық және білім беру ұйымдарының түрлері бойынша айқын көрінеді: ауыл мектептері, интернаттар және кейбір арнайы мектептер жиі тапшылықты (жиһаз, желдету, демалыс аймақтары, инженерлік қауіпсіздік элементтерін) сезінеді;

– бейтарап жауаптар ата-аналарға және білім алушыларға мектеп ортасының жағдайы мен мүмкіндіктері туралы ашық коммуникация қажеттілігін немесе мектеп кеңістігін бейімдеу бойынша бірлескен жұмысқа жеткіліксіз қатысуды көрсетеді.

2. ӘЛЕУМЕТТІК ОРТА

2.1 Психологиялық қауіпсіздік

а) Мектептегі қатыстылық және қауіпсіздік сезімін бағалау

Респонденттерге жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша мектептегі психологиялық қауіпсіздік компонентінің бұл көрсеткіші оң баға алды. Мәселен, **3 152 адам (83,5%)** өздерін мектеп ұжымының бір бөлігі ретінде сезінеді (13-кесте). Сонымен қатар, **573 адам (16,5%)** мектептің психологиялық қауіпсіздігіне күмән немесе наразылық білдірген, бұл білім беру ортасын одан әрі дамыту кезінде назар аударуды талап етеді.

13-кесте. Психологиялық қауіпсіздік компонентін бағалау деректері (мектептегі қатыстылық және қауіпсіздік сезімін бағалау)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i>	622	507	81,4	115	18,6

Мектеп басшылығы тарапынан бастамаларды қолдау					
<i>Білім алушылар:</i> Мұғалімдердің оқушыларға құрметпен қарауы	944	813	83	160	17
<i>Ата-аналар:</i> Ата-аналардың мұғалімдер балаларға құрметпен қарауын бағалауы	2130	1832	86	298	14
Барлығы	3696	3152	83,5	573	16,5

Педагогтер ең көп бір ауыздан келісім білдірген топ – 507 адам (81,4%) оң баға берді, ал білім алушылар мен ата-аналар арасында бұл көрсеткіш сәл төменірек – 813 адам және 1832 адам (тиісінше 83% және 86%). Бұл мектептердің басым бөлігінде қызметкерлерде ұжымға қатыстылық сезімін, балаларда қауіпсіздік сезімін, ал ата-аналарда педагогтің балаға құрметпен қарайтынына сенімділікті қалыптастыратын жағдайлар жасалып жатқанын көрсетеді.

Сонымен қатар, бейтарап және теріс жауаптардың үлесі әртүрлі топтарда 14–18,6% құрайды: педагогтерде – 18,6%, оқушыларда – 17,0%, ата-аналарда – 14%. Бұл көрсеткіштер педагогтердің өз бастамаларын қолдауға қатысты күмән немесе наразылықтың салыстырмалы түрде үлкен үлесін көрсеткенін білдіреді. Бұл маңызды белгі, себебі дәл осы педагогтердің әкімшілікпен сындарлы қарым-қатынастағы тікелей тәжірибесі олардың қорғалу және кәсіби қолдау сезімін қалыптастырады. Ауылдық мектептердің бастауыш сынып мұғалімдері, сондай-ақ интернаттық және арнайы білім беру ұйымдарының педагогтері ең үлкен теріс баға үлесін көрсетті. Бұл мектеп түрлері мен орналасқан жері бойынша ортаның сапасының біркелкі еместігін көрсетеді.

б) құрметпен қарау және қолдау

Жалпы алғанда, нәтижелер мектеп ортасындағы құрметпен қарау және қолдауға қанағаттану деңгейінің жеткілікті екенін көрсетеді. Мәселен, **3 087 адам (83,1%)** респондент қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін) (14-кесте). Бұл мектептердің басым көпшілігінде ұжымдағы әріптестер/білім алушылар тарапынан құрметпен қарау және қолдау

қамтамасыз етілетінін білдіреді. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан **609 адам (16,9%)** не бейтарап, не теріс жауап берген, бұл мақсатты араласуды талап ететін қолданыстағы кемшіліктердің бар екенін көрсетеді.

Жалпы, мектеп көп жағдайда педагогикалық бастамаларды институционалдық қолдауды, әріптестер арасындағы және білім алушылар арасындағы ынтымақтастық пен құрметті қамтамасыз етеді. Бұл білім беру ортасының сапасын одан әрі дамыту үшін қолда бар негіз болып табылады. Сонымен қатар, 16,9% бейтарап/теріс бағалардың болуы, оның ішінде ауыл мектептерінің (интернат түріндегі, арнайы және жалпы білім беретін) білім алушыларының үлесі басым (25,9%), олардың мектепте құрдастары арасында өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігіне қатысты қолданыстағы олқылықтарды көрсетеді. Бұл мәселе мектептегі әрбір төртінші баланың психологиялық әл-ауқатты сезінбейтінін, оның білім алушылардың мотивациясының төмендеуіне әсер ететінін көрсетеді.

14-кесте. Психологиялық қауіпсіздік компонентін бағалау деректері (мұғалімдер/білім алушылар тарапынан құрметпен қарау және қолдау)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Әріптестер тарапынан кәсіби құрмет пен қолдау	622	555	89,2	67	10,8
<i>Білім алушылар:</i> Мектепте құрдастары арасында өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігі	944	700	74,1	244	25,9
<i>Ата-аналар:</i>	2130	1781	83,6	349	16,4

Баланың мектепте өзін жайлы және қауіпсіз сезінуі					
Барлығы	3696	3087	83,1	609	16,9

в) *еркін өзін-өзі көрсету және психологиялық қолдау*. Үш салыстырмалы көрсеткіш бойынша (еркін өзін-өзі көрсету және психологиялық қолдау – әкімшілік тарапынан бастамаларды қолдау, сыныпта өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігі, мектепте психологиялық қолдаудың қолжетімділігі) педагогтер, білім алушылар және ата-аналар арасында қабылдаудың айқын айырмашылығы байқалады.

Мәселен, **2 752 (74,5%)** респондент қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін) (15-кесте).

15-кесте. Психологиялық қауіпсіздік компонентін бағалау деректері (еркін өзін-өзі көрсету және психологиялық қолдау)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мамандыққа құрмет және әріптестер тарапынан қолдау	622	555	89,2	67	10,8
<i>Білім алушылар:</i> Мектепте өзімді қауіпсіз сезінемін	944	700	74,1	244	25,9
<i>Ата-аналар:</i> Мектептегі психологиялық қолдаудың	2130	1448	68	682	32

қолжетімділігін бағалау					
Барлығы	3 696	2 752	74,5	1041	25,5

Бұл мектептердің басым көпшілігінде еркін өзін-өзі көрсету және психологиялық қолдаудың қамтамасыз етілгенін білдіреді. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан **1 041 адам (25,5%)** бейтарап немесе теріс жауап берген, бұл қолданыстағы проблемалардың бар екенін көрсетеді. Яғни, әрбір төртінші респондент, әсіресе ауыл мектептерінің (интернаттар, арнайы мектептер, жалпы білім беретін мектептер) ата-аналары мен білім алушылары, мектептерде өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігінің және психологиялық қолдаудың қолжетімділігінің жоқтығына назар аударады.

Үш салыстырмалы көрсеткіш бойынша нәтижелер педагогтер арасында кәсіби мәдениеттің тұрақты деңгейін көрсетеді: 81,4% (604-тен 622) оқытушылар әкімшілік тарапынан педагогикалық бастамаларға кәсіби қолдаудың бар екенін растайды. Бұл – тану мен қолдау педагогикалық міндеттерді шешуде практикалармен және бастамалармен алмасу үшін платформа құратын қуатты жүйелік ресурс. Сонымен қатар, педагогтердің $\frac{1}{5}$ бөлігі әкімшілік қолдауының деңгейіне қатысты күмән немесе наразылық білдіреді. Бұл негізінен ауыл мектептерінің педагогтері. Бұл бірқатар мектептерде жекелеген мұғалімдердің бастамалары бюрократиялық кедергілерге, уақыт тапшылығына, ресурстық шектеулерге немесе ішкі коммуникацияның ашық тетігінің болмауына тап болуы мүмкін екенін білдіреді.

! Сонымен бірге, білім алушылар мен ата-аналардың қабылдауы мектеп климатының маңызды элементтерінің осал күйінде қалып отырғанын көрсетеді. Оқушылардың 74,1%-ы (944-тің 700-і) өздерін мектепте қауіпсіз сезінетінін айтады, алайда 244 оқушы (25,9%) бейтарап немесе теріс жауаптар берген. Оқушылар арасындағы теріс жауаптардың үлесі балалардың айтарлықтай бөлігінің $\frac{1}{4}$ толыққанды қауіпсіздікті және өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігін сезінбейтінін көрсетеді. Бұл құрдастары тарапынан қудалаудың немесе олардың айыптауынан қорқудың және әлеуметтік дағдылардың қалыптасу деңгейінің төмен болуының салдары болуы мүмкін.

! Психологиялық қолдаудың қолжетімділігі критерийі бойынша ата-аналардың бағалауы ең төменгі оптимистік деңгейде: ата-аналардың 68%-ы (2130 адамның 1448-і) мектепте психологиялық қолдаудың қолжетімді екенін есептейді, ал 32,0%-ы (682 ата-ана) бұл қолжетімділікке не сенімсіздік білдіреді, не теріс баға береді. Теріс жауаптардың үлесі (32%) елеулі және нақты проблеманы көрсетеді,

яғни мектеп психологтарының/әлеуметтік педагогтерінің болмауы немесе жеткіліксіздігі, ата-аналардың қолжетімді қызметтер туралы хабардар болмауы, психологиялық қызметтің жүйесіз жұмыс істеуі немесе жүгіну мен балаларды сүйемелдеу тетіктерінің сақталмауы.

Деректерді салыстыру әкімшілік тарапынан педагогтерді қолдаудың білім алушыларға еркін білдіру бостандығын және ата-аналарға психологиялық көмекке қол жеткізуді автоматты түрде қамтамасыз ете бермейтінін көрсетеді. Басқаша айтқанда, мұғалімдер мен әкімшілік арасындағы позитивті климат маңызды, бірақ ол «мұғалім–оқушы», «оқушы–оқушы» сындарлы қарым-қатынастарын дамыту және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жетілдіру бойынша жүйелі шараларға деген қажеттілікті жоққа шығармайды.

Қорытынды

Барлық респонденттер тобына жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3 696 адам) жалпы алғанда, мектептердің кеңістіктік-заттық ортасы оң бағаланатынын (орта есеппен 3031 адам, яғни респонденттердің жалпы санының 82%-ы) (16-кесте) нақтылауға болады.

16-кесте. Психологиялық қауіпсіздік компонентін бағалау бойынша жиынтық деректер

Көрсеткіш	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
1. Мектептегі қатыстылық және қауіпсіздік сезімін бағалау	3 112	84,5	584	15,6
2. Құрметпен қарау және қолдау (әріптестер, білім алушылар, ата-аналар)	3 200	87,1	496	12,9
3. Еркін өзін-өзі көрсету және психологиялық қолдау	1 752	74,5	1041	25,5
БАРЛЫҒЫ		82		18

Жалпы, мектептердің әлеуметтік ортасы басым көпшілігінде қолайлы деп сипатталады: қатыстылық және қауіпсіздік сезімінің базалық көрсеткіштері бойынша респонденттердің 84,5%-ы оң баға береді, ал құрметпен қарау және өзара қолдау көрсеткіштері бойынша – 87,1%-ы оң баға береді. Бұл көрсеткіштер білім беру ұйымдарының басым көпшілігінде өзара іс-қимыл мәдениетінің қалыптасқанын көрсетеді. Қызметкерлер ұжымдық қолдауды сезінеді, ата-аналар балаларға құрметпен қарауды атап өтеді, ал оқушылардың айтарлықтай бөлігі өздерін мектеп қауымдастығының бір бөлігі ретінде сезінеді. Педагогтер арасындағы берік кәсіби мәдениеттің және ата-аналардың жалпы сенімінің болуы мектеп климатын одан әрі дамыту үшін тұрақты платформа жасайды.

Дегенмен, деректер жүйелік және локальді осал тұстарды көрсетеді. Құрдастар тарапынан психологиялық қауіпсіздік және психологиялық қолдаудың қолжетімділігі көрсеткіштері бойынша респонденттердің жиынтығында 74,5%-ы ғана қанағаттанушылық білдірген, ал 25,5%-ы бейтарап немесе теріс жауаптар берді. Бұл білім беру процесіне қатысушы әрбір төртінші адам балалар тарапынан күтілетін психологиялық қауіпсіздік деңгейін және психологиялық сүйемелдеуді алмайды дегенді білдіреді. Әсіресе ауылдық мектептердің, интернаттардың және арнайы білім беру ұйымдарының бастауыш сынып оқушылары осал болып табылады. Теріс бағалардың үлесі осы топтарда орташа деңгейден жоғары. Ата-аналар да психологиялық қызметтердің қолжетімділігіндегі кемшіліктерді жиі тіркейді (жауаптардың 32%-ы), бұл қорғаныс сезімін әлсіретеді және мектепке балаға кешенді қамқорлық көрсететін орын ретінде деген сенімді төмендетеді.

Педагогтердің қабылдауы мен білім алушылар/ата-аналардың тәжірибесі арасында айырмашылық бар. Педагогтер әкімшілік және әріптестер тарапынан қолдауды жеткілікті деп жиі бағалайды (мысалы, бірқатар сұрақтар бойынша 81–89%), ал білім алушылар мен ата-аналар бұл қолдаудың тәжірибелік іске асырылуына (құрдастар арасындағы психологиялық қауіпсіздік, психологқа тұрақты қолжетімділік) қатысты неғұрлым сыни көзқараста болады. Бұл ресурстар мен рәсімдік тетіктердің бар екенін, бірақ олардың тиімділігі мен қолжетімділігінің нақты топтар үшін (балалар, отбасылар) бірдей еместігін және оны транспаренттілігі мен жеделдігін арттыруды талап ететінін көрсетеді.

Әлеуметтік ортаның сапасы үшін басымдықты тәуекелдерді бөліп көрсету қажет:

- Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеткіліксіз қолжетімділігі және отбасылардың қолда бар қызметтер туралы әлсіз хабардар болуы;
- Білім алушыларды шешім қабылдау процестеріне тарту практикасының шектеулігі және мектептегі балалардың психологиялық қауіпсіздігінің жеткіліксіздігі;
- Аумақтық және типтік біркелкісіздік, мұнда ең осал білім беру ұйымдары - ауыл мектептері, интернаттар және арнайы мектептер болып табылады. Бұл

тәуекелдер балалардың психологиялық әл-ауқатына және педагогикалық командалардың тұрақтылығына тікелей әсер етеді.

2.2 Құндылықты-адамгершілік құрамбөлік

а) тұлғаның дамуын қолдау және өмірлік тақырыптарды талқылау. Барлық санаттағы респонденттерге жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3 696 адам) мектептің тұлғаның дамуына бағытталуы, өмірлік тақырыптарды талқылауы және күшті жақтарын ашуды қолдауы оң баға алды. **2 852 адам (77,1%)** мектептің осы талаптарға жауап беретінін есептейді (17-кесте).

Алайда, **844 адам (22,9%)**, яғни барлық респонденттердің $\frac{1}{5}$ бөлігі, мектептің тұлғаның дамуына бағытталуына және сабақтардың білім алушылардың сыни ойлауын дамытуға әсеріне қатысты күмән немесе наразылық білдірді.

17-кесте. Құндылықтық-адамгершілік компонентін бағалау деректері (тұлғаның дамуын қолдау және өмірлік тақырыптарды талқылау)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мектеп бала тұлғасының дамуына бағытталған	622	493	79,3	129	20,7
<i>Білім алушылар:</i> Біздің мектепте маңызды өмірлік мәселелерді талқылаймыз	944	698	73,9	246	26,1
<i>Ата-аналар:</i> Балаға оның күшті жақтарын ашуға көмектеседі	2130	1661	78	469	22
Барлығы	3696	2852	77,1	844	22,9

! Білім алушылар, оның ішінде 1–2 сынып оқушылары, сондай-ақ ауылдық мектептердің (интернаттық үлгідегі, арнайы (түзету), жалпы білім беретін) оқушыларының ата-аналары және педагогтер (басым көпшілігі жұмыс өтілі 15 жылдан асқан орта жастағы, жалпы білім беретін (85%), арнайы (10%), аралас (5%) мектептерде жұмыс істейтіндер) неғұрлым сыни көзқарасты көрсетті. Бұл дамыта оқыту практикаларын күшейтуге және білім алушылардың білімге деген қызығушылығын арттыруға сұраныс бар екенін көрсетеді.

б) кәсіби қолдау және сенім

Жалпы алғанда, нәтижелер кәсіби қолдау және сенім бойынша оң жауаптардың жоғары деңгейін көрсетеді. Мәселен, **2 876 (76,8%)** респондент қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін) (18-кесте).

18-кесте. Құндылықтық-адамгершілік компонентін бағалау деректері (кәсіби қолдау және сенім)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мектептегі жұмыс маған қанағаттанушылық әкеледі	622	530	85,2	92	14,8
<i>Білім алушылар:</i> Мектеп маған кім болғым келетінін түсінуге көмектеседі	944	593	62,8	351	37,1
<i>Ата-аналар:</i> Мен педагогикалық ұжымға сенемін	2130	1753	82,3	376	17,7
Барлығы	3696	2876	76,8	819	23,2

Бұл мектептердің басым көпшілігінде педагогтер жұмысына қанағаттанғанын, ата-аналар педагогикалық ұжымға сенетінін және білім алушылар мектептің өздеріне өмірлік және кәсіби таңдау жасауға көмектесетінін растайтынын білдіреді. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан **819 адам (23,2%)** не бейтарап, не теріс жауап берген, бұл мақсатты араласуды талап ететін қолданыстағы кемшіліктердің бар екенін көрсетеді.

Нәтижелер педагогтер арасында кәсіби қанағаттанудың жоғары деңгейін көрсетеді: оқытушылардың 85,2%-ы мектептегі жұмысты оң бағалайды. Бұл мектептердің басым көпшілігінде кәсіби іске асыруға ықпал ететін жағдайлардың қалыптасқанын білдіреді – тұрақты ұйымдастырушылық орта, әріптестерді қолдау және педагогикалық бастамаларды қысқа мерзімде іске асыру мүмкіндігі. Мұғалімдер арасындағы теріс жауаптардың үлесі (14,8%) локальді проблемалардың индикаторы болып табылады, бұл негізінен ауылдық (68%), жалпы білім беретін, арнайы, аралас мектептерге тән (жүктеме, ресурстарды бөлу, қолдаудың жетіспеушілігі), олар басшылықтың нақты жұмысын талап етеді.

Ата-аналардың басым көпшілігі мұғалімдерге сенетінін растайды. 1753 адам (82,3%) осыны атап өтеді. Бұл практикалық педагогикалық қолжетімділік пен кері байланыстың маңызды көрсеткіші – сапалы оқытудың және білім алушыларды уақтылы академиялық сүйемелдеудің базалық элементі. Сонымен қатар, арнайы, интернаттық және жалпы білім беретін мектептер оқушыларының 17,7% ата-аналары педагогтерге сенім білдірмейді. Бұл педагогтің оқыту сапасын және ата-аналармен коммуникациясын арттыру қажеттілігі туралы белгі.

! Мектептің білім алушылардың өмірлік және кәсіби мақсаттарын түсінуге көмегін бағалау бізмәнді емес. 593 (62,8%) білім алушы мектептің олардың тұлғалық дамуына ықпал ететінін растайды, алайда 351 адам (37,1%) бейтарап немесе теріс жауаптар береді. Білім алушылардың 1/3-нен астамы ағымдағы жағдайға қанағаттанбайды. Бұл мектептің тұлғалық және кәсіби таңдауды қалыптастыруға толық көмектеспейтінін растайтын елеулі үлес болып табылады.

в) *мектептің қолдаушы ортасын жалпы қабылдау.* Үш салыстырмалы көрсеткіш бойынша педагогтер, білім алушылар және ата-аналар арасында қабылдау бірлігі байқалады.

Мәселен, **2 927 респондент (79,2%)** қарастырылған көрсеткіш бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін) (19-кесте).

Бұл мектептердің басым көпшілігінде білім беру практикасы мен қолдаушы ортаны қабылдаудың оң бағаланатынын білдіреді. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқандар арасынан **883 адам (23,9%)** бейтарап немесе теріс жауаптар берген, бұл қолданыстағы проблемалардың бар екенін көрсетеді. Яғни, әрбір төртінші респондент мектеп саясатының анық еместігіне және мектепте адамдарға құрметпен қарауды қалыптастырудың жеткіліксіздігіне назар аударады.

19-кесте. Құндылықтық-адамгершілік компонентін бағалау деректері (мектептің қолдаушы ортасын жалпы қабылдау)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мектептің білім беру саясаты анық әрі объективті	622	483	77,7	139	22,3
<i>Білім алушылар:</i> Мектепте барлығы сақтайтын ортақ ережелер бар	944	767	81,2	177	18,7
<i>Ата-аналар:</i> Мектепте адамдарға құрметпен қарау қалыптастырылады	2130	1677	78,7	453	21,3
Барлығы	3696	2 927	79,2	769	20,8

! Мәселен, 139 педагог (22,3%) мектеп саясатының анықтығы мен объективтілігіне күмән келтіреді. 453 ата-ана (21,3%) мектепте адамдарға құрметпен қараудың қалыптасуын қанағаттанарлықсыз деп есептейді. Бұл көрсеткіштер жекелеген емес, респонденттердің төрттен біріне жуығын құрайды. Бұл оқытудың тиімділігін және мектепке деген сенімді төмендетуі мүмкін проблемалар туралы белгі береді.

Қорытынды

Барлық респонденттер тобына жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3 696 адам) жалпы алғанда, мектептердің құндылықтық-адамгершілік компоненті оң бағаланатынын (респонденттердің жалпы санының 77,7%-ы) нақтылауға болады. Бұл білім беру мекемелерінің басым көпшілігінде құндылықтық бағдарды қалыптастырудың, ресурстарға қол жеткізудің және мектеп саясатын жалпы

алғанда қанағаттанарлық деп қабылдаудың базалық деңгейі байқалатынын білдіреді.

Педагогтердің жұмысқа қанағаттануына, мұғалімдердің білім алушылардың сұрақтарына жауап беруіне және ата-аналармен кері байланысқа қатысты көрсеткіштер едәуір жоғары қанағаттану деңгейін көрсетеді. Бұл мектептердің басым көпшілігінде коммуникация және қанағаттану бойынша базалық жағдайлардың қамтамасыз етілгенін дәлелдейді.

Сонымен қатар, құндылықтық-адамгершілік компонентінің барлық үш көрсеткіші бойынша оң бағалардың үлесі 80%-дан төмен (орташа мәні 77,7%) құрайды. Бұл ретте, әрбір көрсеткіш бойынша респонденттердің 20%-дан астамы бейтарап немесе теріс баға берген. Бұл білім беру процесіне қатысушылардың 1/3 бөлігі (педагогтер, білім алушылар және ата-аналар) мектептердегі құндылықтық-адамгершілік компонентін қалыптастыру мен іске асыруда кемшіліктерді сезінетінін білдіреді (20-кесте).

20-кесте. Құндылықтық-адамгершілік компонентін бағалау бойынша жиынтық деректер

Көрсеткіш	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
1. Тұлғаның дамуын қолдау және өмірлік тақырыптарды талқылау	2852	77,1	844	22,9
2. Кәсіби қолдау және сенім	2876	76,8	819	23,2
3. Мектептің қолдаушы ортасын жалпы қабылдау	2 927	79,2	769	20,8
БАРЛЫҒЫ		77,7		22,3

Осылайша, қолданыстағы проблемалар келесілермен байланысты:

– Тұлғаның дамуы және білімге деген қызығушылық. Жалпы оң бағаға қарамастан, әрбір бесінші респондент (22,9%) мектептің жеке қасиеттерді қалай қалыптастыратынына және танымға қалай уәждейтініне қатысты күмән/наразылық білдіреді. Ең үлкен сын ауылдық мектептердің кіші сынып оқушыларынан (3–4 сыныптар), сондай-ақ ата-аналардың бір бөлігінен және орта жастағы педагогтерден (тәжірибесі 15 жылдан астам) келеді. Мұндай іріктемелі сын дамыту әдістемелерін (жобалық қызмет, проблемалық оқыту, қалыптастырушы бағалау және т.б.) күшейтуге сұраныс бар екенін көрсетеді;

– Саясаттың айқындылығы, хабардарлық және мүдделілік. Бұл жерде үш топтың да сыни пікірлері тоғысады: респонденттердің 23,9%-ы мектеп саясатының анық еместігін және үлгерім туралы жеткіліксіз ақпараттандыруды атап өтеді; оқушылардың/ата-аналардың/педагогтердің шамамен 23–24%-ы бейтарап немесе теріс жауаптар береді. Бұл «жүйелік» осалдық, себебі ол сенімділік пен мотивацияны төмендетеді.

2.3 Әлеуметтік өзара әрекеттесу

а) Ынтымақтастық

Барлық санаттағы респонденттерге жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3696 адам) мектептегі ынтымақтастық көрсеткіші жалпы алғанда оң баға алды. 2 769 адам (78,2%) мектеп кабинеттері мен үй-жайларының санитарлық және эргономикалық талаптарға сәйкес келетінін есептейді (21-кесте).

21-кесте. Әлеуметтік өзара іс-қимыл компонентін бағалау деректері (ынтымақтастық)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
Педагогтер: Мұғалімдер арасындағы өнімді ынтымақтастық	622	545	87,6	77	12,4
Білім алушылар:	944	791	83,8	153	16,2

Сыныпта бізде достық атмосфера бар					
Ата-аналар: Ата-аналар мектеп өміріне араласқан	2130	1433	67,3	697	32,7
Барлығы	3696	2769	79,6	927	20,4

Алайда, **927 адам (21,8%)** мектептегі ынтымақтастыққа қатысты күмән немесе наразылық білдірген, бұл білім беру ортасын одан әрі дамыту кезінде жүйелі назар аударуды талап етеді.

Нәтижелер педагогтер арасындағы ішкі кәсіби өзара іс-қимылдың мектеп практикасының күшті жақтарының бірі екенін көрсетеді: сауалнамаға қатысқан 545 мұғалім (87,6%) ынтымақтастықтың өнімділігі мен нәтижелілігін оң бағалады. Өріптестік қолдаудың және бірлескен жұмыстың жоғары деңгейі әдістемелермен алмасуға, бірлескен жоспарлауға және сабақ сапасын арттыруға негіз жасайды – бұл оқыту практикаларын дамыту және инновацияларды енгізу үшін маңызды әлеует болып табылады.

Сыныптардағы достық және өзара түсіністік атмосферасы да оң бағаланады. 791 білім алушы (83,8%) қайырымды ахуалдың бар екенін атап өтті. Бұл сыныптардағы негізінен сау әлеуметтік климатты көрсетеді, бұл оқуға деген мотивацияға, балалардың эмоционалдық жағдайына және олардың оқу процесіне араласуына оң әсер етеді. Сонымен қатар, 153 оқушы (16,2%) бейтарап немесе теріс жауаптар берді, бұл тұлғааралық қарым-қатынастарды түзетуді қажет ететін жекелеген сыныптардың немесе топтардың бар екенін көрсетеді.

! Ең сыни аймақ – бұл ата-аналардың араласуы (қатысуы): сауалнамаға қатысқан ата-аналардың тек 1433-і (67,3%) ғана өздерін мектеп өміріне араласқан деп есептейді, ал 697 адам (32,7%) бейтарап немесе теріс жауаптар берген. Ата-аналардың балалардың мектеп өміріне араласуына қатысты ең көп теріс пікірлер интернат үлгісіндегі, арнайы (түзету) және жалпы білім беретін мектептерде байқалады (22-кесте). Бұл педагогтер мен білім алушылардың бағалауымен салыстырғанда елеулі алшақтық болып табылады.

Ата-аналардың төмен деңгейде араласуы бірқатар факторларға байланысты болуы мүмкін: мектеп іс-шаралары мен қатысу тетіктері туралы ақпараттың шектеулі болуы, араласудың икемді нысандарының жетіспеушілігі (жұмыс, қашықтық, жұмысбастылық) және мектеп тарапынан ата-аналардың әртүрлі санаттарын тарту бойынша бастаманың жеткіліксіздігі. Ата-аналардың араласу

деңгейінің төмен болуы білім алушыларды қолдау және бірлескен іс-шараларды іске асыру мәселелеріндегі «мектеп – отбасы» серіктестігінің әлеуетін төмендетеді.

22-кесте. Ата-аналар бойынша деректер: білім беру ұйымдарының түрлері

Мектеп түрі	Толықтай келісемін / келісемін (%)	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын (%)
Арнайы (түзету)	62%	38%
Интернаттық	57%	43%
Жалпы білім беретін	68%	32%
Гимназия	78%	22%
Лицей	73%	27%
Жекеменшік мектеп	82%	18%

б) *Ынтымақтастықты қолдау және Ата-аналардың араласуы.* Үш өзара байланысты көрсеткіштерді талдау қорытындысы бойынша мектептің айқын күшті жағы – педагогикалық қолдау деңгейі және мұғалімдердің өзара іс-қимылға ашықтығы көрінеді. Барлық санаттағы респонденттерге жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3696 адам) ынтымақтастықты қолдау және ата-аналардың араласуы көрсеткіші оң баға алды. **3 180 адам (81,7%)** осы көрсеткішті оң бағалаған. Бұл ретте, **516 адам (18,3%)** мектептегі ынтымақтастықты қолдауға және ата-аналардың араласуына қатысты күмән немесе наразылық білдірген, бұл білім беру ортасын одан әрі дамыту кезінде жүйелі назар аударуды талап етеді (23-кесте).

Білім алушылардың басым көпшілігі (776 адам, 82,2%) мұғалімдердің оқудағы қиындықтар кезінде қолдау көрсететінін атап өтеді, бұл оқу процесіндегі көмектің қолжетімділігін және педагогикалық ұжымның жалпы алғанда академиялық қолдау көрсетуге дайындығын көрсетеді. Ата-аналардың бағасы одан да жоғары. 1964 адам (92,2%) мұғалімдердің ынтымақтастыққа ашық екенін есептейді, бұл отбасылардың педагогтерге деген сенімінің жоғары деңгейін және «мектеп–отбасы» бірлескен бастамалары үшін ықтимал қолайлы ресурсты көрсетеді.

! Сонымен бірге, ата-аналардың мектеп өміріне қатысуын қабылдау ерекшеленеді. Педагогтердің тек 440 адамы (70,7%) ата-аналарды белсенді

араласқан деп бағалайды, ал 182 адам (29,3%) мұғалімдер отбасылардың қатысуы бойынша бейтарап немесе теріс бағаларды атап өтеді. Басқаша айтқанда, мұғалімдердің ашықтығын және олардың оқушыларды қолдауға дайындығын ата-аналар бағалағанына қарамастан, ата-аналардың мектеп өміріне нақты практикалық араласуы педагогтер тарапынан орташа және біркелкі емес деп қабылданады. Бұл педагогтердің ынтымақтастыққа дайындығы мен отбасылардың жергілікті жерлердегі нақты белсенділігі арасындағы «алшақтықтың» бар екенін білдіреді.

23-кесте. Әлеуметтік өзара іс-қимыл компонентін бағалау деректері (ынтымақтастықты қолдау және ата-аналардың араласуы)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Ата-аналар мектеп өміріне белсенді қатысады	622	440	70,7	182	29,3
<i>Білім алушылар:</i> Оқуда қиындықтар туындаған кезде мұғалімдер бізге қолдау көрсетеді	944	776	82,2	168	17,8
<i>Ата-аналар:</i> Мұғалімдер ынтымақтастыққа ашық	2130	1964	92,2	166	7,8
Барлығы	3696	3180	81,7	516	18,3

Мұндай конфигурация екі маңызды міндетті көрсетеді: мұғалімдердің жоғары деңгейдегі дайындығын және ата-аналардың ниетін нақты, тұрақты өзара іс-қимыл нысандарына айналдыру; педагогтер отбасылардың төмен араласуын атап

өтетін мектептер/сыныптар тобымен нақты жұмыс істеу – бұл көбінесе ұйымдастырушылық кедергілермен (уақыт, кездесу форматы) немесе ата-аналардың әлсіз хабардар болуымен байланысты.

в) *коммуникация және қатысу*. Жалпы алғанда, үш көрсеткіш бойынша оң бағалардың басымдығы тіркеледі, бұл мектептердің басым көпшілігінде коммуникация және қатысудың жалпы тұрақты базасының бар екенін көрсетеді. Мәселен, **2 680 респондент (75,3%)** қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға (толықтай/көбінесе келісемін) берген (24-кесте). Сонымен қатар, **916 респондент (24,7%)** мектептегі коммуникация және қатысу көрсеткішін теріс бағалаған.

Басшылықпен коммуникацияның ашықтығы бөлігінде оқытушылар оң жауаптардың ең жоғары үлесін көрсеткен. 507 мұғалім (81,5%) әкімшілікпен өзара іс-қимылды ашық және конструктивті деп есептейді. Бұл маңызды ресурс болып табылады: конструктивті ішкі коммуникация проблемаларды тез шешуге және педагогикалық бастамаларды енгізуге ықпал етеді.

24-кесте. Әлеуметтік өзара іс-қимыл компонентін бағалау деректері (коммуникация және қатысу)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Әкімшілік пен педагогтер арасындағы ашық және конструктивті коммуникация	622	507	81,5	115	18,5
<i>Білім алушылар:</i> Мен мектеп өміріне қатыса аламын	944	722	76,4	122	23,6
<i>Ата-аналар:</i>	2130	1451	68,1	679	31,9

Маңызды шешімдер туралы ата-аналарды ақпараттандыру					
Барлығы	3696	2680	75,3	916	24,7

! Білім алушылардың мектеп өміріне тартылуын 722 (76,4%) респондент оң бағалайды – оқушылардың төрттен үш бөлігі қатысу мүмкіндігін сезінеді. Сонымен қатар, 122 (23,6%) оқушы бейтарап немесе теріс жауап берген, бұл тартылмаған немесе нақты қатысу нысандарын көрмейтін білім алушылардың елеулі үлесінің бар екенін білдіреді. Бұл оқушылардың өзін-өзі басқаруын және жобалық белсенділігін дамыту үшін қауіп болып табылады: жүйелі тетіктер болмаған жағдайда қатысу фрагментті сипатта болады және жекелеген педагог бастамаларына тәуелді болады.

! Ең төменгі оң баға деңгейі ата-аналар тобында, маңызды шешімдер туралы ақпараттандыру мәселесі бойынша байқалады. 679 ата-ана (31,9%) әкімшілік маңызды шешімдер туралы уақтылы және толық ақпараттандырмайды деп есептейді. Бұл елеулі белгі. Ата-аналардың шамамен 1/3 бөлігі мектепті басқарудың негізгі мәселелері бойынша коммуникация деңгейіне қанағаттанбайды. Жеткіліксіз ақпараттандыру ата-аналардың сенімін төмендетеді және олардың мектеп бастамаларын қолдауға араласуын шектейді.

Педагогтердің оң бағалары (ішкі коммуникациялар) мен ата-аналардың ақпараттандыруды неғұрлым сыни қабылдауы арасындағы алшақтық проблемалық нүктеге нұсқайды. Әкімшіліктің ұжыммен ішкі қарым-қатынас тетіктері мектеп қауымдастығымен сыртқы коммуникация арналарына қарағанда жақсы жұмыс істейді. Бұл ретте, білім алушылардың бір бөлігі (23,6%) де жеткіліксіз тартылуды сезінеді. Бұл ата-аналарды ашық ақпараттандырудың жетіспеушілігімен және білім алушылардың қатысу тетіктерінің әлсіздігімен ішінара сәйкестенеді.

Қорытынды

Барлық респонденттер тобына жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3 696 адам) жалпы алғанда, мектептердегі әлеуметтік өзара іс-қимыл ортасы оң бағаланады деп нақтылауға болады. Респонденттердің орташа есеппен 78,9%-ы үш негізгі көрсеткіш бойынша оң баға берген. Сонымен қатар, мектеп ортасын және «мектеп – отбасы – оқушы» практикаларын одан әрі дамыту кезінде нақты назар аударуды талап ететін, көрсеткіштер және респонденттер топтары бойынша жүйелі айырмашылықтар бар (25-кесте).

25-кесте. Әлеуметтік өзара іс-қимыл компонентін бағалау бойынша жиынтық деректер

Көрсеткіш	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
1. Ынтымақтастық	2769	79,6	927	20,4
2. Ынтымақтастықты қолдау және ата-аналардың араласуы	3180	81,7	516	18,3
3. Коммуникация және қатысу	2680	75,3	916	24,7
БАРЛЫҒЫ		78,9		21,1

Жалпы алғанда, ынтымақтастықты қолдау және ата-аналардың араласуы көрсеткіші оң бағалардың ең жоғары деңгейін (81,7%) көрсетті. Ата-аналардың 92,2%-ы мұғалімдердің ынтымақтастыққа ашықтығын бағалайтыны назар аударарлық, ал педагогтер ата-аналардың нақты белсенділігін бағалауда аз оптимистік көзқараста (мұғалімдердің тек 70,7%-ы ғана ата-аналар белсенді араласқан деп есептейді). Мұндай жағдай ата-аналардың ниеттері/қабылдауы мен олардың мектеп өміріндегі практикалық белсенділігі арасындағы «алшақтықтың» бар екенін дәлелдейді. Ата-аналар мұғалімдерге деген дайындығы мен сенімін мәлімдейді, бірақ бұл ниеттер әрдайым тұрақты қатысуға айнала бермейді.

Сонымен қатар, ынтымақтастық, сондай-ақ коммуникация және қатысу көрсеткіштері төмен баға алған. Ең жоғары бағаны педагогтер (87,6%) мен білім алушылар (83,8%) берді, ал ата-аналар арасындағы оң жауаптардың үлесі төмен (67,3%). Бұл күшті ішкі әріптестік мәдениетіне және оқушылардың сыныптардағы қолайлы ахуалды сезінуіне нұсқайды. Алайда, ата-аналардың елеулі бөлігі мектеппен ынтымақтастықтың жеткілікті деңгейін сезінбейді, бұл толыққанды серіктестік үшін мүмкіндіктерді тарылтады.

Ақпараттандыру және қатысу мүмкіндіктері бойынша ең үлкен осалдық байқалады. 75,3% оң баға берсе, 24,7% теріс жауап берген. Ата-аналардың елеулі үлесі (31,9%) әкімшілік маңызды шешімдер туралы толық және уақтылы ақпараттандырмайды деп есептейді. Сондай-ақ, оқушылардың 23,6%-ына дейінгісі қатысудың жеткілікті нысандарын сезінбейді. Бұл оқушылардың өзін-өзі басқаруын және жобалық белсенділігін дамыту үшін қауіп келтіреді, әсіресе қатысу жекелеген педагог бастамаларына тәуелді мектептерде.

Осылайша, қолданыстағы проблемалар келесілермен байланысты:

- ата-аналардың ниеттері мен олардың іс жүзіндегі қатысуы арасындағы алшақтық. Ата-аналар көбінесе ынтымақтастыққа дайын, бірақ қатысудың икемді нысандарының жетіспеушілігі және әлсіз ұйымдастырушылық қолдау тұрақты араласуға кедергі келтіреді;

- коммуникация және күту проблемалары, олар қабылдау алшақтығын тудырады. Бұл жағдайда педагогтер отбасылардың орташа белсенділігін атап өтсе, ата-аналар мұғалімдердің жоғары ашықтығын бағалайды;

- мектеп түрлері мен аумақтар бойынша біркелкісіздік. Мәселен, араласу және қатысу бойынша ең үлкен қиындықтар интернаттық, арнайы және бірқатар ауылдық мектептерде байқалады;

- ақпараттандырудың ашықтығының жетіспеушілігі. Ата-аналардың $\frac{1}{3}$ бөлігі негізгі шешімдер бойынша ақпараттандыру деңгейіне қанағаттанбайды, бұл сенімді бұзады және іс жүзіндегі қатысуға дайындықты төмендетеді.

3. ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ОРТА

3.1 Оқу процесін ұйымдастыру

а) дамыта оқыту

Барлық санаттағы респонденттерге жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша (3 696 адам), дамыта оқыту жалпы алғанда оң баға алды. **2 504 адам (80,3%)** мектептегі сабақтар қызықты және білім алушылардың қызығушылығын дамытады, сондай-ақ педагогтер оқытудың әртүрлі әдістерін меңгерген деп есептейді.

Алайда, **628 адам (19,7%)** мектептегі дамыта оқыту деңгейіне қатысты күмән немесе наразылық білдірген, бұл білім беру ортасын одан әрі дамыту кезінде жүйелі назар аударуды талап етеді (26-кесте).

! Білім алушылардың тек 698-і (73,9%) ғана мұғалімдер жаңа материалды қызықты түсіндіреді деп есептейді. 246 адам (26,1%) бейтарап немесе теріс баға береді. Басқаша айтқанда, жалпы білім беретін (80%) ауылдық мектептердің (70%) әрбір $\frac{1}{4}$ оқушысы жаңа оқу материалын оқу кезінде жеткілікті қызығушылықты үнемі сезінбейді. Бұл мотивацияға және кейінгі сыни ойлауды дамытуға тікелей әсер етеді.

! Ата-аналардың сабақтардың сыни ойлауды дамытуға әсерін қабылдауы оң, бірақ бірімәнді емес. 314 адам (22%) бейтарап немесе теріс баға береді. Яғни, негізінен жалпы білім беретін ауылдық мектептерде оқитын балалардың әрбір ¼ ата-ана сабақтар балаларда білімге деген қызығушылық пен сыни ойлауды дамытпайды деп мәлімдейді. Бұл балаларда оқытуға деген қызығушылықты және сыни ойлауды қалыптастыру әдістемелерін жүйелі негізде қолданбайтын педагогтердің бар екенін көрсетеді..

26-кесте. Оқу процесін ұйымдастыруды бағалау деректері (дамыта оқыту)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Педагогтер оқытудың әртүрлі әдістерін меңгерген бе?	622	554	89,1	68	10,9
<i>Білім алушылар:</i> Мұғалімдер жаңа материалды қызықты түсіндіре ме?	944	698	73,9	246	26,1
<i>Ата-аналар:</i> Сабақтар білімге деген қызығушылықты және сыни ойлауды дамыта ма	2130	1252	78	314	22
Барлығы	3696	2504	80,3	628	19,7

б) коммуникация және кері байланыс

Жалпы алғанда, нәтижелер коммуникация және кері байланысқа қанағаттанудың жеткілікті деңгейін көрсетеді. Мәселен, **2 845 адам (77%)** қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға (толықтай/көбінесе келісемін) берді (27-кесте).

27-кесте. Оқу процесін ұйымдастыруды бағалау деректері (коммуникация және кері байланыс)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Жұмыс туралы кері байланыстың тұрақтылығы және құрылымдылығы	622	448	72	174	28
<i>Білім алушылар:</i> Мұғалімге сұрақ қою және жауап алу мүмкіндігі	944	789	83,6	155	16,4
<i>Ата-аналар:</i> Ата-аналарды үлгерім туралы тұрақты ақпараттандыру	2130	1608	75,5	522	24,5
Барлығы	3696	2845	77	851	23

Бұл мектептердің басым көпшілігінде коммуникация және кері байланыс қамтамасыз етілетінін білдіреді. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан **851 адам (23%)** бейтарап немесе теріс жауап берген, бұл мақсатты араласуды талап ететін қолданыстағы кемшіліктердің бар екенін көрсетеді.

Нәтижелер бейтарап/теріс жауаптардың елеулі үлесі (ата-аналарда шамамен төрттен бірі және педагогтерде шамамен 28%) тәуекелдің проблемалық аймақтарының бар екенін көрсетеді. Педагогтердің бір бөлігі (басым көпшілігі ауылдық жалпы білім беретін мектептер - 72%) пысықталған, конструктивті кері байланысты алмайды немесе оны тұрақты емес алады. Ата-аналардың елеулі үлесі (24,5%) ақпараттандыруды нысаны немесе тұрақтылығы бойынша жеткілікті деп есептемейді.

Осылайша, күшті жағы (қолданыстағы коммуникация арналары және мұғалімнің қолжетімділігін жалпы оң қабылдау) жүйелік міндетпен ұштасады. Коммуникацияның тұрақтылығын, құрылымдылығын және барлық мектептер мен сыныптар бойынша біркелкілігін арттыру, сондай-ақ дамуға бағытталған конструктивті болуы үшін педагогтерге арналған кері байланыс сапасын жақсарту қажет.

в) *ұйымдастырушылық-педагогикалық параметрлер*. Оқу процесін ұйымдастыру компонентінің үш салыстырмалы көрсеткіші (сабақ кестесі, сабақтардың айқындылығы мен түсініктілігі, жүктеме деңгейінің бала жасына сәйкестігі) бойынша педагогтер, білім алушылар және ата-аналар арасында қабылдау бірлігі байқалады.

Мәселен, **2 591 респондент (71,9%)** қарастырылған көрсеткіштер бойынша оң баға (толықтай/көбінесе келісемін) берген (28-кесте). Бұл мектептердің басым көпшілігінде ұйымдастырушылық-педагогикалық параметрлердің қанағаттанарлық деңгейде екенін білдіреді.

28-кесте. Оқу процесін ұйымдастыруды бағалау деректері (ұйымдастырушылық-педагогикалық параметрлер)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
Педагогтер: Мектептегі сабақ кестесі сабақтарды сапалы дайындауға	622	453	72,8	169	27,2

және өткізуге ықпал етеді					
<i>Білім алушылар:</i> Сабақтар түсінікті және қызықты	944	722	76,5	222	23,5
<i>Ата-аналар:</i> Жүктеме деңгейі менің баламның жасына сәйкес келеді	2130	1416	66,5	714	33,5
Барлығы	3696	2591	71,9	1105	28,1

! Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан **1 105 адам (28,1%)** бейтарап немесе теріс жауап берген, бұл оқытудың ұйымдастырушылық мәселелерінде қолданыстағы проблемалардың бар екенін көрсетеді. Яғни, әрбір $\frac{1}{3}$ респондент, әсіресе мамандандырылған және аралас мектептер оқушыларының ата-аналары, сондай-ақ жалпы білім беретін мектептердің педагогтері (82%) мектепте сабақ кестесі және білім алушыға оқу жүктемесі бойынша қолда бар проблемаларға көрсетеді.

Қорытынды

Үш көрсеткіштің барлығы бойынша (коммуникация және кері байланыс, ұйымдастырушылық-педагогикалық параметрлер) оң бағалардың үлесі 80% және одан төменді құрайды. Бұл көптеген мектептерде базалық жағдайлардың қамтамасыз етілгендігін көрсетеді. Сонымен қатар, оқу процесін ұйымдастыру компоненті қанағаттану деңгейінің жеткіліксіздігін көрсетіп отыр. Әрбір $\frac{1}{3}$ респондент бейтарап немесе теріс баға берген. Бұл білім беру процесіне қатысушылардың үштен бірі (әсіресе оқушылар мен ата-аналар) әртүрлі оқыту әдістерінің жетіспеушілігін, оқуға деген қызығушылықтың жоқтығын және сыни ойлауды дамытудағы кемшілікті сезінетінін білдіреді (29-кесте).

29-кесте. Оқу процесін ұйымдастыруды бағалау бойынша жиынтық деректер

Көрсеткіштер	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін /	Келіспеу үлесі, %

			келіспеймін / жауап беруге қиналамын	
1. Дамыта оқыту	2 504	80,3	628	19,7
2. Коммуникация және кері байланыс	2 845	77	851	23
3. Ұйымдастырушылық–педагогикалық параметрлер	2 591	71,9	1 105	29,1
БАРЛЫҒЫ		76,4		23,6

Коммуникация мен кері байланыс мектеп тәжірибесінің күшті жағы ретінде салыстырмалы тұрақтылықты көрсетті: 2 845 респондент (77%) мұғалімнің қолжетімділігіне, ақпараттандырудың тұрақтылығына және кері байланыстың құрылымдылығына оң баға берсе, 851 адам (23%) бейтарап немесе сыни пікір білдірген. Көптеген мектептерде өзара іс-қимылдың жұмыс істейтін арналарының болуы жүйелі түрдегі тұрақсыздықты және кері байланыс сапасының өзгермелілігін жоққа шығармайды – бұл әсіресе жекелеген ауылдық мектептерде және педагогтердің бір бөлігі арасында айқын байқалады. Практикалық тұрғыдан бұл кері байланыс форматы мен кезеңділігін стандарттау (үлгілер, регламенттер), ата-аналарды цифрлық арналар арқылы ақпараттандыруды дамыту және кері байланыстың конструктивтілігін және дамуға бағытталуын арттыру үшін әріптестік супервизия мен тәлімгерлік тетіктерін енгізу қажеттігін білдіреді.

Ұйымдастырушылық–педагогикалық параметрлер (сабақ кестесі, сабақтардың түсініктілігі, оқу жүктемесі) оң бағалардың ең аз үлесін жинады: 2 591 респондент (71,9%) қолданыстағы тәжірибелерді оң бағаласа, 1 105 адам (29,1%) күмәнділік немесе қанағаттанбаушылық білдірген. Сыншыл жауаптардың жоғары үлесі жүйелі теңгерімсіздіктерді көрсетеді – атап айтқанда, сабақ кестелерінің біркелкі болмауы, жекелеген сыныптардағы/мектептердегі артық жүктемелер және педагогикалық тәсілдерді іске асырудағы айырмашылықтар. Бұл оқушылардың уәждемесіне және оқытушылардың жұмыс жүктемесіне тікелей әсер етеді. Сабақ кестелері мен оқу жүктемелеріне мақсатты аудит жүргізу, одан кейін әдістемелік

бағдарларды әзірлеу және қайта бөлінген сабақ кестелерін пилоттық енгізу, сондай-ақ оның оқушылар мен педагогтердің үлгерімі мен әл-ауқатына әсерін мониторингтеу ұсынылады.

3.2 Цифрлық құрамбөлік

а) цифрлық білім беру ресурстарына қолжетімділік

Респонденттердің барлық санаттарына (3 696 адам) жүргізілген сауалнама қорытындысы бойынша, цифрлық білім беру ресурстарына қолжетімділік көрсеткіші жалпы алғанда оң баға алды. **2 990 адам (80,6%)** цифрлық ресурстарға қолжетімділігі бар екенін растайды (30-кесте). Алайда, **703 адам (19,4%)** осы мәселе бойынша күмәнділік немесе қанағаттанбаушылық білдірген.

30-кесте. Цифрлық компонентті бағалау бойынша деректер (цифрлық білім беру ресурстарына қолжетімділік)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Менде цифрлық ресурстарға қолжетімділік бар	622	511	82,1	111	17,9
<i>Білім алушылар:</i> Бізде цифрлық оқу материалдарына қолжетімділік бар	944	735	77,8	206	22,2
<i>Ата-аналар:</i> Мен ақпаратты электрондық күнделіктер/мессенджерлер арқылы аламын	2130	1744	81,9	386	18,1
Барлығы	3696	2990	80,6	703	19,4

Педагогтердің шағын бөлігі (111 адам, 17,9%) күмәнділік немесе теріс көзқарас білдірді, бұл ауылдық (78%) мектептерге – негізінен жалпы білім беретін (83%) мектептерге атаулы қолдау көрсету қажеттілігін көрсетеді.

! Білім алушылар мен ата-аналардың көзқарасы бойынша жағдай ұқсас, бірақ айтарлықтай айырмашылықтармен сипатталады. 735 білім алушы (77,8%) цифрлық оқулықтар мен тапсырмаларға қолжетімділік туралы мәлімдесе, 206 адам (22,2%) бейтарап немесе теріс жауап берген. Бұл білім алушылардың цифрлық материалдарға қолжетімділігі педагогтермен салыстырғанда толық көлемде іске асырылмағанын білдіреді және цифрлық алшақтық факторларына (үйдегі қолжетімділік, құрылғылар, интернет) назар аударуды талап етеді.

Ата-аналар ақпаратты электрондық күнделіктер мен мессенджерлер арқылы алатынын басымдықпен растайды (1 744 адам, 81,9%). Бұл мектеп пен отбасы арасындағы коммуникация арналарының кеңінен таралуын көрсетеді. Дегенмен, мектептердің ата-аналарының 20,6%-ы (интернат типтес (32%) және арнайы (29%) мектептер) цифрлық ақпараттандыру арналарындағы проблемалар туралы хабарлайды.

б) цифрлық технологияларды меңгеру және пайдалану

Жалпы алғанда, нәтижелер білім беру бойынша мектеп ортасында цифрлық технологияларды меңгеру және пайдалану деңгейінің жеткілікті екенін көрсетеді. Мәселен, 2 595 респондент (70,2%) қаралған көрсеткіш бойынша оң баға берген (толықтай/көбінесе келісемін) (31-кесте).

31-кесте. Цифрлық компонентті бағалау бойынша деректер (цифрлық технологияларды меңгеру және пайдалану)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мен оқытуда АКТ-ны қолдана білемін.	622	545	87,6	77	12,4
<i>Білім алушылар:</i>	944	674	71,4	270	28,7

Сабақтарда цифрлық технологиялар қолданылады.					
<i>Ата-аналар:</i> Технологияларды пайдалана отырып оқыту тиімді жүзеге асырылуда.	2130	1376	64,6	756	35,5
Барлығы	3696	2595	70,2	1101	29,8

Алайда, әрбір үшінші респондент мұғалімдердің цифрлық технологияларды қолдана алмайтынын, білім алушылардың сабақтарда оларды пайдаланбайтынын және технологияларды пайдалана отырып оқытудың тиімсіз жүзеге асырылатынын атап өтеді. Осылайша, сауалнамаға қатысқан **1 101 адам (29,8%)** бейтарап немесе теріс жауап берген, бұл мақсатты араласуды талап ететін қолданыстағы кемшіліктерді көрсетеді.

Сыныптардағы цифрлық технологияларды практикалық іске асыру педагогтердің өзін-өзі бағалау деңгейінен төмен. 674 білім алушы (71,4%) сабақтарда цифрлық құрылғыларды қолдануды атап өтеді, алайда оқушылардың 1/3 бөлігі (270 адам, 28,7%) белсенді қолдануды атап өтпейді немесе оны теріс бағалайды. Басқаша айтқанда, цифрлық құралдарды меңгеру барлық жерде тұрақты емес және оқу практикасында пайдаланылмайды.

Цифрлық оқыту тиімділігін ата-аналардың қабылдауы ең сыншыл болып табылады. 1 376 ата-ана (64,6%) ғана технологияларды пайдалана отырып оқытуды тиімді деп есептейді, ал 756 адам (35,5%) күмәнділік немесе қанағаттанбаушылық білдіреді. Бұл нәтижелердің айқындығы мәселесін көрсетеді, яғни ата-аналар технологиялардың баланың жетістіктеріне әсерін әрдайым бақыламайды немесе цифрлық тәжірибелердің мақсаттары мен нәтижелері туралы ақпараттандырылмаған. Себептері мыналарға байланысты болуы мүмкін: қолданудың тұрақсыздығы, оқу міндеттеріне АКТ-ны әлсіз әдістемелік интеграциялау, көрсетілетін оқу нәтижелерінің жетіспеушілігі және мектепте цифрлық технологияларды қолдану бойынша ата-аналармен коммуникацияның төмендігі.

в) *цифрлық құзыреттілік және цифрлық қауіпсіздік.* Мектептердегі цифрлық құзыреттілік пен цифрлық қауіпсіздіктің үш салыстырмалы көрсеткіші бойынша педагогтер, білім алушылар мен ата-аналар арасында айқын қабылдау

бірлігі байқалады. Осылайша, **2 327 респондент (63%)** қаралған көрсеткіш бойынша оң баға берді (толықтай/көбінесе келісемін) (32-кесте).

Білім алушыларға практикалық трансляциялау проблемасы: тек 1 278 оқушы (60,9%) ғана мұғалімдердің ғаламторды қалай қауіпсіз пайдалану керектігін түсіндіретінін атап өтеді. Алайда, 852-ге жуық оқушы (40%) цифрлық қауіпсіздік бойынша жүйелі оқытуды алмайтынын көрсетеді. Бұл педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерінің болуы мен нақты қамту арасындағы, сондай-ақ балаларды цифрлық қауіпсіздікке оқыту арасындағы алшақтықты көрсетеді.

32-кесте. Цифрлық компонентті бағалау бойынша деректер (цифрлық құзыреттілік және цифрлық қауіпсіздік)

Респонденттер тобы	Жалпы саны	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспеу үлесі, %
<i>Педагогтер:</i> Мен цифрлық дағдыларды дамыту үшін оқытуға үнемі қатысамын.	622	474	76,2	148	23,8
<i>Білім алушылар:</i> Мұғалім ғаламторды қалай қауіпсіз пайдалану керектігін түсіндіреді.	944	575	60,9	369	39,1
<i>Ата-аналар:</i> Мектепте цифрлық қауіпсіздікке оқытады.	2130	1278	60	852	40
Барлығы	2 598	2 327	63	1369	37

Ата-аналардың қабылдауы оқушылардың бағалауына ұқсас. Ата-аналардың 40%-ы мектепте балаларды цифрлық қауіпсіздікке жүйелі оқыту жоқ деп есептейді. Ата-аналар арасындағы теріс бағалардың үлесі айтарлықтай және бұл көптеген отбасылардың жұмыс форматтары туралы ақпараттандырылмағанын немесе қолданылатын тәжірибелерден нәтиже көрмейтінін көрсетеді. Бұл цифрлық білім берудің жалпы тиімділігін төмендетеді және ата-аналар мен білім алушылардың айтарлықтай бөлігінде алаңдаушылық туғызады.

Қорытындылар

Респонденттердің барлық топтарына жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша, жалпы алғанда, мектептердің цифрлық ортасы компоненттердің көпшілігінен төмен бағаланады деп тұжырымдауға болады (орта есеппен жалпы респонденттер санының 76,4% оң баға береді) (33-кесте). Мектептердегі цифрлық құзыреттілік пен қауіпсіздік ең үлкен алаңдаушылық туғызады. Мәселен, 1 369 адам (37%) осы мәселе бойынша теріс пікір білдірген.

Сондай-ақ, мектептегі цифрлық технологияларды меңгеру және пайдалану көрсеткіші де теріс баға алды – 1 101 адам (29,8%).

33-кесте. Цифрлық компонентті бағалау бойынша жиынтық деректер

Көрсеткіш	Толықтай келісемін / келісемін	Келісім үлесі, %	Мүлдем келіспеймін / келіспеймін / жауап беруге қиналамын	Келіспей үлесі, %
1. Цифрлық ресурстарға қолжетімділік	2 990	80,6	706	19,4
2. АКТ-ны меңгеру және пайдалану	2 595	70,2	1 101	29,8
3. Цифрлық құзыреттілік және қауіпсіздік	2 327	63	1 369	37

БАРЛЫҒЫ		76,4		23,6

Ресурстарға қолжетімділік біркелкі емес: бірқатар ауылдық, интернаттық және арнайы мектептерде цифрлық алшақтық бар және ол тең мүмкіндіктерді шектейді. Көптеген мұғалімдер АКТ-ны меңгергенімен, оларды сабақтарда тұрақты және мақсатты пайдалану фрагментті сипатқа ие.

Әдістемелік интеграцияның жетіспеушілігі байқалады. «Оқу міндеті – құрал – нәтиже критерийі» атты бірыңғай сценарийлер жоқ, сондықтан технологиялар жиі өлшенетін оқу әсерінсіз, формалды түрде қолданылады.

Отбасылардың айтарлықтай бөлігі АКТ-ның баланың үлгеріміне оң әсерін байқамайды, бұл цифрлық бастамаларға деген сенімді төмендетеді. Көптеген оқушылар мен ата-аналар желідегі қауіпсіз мінез-құлыққа дәйекті оқытуды алмайды.

АШЫҚ СҰРАҚТАРҒА АРНАЛҒАН ТАЛДАУ

Педагогтердің ашық жауаптарын талдау олардың білім беру ортасын жақсартумен байланыстыратын негізгі бағыттарын көрсетеді:

- педагогикалық және әдістемелік жағдайлар (педагогтердің 43%);
- психологиялық және құндылықтық ахуал (27%);
- материалдық-кеңістіктік және цифрлық орта (16%);
- басқарушылық мәдениет (9%);
- ата-аналармен/қоғамдастықпен әріптестік (5%).

Бұл ретте респонденттердің негізгі идеясы – адамға бағдарланған, жекелендірілген оқытуға және қалыптастырушы бағалау мен білім алушының рефлексиясы базалық тәжірибе ретінде қарастырылатын қауіпсіз эмоционалдық ахуалды құруға баса назар аудару қажет.

Мектепті ұсынуға дайындық шкаласы бойынша («Сіз өз мектебіңізді ұсынуға дайынсыз ба?» сұрағы):

- педагогтердің 55%-ы бағалаудың «жоғары деңгейін» атап өтті (10 мүмкін балдан 9–10 балл);
- 29,3%-ы – бейтарап деңгей, яғни 7–8 балл;
- 15,7%-ы – 0-ден 6-ға дейінгі баллмен сипатталатын төмен деңгей.

Сын келесі педагогтер топтарында келесі сипаттамалар байқалады:

- ауылдық мектептерде жұмыс істейтін педагогтер (теріс баға берген педагогтердің 72%-ы);
- жасы 45–59 жас (48%);
- еңбек өтілі >20 жыл (53%).

Бұл деректер қолдау мен ресурстардың жетіспеушілігін айқын сезінетін тәжірибелі ауылдық педагогтердің тұрақты тобының бар екенін көрсетеді.

Білім алушылардың ашық жасауына талдау кеңістіктік-заттық саланың жақсаруы мен сабақ сапасының айқын басымдығын көрсетеді:

- білім алушылардың 36%-ы кеңістіктік-заттық ортаны жақсартуға қатысты;

- 25%-ы – қызықты және заманауи сабақтарға деген сұранысқа;

- 17%-ы – психологиялық ахуалға және педагогтердің қарым-қатынасына қатысты;

- қалған тақырыптар (бос уақыт 9%, цифрлық ресурстар 7%, ережелер мен жүктеме 6 %) аз, бірақ тұрақты үлестерді алады.

Бұл үлестер балалардың мектепке деген ыңғайлы (физикалық тұрғыдан), мазмұнды-маңызды және қауіпсіз (эмоционалдық тұрғыдан) орын ретіндегі күтулерін көрсетеді.

Әрбір ұсынысқа жеке тоқталамыз:

1) Респонденттердің 36%-ы мектепке келуге деген ықыласты жиі сапасымен, санитариямен, демалыс аймақтарымен және температуралық режиммен тікелей байланыстырады («Жиі жаңарту керек», «Асханада тамақ дәмдірек болса», «Мектеп жылырақ болса»). Балалар үшін физикалық жайлылық – бұл тек ыңғайлылық қана емес, сонымен қатар білім беру жүйесі тарапынан құрмет көрсетудің көрсеткіші: эстетика мен ыңғайлылық «қуаныш және қауіпсіздік» ретінде қабылданады. Жаңғырту жөніндегі мемлекеттік бастамалар (мысалы, «Келешек мектептері») уәждемеге және сабаққа қатысуға әсер істері тұрғысынан негізделген, алайда ескі қордың теңсіздігін жою өзекті болып қала береді;

2) Әрбір төртінші білім алушы (25%) сабақтардың іс-әрекетке бағытталған болуын қалайды: жобалық формалар, ойын және эксперименттік тапсырмалар, практикалық міндеттерді пайдалану. Бұл білімді пассивті қабылдаудан белсенді оқытуға көшуді білдіреді, бұл құзыреттіліктер мен метапәндік дағдыларды дамытудың халықаралық тәжірибесімен сәйкес келеді. Мұндай трансформацияларды енгізу мұғалімге бір мезгілде қолдау көрсетуді (әдістемелік көмек, жобалық жұмысқа уақыт) және минималды жабдықтарды (топтық жұмысқа арналған орындар, материалдарға қолжетімділік) талап етеді;

3) Әрбір алтыншы білім алушы (17%) ізгілікті қарым-қатынастың, түсіндірудің және қабылдау сезімінің маңыздылығын көрсетеді («Қателесем, ұрыспай түсіндірсе»). Балалар үшін эмоционалдық қауіпсіздік – бұл «мектеп бақытының» негізгі факторы, ол олардың қатысуға, сұрақтар қоюға және жаңа нәрсені сынап көруге дайындығына тікелей әсер етеді. Нәтижелер әлеуметтік-эмоционалдық оқыту (SEL) тәжірибелерін және білім алушылар мен педагогтер арасындағы кері байланыстың формалды арналарын әзірлеу және енгізу қажеттілігін көрсетеді.

Сауалнама бойынша цифрлық сала шартты түрде ең аз үлесті (7%) алғанымен, ол қазіргі заманғы оқу тәжірибесінің бір бөлігі ретінде маңызды: интерактивті тақталар, планшеттер және интернет балалар мен сабақтың табиғи бөлігі ретінде қабылданады.

Сондай-ақ, белсенді уақытты ұлғайтуға (9%) – ойын, спорт аймақтарына және ұзақ үзілістерге деген сұраныстар маңызды болып табылады, бұл оқу күні ішінде зейінді қалпына келтіру қажеттілігі туралы әлемдік ұсыныстарға сәйкес келеді. Бұл күтулерді «педагогикалық тәжірибе – инфрақұрылым» жұптарында ескеру қажет.

Балалардың қалауын мониторинг моделімен салыстыру мынаны көрсетеді: білім беру ортасын жақсарту үш параллель бағыт бойынша жүруі тиіс – физикалық жайлылық (жөндеу, демалыс аймақтары), әдістемелік жаңғырту (жобалық, іс-әрекетке бағытталған педагогика) және эмоционалдық ортаны жақсарту (SEL, кері байланыс мәдениеті).

Ата-аналардың пікірлерін талдау күтулердің айқын басым құрылымын көрсетеді:

- ата-аналардың 31%-ы жекелендіруге және баланы психологиялық қолдауға қатысты;
- 26%-ы оқыту әдістерін жаңартуға және сыни ойлауды дамытуға қатысты;
- 19%-ы инфрақұрылымды жақсартуға және қауіпсіздікке қатысты;
- 15%-ы отбасы мен мектеп әріптестігін күшейтуге қатысты;
- 9%-ы құндылықтық-адамгершілік тәрбиеге қатысты.

Жиынтығында бұл деректер ата-аналардың «адамға бағдарланған» мектепке деген сұранысын тіркейді, мұнда білім беру процесі жеке қолдауды, заманауи әдістемені және қауіпсіз жайлы кеңістікті үйлестіреді.

Әрбір ұсынысқа жеке тоқталамыз:

1) Жекелендіру және психологиялық қолдау (31%). Ата-аналар психологиялық диагностиканың жүйелі тетіктеріне, мектеп психологының консультацияларына қолжетімділікке және баланың өзін-өзі бағалауын арттыратын тәжірибелерге деген қажеттілікті дәйекті түрде атап өтеді («Баланың жеке қабілетін ашуға көңіл бөлу керек»). Ата-аналар баланың тұлғалық дамуын, ең алдымен, эмоционалдық жағдай мен уәждемені тұрақты қолдаумен байланыстырады. Мұндай қажеттілік SEL (social-emotional learning) енгізу және білім беру ортасының мониторингіне әл-ауқат шкалаларын қосу бойынша халықаралық ұсыныстармен логикалық тұрғыдан сәйкес келеді;

2) Оқытудың заманауи әдістері және сыни ойлау (26%). Ата-аналар репродуктивті сабақтардан жобалық, зерттеушілік және проблемаға бағдарланған педагогикаға көшуді күтеді. Олар мұндай әдістерді баланың дербестігін қалыптастырумен және уәждемесімен байланыстырады («Сабақтар қызықты, практикалық бағытта болса»). Бұл күтуді іске асыру үшін мұғалімге әдістемелік

қолдау, бейімделген оқу жоспарлары және практикалық сабақтарға арналған минималды материалдық база қажет;

3) Инфрақұрылым және қауіпсіздік (19%). Ата-аналар мектептің кеңістіктік-заттық ортасындағы проблемаларды көрсетеді. Бұлар – толып кеткен/ескі сынып бөлмелері, демалыс аймақтарының болмауы, санитария және қауіпсіздік мәселелері («Мектеп ғимаратын жөндеу керек...», «Қауіпсіздік пен санитарлық жағдайға мән беру қажет»). Ұсыныстар оқу жайлылығына және баланың денсаулығына, базалық жағдайларды (температуралық режим, санитарлық жағдайлар, белсенді демалыс аймақтары, базалық цифрлық қолжетімділік) құруға қаржы бөлуге қатысты;

4) Отбасы мен мектеп әріптестігі (15%). Бастауыш мектеп оқушыларының ата-аналары формалды қатысуды емес, коммуникацияның тұрақты арналарын, бірлескен жобаларды, ата-аналар клубтарын және мектеп шешімдеріне қатысу тетіктерін қалайды. Бұл стратегиялық тұрғыдан маңызды. Ата-аналардың қатысу деңгейін арттыру балалардың мінез-құлқын, оқуын және әлеуметтік бейімделуін жақсартумен өзара байланысты. Мониторинг тек «қанағаттанушылықты» ғана емес, сонымен қатар өзара іс-қимылдың нақты көрсеткіштерін (кездесу жиілігі, жобаларға қатысу, ата-аналар кеңестерінің болуы) тіркеуі тиіс;

5) Құндылықтық-адамгершілік тәрбие (9%). Ата-аналардың бір бөлігі мектептің тәрбиелік функциясына (құрмет, эмпатия, патриоттық және адамгершілік тәрбие) назар аударады. Бұл күту әдістемелерді жаңғыртуға деген сұраныстарға қайшы келмейді, керісінше, құндылықтық мазмұнды сабақтарға интеграциялау жеке өзгерістердің тұрақтылығын күшейтеді.

Мағыналық талдау үш басымдықтың (жекелендіру/психологиялық қолдау, оқытудың заманауи әдістері және базалық инфрақұрылым) бірлікте жұмыс істеуі тиіс екенін көрсетеді. Мұғалімді қолдаусыз және жаңартылған әдістемесіз кеңістіктік-заттық салаға салынған инвестициялар шектеулі нәтиже береді және керісінше. Сондықтан жақсарту бағдарламасы кешенді, көп деңгейлі және білім алушы үшін әсері бойынша басым болуы тиіс.

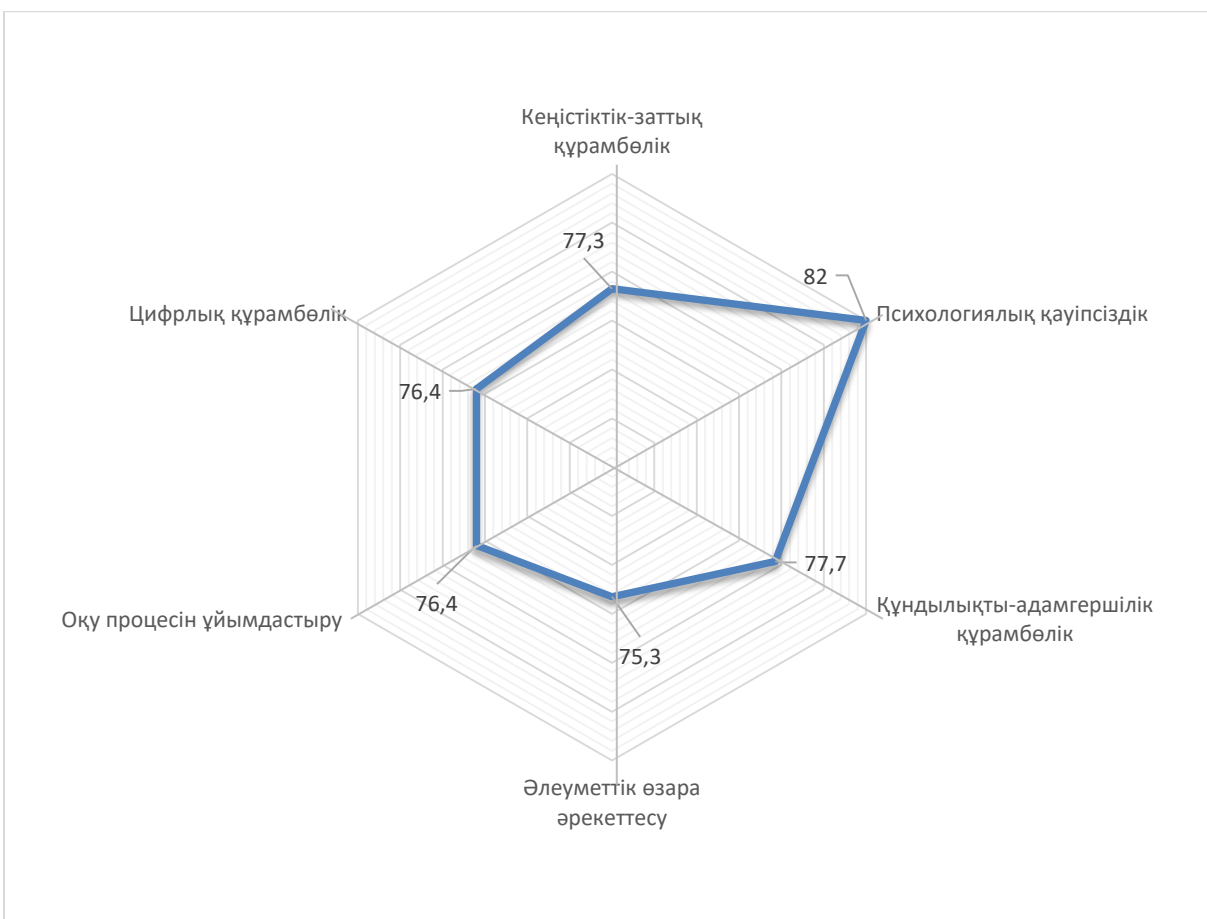
ЖАЛПЫ ҚОРЫТЫНДЫЛАР:

Жалпы алғанда, мектептердің білім беру ортасы респонденттермен 75,3%-дан 82%-ға дейін оң бағаланған (9-сурет).

1. Кеңістіктік-заттық орта

Жалпы оң көңіл-күйге (оң жауаптардың орташа үлесі 77,3%) қарамастан, үш бақылау тобын біріктіретін жүйелік ақаулар анықталды:

а) кеңістікті оқытудың әртүрлі нысандарына бейімдеудің төмендігі. Оң жауаптардың тек 69,3%-ы және бейтарап/теріс жауаптардың 30,7%-ы көрінетін және қолжетімді көпфункционалды аймақтардың жетіспеушілігін көрсетеді;

9-сурет. Респонденттердің көзқарасымен мектептің білім беру ортасының матрицасы

б) санитарлық-эргономикалық жағдайдың және жиһаз сапасының жергілікті проблемалары (әсіресе өзекті: білім алушылардың 22,2%-ы жиһаздың ыңғайсыздығын атап өтеді), сондай-ақ ата-аналар тіркейтін инженерлік қауіпсіздік пен санитарияның кемшіліктері (қауіпсіздік бойынша теріс/бейтарап жауаптардың 19%-ы);

в) аумақтық біркелкісіздік. Ескі қор және ауылдық мектептер барлық көрсеткіштер бойынша төмен бағаларды көрсетеді. Ауылдық мектептердің 3–4 сынып оқушылары (жиһазға және жайлылыққа шағымдардың жоғары үлесі), интернаттарда және арнайы (түзету) мектептерде білім алушылар. Ауылдық мектептердің ата-аналары инженерлік және ұйымдастырушылық қауіпсіздіктің кемшіліктерін жиі тіркейді. Педагогтер жалпы алғанда сыныптардың бейімделуі бойынша анағұрлым позитивті (80% оң баға береді), бұл білім алушылар мен ата-аналарға әрдайым көріне бермейтін ұйымдастырушылық шешімдердің әлеуетінің бар екенін көрсетеді.

Назар аудару фокусы:

Мектептің физикалық кеңістігі егер ол білім алушылар үшін қауіпсіздікті, жайлылықты және ресурстарды қамтамасыз етпесе, қауіп аймағына айналуы мүмкін. Проблемаларға жеткіліксіз санитарлық-эргономикалық жағдайлар (ескірген немесе ыңғайсыз жиһаз, желдетудің, жарықтандырудың нашарлығы) және инфрақұрылымдық қауіптер (аумақтың толық қоршалмауы, бақылау камераларының жетіспеушілігі, ескірген өрт қауіпсіздігі жүйелері, санитарлық тораптар мен бөлмелер) кіреді.

Алайда, егер санитарлық-эргономикалық жағдайлар қаржыландыруға байланысты болса, оқытуға және демалуға арналған заттық аймақты ұйымдастыру мәселесі білім беру ұйымының күшімен мүмкін болады.

Бірқатар мектептерде білім алушылар мен ата-аналардың айтарлықтай үлесі ***демалыс аймақтарының және оқу мен қарым-қатынасқа арналған көпфункционалды кеңістіктердің жетіспеушілігін*** атап өтеді, бұл білім беру процесінің вариативтілігін шектейді. Осылайша, егер кеңістіктік-заттық орта біркелкі, шамадан тыс жүктелген немесе қауіпті болса, ол балалардың дамуына кедергі келтіреді, олардың қанағаттанушылығын және қатысуын төмендетеді. Зерттеулер сапалы оқу ортасының оқушылардың қанағаттанушылығына оң әсер ететінін растайды. Ыңғайлы жиһаз, жеткілікті кеңістік және жарықтандыру оқуға деген көзқарасты жақсартады. Керісінше, нашар жағдайлар (шу, тұншығу, бейімделмеген оқу бөлмелері мен рекреациялық аймақтар) балалардың денсаулығына және зейін қоюына теріс әсер етеді [237].

2. Әлеуметтік орта

Базалық индикаторлар бойынша тиістілік сезімі мен құрметті қарым-қатынас жалпы алғанда жоғары бағаланады (83–87%), алайда осы ортада үш маңызды осал тұс анықталды:

а) психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің нақты қолжетімділігінің шектеулігі. Ата-аналардың тек 68%-ы ғана қолдауды қолжетімді деп есептейді, бұл ретте ата-аналардың 32%-ы психологтың қолжетімділігіне күмән келтіреді;

б) білім алушылардағы өзін-өзі көрсету бостандығының проблемасы. Оқушылардың 25,9%-ы пікірін қауіпсіз білдіру мүмкіндігі бойынша бейтарап/теріс жауаптар береді, бұл шамамен әрбір төртінші баланың толық эмоционалдық қауіпсіздікті сезінбейтінін білдіреді;

в) педагогтер мен білім алушылар/ата-аналар арасындағы қабылдау алшақтығы. Педагогтер институционалдық қолдауды жиі жоғары бағалайды (81–89% оң баға), ал білім алушылар мен ата-аналар осы қолдауды практикалық іске асыруға қатысты айтарлықтай сыншыл болады.

Ауылдық мектептердегі, интернаттардағы және арнайы ұйымдардағы бастауыш сатыдағы педагогтер мен білім алушылар ең осал болып табылады (бұл топтарда психологиялық қолдау және өзін-өзі көрсету бостандығы бойынша теріс

жауаптардың үлесі орташа деңгейден айтарлықтай жоғары). Ауылдық мектептердегі педагогтердің бір бөлігі әкімшілік тарапынан бастамаларды қолдаудың төмендігі туралы да хабарлайды (18–22% күмән), бұл психологиялық қауіпсіздік жөніндегі шараларды жедел іске асыруды әлсіретеді.

Назар аудару фокусы:

1) *Психологиялық (әлеуметтік-эмоционалдық) қауіпсіздік компоненті* білім алушылардың әл-ауқатының негізі болып табылады. Мұндағы негізгі қауіп – баланың еркін өзін-өзі көрсетуіне кедергі келтіретін **қорқыныш немесе құрметсіздік ахуалы**. Егер оқушы қателесуден, агрессияға немесе айыптауға тап болудан қорықса, даму емес, «шиеленіс мектебі» қалыптасады. Сауалнама деректері бойынша, шамамен әрбір төртінші оқушы құрдастары арасында пікірін білдіруде өзін толық қауіпсіз сезінбейді. Себептеріне буллинг пен қудалау, мұғалімнің тым авторитарлық стилі, кері байланыс арналарының болмауы кіруі мүмкін. Зерттеулер сыныптағы психологиялық қауіпсіздіктің өте маңызды екенін растайды. Оқушы айыптаудан қорықпаған кезде, ол ашығырақ, креативті болады және ынтымақтасуға дайын болады [238]. Қауіпсіз жағдайда білім алушылар стресске аз ұшырайды, көбірек қатысады және дербестік пен бастамашылықты көрсетеді [239]. Психологиялық қауіпсіздіктің болмауы мазасыздыққа, енжарлыққа немесе агрессивті көріністерге әкеледі. Балалар өз пікірлерін басады, талқылауларға қатысудан жалтарады, бұл олардың өзін-өзі бағалауына және үлгеріміне кері әсер етеді. Бұдан басқа, психологиялық қолдаудың жетіспеушілігі – ортақ қауіп. Егер мектепте қолжетімді психолог немесе қолдау қызметі болмаса, проблемалары бар білім алушылар көмексіз қалады.

2) *Құндылықтық-адамгершілік компоненті* білім беру процесіне қатысушылар ортақ қабылдайтын мектеп құндылықтарын, нормаларын және құрмет ахуалын көрсетеді. Бұл компоненттің бірінші тәуекелі мектепте тәрбиелік идеология («Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы) бола тұра, **жағымсыз мінез-құлық үлгілерінің болуымен байланысты**. Мысалы, ұжымдағы ортақ құндылықтар мен идеалдардың болмауы білім алушылардың моральдық дезориентациясына әкелуі мүмкін, яғни балалар ненің жақсы, ненің жаман екендігі туралы бірыңғай бағдар алмайды. Мұндай жағдайларда асоциалдық мінез-құлықтың, тәртіп бұзушылықтың, түсініспеушілікке негізделген қақтығыстардың ықтималдығы артады. Мектеп ахуалын зерттеу позитивті моральдық-психологиялық ахуалдың оқушылар арасындағы агрессия мен құқық бұзушылықтың сирек кездесуімен байланысты екенін көрсетеді [240]. Егер мектепте әлсіздерді қорлауға, жемқорлыққа (мысалы, ақша жинауға) төзімділік танытылса немесе академиялық адалдық мәдениеті болмаса, бұл құндылықтық ортаның айқын тәуекелді аймақтары болып табылады.

Тағы бір тәуекел – **мәлімделген құндылықтар мен тәжірибе арасындағы алиақтықта** болып отыр, бұл сөз жүзінде құрмет пен ынтымақтастық

жарияланғанымен, іс жүзінде мектеп өмірі авторитаризммен және формализммен өрбігенін көрсетеді. Мұндай когнитивтік диссонанс балалар мен ата-аналардың мектепке деген сенімін төмендетеді.

Адамгершілік дамуы бойынша **тәрбие жұмысының жетіспеушілігі де сақталып отырған** тәуекел болып табылады. Егер оқу жоспары білімге толы болса, бірақ мінез-құлықты тәрбиелеуге көңіл бөлінбесе, балалар эмпатияны, азаматтылықты, толеранттылықты дамытуды назардан тыс қалдыруы мүмкін. Нәтижесінде құндылықтық-адамгершілік тәуекелдер жасөспірімдердегі цинизм, моральдық бағдардың болмауы, мектептегі ынтымақтастықтың төмен деңгейі түрінде көрініс табады.

3) **Әлеуметтік өзара іс-қимыл компоненті** барлық қатысушылар арасындағы коммуникация мен ынтымақтастыққа қатысты. Бірінші тәуекел аймағы **өзара іс-қимылдың жетіспеушілігімен немесе оның жағымсыз** нысандарымен байланысты. Мысалы, ата-аналардың мектеп өміріне әлсіз қатысуы отбасы мен мектеп арасындағы түсініспеушілік қаупін тудырады, бұл өзара талаптар мен сенімсіздікті тудырады. Сонымен қатар, оқушылардың тікелей қарым-қатынас орнына бір-біріне немесе гаджеттерге тұйықталуы да жағымсыз. Заманауи технологиялар кейде тікелей қарым-қатынас сапасын төмендетеді, бұл әлеуметтік дағдыларды дамытуға кедергі келтіреді. Командалық жұмыстың болмауы да проблема болуы мүмкін. Егер сабақтар тек жеке іс-әрекетке және бәсекелестікке негізделсе, балалар ынтымақтасуды, бір-біріне көмектесуді үйренбейді. Бұл жатсынуға немесе, керісінше, дұрыс емес бәсекелестікке әкеледі.

Мұғалімдер ұжымындағы қақтығыстар да әлеуметтік өзара іс-қимылдың тағы бір тәуекел аймағы болуы мүмкін, өйткені алауыз немесе уытты педагогикалық ұжым оқушыларға да, жалпы ахуалға да кері әсерін тигізеді. Соңында, білім алушылардың шешім қабылдауға қатыспауы (оқушылардың өзін-өзі басқаруының болмауы) – жіберіп алынған мүмкіндік болып табылады. Мұнсыз мектеп балалар үшін «жат» болып қалуы мүмкін, олардың пікірін ескермейді, бұл уәждемені төмендетеді.

Зерттеулер мұғалімдер мен оқушылар арасында ізгілікті қарым-қатынас пен қолдау орнатылған мектептердің академиялық және мінез-құлық нәтижелері жақсы болатынын растайды [241]. Ал командада жұмыс істей білу қоғамда барған сайын маңызды дағдыға айналуға [242]. Егер мектеп бұл дағдыларды дамытпаса, оқушылар әлеуметтік бейімделуде қиындықтарға тап болуы мүмкін.

3. Ұйымдастырушылық-технологиялық орта

Оқу процесін ұйымдастыру және цифрландыру компоненті фрагменттілікті көрсетеді. Дамыта оқыту бойынша респонденттердің 80,3%-ы оң бағамен және 19,7% күмәнмен, коммуникация және кері байланыс – 77% оң және 23% сынмен, ал ұйымдастырушылық-педагогикалық параметрлер – тек 71,9% оң және 28–29% бейтарап/теріс бағалармен үйлеседі.

Цифрлық салада үш деңгейлі проблема байқалады:

- а) цифрлық ресурстарға қолжетімділік формалды түрде жоғары (80,6%);
- б) сабақтағы АКТ-ны практикалық меңгеру және жүйелі пайдалану төмен (70,2% оң; 29,8% бейтарап/теріс);
- в) цифрлық қауіпсіздік/құзыреттілік одан да төмен (63% оң, 37% күмән/теріс).

Ата-аналар технологияларды тиімді пайдалануға қатысты ең сыншыл болып табылады (35,5% күмән білдіреді), бұл АКТ-ның көрінбейтін білім беру әсерін көрсетеді. Цифрлық алшақтық ауылдық, интернаттық және кейбір арнайы мектептерде айқын көрінеді (қолжетімділік пен пайдалану бойынша теріс жауаптардың үлкен үлесі), бұл ретте педагогтардың өздері әдетте АКТ-ны меңгергенін мәлімдейді (мұғалімдердің 87,6%-ы АКТ-ны қолдана алатынын атап өтеді), бірақ бұл игеру барлық жерде сабақтардағы тұрақты, әдістемелік тұрғыдан негізделген тәжірибеге айналмайды – педагогтардың өзін-өзі бағалауы мен оқушылардың/ата-аналардың тәжірибесі арасындағы айырмашылықтар әдістемелік интеграция және технологиялардың білім беру әсері туралы есеп беру проблемасына нұсқайды.

Назар аудару фокусы:

1) *Оқыту процесін ұйымдастыру компоненті* мектептегі педагогикалық тәсілдерді, оқу жоспарларын және басқарушылық шешімдерді көрсетеді. Мұндағы басты тәуекелдер ***білім беру процесінің консерватизмімен және инерттілігімен*** байланысты. Егер мектеп ескі үлгілер бойынша әрекет етуді жалғастырса (оқытудың пассивті нысандарының басымдығы, оқушылардың мүдделерін ескермей шамадан тыс жүктелген оқу жоспары), онда тұлғалық-дамытушы орта қалыптаспайды. Мұндай жағдайларда білім алушылар қызығушылығын жоғалтады, оқытудың белсенді субъектісі емес, орындаушыларға айналады. Бұл жаңартылмаған оқыту әдістемелерінің сапаны төмендету факторы ретінде көрінетінін білдіреді.

Тағы бір тәуекел аймағы – педагогтардың кәсіби дамуының жетіспеушілігі, бұл педагогикалық ұжымның инновацияларға дайындығы мен уәждемесінің төмен деңгейіне әкеледі. Егер мұғалімдер заманауи білім беру технологияларын нашар меңгерсе, жаңа әдістерді (жобалық оқыту, сараланған тәсіл және т.б.) қолдануға ұмтылмаса, онда позитивті орта құру әрекеттері қарсылыққа немесе формализмге тап болуы мүмкін. Кадр тапшылығы да проблема болып табылады: мамандар жетіспеген немесе мұғалімдерде дағдылар жетіспеген кезде, білім алушылардың тұлғалық даму мақсаттары орындалмайды.

Ұйымдастырушылық тәуекел ***өзгерістерді тиімсіз басқарумен*** байланысты, мұнда білім беру ортасын енгізудің жүйелі жоспарының болмауы, персоналды қолдаусыз бей-берекет реформалар көңіл қалуға және өзгерістерді саботаж жасауға әкелуі мүмкін. Мәселен, егер әкімшілік педагогтармен талқыламай

жаңа ережелер немесе бағдарламалар енгізілсе, бұл стресс пен қарсылық тудырады, бұл жаңа енгізулердің сәттілігіне қауіп төндіреді [243]. Сондай-ақ, шамадан тыс оқу жүктемесі және тек бағаларға, ҰБТ-ға баса назар аудару жеке тұлғаны дамытуға аз уақыт қалғанда тәуекел аймағын білдіреді. Білім алушылар мен мұғалімдер күйіп кетеді, және кез келген инновация артық міндет ретінде қабылданады.

2) *Цифрлық компонент.* Қазіргі әлемде мектеп цифрлық дәуірге бейімделе алмаса, айтарлықтай тәуекелдер туындайды. Тәуекелдердің бірі мектептің **цифрлық дайындығының жеткіліксіздігімен** (инфрақұрылым және цифрлық теңсіздік) байланысты. Бұл мектепте немесе білім алушылардың бір бөлігінде заманауи құрылғыларға, тұрақты интернетке қолжетімділік болмаған жағдайда болады. Педагогтардың цифрлық құзыреттілігінің төмендігі оқыту сапасының төмендеуіне және білім беру процесінің барлық қатысушыларында стресске әкеледі. Егер қазіргі уақытта бұл тәуекел бойынша үлкен жұмыс жүргізілсе, келесі тәуекел білім беруді цифрландырудың одан да үлкен проблемасы болып саналады.

Цифрлық қауіпсіздікті ескермей технологияларды пайдалану. Тиісті мәдениет пен бақылаусыз гаджеттер оқушылардың зейінін ауыстыруы мүмкін (сабақта ойындар, әлеуметтік желілер), кибербуллинг, жеке деректердің ағып кету жағдайлары туындауы мүмкін. Цифрлық орта академиялық және этикалық қауіптерді (оқушы сын тұрғысынан ойлау дағдысын жоғалтып, интернеттен рефератты көшіріп жазады), сондай-ақ баланың өміріне қауіп төндіруге (қауіпті онлайн-қоғамдастықтарға тарту) алып келеді.

Сондай-ақ, педагогтердің АКТ енгізуге қарсылығы тәуекел болып табылады. Бұл формалды енгізуге (ешкім дұрыс қолданбайтын интерактивті тақталардың болуы) әкелуі мүмкін. Немесе, керісінше, педагогикалық мақсатсыз шамадан тыс әуестенуге әкелуі мүмкін.

4. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ЖЕКЕ ӘЛЕУЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Бастауыш сынып білім алушыларының жеке әлеуетін дамыту үшін білім беру ортасын құру – бұл оқу жағдайларын баланың өзін-өзі дамыту және өзін-өзі оқыту мүмкіндіктеріне айналдыру болып табылады [244]. Мұндай орта өзара байланысты үш аспектіні пәндік-кеңістіктік, әлеуметтік және ұйымдастырушылық–технологиялық ортаны қамтиды, олардың әрқайсысы нақты компоненттерден тұрады. Төменде осы аспектілер шеңберіндегі негізгі тәуекел аймақтарын талдау (6 компонентке сәйкес) және оларды жетілдіруге арналған практикалық нұсқаулар берілген.

І. КЕҢІСТІКТІК-ЗАТТЫҚ ОРТА

1.1. Кеңістіктік-заттық құрамбөлік

Мектептің пәндік-кеңістіктік жоспарлы түрде жаңғырту ұсынылады.

Біріншіден, мектептің эргономикасын жақсарту дегеніміз – балалардың өсуіне сәйкес жиһаз таңдау, сыныптарды жарықтандыру мен желдетуді оңтайландыру. Бюджет шектеулі болған жағдайда мектепке демеушілер немесе мемлекеттік-жекеменшік әріптестік бағдарламалары арқылы қаражат тарту ұсынылады.

Екіншіден, *көп функциялы кеңістіктер жасау*. Дәстүрлі сыныптармен қатар топтық жұмыс, шығармашылық және балалардың демалысы үшін аймақтарды жабдықтау. Бұл дегеніміз жылжымалы сынып-трансформаторлар, жұмсақ жиһаздармен демалу, коворкинг аймақтары болуы мүмкін. Оқытудың әртүрлі формаларын қолдаудың мұндай ортасы балаларға оқу және бос уақыт әрекеттері арасында ауысуға мүмкіндік береді, бұл олардың ынтасын арттырады.

Қолдағы бар жағдайларды дамудың ресурсына айналадыру үшін педагогтер оқу жобаларын сынып қабырғаларынан тыс жерде, көшеде немесе арнайы аймақтарда ұйымдастыра отырып, кеңістікті икемді түрде пайдалануы керек. Білім алушылар мен ата-аналарды кеңістікті жақсартуды жоспарлауға тарту да маңызды. Бұл тиесілілік сезімін және қоршаған ортаның сақталуына жауапкершілікті арттырады.

Тиімді педагогикалық әсер ету үшін бастауыш мектеп ортасы *әртүрлі функционалды* аймақтарға бөлінеді. Бастауыш білім берудің білім беру кеңістігі екі қарама-қарсы компонентті біріктіруі керек: ойын кеңістігі және бір-бірімен біріктірілген оқу кеңістігі.

Тәжірибеде бұл сыныптағы ұйым арқылы, сондай-ақ бірнеше аймақтың мектеп кеңістігінде жүзеге асырылады:

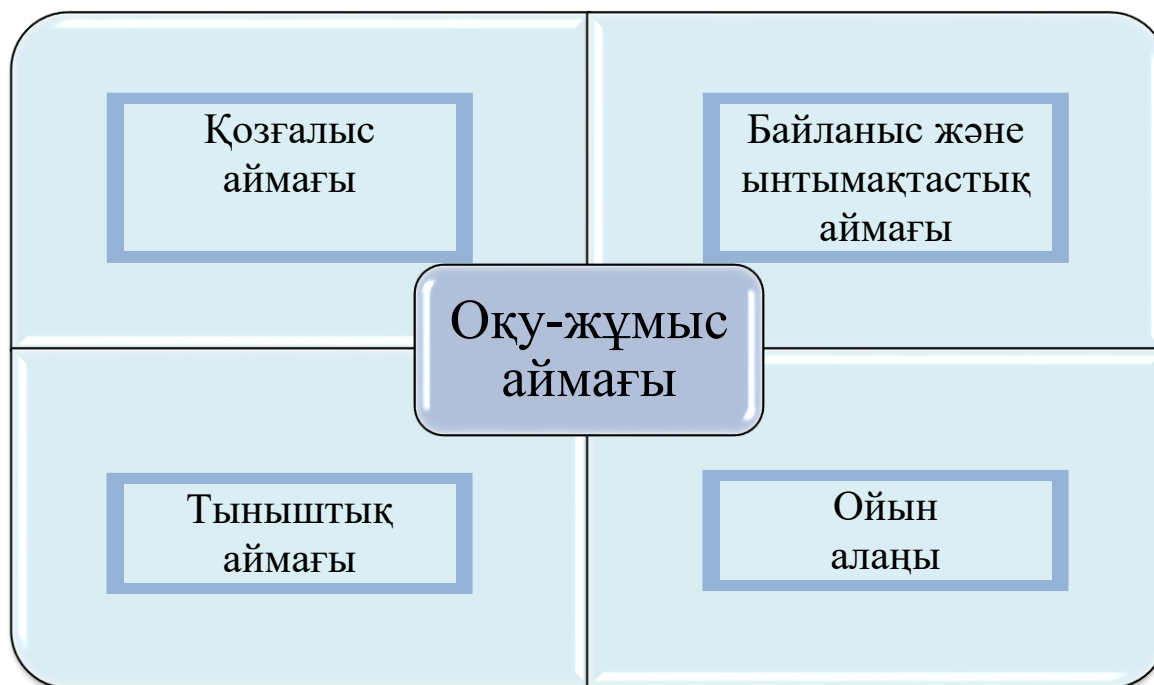
– Қозғалыс аймағы (белсенді аймақ). Ашық ойындар мен динамикалық үзілістерге арналған кеңістік. Мұнда балалар қозғалып, энергияны белсенді жұмсай алады, бұл әсіресе жаттығулардың басында маңызды. Позициялардың үнемі өзгеруі және қозғалыстағы белсенділік оқушылардың зейіні мен өнімділігін арттырады, сонымен қатар олардың белсенділікке деген табиғи қажеттілігін қанағаттандырады;

– Байланыс және ынтымақтастық аймағы. Топтық жұмыстарға, пікірталастарға және бірлескен жобаларға арналған сынып немесе демалыс бөлімі (мектеп коворкингіне ұқсас). Оның педагогикалық қызметі –коммуникативті дағдыларды дамыту, топта жұмыс істеу қабілеті, балаларды әлеуметтендіру. Бұл балалар еркін сөйлесе алатын, бір-бірімен қатаң оқу пәнінен тыс қарым-қатынас жасай алатын кеңістікті қамтиды. Мұндай аймақта шағын топтарда жұмыс істеу үшін топтастырылған үстелдер, жылжымалы орындықтар немесе талқылауға арналған пуфтар болуы мүмкін. Зерттеушілер бейресми қарым-қатынас пен топтық өзара әрекеттесу мүмкіндіктерінің болуы әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға және мектеп оқушыларының қатысуына тікелей ықпал ететінін атап өтті [245];

– Тыныштық аймағы (жалғыздық). Жеке жұмысқа, оқуға арналған сыныптың немесе кітапхананың тыныш бұрышы. Кішкентай балаларға кейде демалуға, ауысуға, эмоционалды шиеленісті азайтуға болатын орын қажет. Тыныштық аймағы – сынып/мектеп ішіндегі шартты «құпиялылық бұрышы». Көбінесе ол оқу бұрышымен немесе релаксация кеңістігімен үйлеседі. Педагогикалық тұрғыдан бұл аймақ тәуелсіздік пен рефлексияны қалыптастыру үшін маңызды. Бала тыныш жағдайда тапсырмаға назар аудара алады немесе күшін қалпына келтіре алады. Кейбір мектептерде мұндай аймақ жұмсақ орындықтар / пуфтар, кітап сөрелерімен жабдықталған. Кеңістікте құпиялылық мүмкіндігінің болуы эмоционалды жайлылықты қамтамасыз етеді және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескереді [245];

– Ойын алаңы. Бұл дамытуға арналған ойындар, конструкторлар, шығармашылық материалдармен толтырылған кеңістік. Ол ойын арқылы қиялды, шығармашылықты және оқуды ынталандыруға қызмет етеді. Ойын әрекеті бастауыш мектеп жасында жетекші болып танылады және арнайы ойын бұрышы оқуды ойынмен іс жүзінде біріктіруге мүмкіндік береді. Мұнда балалардың қызығушылығы мен бастамасын қауіпсіз ортада дамытатын кез келген нәрсе дидактикалық ойындар, сахналау, эксперимент жүргізілуі мүмкін.

Бұл аймақтар оқу-жұмыс аймағына біріктіріледі (10-сурет). Сабақтар өткізілетін үстелдер мен орындықтарды орналастыру аймағы құрастырылады. Алайда, көпфункционалды кеңістікте оқу-жұмыс аймағы трансформацияланатын ортаны ескере отырып жобаланады, мұнда парталар топтарға оңай біріктірілуі немесе қажет болған жағдайда жеке жұмыс орындары ретінде қарастырылуы мүмкін.

10-сурет. Сыныптың/мектептің білім беру ортасын аймақтарға бөлу

Қазіргі сыныптарда мұғалімнің тұрақты жұмыс орны жоқ. Дәстүрлі мұғалім үстелінің орнына алдыңғы жағында жылжымалы кафедра қолданылады. Бұл оқушыларға назар аударуды және сабақ сценарийлерінің икемділігін көрсетеді.

Функционалды аймақтарды бағалау үшін келесі тексеру парағы ұсынылады (34-кесте).

Кесте 34. Функционалды аймақтарды бағалаудың чек-парағы

№	Функционалды аймақ	Бағалау критерийі	Индикатор	Көрсеткіш
1	Қозғалыс аймағы	Белсенді қозғалысқа орын бөлінді	Сыныпта немесе мектептің демалысында жеткілікті орын	иә ☐ жоқ ☐
		Қауіпсіз жабдық	Бұл аймақтағы барлық заттар қауіпсіз	да ☐ нет ☐
		Аймақты пайдалану	Аймақты пайдаланудың жүйелілігі	күн сайын ☐ бір жетіде бір ☐

				сирек ☐
2	Байланыс және ынтымақтастық аймағы	Коммуникацияны ынталандыратын сынып / мектеп ортасының материалдарының немесе орындарының болуы	Үстел ойындарының болуы/қабырғада талқыланатын плакаттар/балалардың идеяларын жазуға арналған тақталар және т. б.	иә ☐ жоқ ☐
		Балаларға ыңғайлы орындардың болуы	Пуфтар, трансформаторлық жиһаз	иә ☐ жоқ ☐
		Аймақты пайдалану	Балалар осында жиі жиналады	күн сайын ☐ бір жетіде бір ☐ сирек ☐
		Байланыс еркіндігі	Барлық балалардың қарым-қатынасқа қатысуы	иә ☐ жоқ ☐
3	Тыныштық аймағы (оқшаулану)	Жабдықталған тыныштық аймағы	Кітаптардың болуы	иә ☐ жоқ ☐
		Ыңғайлы аймақ	Жұмсақ орындықтар және т. б.	иә ☐ жоқ ☐
		Оқшаулануға арналған аймақ	Аймақ 1-2 балаға арналған	иә ☐ жоқ ☐
		Аймақтың қол жетімділігі	Аймақ педагогтің ескертуінсіз қолданылады	иә ☐ жоқ ☐
4	Ойын алаңы	Шығармашылық қызмет үшін	Өнер бұрышының болуы	иә ☐ жоқ ☐

		тұрақты орынның болуы		
		Материалдардың әртүрлілігі	Изо-құралдардың, конструкторлардың және т. б. болуы.	иә ☐ жоқ ☐
		Аймақтың қол жетімділігі	Аймақ балалардың бастамасымен пайдаланыла ма	иә ☐ жоқ ☐
		Мазмұнды жанарту	Экспозиция өзгереді, материалдар қоры толықтырылады	иә ☐ жоқ ☐
		Балалар сыныпты безендіруге қатысады	Көрме кеңістігі бар	иә ☐ жоқ ☐

Бастауыш мектеп ортасын диагностикалау шеңберінде осы чек-парақ бойынша өтуге және әрбір сынып немесе жалпы мектеп үшін тармақтар бойынша белгілер қоюға болады. Сондай-ақ, арнайы элементтерді қолдана отырып түзетуге болады. Мысалы, ұпай балл болуы мүмкін (мысалы, 5 балдық шкала бойынша немесе сипаттамалық - жоғары/орташа/төмен қауіпсіздік). Сондай-ақ көмектесе алатын түс белгілері болуы мүмкін. Жасыл, сары – бейтарап, қызылмен проблемалы аспектілер белгіленеді.

Мұндай талдау қай сыныптардың көп функциялы түрде ұйымдастырылғанын және қайсысы жетілдіруді қажет ететінін тез анықтайды.

Жалпы, аймақтардың барлық төрт түрі кем дегенде минималды форматта болуы керек, содан кейін сыныптың пәндік-кеңістіктік ортасы әр түрлі іс-әрекеттің мүмкіндіктерімен қаныққан деп айтуға болады, бұл бастауыш сынып оқушысының жеке басының дамуының шарты. Аймақтарды тексеру тек кабинеттерде ғана емес, сонымен қатар рекреацияларда, кітапханада, бастауыш сынып оқушылары бар басқа жерлерде де жүргізілуі керек. Барлық мектеп қозғалыс (дәліздегі спорт бұрышы), қарым-қатынас (жайлы демалыс), тыныштық (кітапхана, демалыс бөлмелері) және шығармашылық (акт залы, үйірме бөлмелері) ұсынуы керек [246]. Функционалды аймақтарды қамтитын мұндай чек парағын-кабинетті жобалау

кезінде немесе сынып жетекшісінің сыныптың ішкі аудиті кезінде жадынама ретінде пайдалану ыңғайлы.

II. ӘЛЕУМЕТТІК ОРТА

Мектептің әлеуметтік ортасы білім алушылар, педагогтер мен ата-аналар өзара іс-қимыл жасайтын қарым-қатынастардың психологиялық және құндылық аспектілерін қамтиды. Ол 2.1 компоненттерін қамтиды. Психологиялық қауіпсіздік, 2.2. Құндылық-адамгершілік компоненті және 2.3. Әлеуметтік өзара әрекеттесу. Бұл ортадағы тәуекелдер қолайсыз психологиялық климат, моральдық бағдарлардың бұлыңғырлығы және білім беру процесіне қатысушылар арасындағы байланыстың жеткіліксіздігімен байланысты. Төменде әр компоненттің негізгі тәуекел аймақтары және оларды шешу бойынша ұсыныстар қарастырылады.

2.2 Психологиялық қауіпсіздік

Психологиялық қауіпсіз ортаны қалыптастыру мектептің басты міндеті болып табылады.

Мектепте сенім мен қолдау атмосферасын құруда «ДосболLIKE» / KiVa бағдарламаларын іске асыру және балалардың әлеуметтік–эмоционалды оқытуын қолдану маңызды болып табылады.

Мектептерде «ДосболLIKE»/ KiVa бағдарламаларын іске асыру. Бұл жәбірлеу мен буллингтің алдын алу бағдарламасын енгізу арқылы жүзеге асырылады. Оқу-ағарту министрлігі баланы жәбірлеудің (буллинг) алдын алу Ережелерін бекітті [247]. Бұл құжат инциденттерді диагностикалау, әрекет ету процедуралары және алдын алу бойынша мектептерге арналған шеңберді белгілейді.

Білім беру ұйымдары деңгейінде 2025 жылғы 1 қыркүйектен бастап ел мектептерінде 2 бағдарлама енгізілді: «ДосболLIKE» ұлттық бағдарламасы және буллингтің алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі KiVa бағдарламасы. Екі бағдарлама да 2024-2025 оқу жылында Қазақстан мектептерінде сынақтан өтті. Аprobация қорытындысы бойынша 2025 жылдың 1 қыркүйегінен бастап ел мектептерінде бағдарламаларды іске қосу туралы шешім қабылданды.

Буллингтің алдын алу және бақылау KiVa бағдарламасы бейімделген ғылыми негізделген және марапатқа ие фин бағдарламасы [248].

Әзірленген «ДосболLIKE» ұлттық бағдарламасы [249] білім беру ұйымдарында жәбірлеудің алдын алудың отандық бағдарламасы болып табылады. Ұсынылып отырған бағдарламада буллингке қарсы команданы ұйымдастыру және оның жұмысы туралы ереже, білім беру ұйымдарының жергілікті нормативтік актілері жобаларының үлгілері, білім алушылар арасында жәбірлеу белгілерін анықтау кезінде әрекет етудің қадамдық алгоритмдері, педагогтерге арналған

бірінші семинардың бағдарламасы, оқыту модульдері, бастауыш сынып оқушыларының ата-аналарына арналған бейімделген сабақтар мен әдістемелік жоспарлар, алдын алу негізінде білім алушылардың жобалық қызметін ұйымдастыру бойынша әдістемелік нұсқаулық, сабақтар, жанжалды жағдайлардың диагностикасы мен жүйелі мониторингін жүргізуге арналған құралдар жиынтығы, сондай-ақ білім алушылардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамытуда педагогтерді психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі әдістемелік материалдар қамтылады.

Балаларға әлеуметтік-эмоционалды оқытуды қолдану. Ашық диалог мәдениетін дамыту қажет. Мұғалімдерге оқушыларды өз пікірлерін айтуға, қателіктерден қорықпай сұрақтар қоюға шақыру ұсынылады.

Әлеуметтік-эмоционалды қолдауды оқытуды енгізудің қадамдық жоспарын ұсынамыз:

1. Жұмыс тобын құру және қажеттіліктерді бағалау. Бірінші кезеңде мектеп әкімшілігі енгізу бойынша инициативті топ құрады. Оның құрамына тәрбие жөніндегі орынбасар, педагог-психолог және бастауыш сынып мұғалімдері кіреді. Топ мектептегі климаттық талдауды қамтитын ағымдағы жағдайға аудит жүргізеді (мысалы, қосымшада ұсынылған сауалнамалар бойынша оқушылар мен ата-аналардың сауалнамасының нәтижелері), негізгі проблемаларды (жәбірлеу, балаларда өзін-өзі реттеу дағдыларының болмауы және т.б.) және бағдарламаның мақсаттарын анықтайды. Бұл тәсіл мектепте процесті басқару үшін арнайы команда құру және барлық мүдделі тұлғаларды жағдайды бағалауға тарту туралы ұсыныстарға сәйкес келеді. Осы кезеңде мектептегі әлеуметтік-эмоционалды оқытудың мақсаттары мен артықшылықтарын түсіндіре отырып, бүкіл педагогикалық ұжым мен ата-аналардың қолдауына ие болу маңызды. Әкімшілік бағдарламаны іске қосу туралы мектеп бұйрығын шығарады, міндеттерді бөледі (мысалы, диагностика мен тренингтерді үйлестіруді психологқа бекітеді).

2. Бағдарлама мен әдістемелік материалдарды әзірлеу, сондай-ақ педагогтардың біліктілігін арттыру. Жұмыс тобы қолда бар ӘЭО бағдарламалары мен тәсілдерін мектеп контекстіне бейімдейді. Мектептің білім беру процесіне ӘЭО-ды іске асыру жоспары әзірленеді. Оған мақсаттар мен күтілетін нәтижелер (мысалы, эмпатия дағдыларын жақсарту, агрессия жағдайларын азайту), сынып тақырыптары мен дағдыларының тізімі, жұмыс формалары кіреді. Бағдарлама әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамыту модульдерін, ӘЭО элементтерін қарапайым сабақтарға (топтық тапсырмалар, әдебиеттегі құндылықтарды талқылау, ынтымақтастық жобалары және т.б. арқылы), сондай-ақ сабақтан тыс іс-шараларда қамтиды. Мектептің әдістемелік кеңесі ӘЭО бағдарламасын қолданыстағы оқу жоспарымен және «Адал азамат» Бірыңғай тәрбие бағдарламасымен интеграциялай отырып бекітеді.

Мектепте әлеуметтік-эмоционалды оқыту жұмысы өте маңызды, өйткені балалардағы эмоциялар туралы хабардар болу эмоционалды тұрақтылықтың маңызды бөлігі болып табылады. Эмоцияларды түсінуге және реттеуге қабілетті балалар созылмалы мазасыздықты аз сезінеді және күйзелісті жақсы жеңеді [244].

«1-4 сыныптарда әлеуметтік-эмоционалды оқыту» бағдарламасы (үлгі)

Мектеп: (мектептің толық атауы)

Іске асыру мерзімі: оқу жылы

1. Негіздеме және нормативтік база

Бастауыш мектепте ӘЭО енгізу қажеттілігінің қысқаша негіздемесі.

Нормативтік құжаттарға сілтемелер: ҚР ОАМ №506 (2022) бұйрығы, «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы, жергілікті актілер (қысқаша сілтемелер мен негіздер келтіріңіз).

2. Мақсаттар мен күтілетін нәтижелер (SMART)

2.1. Мақсаты: педагогтер мен білім алушылардың эмоционалды сауаттылығын және олардың психологиялық қауіпсіздігін дамытуды қамтамасыз ететін ӘЭО-ның тұрақты моделін құру.

2.2. Күтілетін нәтижелер:

Жыл соңына дейін білім алушылардың 70%-ы негізгі эмоцияларды таниды және атайды;

Өткен жылға қатысты буллинг жағдайларының ____ %-ға төмендеуі;

Педагогтердің 70%-ы ӘЭО бойынша базалық оқытудан өтті.

3. Мақсатты топтар және бағдарлама көлемі

Мақсатты топтар: 1-4 сынып оқушылары, педагогикалық ұжым, педагог-психолог, ата-аналар, әкімшілік.

Сағат саны және оқыту форматы: сабақтар санын, сағаттар мен форматты (сабақтар, жобалар және т.б.) көрсету.

2. Модульдердің құрылымы және «1-4 сыныптардағы әлеуметтік-эмоционалды оқыту (ӘЭО)» бағдарламасының мазмұны (35-кесте).

Бағдарламаның мазмұны

Нұсқаулық: құжат 1-4 сыныптарға арналған модульдер мен тақырыптар бойынша бағдарламаның толық мазмұнын қамтиды. Бағдарламаны, сабақ сценарийлерін және әдістемелік материалдарды әзірлеу кезінде оны негіз ретінде пайдаланады. Әрбір модуль мақсатын, күтілетін нәтижелерді, үлгілік сынып тақырыптарын, ұсынылған жұмыс формаларын, ұзақтығын және бағалау критерийлерін қамтиды.

Кесте 35. «Бастауыш мектепте әлеуметтік-эмоционалды оқыту (ӘЭО)» бағдарламасының модульдерінің құрылымы мен мазмұны

Модульдер	
МОДУЛЬ 1. Кіріспе. «Мен және менің сезімдерім» (1 сынып)	
1	Модульдің мақсаты: бірінші сынып оқушыларында негізгі эмоционалды сауаттылықты қалыптастыру, олардың эмоцияларын атай білуі және сыйластық қарым-қатынастың қарапайым ережелерін сақтауы. Күтілетін нәтижелер: – 5-7 негізгі эмоцияны атай білу (қуаныш, қайғы, ашу, қорқыныш, таңдану, ұят, мақтаныш); - қарапайым сынып ережелері мен сәлемдесу дағдыларын игеру; - таңертеңгілік шеңбердің алғашқы тәжірибесінің ұжымдық дәстүр ретінде пайда болуы. Сыныптар бойынша тақырыптар мен мазмұн (1 сынып): 1) Танысу: "Мен кімін?". Балалар есімді, қызығушылықты, көңіл-күйді атайды (1 сағат). 2) Айналамыздағы эмоциялар: «Қандай сезімдер бар?» Эмодзи карталарымен немесе иллюстрациялық карталармен ойын өткізіледі (1 сағат). Эмодзи карталарымен ойнау. «Мен не сезінемін?». Әр балаға эмоция (қуаныш, қайғы, ашу, қорқыныш, таңдану) деп аталатын карта беріледі. Мұғалімнің бұйрығымен барлығы кезек-кезек берілген эмоцияны мимика және қимылмен бейнелейді, ал қалғандары болжайды. Бұл әрекет шектеулі қимылды жеңілдетуге және эмоционалды сөздікті кеңейтуге көмектеседі. «Айна» ойыны да тиімді. Балалар жұпта жұмыс істейді, біреуі қандай да бір эмоцияны бейнелейді, екіншісі сол өрнек пен позаны қайталап, содан кейін бұл сезімнің не екенін айтуы керек. Содан кейін балалар рөлдерді ауыстырады. Иллюстрациялық карталармен ойнау. Мұғалім кейіпкерлермен иллюстрацияны көрсетеді (ойын алаңындағы балалар, түскі ас кезінде отбасы және т.б.) және оқушыларға суреттегі әр кейіпкердің көңіл-күйін сипаттауды ұсынады. Балалар кейіпкерлердің бет-әлпеті, қимылдары, позаларына назар аударады және олардың қайсысы қуанышты, кім ашуланғанын, кім таң қалғанын анықтауға тырысады және

адамдардың бет-әлпеті мен позаларының суреттері бар карталарды көрсетеді. Мұғалім балалардан кезек-кезек батырдың бет-бейнесін «білдіретін» атауды сұрайды. Содан кейін «Не болды?» ойыны ойналады. Сынып 3-4 адамнан тұратын топтарға бөлінеді. Әр топқа карточка беріледі–жағдай (мысалы, «бала жалғыз отырады және сэндвичін жемейді», «Қыз басын төмен түсіріп, үндемейді»), балалар ықтимал себептерді (шаршау, жанжал, ауру, қайғы) талқылайды және тұжырымдайды және 2-3 әрекет нұсқасын ұсынады.

Келесі кезеңде рөлдік мини-көрініс өткізіледі. Екі бала батыр мен дос ретінде бейнеленген. Үшіншісі жаман көңіл-күйдің белгілерін байқайды және атайды, содан кейін бәрі қандай сөздер мен әрекеттер көмектесетінін талқылайды. Сабақтың финалында «Сезім шеңбері» түрінде қысқа рефлексия жасалады. Әрбір бала магниттік тақтадағы бөлшекті (мысалы, «күн/қара бұлт/бұлт») пайдаланып, бүгін достарында қандай көңіл-күй белгілерін байқағанын атап өтеді. Ұсынылатын ұзақтығы-30-40 минут. Мұғалімнің бақылауы мінез-құлық журналы арқылы жүзеге асырылады, онда кейіпкердің кем дегенде үш белгісін атауға және кем дегенде бір қолайлы әрекетті ұсынуға қабілеттілік жазылады. 2-3 аптадан кейін бақылау жүргізіледі – ассимиляцияны тексеру үшін «Эмоцияны біл» ойыны ойнатылады Сондай-ақ, бет-әлпеті бар карталар, ситуациялық карталар жиынтығы, магниттік тақта немесе «Көңіл-күй ауа-райы» плакаты қолданылады.

2) «Көмекші сөздер»: қолдау айтуды үйрену (мысалы: «Мен көмектескім келеді ме?», «Сізге көмектесу керек пе?») - практикалық диалогтар. (1 сабақ).

Мақсат – балаларда ауызша қолдау формулаларын қалыптастыру, көмекті дұрыс және құрметпен ұсына білу. Сабақ көмек көрсету жағдайында «дұрыс» және «дұрыс емес» сөйлеуді көрсетуден басталады. Екі қысқа диалог ойнатылады (біреуі дөрекі, екіншісі нәзік). Мұғалім балалармен бірге көмектесетін сөз тіркестерін және жанға тиетін сөз тіркестерін бөліп көрсетеді.

Әрі қарай «Көмек сөздігі» жаттығуы қолданылады. Карточкаларда формальдылық пен интонацияның әртүрлі дәрежесіндегі тіркестер жазылған. Балалар топтары бойынша оларды екі бағанға сұрыптайды «жарайды» / «жарамайды» және таңдауды негіздейді. Содан кейін рөлдер бойынша жұптық диалогтар қолданылатын практикалық бөлім: көмекші, сұраушы, бақылаушы, балалар «көмекші сөздерді» айтуды үйренеді: «Мен

көмектескім келеді ме?», «Мүмкін біз бірге жасаймыз ба?», «Сен менің қасымда отырғанымды қалайсың ба?». Мұғалім «таңу емес, сұрау» техникасын тартады, сонымен қатар алдымен адамның көмекке мұқтаж екенін сұрау және жауапты құрметтеу маңызды екенін түсіндіреді.

Бекіту үшін «Қолдау дөңгелегі» ойыны қолданылады, онда балалар допты лақтырады, көмек фразасын атайды және интонацияны көрсетеді (тыныш, мейірімді). Сабақтың шамамен ұзақтығы-30 минут. Балалар жұптық тәжірибеде кем дегенде 3 сөз тіркесін дұрыс қолданады және құрдастарының жауабына құрмет көрсетеді (егер бас тартылса, талап етпейді). Сонымен қатар, сенімділігі төмен балалар үшін қарапайым сөз тіркестері бар анықтамалық карталар, ал күштілері үшін өзгертілген интонацияға арналған тапсырмалар дайындалады.

3) «Үшінші куәгер кім?» - егер сіз біреудің ренжігенін көрсеңіз не істеу керек (куәгерлерге арналған ұсыныстар).

Мақсаты - балаларға жанжалды немесе травматикалық жағдайға куәгердің қауіпсіз және тиімді мінез-құлық стратегияларын үйрету. Сабақ «куә» және «үшінші – куә» (жанжалды көрген адам) ұғымдарын талқылаудан басталады. Мұғалім қарапайым принциптерді айтады:

- арызданба, араңдатпа, күштеп араласпа;
- ересек адамға хабарла;
- жәбірленушіге қауіпсіз түрде көмек ұсын.

Бастауыш сынып оқушыларына есте қаларлық формула түрінде нақты әрекеттер тізбегі беріледі (мысалы: «Тоқта – Қара – Ойлан –Көмектес/Ересек адамға айт»).

Практикалық жұмыс топтардағы шағын сценарийлермен байланысты, онда балаларға куәгердің реакциясының үш нұсқасын (оң, бейтарап, қауіпті) жоғалту және әрқайсысының салдарын талқылау ұсынылады.

Содан кейін, «қауіпсіз» әрекеттер тізілімі» сыныптағы постер қалыптасады, онда балалар мұғаліммен бірге «Егер мен біреудің жаман екенін көрсем:

- 1) мен барамын (егер қауіпсіз болса) және сұраймын – «Сіз жақсысыз ба?»;
- 2) мұғалімге/психологқа баруды ұсынамын;
- 3) мен күлмеймін немесе телефонға түсірмеймін».

Маңызды элемент- ересек адамнан көмек сұрауды пысықтау.

Мұғалімге қандай сөздер айту керек («Мен үзілістегі жағдай туралы хабарлағым келді») және егер ересек адам болмаса, қалай әрекет ету керек (кезекші табу, директордың кеңсесіне бару және т.б.). Сабақтың ұзақтығы - 30-35 минут. Бір ай ішінде бірнеше қысқа қайталаулар мен бекіту ойындарын өткізу ұсынылады. Егер балалар модельдеу кезінде әрекет формуласы туралы білімдерін көрсетсе және кем дегенде екі қауіпсіз көмек нұсқаларын көрсете алса, бағаланады. Мектеп мониторингі нақты оқиғалар кезінде куәгерлердің ересектерге жүгінуінің өсуін тіркейді (бұл зейіннің жоғарылауын көрсетеді). Мұғалімге куәгер балаларға қауіпсіз эмоционалды қолдау көрсету, олардың қатысуынан жарақат алмау үшін олардың тәжірибелерін қысқаша талдау маңызды.

4) Балалар бір-біріне (бір ай ішінде) комплименттер мен ризашылықтар жазатын немесе салатын шағын «Жылы сөздер поштасы» жобасы

Жобаның мақсаты - сыныптағы оң қарым-қатынас мәдениетін нығайту, құрдастарының жағымды әрекеттерін атап өту және айту әдетін дамыту, өзін-өзі бағалау мен тиесілілік сезімін арттыру.

Жоба айдың акциясы форматында өткізіледі. Бастапқыда мұғалім тапсырма мен ережелерді түсіндіреді («тек шынайы, мейірімді, нақты нәрселерді жазу», «атқа қол қоюға немесе жасырын қалдыруға болады»). Сыныпта немесе мектепте «Жылы сөздер қорабы» орнатылады, әр аптаның тақырыптық бағыты бар (көмек үшін алғыс апталығы, қолдау апталығы, оқу үшін мақтау апталығы), балалар түрлі-түсті парақшалар немесе қысқа жазбалар жазылған карталар алады. Мерзімді түрде (мысалы, аптасына бір рет таңертеңгі айналымда) мұғалім 5-7 хатты шығарып, дауыстап оқиды. Бұл көпшілік алдында тану әсерін тудырады және басқаларды ынталандырады.

Айдың соңында қорытынды жасалады. Карточкалар бұтақтарға немесе жапырақтарға бекітілген «Жылы сөздер ағашы» стендін безендіріледі, ата-аналар жиналысында ең жақсы жұмыстарды көрсетіледі немесе сынып газетінің шағын шығарылымын дайындайды. Бастауыш сынып балалары үшін мәтіннің орнына сызбалар мен стикерлер қолданылатын визуалды пішін болуы мүмкін.

Сонымен қатар, мұғалім автордың ренішін болдырмау үшін хаттарды оқуды этикалық түрде модерациялайды. Анонимді жазбалар кезінде адалдық пен ізгі ниетке назар аудару керек. Жобаның тиімділігін бағалау сапалы жүргізіледі. Позитивті өзара әрекеттесу санының өсуі, кішігірім қақтығыстардың төмендеуі, келесі сауалнамаларда

	«олар сыныпқа баруға қуанышты» екенін атап өткен балалар санының артуы байқалады. Есеп беру үшін аптасына келіп түскен жазбалардың санын, бірегей авторлардың санын ескере отырып, қарапайым статистиканы жүргізуге болады, содан кейін бұл деректер әдіснамалық Кеңесте және ата-аналармен оң климаттың қалыптасуының көрсеткіші ретінде талқыланады.
МОДУЛЬ 3. Өзін-өзі реттеу (2-4 сыныптар)	
3	Модульдің мақсаты: оқушыларға күйзеліс немесе жанжал кезінде өзін-өзі реттеудің және эмоцияларды басқарудың қарапайым әдістерін үйрету. Күтілетін нәтижелер: - Күштеуді төмендету үшін негізгі тыныс алу және дене жаттығуларын игеру; - Ойын сценарийлерінде «Тоқтату – ойлау – әрекет ету» стратегиясын қолдану; - Импульсивті реакциялар санының төмендеуі - мұғалімнің бақылауы бойынша. Сыныптар бойынша тақырыптар мен мазмұн: 1) «Тыныс алу техникасы» – «Допты үрлеу», «5-ке дейін сана» жаттығуы (2 сынып) (2 сабақ). Саналы тыныс алу жаттығулары физиологиялық қозуды тез төмендетуге және эмоцияны бақылауды қайтаруға қызмет етеді. Бала назарын сыртқы жағдайдан тыныс алу ритміне аударуды үйренеді. «Допты үрлеу» практикасы келесідей орындалады: балалар тегіс отырады, қолдарында допты ұсынады, мұрын арқылы терең дем алады, допты 1-4-ке «үрлейді», содан кейін доптың ақырын құлап жатқанын елестетіп, аузынан 1-5-ке баяу дем шығарады. Цикл 3-5 рет қайталанады. «5-ке дейін санау» - бұл жеңілдетілген нұсқа. Тыныс алу 1-4, қысқа үзіліс, дем шығару 1-5. 3-4 рет қайталанады. Сабақтар үшін 1-2 минут жеткілікті. Мұғалім техниканы дауыстап көрсетеді, визуалды карталарды қолданады (доп, ингаляция/дем шығару белгілері) және эмоционалды белсенділіктің жоғарылауымен немесе бақылау алдында жаттығуды ұсынады. 2) «Дене жауабын біледі» (жеңілдетілген форматтағы прогрессивті релаксация) (2-3 сынып). Әдістің мақсаты - балаларды бұлшықет күшін тануға және оны мақсатты түрде босатуға үйрету, осылайша мазасыздықты азайту және физикалық дененің хабардарлығын арттыру. Классикалық жеңілдетілген реттілік келесідей: бала кезекпен бұлшықет

топтарын «қысады» және «босаңсытады» (жұдырықтар, иықтар, жақ, іш, аяқтар), 1-2 санау күшін ұстайды және күштің қалай кететінін білдіретін 2-3 санау үшін ақырын босатады. сабақ терең тыныс алумен және жұмсақ жұтумен аяқталады.

Ұзақтығы 5-7 минут. Мұғалім жаттығуды тыныш дауыспен жүргізеді, қауіпсіздікті қадағалайды (ыңғайсыздықты болдырмайды), тыныш музыканы өз қалауы бойынша қолданады және сабақтар арасында қысқа үзіліс ретінде релаксацияны қайталауға кеңес береді.

3) «Тоқта – ойла – әрекет ет» – қарапайым жанжалды жағдайларды талдау және жеке мінез-құлық жоспарын құру (3-4 сынып) (2-3 сабақ).

Техника өзін-өзі басқарудың қарапайым қадамдық алгоритмі болып табылады. Алдымен тоқтау (тоқта), содан кейін жағдай мен ықтимал салдарды талдау (ойлан), содан кейін ғана сындарлы әрекетті таңдау (әрекет ет). Сабақтарда балалар эмоцияны қысқаша айтуды үйренеді («Мен ашуланамын/ренжідім»), «Мен – мәлімдеуші» қолдануды және қауіпсіз реакциялар жиынтығынан таңдауды үйренеді (тыныш жерге барыңыз, ересек адамға хабарласыңыз, предложитьға келіңіз).

Алгоритм өмірлік көріністерді модельдеу және жеке карточка - нақты жағдай туындаған жағдайда дайын фразалар мен іс-қимыл нұсқалары түрінде мінез-құлық жоспарын құру арқылы пысықталады. Рөлдік ойындармен және кейінгі рефлексиямен 2-3 сабақ ұсынылады. Мұғалім алгоритмді нақты өмірде қолдануға шақырады және мысалдарды бақылау журналына жазады.

4) «Тыныштық кітабы» - жеке дәптер / стратегиялар альбомы: маған тыныштандыруға не көмектеседі (суреттер, сөздер, әрекеттер тізімі) (2 сессияға арналған жоба).

Бұл жобалық-рефлексивті құрал, онда әр бала өзіне-өзі көмек көрсетудің жеке әдістерімен (суреттер, қысқа жазбалар, «маған не көмектеседі» тізімі (тыныс алу, серуендеу, жұмсақ ойыншықты құшақтау, қарапайым физикалық кідірту), қысқа сөйлемдер-кеңестер және жеке «ережелер» (мысалы, «алдымен дем аламын, содан кейін мен айтамын»).

Кітап жасау екі сабақта жүреді. Біріншісінде балалар идеялар жинап, беттерді құрастырады, сабақтар арасында үйде және мектепте әдістерді қолданады. Екіншісінде рефлексия, жадынаманы толықтыру және безендіру орын алады. Кітап балада сақталады, эмоционалды қиындықтарға тірек ретінде және психологтың жеке жұмысы

	үшін материал ретінде қолданылады. Оның үнемі жаңаруы өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастырады және мұғалімге баланың дамуы туралы диагностикалық ақпарат береді.
МОДУЛЬ 4. Жанжалдарды шешу және қалпына келтіру (3-4 сыныптар)	
4	Модульдің мақсаты: балаларға жанжалдарды бейбіт жолмен шешу дағдыларын үйрету, жанжалдан кейін қарым-қатынасты қалпына келтіру үшін қалпына келтіру тәсілдерін қолдану. Күтілетін нәтижелер: - «Мен-мәлімдеуші» көмегімен жанжал кезінде диалог жүргізе білу; - Ересек адамның басшылығымен қарапайым қалпына келтіру процедураларын (қалпына келтіру шеңбері) қолдану; - Сыныптағы қайталанатын жанжалдарды төмендету. Сыныптар бойынша тақырыптар мен мазмұн: 1) «Жанжал дегеніміз не?» (3 сынып) (1 сабақ). Сабақтың мақсаты - оқушыларға жанжал туралы құбылыс ретінде қарапайым түсінік беру. Жанжалды әзілден ажырату, сыртқы белгілерді тану (өткір интонация, оқшаулану, қарым-қатынастан бас тарту, агрессияның белсенді көріністері) және типтік себептерді анықтау (түсінбеушілік, ресурстар үшін бәсекелестік, кездейсоқ қорлау, шаршау). Мұғалімнің қысқаша кіріспе түсіндірмесінен басталады (5-7 мин), содан кейін «Мұнда не болды?». Топтық жұмыс - әрбір шағын топ ықтимал себептерді тұжырымдайды және бейбіт жолмен шешудің бір әдісін ұсынады. Нәтижесінде «белгілер –себептер – не істеу керек» жалпы сыныптық қысқаша мазмұны қалыптасады. Ұзақтығы 30-35 минут жоспарланған. 2) «Мен-мәлімдеуші» - өз сезімдеріңізді кінәламай қалай айтуға болады (4 сынып) (2 сабақ, жұпта жаттығу). Мақсат – балаларды өз тәжірибелерін «Мен-мәлімдеуші» арқылы конструктивті түрде тұжырымдауға үйрету (құрылым: «Мен сезінемін... мен қалаған кезде/сұраған кезде...»), бұл келіссөздер жүргізуге көмектеседі. Бірінші сабақта мұғалім «Мен–мәлімдеуші» логикасын түсіндіреді, қысқа көріністер арқылы «айыптаушы» және «мен –мәлімдеуші» мысалдарын көрсетеді. Ерлі–зайыптылардағы тәжірибе балалардың жағдай карталарын алуымен және олардың сезімдері мен өтініштерін тұжырымдаумен байланысты. Екінші

	сабақта кері байланыс алмасу, интонация және вербалды емес сүйемелдеу (жұмсақ дауыс, ашық қалып) жүзеге асырылады.
	МОДУЛЬ 5. Жобалар және сабақтан тыс жұмыстар
5	Модульдің мақсаты: оқушыларға практикалық жобаларда әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қолдануға, мектеп-отбасы-қоғамдастық байланысын нығайтуға мүмкіндік беру. Күтілетін нәтижелер: – Командалық жұмыс дағдыларын қалыптастыру және жалпы нәтиже үшін жауапкершілік; – Отбасылардың тәрбие процесіне қатысуы; – Жетістіктерді көпшілік алдында көрсету (шағын көрмелер, концерттер, мейірімділік акциялары). Жобалық тақырыптар мен әрекеттердің мысалдары: 1) «Алғыс хаттар» - балалар мен ата-аналар мұғалімдер мен сыныптастарына (ай сайын) алғыс хаттар жазады. «Алғыс хаттар». Мақсаты - байқау және ризашылық білдіру әдетін дамыту, жағымды тұлғааралық байланыстарды нығайту. Ұйымдастыру қарапайым және циклдік: сыныпта «алғыс жәшігі» және хабарламаларды оқудың/жариялаудың ай сайынғы күні ерекшеленеді; қатысушылар (оқушылар, ата-аналар, мұғалімдер) сыныптастары мен мектеп қызметкерлеріне қысқа алғыс хаттар немесе мақтаулар жазады. Түрлері: қолмен жазылған карталар немесе кішілерге арналған суреттер; қауіпсіз атмосфераны құру үшін келісім бойынша жасырындықты ұстау. Таңертеңгілік шеңберде/ата-аналар жиналысында үнемі оқу тану әсерін тудырады және алушылардың өзін-өзі бағалауын арттырады. Табыс критерийлері: жіберілген жазбалар саны, эмоционалды жауап (анекдоттар, мұғалімнің бақылаулары), сыныптағы жанжал көріністерінің төмендеуі. 2) «Отбасы альбомы» - отбасылық жоба: дәстүрлер, эмоциялар және отбасылық құндылықтар туралы тақырыптық альбом жасау (2-3 аптаға арналған үй тапсырмасы). «Отбасы альбомы». Мақсаты - мектеп жұмысын отбасылық құндылықтармен байланыстыру, эмоционалды өзіндік рефлексия мен ұрпақтар арасындағы байланысты дамыту. 2-3 аптаға арналған үй шығармашылық жобасының форматы: отбасылар «Біздің дәстүрлеріміз бен эмоцияларымыз» тақырыбында альбом (фотосуреттер,

	суреттер, әңгімелер, рецепттер, туыстарымен шағын сұхбаттар) жасайды, 6-8 бетті рәсімдейді және алмасу және көрмелер үшін мектепке әкеледі. Сыныпта көрме-презентация өткізіледі, балалар маңызды элементтер туралы әңгімелейді, мұғалім ұсынылған материалдарға (эмоцияларды, мәдени тәжірибелерді, құрмет пен қолдау ұғымдарын талқылау) сүйене отырып сабақтар қалыптастырады. Әсері: мектеп-отбасы байланысын күшейту, баланың эмоционалды сөздігін кеңейту, отбасылық әңгімелерді құрметтеу. Бағалау - отбасылардың қатысуы (қатысушылардың пайызы), ұсынылған материалдардың сапасы және қатысушылардың пікірлері.

3. Жұмыс формалары мен әдістері

Сынып сағаттары, таңертеңгі үйірмелер, рөлдік ойындар, жобалық іс-шаралар, психологтың кеңестері, ата-аналарға арналған семинарлар, мұғалімдерге арналған бақылаулар.

Ата-аналар жиналыстары әртүрлі тақырыптарды қамтуы мүмкін. Мысалы, психолог ата-аналарға эмпатия, позитивті тәртіп, жәбірлеудің алдын алу тақырыптары бойынша әңгімелер циклін жүргізе алады. Ата-аналарды ата-аналардың қатысуымен таңертеңгілік үйірмелер өткізу арқылы іс-шараларға, отбасылық жобаларға («Менің эмоцияларым» суреттер конкурстары, игі істер күндері және т.б.) тартады. Сондай-ақ, ЮНИСЕФ еріктілерін тәжірибе алмасуға, балалардың эмоционалдық әл-ауқаты тақырыбы бойынша ашық іс-шаралар өткізуге шақыруға болады. Бұл барлық іс-шаралар «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы аясында өткізілуі мүмкін.

Оқушылар мен ата-аналар үшін психологиялық қызметтің қолжетімді болуы маңызды. Штаттық психологтың болуы ғана емес, сонымен қатар сынып жетекшілерінің оқушыларды оларға қолдаудың құпия түрде алу мүмкіндігі туралы хабардар етуі де маңызды.

4. Орындаушылардың құрылымы және міндеттері

Әкімшілік бағдарламаны бекіту және ресурстық қамтамасыз ету мәселелеріне жетекшілік етеді.

Жоба жетекшісі ӘЭО ұйымдастырумен айналысады.

Педагог-психолог ӘЭО диагностикасы мен сүйемелдеуін жүргізеді.

Сынып жетекшілері ӘЭО-ды жүзеге асыруға жауапты.

5. Күнтізбелік жоспар (36-кесте).

Кесте 36. Күнтізбелік жоспар (үлгі)

Тарауы	Мазмұны	Жауаптылар	Мерзімі	Ресурстар	Бағалау критерийлері
1. Жұмыс тобын қалыптастыру	Құрамы, жұмыс регламенті, бірінші жиналыс жоспары	Директор, меңгеруші, психолог	Қыркүйек	Бұйрық, хаттама	Бұйрықтың болуы, жиналыс хаттамасы
2. Кіріс диагностикасы	Білім алушыларға сауалнама жүргізу/ ата-аналар/ мұғалімдер, есеп	Психолог, мұғалімдер	Қыркүйек	Сауалнамалар	Толтырылған сауалнамалар, диагностика туралы есеп
3. Педагогтерді оқыту	ӘЭО бойынша кіріспе семинар	Әдіскер, шақырылған жаттықтырушылар	Қыркүйек - Қазан	Әдістемелік ресурстар, презентациялар	оқудан өткендердің %
4. Модульдерді енгізу	1-5 модульдер бойынша сабақтар өткізу	1-4 сынып мұғалімдері	Қараша – мамыр	Сценарийлер, үлестірме материалдар	Өткізілген сабақтар саны
5. Ата-аналармен жұмыс	Ата-аналар жиналыстары	Психолог, ата-аналар комитеті	Жыл бойы	Презентациялар, үлестірме материалдар	Қатысқан ата-аналардың %
7. Мониторинг	Аралық сауалнама,	Жоба жетекшісі, психолог	Наурыз	Үлгілер	Индикаторлар бойынша

	деректерді талдау				есеп, динамика
8. Қорытынды бағалау және есеп	Қорытынды диагностика, әдістемелік кеңестегі есеп	Жұмыс тобы	Маусым	Жоба құжаттары	Есеп, ұсыныстар

6. Диагностика және бақылау

Бастауыш сынып оқушыларына арналған сауалнама үлгілерін, мұғалімдерге, ата-аналарға арналған сауалнаманы, бақылау журналын, оқиғалар тізілімін пайдалану.

Әкімшілік пен психолог мұғалімдер мен білім алушыларға жылына 2 рет сыныптағы климат және іс-шаралардың тиімділігі туралы сауалнама (жылына 1 рет ата-аналардың сауалнамасына қосу ұсынылады) жүргізеді. Сауалнамалар Академия әзірлеген және 1-қосымшада ұсынылған әлеуметтік ортаның психологиялық қауіпсіздік компоненті бойынша болуы мүмкін.

Сондай-ақ, білім алушыларға арналған сауалнамаларға келесі сұрақтарды қосуға болады: «Сіз мектепте өзіңізді қауіпсіз сезінесіз бе?», «Егер сіз ренжіген болсаңыз, кімге жүгіне аласыз?», «Сізге қандай керемет іс-шаралар ұнады?» және т.б. Мұғалімдерге арналған басқа сауалнамалар сыныптың үйлесімділік деңгейін, балалардың дағдыларындағы өзгерістерді және т.б. бағалауға бағытталуы керек. Егер деректер қандай да бір сыныпта проблемаларды көрсетсе (айталық, жанжалдардың жоғары деңгейі сақталады), психолог осы ұжыммен әдейі жұмыс істейді, қосымша жаттығулар немесе жеке кеңестер қосады. Әкімшілік сандық көрсеткіштерді (тәртіптік оқыс оқиғалар саны, сабаққа қатысу, үлгерім) қадағалайды. Тағы не жақсартуды қажет ететінін анықтау үшін ақпарат жинау дамытушылық мақсатта жүргізілуі маңызды. Бұл тәсіл білім беру ортасын бақылаудың заманауи принциптеріне сәйкес келеді. Деректер өзгерістерді бірлесіп жоспарлау үшін қолданылады.

7. Бағдарламаны түзету

Оқу жылының соңында ӘЭО тиімділігін кешенді бағалау жүргізіледі. Жұмыс тобы жиналған барлық деректерді (сауалнамалардың нәтижелері, бақылаулар, ата-аналар мен балалардың пікірлері, сондай-ақ объективті индикаторлар – жәбірлеу жағдайларының динамикасы, оқушылардың іс-шараларға қатысуы, үлгерімнің өзгеруі және т.б.) талдайды. Мысалы, бастапқы және қорытынды деректерді салыстыруға болады. Бағалау негізінде жұмыс тобы есеп дайындайды және оны ұжыммен талқылайды. Бағдарламаны түзету үшін қандай

әдістер жұмыс істемегенін ескеру маңызды. Бұл жағдайда жаңа тәжірибелер қосылады, іс-шаралар кестесін қайта қарайды, кадрларды қосымша оқытуды жоспарлайды.

Болашақта өзін оң тәжірибе ретінде көрсеткен ӘӘБ элементтері мектеп стратегиясында бекітіледі. Мысалы, олар келесі жылға арналған тәрбие жұмысының жоспарына қосылып, мектеп өмірінің ажырамас бөлігіне айналады. Бұл жобаның тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Осылайша, мектептің осындай қолдаушы ортаға көшуі болашаққа инвестиция ретінде әрекет етеді: әр баланың жан-жақты өсуіне жағдай жасалады, бұл академиялық жетістіктерге де, жеке әлауқатқа да әсер етеді.

8. Тәуекелдер

Нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық қолдау, білім беру ортасын құру жобасының сапасы, басқару шешімдерін іске асыру, енгізу командасының уәждемесі мен әлеуеті, енгізу командасының дайындығы, білім алушылар мен ата-аналардың Бағдарламаны іске асыруға әлсіз қатысуы [250].

Ұсынылатын шаралар: оқыту, ақпараттандыру, сыртқы ресурстарды іздеу, жүйені басқару.

2.2 Құндылық-адамгершілік құрамбөлік

Мектеп құндылықтар жүйесін тұжырымдап, жүзеге асыруы маңызды. Мұны мұғалімдердің, оқушылардың және ата-аналардың **Құндылықтар кодексі** немесе мектептің **Ар-намыс кодексі** бойынша бірлескен жұмысы арқылы жасауға болады. Мектептің Ар-намыс кодексі немесе құндылықтар кодексі барлығына түсінікті принциптердің қысқа тізімі болуы керек. Мұндай тізім жиналыстарда, сынып сағаттарында талқылануы керек, сонда әркім сөздердің артында не тұрғанын түсінеді.

Ар-намыс кодексі

(білім беру ұйымы үшін үлгі)

1. Мектептің миссиясы

Осы мектептің Ар-намыс кодексі мектеп қоғамдастығының моральдық–этикалық бағдарлары мен мінез-құлық нормаларын айқындайтын іргелі құжат болып табылады. Біздің мектептің миссиясы қауіпсіз, құрметті және дамушы білім беру ортасын құру болып табылады, онда әрбір бала жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға, азаматтық жауапкершілік пен адамгершілік жетілуді қалыптастыруға мүмкіндік алады.

2. Принциптер мен негізгі құндылықтар

Кодекстің әрбір ережесі қысқаша түсіндірме және күтілетін мінез-құлық мысалдарымен бірге жүреді.

а) *Құрмет*. Білім беру процесінің әрбір қатысушысының жеке басына, пікіріне және қадір-қасиетіне құрмет.

Бұл сыпайы қарым-қатынас, адамдардың әртүрлі ерекшеліктерін (мәдени, тілдік, жеке мүмкіндіктер) қабылдау, жеке шекараларды сақтау арқылы көрінеді

б) *Жауапкершілік*. Өз сөздеріне, іс-әрекеттеріне және оқу нәтижелеріне жауап беруге дайын болу.

Академиялық адалдық ережелерін сақтай отырып, келісімдерді орындау, мектеп мүлкін сақтау, оқу тапсырмаларын орындау арқылы көрінеді.

в) *Адалдық және әділдік*. Түсініктеме: алдау, көшіріп алу және кемсітушілікке жол бермеу; бәріне бірдей қарау.

Білімді адал бағалау, бағалау кезінде мұғалімнің объективтілігі, жанжалдарды әділ шешу арқылы көрінеді.

г) *Ынтымақтастық және өзара көмек*. Міндеттерді ұжымдық шешуге дайын болу, өзара қолдау.

Жобалардағы командалық жұмыс, еріктілер бастамаларына қатысу арқылы көрінеді.

д) *Эмпатия және қамқорлық*. Бір-бірін есту және қолдау қабілеті, эмоционалды жағдайға назар аудару.

Белсенді тыңдау, мектеп психологына уақтылы жүгіну, жанжал кезінде қалпына келтіру сессияларына қатысу арқылы көрінеді.

е) *Инклюзивтілік және толеранттылық*. Білім берудің қолжетімділігі және даму ерекшеліктеріне қарамастан барлық оқушылардың құқықтарын құрметтеу.

Тапсырмаларды бейімдеу, ЕББҚ бар балалардың ерекшеліктерін құрметтеу, қорқытуға жол бермеу арқылы көрінеді.

3. Мектеп қоғамдастығына қатысушылардың құқықтары мен міндеттері

– Білім алушылар: қауіпсіз білім беру және сыйластық құқығы, мектеп ережелерін сақтау, оқытушылар мен сыныптастарын құрметтеу, тапсырмаларды өз бетінше адал орындау құқығы.

– Педагогтер: кәсіби қолдау мен сыйластық құқығы, жеке үлгі көрсету, әділ бағалауды қамтамасыз ету, даму үшін жағдай жасау құқығы.

– Ата-аналар/заңды өкілдер: оқу барысы туралы ақпарат алу құқығы, мектептің құндылықтарын сақтау және мұғалімдермен ынтымақтастық құқығы.

– Әкімшілік: Кодекстің орындалуын қамтамасыз ету, бұзушылықтарға жауап беру және сенім мәдениетін сақтау құқығы.

4. Іске асыру және енгізу тетіктері

Ар-намыс кодексін жұмыс тобы (әкімшілік, педагогтер, ата-аналар, оқушылардың өзін-өзі басқару өкілдері) әзірлейді және мектеп кеңесінде бекітіледі. Енгізу нәтижелері педагогикалық кеңестер мен ата-аналар жиналыстарында үнемі талқыланады.

Құндылықтар бойынша қысқаша модульдер/кейстер сабақ жоспарларына енгізіледі, сынып–сағаттар, рөлдік ойындар, жобалық қызмет (волонтерлік және экологиялық жобалар) қолданылады.

Кодексті бұзу кезінде осы фактіні тіркеуден кейін мән-жайлар анықталады – әрі қарай медиация сессиясы (кінәлі – жәбірленуші және медиатор) - әрі қарай қарым-қатынасты қалпына келтіру жоспары алгоритмі қолданылады. Оның салдары рецидивті қалпына келтіруге, оқыту мен алдын алуға бағытталған.

5. Сәйкестік мониторингі және тиімділікті бағалау

Кесте бойынша оқушыларға, ата-аналарға және мұғалімдерге мектеп жағдайын қабылдау және құндылықтарды сақтау туралы сауалнамалар (анонимді) өткізіледі.

Себептер мен түзету шараларын талдай отырып, мінез-құлық оқиғаларының тізілімі жүргізіледі.

Сабақта және сабақтан тыс іс-шараларда байқауға арналған айдарлар (индикаторлар құрмет көрсету, ұжымдық қызметке қосу, тапсырмаларды орындауда адалдық болуы мүмкін) болады.

Мониторингтік деректерді ескере отырып, Ар-намыс кодексін жұмыс тобының жыл сайынғы қайта қаралады

6. Орындау үшін жауапкершілік және қайта қарау рәсімі

Мектеп әкімшілігі Кодексті іске асыру үшін жағдай жасайды.

Педагогикалық ұжым - сабақтар мен тәрбие жұмысы арқылы тікелей орындайды.

Ата-аналар қауымдастығы қолдау мен ынтымақтастықты жүзеге асырады.

Кодексті қайта қарау оқу жылына кемінде бір рет нәтижелерін талқылай отырып жүзеге асырылады.

Екіншіден, *құндылық білімін оқу-тәрбие процесіне біріктіріледі.* Мұғалімдер әдебиет, тарих сабақтарына этикалық тақырыптарды талқылауды қамтуы мүмкін; тақырыптық сынып сағаттарын өткізеді (мысалы, адалдық, өзара көмек). Кураторлық және тәлімгерлік практикасы да тиімді. Куратор балалармен өмірлік құндылықтар мен мәселелерді талқылайды.

Үшіншіден, мектепке оқушылардың әлеуметтік *маңызды бастамаларын (еріктілік, қайырымдылық акциялары, экологиялық жобалар) көтермелеу ұсынылады.* Мұндай шараларға қатысу балалардың тәжірибедегі эмпатиясы мен азаматтығын қалыптастырады. Зерттеулер көрсеткендей, мектептің жалпы позитивтілігі мен құндылық бірлігі оқушылардың мінез-құлқы мен жетістіктерін жақсартады [251]. Мектепте теріс мінез-құлық көріністеріне нөлдік төзімділік, алдау, ұрлық, зорлық-зомбылық жағдайларына реакция алгоритмі болуы керек.

Сонымен бірге, *мұғалімдердің жеке мысалы маңызды.* Мұғалімдер мен әкімшіліктің өздері бұл құндылықтарды көрсетуі керек. Ересектер өзін дәйекті және этикалық ұстаған кезде, балалар оны қабылдайды. Осылайша, құндылық–

адамгершілік компонентті нығайту жүйелі тәрбие жұмысы болып, оның ішінде мектепте деструктивті мінез-құлық тәуекелдері айтарлықтай төмендейтін сенім, әділдік және өзара сыйластық мәдениетін қалыптастыратын «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасын іске асыру шеңберінде табылады.

2.3 Әлеуметтік өзара әрекеттесу

Өзара әрекеттесу саласындағы тәуекелдерді азайту үшін мектеп ынтымақтастық қауымдастығына айналуы керек.

Ата-аналармен тиімді қарым-қатынас орнату қажет. Диалог форматындағы тұрақты ата-аналар жиналыстары, кері байланыс сауалнамалары, бірлескен жобалар (мысалы, абаттандыру күндері, мерекелер) отбасыларды мектеп өміріне қосуға көмектеседі. Ата-аналар өздерін серіктес сезінгенде, олар мектептің бастамаларын қолдап, мұғалімдерге сенеді. Бұл коммуникацияны «Адал азамат» Бірыңғай тәрбие бағдарламасы аясында ұйымдастыруға болады.

Екіншіден, **білім алушылар арасындағы өзара іс-әрекетті ынталандыру.** Жұмыстың топтық формаларын (жобалар, зерттеу топтары, командалық ойындар) кеңінен қолдану қажет. Кооперативті оқыту әдістері әлеуметтік дағдылар мен оқу үлгерімін дамытуда тиімді екенін дәлелдеді. Топтарда балалар бір-бірін тыңдауға, рөлдерді бөлуге, мәселелерді бірлесіп шешуге үйренеді. Бұл қарым-қатынас пен эмпатия дағдыларын қалыптастырады.

Мұғалім мектеп оқушыларына оқу процесінің бөлігі ретінде ынтымақтастық дағдыларын (келісу, дауларды шешу қабілеті) мақсатты түрде үйретуі керек. Сонымен қатар, мұғалім балаларға топта кез-келген қатысушыны біреудің жұмысын орындауға мәжбүрлеуге тыйым салынатындығын түсіндіруі керек. Әр оқушы оқу тапсырмасы аясында өзі жауап беретін тапсырманың бір бөлігін ғана орындайды.

«Jigsaw» пазл тобы әдісі.

Тапсырманың мазмұны 3-4 кішкене фрагменттерге бөлінеді. Әр бала немесе жұп өзінің фрагментін зерттейді, содан кейін «жалпы» топқа оралып, тапсырманың нәтижелерімен бөліседі.

Мұғалім топтар құруы керек (3-4 адам) және фрагменттерді топтарға бөлу керек (5-10 мин.). Балалар өз тапсырмаларымен танысқаннан кейін жалпы топқа оралып, бір-біріне сабақ береді, онда әрқайсысы 1-2 сөйлеммен бөліседі. Бұл әдіс балалар арасындағы тапсырмаларды қайта бөлуді болдырмайды. Нәтижесінде балалар білімнің бөлінген бөлігі үшін жауапкершілікті үйренеді және топтағы маңыздылығын сезінеді [252].

Біз білім алушылардың командадағы жұмысын бағалау критерийлерінің келесі үлгісін ұсынамыз (37-кесте).

Кесте 37. Командада білім алушылардың жұмысын орындауды бағалау критерийлері

Критерий	Баллы (%)	4 Үздік	3 Жақсы	2 Қанағаттанр алық	1 Қанағаттан ралық емес	Ба ға (1– 4)
Инициатива (Бастама, көшбасшыл ық)	20	Үнемі идеяларды ұсынады, жауапкершілік ті өз мойнына алады	Кейде идеяларды ұсынады, ұйымдастыр ады	Бастама минималды, ынталандыру ды қажет етеді	Бастама көрсетпейді, жұмысқа тосқауыл қояды	
Тапсырманы орындау сапасы (дәлдік, толықтық)	30	Жұмыс қатесіз, аналитикалық деңгеймен орындалды	Шағын кемшіліктер, қабылданған сапа	Кемшіліктер қорытынды нәтижеге кедергі келтіреді	Сапасы нашар, жұмыс толық емес немесе дұрыс емес	
Мерзімдерді сақтау	20	Әрқашан уақытында орындайды, басқаларға үлгеруге көмектеседі	Сирек кешіктіреді, әдетте төселеді	Жиі кідірістер бақылауды қажет етеді	Дәлелді себептерсіз тапсырмалар ды мерзімінде орындамайд ы	
Байланыс (сыпайылық, конструктив тілік)	15	Белсенді тыңдайды, сындарлы кері	Сыпайы араласады, кейде	Қарым- қатынас ресми,	Агрессивтілі к / елемей, ынтымақтаст ықты бұзады	

		байланыс береді	ұсыныстар береді	жанжалдар бар		
Басқаларға көмектесу / топтық жұмыс	15	Жүйелі түрде көмектеседі, басқа қатысушылард ы оқытады	Сұрауғандақ өмектеседі, ынтымақтас ады	Сирек көмектеседі, жиі өзара әрекеттесуден аулақ болады	Команданың жұмысына кедергі жасайды	
	100					

Педагогикалық ұжымдағы жағымды оң микроклимат. Әкімшілік үшін командалық тренингтер, бірлескен әдістемелік іс-шаралар ұйымдастыру маңызды, онда мұғалімдер тәжірибе алмасады және бір-біріне қолдау көрсетеді. Мұғалімдер командалық рухты сезінгенде, олар біртұтас тәрбиелік күш ретінде жақсы өзара әрекеттеседі.

Мақсат мұғалімдер қолдауға және тәжірибе алмасуға дайын болатын мектепшілік кәсіби ынтымақтастық мәдениетін құру болуы керек. Сабақтарды бірлесіп дайындауға, өзара бақылауға, жас мұғалімдерге тәлімгерлік етуге уақыт бөлу қажет. Кәсіби әл-ауқат және командалық рух шкаласы бойынша мұғалімдердің жыл сайынғы сауалнамасы, кәсіби даму іс-шараларына қатысуды талдау, алмасу тәжірибелерін бекіту және олардың сабақ сапасына әсері маңызды.

Сонымен бірге әлеуметтік маңызды әрекеттер де маңызды. Жалпы мектептегі іс-шаралар мектеп қауымдастығын біріктіреді, жағымды байланыстар желісін құрады. Нәтижесінде стратегия мектепті біртұтас командаға айналдыруға бағытталуы керек, мұнда білім беру процесінің әрбір қатысушысы (бала немесе ересек адам) өзінің рөлі мен құндылығын сезінеді, ал өзара әрекеттесу сенім мен ортақ мақсатқа негізделген.

III. ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ОРТА

Ұйымдастырушылық-технологиялық орта оқу процесінің қалай ұйымдастырылғанын және қандай технологиялар қолданылатынын қамтиды. Оған 3.1. Оқу процесін ұйымдастыру және 3.2. Сандық компонент кіреді.. Бұл саладағы тәуекелдер оқытудың ескірген әдістерімен, педагогикалық құзыреттердің жетіспеушілігімен, сондай-ақ білім беруді цифрлық трансформациялауға дайын болмауымен байланысты. Осы компоненттер бойынша ұсыныстарды қарастырамыз.

3.1 Оқу процесін ұйымдастыру

Осы тәуекелдерді еңсеру үшін оқушыға бағытталған дербестендірілген оқытуды бейімдеу бағытында оқытуды ұйымдастыруды реформалау жетілдіру қажет.

Белсенді педагогикалық технологияларды енгізу (жобалық-зерттеу, проблемалық оқыту).

Мұғалім үшін аптасына бір проблемалық сабақты жоспарлау білім алушылардың оқу және практикалық міндеттерді шешу дағдыларын қалыптастыру бойынша мақсатты жұмысты білдіреді. Әрбір осындай сабақ проблемалық жағдайды тұжырымдау, қысқаша мотивациялық кіріспе және оқу тапсырмасын қоюдан басталуы керек, содан кейін шешім іздеу кезеңдері және қорытынды рефлексия қорытындылармен және үй тапсырмасымен жүреді. Мұндай сабақ оқушыларға оқытудың белсенді субъектілері ретінде сенуге деген ұмтылыспен жобаланады. Күтілетін нәтижелер (білім, білік, тұлғалық өзгерістер) және оларды бағалау критерийлері жазылады. Проблемалық сабақтарды енгізу кезінде білім алушылардың белсенділігін, саралануын және қауіпсіздігін бақылайтын бірыңғай үлгіні пайдалану пайдалы.

Біз проблемалық және жобалық сабақтың үлгісін ұсынамыз (38-кесте).

Кесте 38. Проблемалық- жоспар /жобалық сабақтың құрылымы (толтыру үлгісі)

№	Үлгі	Проблемалық сабақ (үлгі)	Жобалық жұмыс (үлгі)
1	1. Кіріспе деректер. Сабақтың атауы: Сынып Тақырып: Күні: Ұзақтығы: Ресурстар мен материалдар: (тізбе)	1. Кіріспе деректер. Атауы: неліктен вазалардағы өсімдіктер сыртқа қарағанда тезірек қурап қалады? Сынып: 3 Тақырып: қоршаған әлем Күні: Ұзақтығы: 45 минут Ресурстар: 2 бірдей ваза, су, жер, үлкейткіш әйнек, термометр, бақылау журналы.	1. Кіріспе деректер. Атауы: мектептің экологиялық ізі Сынып: 4 Пәндер: қоршаған әлем, көркем еңбек Ұзақтығы: 3 апта Команда: топта 4-5 оқушы Ресурстар: карталар, құралдар, камера, ақпараттық

			тақтайшаларға арналған материалдар.
2	Мәселе (1-2 сөйлем). Шешілуі керек жағдайды қысқаша сипаттау, негізгі сұрақты тұжырымдау	Мәселе. Оқушылар үй өсімдіктерінің жиі қурап қалатынын байқайды. Олар өсімдіктің өмірін ұзартудың себептерін анықтап, қарапайым тәсілдерін тексеру қажет.	Мәселе. Мектеп аумағында табиғатты бақылау үшін жабдықталған орындар аз; ақпараттық тақтайшалары бар қарапайым жол қажет.
3	Гипотеза. Білім алушылар/мұғалім ұсынған қысқаша тексерілетін болжам.	Гипотеза. Егер желдетуді көбейтіп, оңтайлы суару режимін таңдаса, онда вазадағы өсімдік бір аптадан кейін жақсы көрінеді.	Гипотеза. Жолды салу оқушылардың мектеп табиғатын бақылауға және сақтауға деген қызығушылығын арттырады.
4	Сабақтың мақсаттары және күтілетін нәтижелер. Білім, біліктілік, тұлғалық өзгерістер	4. Сабақтың мақсаттары және күтілетін нәтижелері. - Білім (өсімдіктердің қурап қалу себептері-ылғалдылық, жарық, топырақ) - Дағды (қарапайым бақылаулар жүргізу, деректерді журналға жазу, нәтижелерді салыстыру), - Жеке тұлға (жалпы эксперимент үшін жауапкершілік, командада жұмыс істеу қабілеті).	Сабақтың мақсаттары және күтілетін нәтижелер. - Білім (өсімдік түрлері және олардың ортасы). - Дағды (жобаны жоспарлау, құралдармен жұмыс, ақпараттық материалдарды ресімдеу), - Жеке тұлға (бастамашылық, ынтымақтастық, мектеп аумағына қамқорлық).
5	Бағалау критерийлері (айдар).	Бағалау критерийлері (айдар). Қалай көрінеді:	Бағалау критерийлері (Айдар). Өнім: 1 (минималды) – ішінара;

	Әр нәтиже бойынша 3 деңгейді көрсетіңіз: минимальды / күтілетін / жоғары.	1 (минималды) - деректер жоқ; 2 (күтілетін) - жазбалары бар журнал; 3 (жоғары) - талдау және қорытындылары бар журнал. Жұмысқа қатысу: 1-пассивті, 2 – белсенді қатысу, 3 - көшбасшылық және басқаларға көмектесу.	2 (күтілетін) – кем дегенде 3 тақтайшасы бар жұмыс істейтін жолы; 3 (жоғары) - жолы, әдістемелік сүйемелдеу
6	Іс-әрекеттер тізбегі (Технологиялық карта). Үлгі құрылымы: - Кіріспе бөлім және проблеманы қою (5 мин), - гипотезаны қалыптастыру және жоспарлау (10 мин), - практикалық жұмыс (15 мин), - нәтижелерді ұсыну (10 мин), - рефлексия (5 мин).	Іс-әрекеттер тізбегі (Технологиялық карта). - Кіріспе бөлім және проблеманы қою (5 мин): білім алушыларға екі вазаны көрсету, сұрақ қою; - Гипотезаны қалыптастыру және эксперимент жоспары (10 мин): топтар жоспарды тұжырымдайды (суаруды реттеу, гүлдермен вазаны орналастыру); - Практикалық бөлім (15 мин): тәжірибе дайындау, өлшеу, журналды толтыру; - Қысқа демонстрация (10 мин.) - рефлексия (5 мин): біз не істедік, не күтеміз.	Бақылау нүктелері. - 1 апта-аумақты зерттеу, карта, жұмыс жоспары. - 2-апта-тақтайшалар жасау, маршрутты дайындау. - 3 апта-орнату, презентация, мектептен кері байланыс.

7	Саралау. Тапсырманы орындауды қолдау шаралары - жеңілдетілген нұсқаулар, дайындалған шаблондар. Материалды тереңдету шаралары - кеңейтілген тапсырмалар, зерттеу үлгілері саралау	Саралау. Тапсырманы орындауды қолдау шаралары - анықтамалары бар карточкалар. Материалды тереңдету шаралары - РН өлшемін қосу немесе қарапайым күтім жоспарын жасау.	Саралау. Тапсырманы орындауды қолдау шаралары – тапсырманы мерзімдері мен қысқа нұсқаулары бар микро қадамдарға бөлу. Қажет болса, ауызша презентациямен алмастыра отырып, міндетті жазбаша бөліктің көлемін азайту. Материалды тереңдету шаралары -қ ызығушылық нүктелерін негіздей отырып және өсімдіктердің/объектілердің 3 түрінің қысқаша сипаттамасымен маршрут картасын салу.
8	Қауіпсіздік және этика. Қауіпсіздік және Академиялық этиканың қысқаша ережелері	Қауіпсіздік. Жер және сумен жұмыс істеу ережелері, сүйемелдеумен мектеп жылыжайына бару	Қауіпсіздік. Жер және сумен жұмыс істеу ережелері, сүйемелдеумен мектеп жылыжайына бару
9	Рефлексия Пішін: мысалы, «Не жақсы орындалды? / Не қиын болды? / Келесі қадам не болады?»	Рефлексия. Әр оқушы жазбаша жауап береді: Не болды? Не түсініксіз болып қалды? Топқа қалай көмектесті?	Рефлексия. Әр оқушы жазбаша жауап береді: Не болды? Не түсініксіз болып қалды? Топқа қалай көмектесті?

10	Мұғалімге арналған чек парағы. Сабақ алдында: үлгі толтырылады, материалдар дайын. Сабақ барысында: оқушылардың қатысуы бақыланады, саралау жүзеге асырылады. Сабақтан кейін: есеп толтырылады, кері байланыс жазылады	Мұғалімге арналған чек парағы. Сабақ алдында: үлгі толтырылған, материалдар дайын. Сабақ барысында: оқушылардың қатысуы бақыланады, саралау жүзеге асырылады. Сабақтан кейін: есеп толтырылады, кері байланыс жазылады.	Мұғалімге арналған чек парағы. Жоба алдында: үлгі толтырылған, материалдар дайын. Жоба барысында: білім алушылардың қатысуы бақыланады, саралау жүзеге асырылады. Жоба аяқталғаннан кейін: есеп толтырылады, кері байланыс жазылады.

Бұл үлгі проблемалық және жобалық сабақтарды практикалық дайындауға, енгізуге және жүйелеуге арналған [253]. Құжат сабақтың әмбебап жоспар–құрылымын, толтырылған мысалдарды, практикалық нысандарды (чек–парақ, айдар, консультациялар журналы); іске асыру, пилоттау және мониторинг бойынша ұсыныстарды қамтиды. Мәселенің тұжырымдамасын сынып контекстіне және мектеп ресурстарына бейімдей отырып, үлгі ретінде толтыру мысалын пайдалануға болады. Сабақ барысында нәтижелерді жазып, сабақ нәтижелері бойынша үлгіні түзету керек.

Сондай–ақ, білім алушының әлеуметтік ынтымақтастық деңгейін тексеру үшін чек-парақ ұсынамыз [253]. Чек-парақ білім алушының бақыланатын мінез-құлқы мен топтық қызметке қосқан үлесін қысқаша жүйелі бағалауға арналған және 15 тармақты қамтиды. Қажет болса, жобаға қажетті басқа көрсеткіштерді қосуға болады (экологиялық жауапкершілік, ғылыми дәлдік, эстетика және т.б.). Бұл индикаторлар жеке әлеуетті дамыту және қалыптастырушы бағалауды қосу үшін тұжырымдалған. Нәтижелер формада жазылады, содан кейін жиынтық шкала бойынша түсіндіріледі. Әр тармақ үшін 0-ден 2 баллға дейін белгілеуге болады.

Бағалау шкаласы:

0 - байқалмады (мінез-құлықтың болмауы немесе теріс көрініс);

1 - ішінара / уақытша көрініс (мінез-құлық пайда болды, бірақ тұрақты емес немесе көмекке мұқтаж);

2 - тұрақты және барабар (мінез-құлық үнемі, әр түрлі жағдайларда, күтілетін деңгейге сәйкес келеді).

«Білім алушының әлеуметтік ынтымақтастығы» ЧЕК-ПАРАҒЫ

1. Ол өз ойын анық айтады және басқаларды тыңдайды (өз ұстанымын түсіндіре алады және түсінбесе, қайта сұрай алады). Ол ауызша жауаптар, талқылауға қатысу, сыныптастарына сұрақтар арқылы көрінеді.

2. Белсенді қатысу. Жалпы іске үлес қосады (идеяларды ұсынады, тапсырмаларды орындайды). Бұл іскерлік белсенділікті бақылау арқылы көрінеді.

3. Рөлді орындау. Топта тағайындалған рөлді қабылдайды және орындайды (нақты тапсырма үшін жауапкершілік). Рөл карточкасы, кезеңнің орындалу фактісі арқылы көрсетіледі.

4. Басқаларды қолдау. Құрдастарына қиын жағдайда көмектеседі, ресурстармен немесе біліммен бөліседі. Бұл өзара көмекті бақылау арқылы көрінеді.

5. Келісе білу. Міндеттерді бөлуге қатысады, ымыраға келуді біледі. Талқылау, ауызша келісім, жоба жоспарындағы жазбалар арқылы көрінеді.

6. Жалпы нәтиже үшін жауапкершілік. Ол тек өз бөлігіне ғана емес, сонымен қатар қорытынды өнімнің сапасына да назар аударады. Бұл сапалы іске асыруға, бастамаға деген ұмтылыс арқылы көрінеді.

7. Рефлексияға қатысу. Рефлексиялық сауалнамада дәлелді жауаптар береді («не болды/басқаша не істеу керек»). Ол жазбаша және ауызша рефлексия арқылы көрінеді.

8. Өзін-өзі бағалау және өзара бағалау. Өзінің және басқалардың іс-әрекеттерін дұрыс бағалайды, қателіктерін мойындайды және жақсартуды жоспарлайды. Ол өзін-өзі бағалаудың толтырылған формалары, қысқаша түсініктемелер арқылы көрінеді.

9. Жанжалды басқару. Келіспеушіліктер кезінде ол сындарлы шешімдер ұсынады, құрметті қарым-қатынасты сақтайды. Ол байқалған әңгіме, медиативті мәлімдемелер арқылы көрінеді.

10. Көшбасшылық көріністер. Қажет болса, бастама көтеруі мүмкін, бірақ басым емес. Ол тапсырмаларды бөлу, топтық жұмысты жеңілдету мысалдары арқылы көрінеді.

11. Инклюзия. Аз белсенді құрдастарын жұмысқа қосады, әркімнің пікірін ескереді. Бұл жұмысқа шақыру, қатысушылардың мүмкіндіктеріне тапсырмаларды қайта бөлу арқылы көрінеді.

12. Тәртіп және ережелерді сақтау. Бірлескен жұмыс кезінде мерзімдерді, қауіпсіздік ережелерін және этиканы сақтайды. Ол регламентті сақтау, бақылау арқылы көрінеді.

13. Ынтымақтастыққа эмоционалды дайындық. Эмпатияны көрсетеді, эмоцияларды басқарады, топты тұрақсыздандырмайды. Ол эмоционалды бақылауды, сынға сабырлы реакцияны бақылау арқылы көрінеді.

Жиынтық балды түсіндіру (максимум 26):

22-26 - білім алушы командада тұрақты жұмыс істейтін және оң үлес қосатын ынтымақтастықтың жоғары деңгейі;

14-21 - білім алушы ынтымақтастықты көрсететін, бірақ дамуға арналған аймақтар бар ынтымақтастықтың күтілетін деңгейі;

0-13 - бұл ынтымақтастықтың ең төменгі деңгейі, мұнда мұғалімнің мақсатты сүйемелдеуі мен қолдауы қажет.

Педагогтердің біліктілігін арттыру және ынталандыру. Мұғалімдерді жұмсақ дағдыларды, цифрлық құзыреттіліктерді дамыту бойынша үнемі оқытып отыру ұсынылады. Білімнен басқа, олардың рөлін өзгерту туралы жалпы түсінік қалыптастыра отырып, мұғалімдердің құндылықтарымен жұмыс істеу маңызды. Дамушы білім беру ортасында мұғалім білімнің фасилитаторы ғана емес, жалпы тұлғаның дамытушысы болып табылады [254]. Мұғалім оқушылардың жетістіктеріне қатысы бар екенін сезіп, әкімшіліктің қолдауын көргенде, оның инновациялық әлеуеті де артады. Мәліметтерге сәйкес, команданың мотивациясы және инновацияға дайындығы оқушының жеке әлеуетін дамыту жобаларының табыстылығына тікелей әсер етеді [244; 255]. Сондықтан мектеп басшылығы педагогтердің бастамаларын қолдап, ынталандыруы керек, жаңа тәжірибелерді енгізудегі үздіктерді атап өтіп, мансаптық өсуге мүмкіндік беріп, пікірлес командалар құруы керек (мысалы, қоршаған ортаны дамыту бойынша әдістемелік бірлестіктер).

Өзгерістерді басқару жүйесін енгізу. Кез-келген жаңа жобаны кезең-кезеңімен, пилоттық кезеңмен, кері байланыспен, түзетулермен жоспарлау ұсынылады. Өзгерістерді жоспарлауға мұғалімдерді, оқушыларды, ата-аналарды тарту қарсылықты азайтады. Мектептің білім беру ортасының әлеуетін жетілдіру бойынша жұмыс тобын құру пайдалы, оған білім беру процесінің барлық қатысушыларының, соның ішінде ата-аналардың өкілдері кіруі керек. Жұмыс тобының рөлі тәуекелдерді талдау және мәселелерді жедел шешу болып табылады..

3.2 Цифрлық құрамбөлік

Мектептің білім беру ортасының цифрлық компонентін дамыту стратегиялық тәсілді қажет етеді. Мектеп технологияның қауіпсіздігі мен пайдасын қамтамасыз ете отырып, өзінің цифрлық жетілуін мақсатты түрде арттыруы керек. Әрине, білім беру ортасының цифрлық компонентін жетілдіру техникалық базаны нығайтумен байланысты.

Мұғалімдер мен білім алушылардың цифрлық құзыреттілігін арттыру бойынша жоспарлы жұмыс маңызды. Электрондық платформаларды, интерактивті ресурстарды, оқытуды басқару жүйелерін пайдалану бойынша мұғалімдерге арналған оқыту курстары олардың сенімділігін арттырады. Оқушыларға білім беру стандартында [106] және бастауыш мектептің үлгілік бағдарламаларында [256]

көрсетілген оқу бағдарламасының бөлігі ретінде цифрлық сауаттылық пен киберқауіпсіздік негіздерін үйрету керек. Цифрлық сауаттылық - бұл кеңсе бағдарламаларын пайдалану мүмкіндігі ғана емес, сонымен қатар интернетті пайдалану кезінде сыни ойлау дағдылары, ақпараттық гигиена және интернетте үйрену мүмкіндігі.

Технологияны оқу процесіне интеграциялау мағыналы болуы керек екенін ескеру маңызды. Бұл дегеніміз, цифрлық құралдар оқуды шынымен жақсартатын жерде қолданылады. Мысалы, физика бойынша виртуалды зертханалар, математика бойынша онлайн-тренажерлер, адаптивті оқытуға арналған білім беру платформалары. Аз нәрседен бастау ұсынылады, яғни бірнеше цифрлық шешімдерді таңдап, оларды пилоттық сыныптар деңгейінде енгізу ұсынылады. Пікірлер жинау және нәтижелері бойынша сәтті мысалдарды бүкіл мектепке тарату ұсынылады.

Мектептерде құрылғыларды *қауіпсіз пайдалану ережелері мен мәдениеті белгіленуі* керек. Мектептің ішкі тәртіп ережелерінде смартфондарды қашан және қалай пайдалануға болатынын, қандай сайттарға рұқсат етілетінін және қайсысы рұқсат етілмейтінін көрсету керек. Мектеп желісінде мазмұнды таңдауды енгізу, сондай-ақ кибербуллингтің алдын алу үшін балаларға онлайн байланыс этикасын үйрету дұрыс болады. Цифрлық трансформация кешенді процесс болғандықтан, мектеп әкімшілігі мектептің даму стратегиясына цифрландыру пункттерін көрсетуі керек. Еуропалық тәжірибе мектептердің цифрлық дайындығын институционалдық деңгейде арттырудың маңыздылығын көрсетеді.

Бұл жағдайда онлайн және офлайн оқу балансын есте сақтау маңызды. Цифрлық технологиялар оқу мен тікелей қарым-қатынасты толықтыруы керек. Цифрлық ресурстар мен құралдарды сәтті меңгерген мектеп білім беру сапасын жоғалтпай сыртқы сын-қатерлерге (мысалы, мәжбүрлі қашықтықтан оқыту) оңай бейімделеді. Оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып және ыңғайлы және қауіпсіз цифрлық оқытуды құра отырып, оқушыға бағытталған цифрландыру тәсілін ескеру маңызды.

Осылайша, дамушы білім беру ортасының негізгі тәуекел аймақтарының жіктелуі олардың материалдық жағдайлардан психологиялық климат пен педагогикалық технологияларға дейінгі барлық аспектілерін қамтитынын көрсетеді. Жеке даму ортасын сәтті құру үшін мектеп әр аймақтың тәуекелдерін азайта отырып, барлық бағыттар бойынша жан-жақты жұмыс істеуі керек. Әдістемелік ұсыныстарда атап өтілгендей, басқару тобы үшін тәуекелдерді уақтылы бағалау және оларды азайту жолдарын жоспарлау маңызды [244]. Практикалық қадамдар барлық қатысушылардың (оқушылардың, мұғалімдердің, ата-аналардың) өзін-өзі диагностикалау және кері байланыс деректеріне негізделуі керек. Сонымен қатар, жүйелілік қажет, өйткені тек біртұтас тәсіл (мысалы,

ортаның, әдістеменің және қатынастардың параллель өзгеруі) айтарлықтай жақсартуға әкеледі.

Жалпы, дамушы білім беру ортасын құру - бұл мектептің инновациялық даму процесі, онда тәуекелдер бары сөзсіз, бірақ оларды жіктеуге және бақылауға болады. Зерттеулер мен үздік тәжірибелермен расталған жоғарыда келтірілген ұсыныстарды іске асыру тәуекел аймақтарын өсу нүктелеріне айналдыруға мүмкіндік береді. Мектеп жеке тұлғаны дамытатын білім беру ортасының мақсаты болып табылатын әр бала үшін физикалық қауіпсіздікті, психологиялық әл-ауқатты және мүмкіндіктерге бай білім беру ортасын қамтамасыз ете алады [244]. Осылайша, қоршаған ортаның барлық деңгейлеріндегі тәуекелдерді сауатты басқару жаңа білім беру шындығы жағдайында әрбір білім алушының жеке әлеуетін дамыту бағдарламасының табысының негізі болып табылады.

Дамушы білім беру ортасын қалыптастырудағы анықталған тәуекел аймақтарына сәйкес мұғалім мен әкімшілікке көмектесу үшін біз толтырылған мысалы барбастауыш сынып ортасын бағалау картасының әзірленген үлгісін ұсынамыз (39-кесте). Бұл карта сынып диагностикасының нәтижелерін ұсынудың жалпыланған құралы болып табылады. Қоршаған ортаның күшті және әлсіз жақтарын көрнекі түрде көрсетуге көмектеседі. Бағаны келесідей анықтауға болады: иә - 1 ұпай, жоқ – 0 ұпай. Ұсынылған орта картасының үлгісі және оны толтыру мысалы толтыру үшін нұсқаулық бола алады.

Кесте 39. Бастауыш сынып ортасын бағалау картасы

№	Компонент	Сыныпты бағалау индикаторлары	Макс балла	Толтыру үлгісі	Факт балл
1. ПӘНДІК-КЕҢІСТІКТІК ОРТА					
1.1	Пәндік - кеңістіктік компонент	сыныпты орналастыру үшін жеткілікті алаң;	1	1 сынып ауданы 50 шаршы метр, кең сынып бөлмесі, 25 оқушыға арналған;	
		жарықтандыру жақсы	1	табиғи жарықтандыру, жақсы (3 үлкен терезе, жалюзи, жарық)	
		түс реңі тыныш;	1	интерьердің түс реңі тыныш, қабырғалары стендтерде жарқын, ашық жасыл;	
		жиһаз білім алушылардың	1	жиһаз (орындықтар) балалардың бойына сәйкес келеді;	

		бойына сәйкес келеді;			
		жиһаздың орналасуын өзгерту мүмкіндігі бар;	1	парта бірорынды, 4 топқа бөлінген, оңай қозғалады	
		4 функционалды аймақ бар;	1	функционалды аймақ: сынып функционалды аймақтар бөлінген. Терезеде жасыл аймақ бар (кесте бойынша балалар суаратын 10 бөлмеге арналған өсімдіктер). Тақтаның жанында плакаттар, проектор экраны және мұғалімнің орны бар оқу аймағы бар. Сыныптың артқы жағында ойын және шығармашылық аймақ (үстел ойындары бар сөрелер, қағаз, қарындаштар бар шығармашылық бұрышы) орналасқан. Сыныптың артқы бұрышында демалыс бұрышы бар, яғни жұмсақ пуфик және кітаптары бар шағын сөре бар;	
		Оқу жабдықтары бар (интерактивті/кәдімгі тақта, проектор, компьютерлер);	1	интерактивті/кәдімгі тақта, проектор, ноутбук бар	
		еркін қол жетімді дидактикалық материалдар	1	дидактические материалы. 10 книг для чтения, наборы конструктора, глобус,	

		(кітаптар, үлестірме материалдар) бар		раздаточный материал по математике.	
		Жалпы баға:	8	Жалпы баға:	
2. ӘЛЕУМЕТТІК ОРТА					
2.1	Психологиялық қауіпсіздік компоненті	педагогикалық қарым – қатынас стилі (қолдаушы, сыйластық – 1 балл / директивалық-0 балл);	1	педагогикалық қарым-қатынас стилі (қолдаушы, сыйластық). Мұғалім балаларға аты-жөні бойынша ізет білдіреді, қарым-қатынас стилі сенімді, қолдау көрсетеді	
		балалар арасындағы қарым-қатынастың сипаты (Достық, тығыз байланыс – 1 балл) / жанжалдар бар - 0 балл) ; балалардың сезімі бойынша жайлылық пен қауіпсіздік деңгейі (сауалнамалар негізінде – қанша % өздерін жайлы сезінеді).	1	сыныптағы қарым-қатынас қолайлы. Балалар көбінесе тату. Сауалнамаға сәйкес, оқушылардың 90% - ы сыныпта достары бар екенін және ешкім оқшауланбағанын атап өтті. Жанжалды жұптар жоқ, дегенмен соңғы айда жанжалдың 2 жағдайы болды - сынып сағатында сәтті шешілді;	
		балалардың сезімі бойынша жайлылық пен қауіпсіздік деңгейі (сауалнамалар негізінде – қанша %	1	психологиялық қауіпсіздік. Сауалнамаға сәйкес, 23 оқушының 1 - і кейде тақтада жауап беруден қорқады, қалғандары өздерін сенімді сезінеді. Қорқыту жағдайлары тіркелген жоқ. Оқушылардың	

		өздерін жайлы сезінеді).		100% - ы мұғалімнің оларды құрметтейтінін сезінеді.	
		сабақтағы эмоционалды фон (жағымды эмоциялар-1 балл, жағымсыз эмоциялардың көріну фактілері-0 балл)	1	сабақтардағы эмоционалды фон оң. Балалар белсенді жауап береді, қателік жасаудан қорықпайды (мұғалім қателік құқығын қолдайды).	
2.2	Құндылық-адамгершілік компоненті	сынып дәстүрлерінің болуы (мысалы, таңертеңгі шеңберлер және т. б.);	1	сыныптың дәстүрінде аптасына 1 рет таңертеңгілік шеңбер өткізу керек («Бүгін мен қуаныштымын, өйткені мен тамақтандым»). Осыдан кейін сынып қарапайым «Күн ережесін» бірге айтады (Мысалы, «Біз бүгін бір-бірімізге көмектесеміз»);	
		Мектеп құндылықтарын талқылау (өткізіледі - 1 балл / өткізілмейді -0 балл)	1	Әр сынып сағатында мектептің ережелері мен құндылықтары ұжымдық түрде талқыланады;	
		ынталандыру және қолдау практикасы (жетістік тақтасы, алғыс сөздер);	1	сыныпта ынталандыру және қолдау мақсатында жетістіктер тақтасы бар;	
2.3	Әлеуметтік өзара	ата-аналардың сынып өміріне	1	ата-аналардың қатысуы: жоғары. 3 адамнан тұратын ата-аналар	

	әрекеттесу компоненті	қатысу дәрежесі (белсенді, іс-шараларға үнемі қатысады-1 балл / минимум-0 балл);		комитеті іс-шараларды жоспарлауға қатысады;	
		балалар арасындағы ынтымақтастық мәдениеті (оң – 1 балл / минимум-0 балл)	1	ынтымақтастық мәдениеті. Сынып 4 адамнан тұратын тұрақты топтарға бөлінеді, олар бірге отырады және жобаларды орындайды; топтық тапсырмалар үнемі өткізіліп тұрады. Балалар рөлдерді қалай бөлу керектігін біледі. Мұғалімге іс-шараларды ұйымдастыруға көмектесетін 3 белсендіден (2 қыз, 1 ұл) тұратын сынып кеңесі бар;	
		ата-аналармен кері байланыс (белсенді, тұрақты-1 балл / минимум-0 балл)	1	ата-аналармен кері байланыс ашық. Сыныптың жалпы чаты бар, сабақтан кейін ата-аналармен үнемі қысқа әңгімелер өткізіледі;	
		Жалпы баға:	10	Жалпы баға:	
3. ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ОРТА					
3.1	Оқу процесін ұйымдастырудың құрамдас бөлігі	тұлғаға бағытталған технологияларды қолдану - жобалық жұмыс, ойын әдістері, ынтымақтастық (жиі қолданылады - 1	1	оқыту әдістері әртүрлі. Мұғалім жобалық жұмыстарды (тоқсан сайын шағын жобалар), ойын технологияларын (сабақтағы дидактикалық ойындар), акт (презентациялар, оқыту бейнероликтері) енгізеді;	

	балл / сирек – 0 балл);			
	оқытуды саралау, көп деңгейлі тапсырмалар (қолданылады – 1 балл / қолданылмайды – 0 балл), мысалдар келтіру;	1	элементтер бар, математика сабақтарында әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар қолданылады, артта қалғандарға қосымша қолдау (ата-аналармен әңгімелер, оқыту бойынша ұсыныстар);	
	оқытуды даралау, оқытудың жеке қарқынын есепке алу (қолданылады – 1 балл / қолданылмайды – 0 балл), мысалдар келтіру;	1	әр оқушы «сәттілік күнделігін» (портфолио) жүргізеді, оқу жылына арналған мақсаттар балалармен жеке-жеке талқыланады;	
	осы сыныпқа арналған сабақтан тыс іс-шаралар мен үйірмелер, балалардың қосымша сабақтарға қатысатындығын тізімделеді (балалардың 80% – дан астамы қосымша білім берумен айналысады-1 балл /	1	балалардың көпшілігі кем дегенде бір үйірмеге (спорт секциясы (7 адам), хореография/би (8 адам), изостудияға (5 адам), театр үйірмесіне (1 адам) қатысады;	

		80% -0 баллдан төмен);			
		сыныптың әлеуметтік жобаларға қатысуы;	1	сынып «Жас эколог» жалпы мектеп жобасына қатысады (көшет отырғызу, сыныптағы өсімдіктерге күтім жасау кестесі бойынша);	
		сыныптың өзін-өзі басқаруға қатысуы;	1	балалар рөлдерге бөлінеді (кезекшілер тәртіпті бақылайды, гүлдерді суаруға жауапты);	
		күн мен жүктеме режимі, санитарлық нормаларға сәйкестігі (динамикалық үзілістің, дене шынықтыру минуттарының болуы).	1	2-ші сабақтан кейін әрқашан белсенді қозғалыстармен 5 минуттық динамикалық үзіліс.	
		үй тапсырмасының көлемі	1	үй тапсырмасы қалыпты, белгіленген нормаларға сәйкес келеді.	
3.2	Цифрлық компонент	Педагогтердің цифрлық құзыреттілігі - цифрлық мазмұнды әзірлейді (әзірлейді - 1 балл / әзірлемейді- 0 балл);	1	Мұғалім интерактивті тапсырмаларды өз бетінше дайындайды және Google Forms-те сауалнамалар дайындайды.	
		Цифрлық оқу құралдарын	1	Сабақтарда Smart Board интерактивті тақтасы жүйелі	

		пайдалану (пайдаланады – 1 ұпай / пайдаланбайды – 0 ұпай);		түрде қолданылады, сирек BilimLand	
		Білім алушылардың цифрлық дағдылары - онлайн- тапсырмаларды орындау қабілеті (орындайды – 1 балл / орындамайды – 0 балл);	1	Білім алушылар Kahoot интерактивті ойындарында тесттерді орындай алады.	
		Білім алушылардың цифрлық дағдылары. Ақпаратты іздеу мүмкіндігі (орындайды - 1 балл / орындамайды-0 балл);	1	Білім алушылар Google іздеуді қолдана алады, жобалар үшін суреттер мен фактілерді (мысалы, «Қазақстан жануарлары») мұғалім мен ата- аналардың бақылауымен таба алады.	
		Цифрлық оқулықтардың болуы (бар -1 балл / жоқ-0 балл);	1	Білім алушылар өз қалауы бойынша «Математика», «Музыка", «Көркем еңбек» және т. б. пәндері бойынша оқулықтардың электрондық нұсқаларын пайдаланады.	
		Киберқауіпсіздік бойынша сабақтар өткізу – цифрлық этикет нормаларын білу (нормалар	1	Нұсқаулық өткізілді, цифрлық тәртіп нормаларына жадынамалар таратылды	

		түсіндірілді – 1 балл / түсіндірілмеді-0 балл);			
		Киберқауіпсіздік бойынша сабақтар өткізу – логинді/парольді қауіпсіз пайдалану, жеке фотосуреттермен сақ болу (түсіндірілді – 1 балл / түсіндірілмеді-0 балл)	1	2 нұсқаулық өткізілді, қауіпсіз интернет бойынша жадынамалар таратылды	
		Жалпы баға::	15	Жалпы баға:	
	ҚОРЫТЫНДЫ:		33 балл		

Жиынтық балды түсіндіру (ең жоғары 33 балл):

– 28-33 балл - білім алушылардың дамушы білім беру ортасында білім алатын жоғары деңгейі;

- 17-27 - білім алушылардың дамушы білім беру ортасында білім алатын күтілетін деңгей, бірақ одан әрі жетілдіруге арналған аймақтар бар;

- 0-16 балл - ең төменгі деңгей, дамушы білім беру ортасын құру бойынша мақсатты жұмыс қажет.

Қоршаған орта картасы мен білім беру ортасын бағалаудың бұл мысалы диагностикалық нәтижелерді жеке сынып немесе жалпы мектеп деңгейінде қалай қорытындылауға болатынын көрсетеді. Үлгіні контекстке бейімдеу керек. Қоршаған орта картасы сыныптың білім беру ортасы туралы біртұтас түсінік қалыптастыруға көмектеседі және келесі қадамдарды жасауға ыңғайлы болды.

Ортаны түзету үшін диагностикалық нәтижелерді пайдалану

Білім беру ортасы туралы деректерді жинау және талдау аралық кезең болып табылады. Диагностиканың негізгі мақсаты - алынған нәтижелер негізінде білім беру ортасын жақсарту. Біз қоршаған ортаға өзгерістер мен түзетулерді енгізудің негізгі тәсілдерін ұсынамыз:

– *Өзгерістерді бірлесіп жоспарлау.* Нәтижелерді талқылағаннан кейін нақты іс-әрекет жоспарын құру қажет. Бұл жоспар әкімшіліктің, мұғалімдердің, қажет болған жағдайда ата-аналардың өкілдерінің қатысуымен бірлесіп әзірленеді. Бірлескен жоспарлау әртүрлі көзқарастарды есепке алуды қамтамасыз етеді және орындау жауапкершілігін арттырады. Мысалы, егер сыныптарда тыныштық аймақтары жетіспейтіні анықталса, жауапты тұлғаларды (шаруашылық бөлімінің меңгерушісі), мерзімі мен ресурсын (демеушілер немесе ата-аналар қоры) анықтай отырып, «мектепте оқу және демалу үшін жайлы бұрыш жабдықтау» жоспарының тармағы енгізіледі: Жоспар барлық білім беру салаларын қамтуы керек. Шараларды басымдық бойынша саралаған жөн. Ең алдымен, оқушылардың қауіпсіздігі мен психикалық жайлылығына не әсер ететінін, содан кейін даму мүмкіндіктерін кеңейтетін нәрсені (үйірмелер, жобалар) бөліп көрсету, содан кейін қажет, бірақ маңызды емес нәрсені жоспарлау керек (эстетикалық жақсартулар және т. б.);

– *Білім беру ортасының параметрлерін жақсарту.* Диагностика «жасыл аймақта» (оңтайлы (орташа)/жоғары деңгей) және «қызыл» (минималды деңгей, талап етілгеннен төмен) қандай параметрлер бар екенін анықтайды. Түзету кезінде проблемалық параметрлер бағыттарына назар аудару керек. Мысалы, егер әлеуметтік ортаның әлеуметтік өзара әрекеттесу компоненті төмен болса (сыртқы оқиғалар, экскурсиялар аз болса), мектеп жаңа оқу жылында әлеуметтік жобаларды, еріктілер қозғалыстарын, жергілікті қоғамдастықпен ынтымақтастықты, сондай-ақ мұражайлармен келісімшарттар жасауды, алмасу сапарларын ұйымдастыруды немесе балалармен кездесуге сыртқы мамандарды шақыруды жоспарлау керек[254]. Егер әлеуметтік ортаның құндылық-адамгершілік компоненті төмен болса (қатысушылар ортақ құндылықтар мен мақсаттарды сезбейді), мектеп саясатымен, мектептің миссиясын жаңарту, балалар мен ата-аналарға құндылықтарды, символизммен (мектеп бұрышы, ұран - бұл біріктіретін нәрсе), балалармен [254]. жұмыс істеу керек. Бұл адрестік тәсіл тиімді, бірақ жауапкершілікті талап етеді. Әр параметр үшін (немесе параметрлер тобы) әкімшіліктен немесе көшбасшы мұғалімдерден кураторларды тағайындау ұсынылады. Барлық көрсеткіштерді бір уақытта жетілдіруге тырыспау керек, бірақ мақсаттылық пен қарым-қатынасты ескеру қажет екенін есте ұстаған жөн [246]. Мысалы, жүктемені есепке алмай, әлеуметтік ортаның қарқындылығының күрт артуы (іс-шаралар массасының қанықтылығы) балаларды шамадан тыс жүктеп, керісінше әсер етуі мүмкін. Сондықтан өзгерістер мөлшерленген және негізделген болуы керек;

– *Мектеп ішінде табысты тәжірибені тарату.* Диагностика көбінесе бір параллельде немесе бір сыныпта бүкіл мектепке трансляциялауға болатын жақсы орта шешімдері қолданылатынын анықтайды. Мысалы, егер 2 «А» сынып жетекшісі тиімді «қарым-қатынас тәжірибесін» жүргізсе және бұл сыныптың біртұтастығын жақсартса, онда әдістемелік кеңесте осы тәжірибені ұсынып,

тәжірибе алмасу үшін ұйымдастыру әдістемесімен бөліскен жөн. Қоршаған ортаны ұйымдастыруға арналған мектепшілік «идеялар каталогтары», мектептің атмосфералық бұрышына арналған конкурстар, педагогикалық олжалар фестивальдері – бұл мұғалімдерді қоршаған ортаны жақсартуға ынталандыру құралдары. Мектеп әкімшілігіне осындай бастамаларды қолдау ұсынылады. Тәлімгерлік те маңызды механизм болып табылады. Тәжірибелі мұғалімдер немесе орынбасарлардың кураторлары жас мұғалімдерге сыныпты жабдықтауға, даму ортасын құру бойынша тәрбие жұмысын жоспарлауға көмектесе алады;

- *Нормативтік құжаттармен байланыс.* Диагностика нәтижелері бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарты және «Адал азамат» Бірыңғай тәрбие бағдарламасының талаптарымен салыстырылуы тиіс. Мүмкін, қоршаған ортаны бақылау білім беру ортасының төмен деңгейін көрсетеді, содан кейін бірінші кезектегі міндет қоршаған ортаны нормаларға (санитарлық, техникалық, эргономикалық) сәйкестендіру болып табылады. Сондай-ақ, мониторинг нәтижелерін мектепті дамыту бағдарламасына және жұмыс жоспарларына қосу пайдалы. Қоршаған ортаны түзету бір реттік акция емес, жүйелі болуы үшін мектептің жылдық жоспарына диагностика нәтижелері бойынша іс-шараларды көрсете отырып, «білім беру ортасын дамыту» бөлімін енгізу ұсынылады (қаржыландыруды немесе демеушілерден ресурстар сұратуды қарастырыңыз) [246];

- *Динамиканы бақылау және қайта диагностикалау.* Өзгерістер енгізілгеннен кейін олардың тиімділігін біраз уақыттан кейін тексеру маңызды. Бір жылдан кейін түзетілген нәрсеге назар аудара отырып, ортаның негізгі параметрлерін қайта бақылау ұсынылады. Мысалы, егер күш-жігер ата-аналардың қатысуын арттыруға бағытталған болса, ата-аналарға қайта сауалнама жүргізіп, көрсеткіштерді салыстыруға болады. Мониторинг қандай шаралар жұмыс істегенін және қосымша күш қайда қажет екенін көрсетеді. Сонымен қатар, «диагностика – әрекет – диагностика» үздіксіз жетілдіру циклі мектепте үздіксіз жетілдіру мәдениетін бекітеді. Мектеп қоршаған ортаны дамытудың жаңа мақсаттарын қоюды үйренеді. Бұл тәжірибе білім беру сапасын басқарудың заманауи тәсілдеріне сәйкес келеді, мұнда тек академиялық нәтижелерге ғана емес, сонымен қатар осы нәтижелерге қол жеткізілетін жағдайларға да назар аударылады [246];

- *Сарапшылармен кеңесу және сыртқы қолдау.* Диагностика нәтижелері бойынша мектеп кейбір мәселелерді шешу үшін ішінде жоқ білім немесе ресурстар қажет екенін түсінуі мүмкін. Содан кейін сыртқы сарапшыларды тарту пайдалы. Мысалы, мектеп климатын жақсарту бойынша тренинг үшін психологиялық қызметке жүгіну, жеке даму ортасын дамыту мәселелері бойынша өңірлердің немесе жоғары оқу орындарының білім басқармаларының әдістемелік орталықтарының / кабинеттерінің әдіскерлерімен байланысу. Алынған материалдар мектеп контекстіне бейімделуі керек. Сыртқы сараптама білім беру ортасын

жетілдіру дұрыс бағытта жүріп жатқанына жаңа көзқарас пен сенімділік береді [254].

Қорытындылай келе, білім беру ортасын диагностикалау бір реттік іс-шара емес, білім беру сапасын стратегиялық басқарудың бір бөлігі болып табылатынын атап өтеміз.

Бастауыш мектептің жеке даму ортасы біртіндеп қалыптасады және назар аударуды қажет етеді, бірақ жұмсалған күш бірнеше рет ақталады. Көпфункционалды, ыңғайлы, даму үшін байытылған ортаны құра отырып, мектеп оқушылардың өз әлеуетін ашуына жағдай жасайды. Диагностикалық нәтижелерді практикалық қолдану мектеп пен әр сыныптың жеке тұлғаның өсу кеңістігіне айналуына және әр мұғалімнің білім беру ортасының саналы дизайнеріне айналуына негіз болады. Бұл тәсіл білім берудің заманауи мақсаттарына сәйкес келеді және мектептің білім беру және тәрбие нәтижелеріне қол жеткізудегі бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді. Ортаны мағыналы және жүйелі түрде өзгертіңіз, содан кейін сіздің оқушыларыңыз қуанышпен оқиды және жан-жақты дамиды, бұл ең жақсы мектептердің тәжірибесімен және даму педагогикасындағы әртүрлі зерттеулердің қорытындыларымен расталады.

Қорытынды

OECD Learning Compass 2030 және UNICEF Child–Friendly Schools халықаралық шеңберлері білім алушылардың әл-ауқаты, олардың әлеуметтік, эмоционалдық және метакогнитивтік дағдыларының дамуы академиялық нәтижелермен қатар қарастырылатын жағдайлар мен өзара іс-әрекет жүйесі ретінде мектеп ортасының тұтас көзқарасын белгілейді. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларының жеке әлеуетін дамыту білім беру ортасын ұйымдастыруда жүйелі өзгерістерді қажет етеді. Осыған байланысты келесі келісілген әрекеттер кешені маңызды болып табылады:

- ХХІ ғасырдың дағдыларын ескере отырып оқыту мазмұнын жаңарту;
- эмоционалды дамуды қолдау;
- икемділік және даралау;
- баршаның (директордан бастап ата-аналарға дейін) бірыңғай құндылық бағдарларына қатысуы.

Табысты елдердің тәжірибесі көрсеткендей, мектеп философиясын өзгерту қажет, онда бала өз оқуының белсенді қатысушысы ретінде қарастырылады, мектеп мәдениеті құрмет пен ынтымақтастыққа негізделген, қателіктер оқытудың бір бөлігі ретінде қабылданады, ал сәттілік тек бағалармен ғана емес, сонымен бірге балалардың сенімділігін, қызығушылығын, өзін-өзі бағалауын қалыптастырумен де өлшенеді.

Қазақстанның зерделенген тәжірибесі білім алушылардың жеке әлеуетін ашуға ықпал ететін білім беру ортасын қалыптастыруға кешенді көзқарастың маңыздылығын айғақтайды. Қазақстан озық тәжірибелерді ұстана отырып, осы жұмыста жетістіктерге қол жеткізіп отыр, сондай-ақ қарқынды өзгеріп жатқан әлем жағдайында өскелең ұрпақтың табысты дамуына жағдай жасай отырып, өзінің білім беру жүйесін жетілдіруді жалғастыруда.

ЫІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы әзірлеген және ұсынған бастауыш сынып оқушыларының жеке әлеуетін дамыту бойынша білім беру ортасының моделі бірнеше құрылымдық компоненттерді қамтиды. Бұл 3 білім беру ортасы: кеңістіктік-пәндік компоненті бар *кеңістіктік-пәндік орта*, *әлеуметтік орта* (психологиялық қауіпсіздік, құндылық-адамгершілік және әлеуметтік өзара әрекеттесу құрамбөліктері), *ұйымдастырушылық-технологиялық орта* (оқу процесін ұйымдастыру және цифрлық құрамбөліктері).

Мектепте қалыптасқан білім беру ортасы туралы пікірлерді зерттеуге қатысқан респонденттердің (педагогтердің, білім алушылардың және олардың ата-аналарының) сауалнамасын талдау келесі негізгі қауіп аймақтарын анықтады:

1) *Кеңістіктік-пәндік орта.*

Бірқатар мектептерде білім алушылар мен ата-аналардың едәуір үлесі оқу және қарым-қатынас үшін демалыс аймақтары мен көпфункционалды кеңістіктердің жетіспеушілігін атап өтеді.

2) Әлеуметтік орта

Психологиялық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі қорқыныш немесе құрметсіздік атмосферасының болуымен ерекшеленеді.

Құндылық-адамгершілік құрамбөлігі мектепте жағымсыз мінез-құлық үлгілерінің болуын (ұжым ішінде ортақ құндылықтар мен идеалдардың болмауы), декларацияланатын құндылықтар мен практика арасындағы алиақтықты, адамгершілік тәрбиесі бойынша тәрбие жұмысының жоқтығын көрсетеді.

Әлеуметтік өзара әрекеттесу құрамбөлігі білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуі мен түсінуінің жетіспеушілігімен байланысты.

3) Ұйымдастырушылық-технологиялық орта

Оқу процесін ұйымдастырудың құрамдас бөлігі консерватизм және оқу процесінің инерттілігімен, мұғалімдердің кәсіби дамуының болмауымен, өзгерістерді тиімсіз басқарумен байланысты,

Цифрлық құрамбөлік мектептің цифрлық дайындығының жеткіліксіздігімен (инфрақұрылым және цифрлық теңсіздік) және цифрлық қауіпсіздікті есепке алмай технологияларды қолданумен байланысты.

Соңында ортаның әрбір құрамбөлігі бойынша бастауыш мектепте дамушы білім беру ортасын жетілдіру бойынша ұсыныстар ұсынылады.

1. Кеңістіктік-пәндік орта.

Негізгі міндет - балалар белсенділігінің әртүрлі формаларын қолдайтын көпфункционалды, қауіпсіз және эргономикалық кеңістікті құру. Қозғалыс, қарым-қатынас және ынтымақтастық, тыныштық пен ойын аймақтарын қамтамасыз ету маңызды. Қоршаған орта білім алушыға өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі оқытуға және өзін-өзі реттеуге мүмкіндік беруі керек. Сыныпты сауатты аймақтарға бөлу және жиһазды пайдалану бастауыш сынып оқушыларының дербестігі мен ішкі мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді. Чек парақтары мен қоршаған ортаны бағалау карталарын пайдалану мұғалімдерге оқу жағдайларының сапасын жүйелі түрде жақсартуға көмектеседі.

2. Әлеуметтік орта.

Бұл аспект мектептің психологиялық климаты мен құндылық белгілерін анықтайды. Негізгі бағыттар психологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етумен, эмпатия мен ынтымақтастықты дамытумен, құрмет мәдениетін қалыптастырумен байланысты. Қорқытудың алдын алу бағдарламалары («ДосболLIKE», KiVa), сондай-ақ тәрбие жүйесінің бір бөлігі ретінде әлеуметтік-эмоционалдық оқытуды (ӘЭО) енгізу тиімді құралдар болып табылады. Жеке әлеуетті дамыту бойынша зерттеулер ӘЭО-практикалар енгізілген мектептер жанжалдың төмендеуін және

білім алушылардың қанағаттанушылығының өсуін көрсетеді. Әлеуметтік ахуалды одан әрі нығайтуға мектептің Ар-намыс кодексі, ата-аналарды бірлескен жобаларға тарту және волонтерлікті көтермелеу ықпал етеді.

3. Ұйымдастырушылық-технологиялық орта.

Оқу процесін ұйымдастыру бала белсенді субъект ретінде әрекет ететін тұлғаға бағытталған оқытуды қамтамасыз етуі керек. Жобалық–зерттеу және проблемалық әдістерді, тапсырмаларды саралауды және қалыптастырушы бағалауды қолдану ұсынылады. Қоршаған орта тек жағдай жасап қана қоймай, таңдау және жауапкершілік мүмкіндіктері арқылы баланың белсенділігін арттыруы керек. Мониторинг жүйесі мен тексеру парақтары мұғалімдерге оқушылардың ынтымақтастық және өзін-өзі реттеу дағдыларының дамуын бақылауға көмектеседі.

Сондай-ақ, цифрлық сауаттылық пен киберқауіпсіздікті дамытуға баса назар аудара отырып, мектепті жоспарлы цифрландыру қажет. Технологияны қауіпсіз және мағыналы пайдалануды қамтамасыз ете отырып, цифрлық оқыту құралдарын қолдану маңызды. Жеке әлеуетті дамыту бағдарламасының тәсіліне сәйкес, цифрлық орта soft skills дамуын қолдауы және оқытуды жекелендіру үшін жағдай жасауы керек.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының жеке әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасы барлық компоненттердің интеграциясы арқылы қалыптасады: кеңістіктік-пәндік, психологиялық қауіпсіздік, құндылық–адамгершілік, әлеуметтік өзара әрекеттесу, оқу процесін ұйымдастыру, цифрлық құрамбөлік. Қоршаған орта қауіпсіз, эмоционалды қолдау, технологиялық жабдықталған және құндылыққа бағытталған болуы керек. Субъективтілік, ынтымақтастық және үздіксіз жетілдіру қағидаттарына негізделген біртұтас жүйе ғана әр баланың жеке әлеуетін дамытуды және мектеп өмірінің сапасын тұрақты жақсартуды қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. Michel, jean-pierre. (2015). WHO world report on Ageing 2015. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.5058.8245>
2. Goodenow, C. (1993). The Psychological Sense of School Membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, 30(1), 79–90. [https://doi.org/10.1002/1520-6807\(199301\)30:1<79: AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X](https://doi.org/10.1002/1520-6807(199301)30:1<79: AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X)
3. Raniti, M., Rakesh, D., Patton, G.C. *et al.* (2022). The role of school connectedness in the prevention of youth depression and anxiety: a systematic review with youth consultation. *BMC Public Health* 22, 2152. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-14364-6>
4. Roseth CJ, Johnson DW, Johnson RT. (2008). Promoting early adolescents' achievement and peer relationships: the effects of cooperative, competitive, and individualistic goal structures. *Psychol Bull.* Mar;134(2):223–46. <https://doi.org/10.1037/0033-2909>
5. Gillies, R. M. (2016). Cooperative Learning: Review of Research and Practice. *Australian Journal of Teacher Education*, 41(3). <http://dx.doi.org/10.14221/ajte.2016v41n3.3>
6. Black, P., Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educ Asse Eval Acc* 21, 5–31. <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9068-5>
7. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
8. Berber N. Langelaan, Lisa Gaikhorst, Wouter Smets, Ron J. Oostdam. (2024). Differentiating instruction: Understanding the key elements for successful teacher preparation and development. *Teaching and Teacher Education*, 140, 104464. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104464>.
9. Brown, M., McGrath, R. E., Bier, M. C., Johnson, K., & Berkowitz, M. W. (2023). A comprehensive meta-analysis of character education programs. *Journal of Moral Education*, 52(2), 119–138. <https://doi.org/10.1080/03057240.2022.2060196>
10. Thomas P. Oeschger, Elena Makarova, Anna K. Döring. (2022). Values in the School Curriculum from Teacher's Perspective: A Mixed-Methods Study. *International Journal of Educational Research Open*, 3, 100190. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2022.100190>.
11. Döring, A.K., Jones, E., Oeschger, T.P. *et al.* (2024). Giving voice to educators: Primary school teachers explain how they promote values to their pupils. *Eur J Psychol Educ* 39, 3607–3631. <https://doi.org/10.1007/s10212-024-00885-8>
12. Alexis R. Lauricella, Jenna Herdzina, Michael Robb. (2020). Early childhood educators' teaching of digital citizenship competencies. *Computers & Education*, 158, 103989, <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103989>.

13. Moonsun Choi, Michael Glassman, Dean Cristol. (2017). What it means to be a citizen in the internet age: Development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers & Education*, 107, 100–112. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.01.002>
14. Robinson, V. M. J., Lloyd, C. A., & Rowe, K. J. (2008). The Impact of Leadership on Student Outcomes: An Analysis of the Differential Effects of Leadership Types. *Educational Administration Quarterly*, 44(5), 635–674. <https://doi.org/10.1177/0013161X08321509>
15. Mogren, A., Gericke, N., & Scherp, H. Å. (2018). Whole school approaches to education for sustainable development: a model that links to school improvement. *Environmental Education Research*, 25(4), 508–531. <https://doi.org/10.1080/13504622.2018.1455074>
16. Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins–D’Alessandro, A. (2013). A Review of School Climate Research. *Review of Educational Research*, 83(3), 357–385. <https://doi.org/10.3102/0034654313483907>
17. Официальный сайт Министерство образования и культуры Финляндии. <https://okm.fi/etusivu>
18. Schaffar, B., & Wolff, L. A. (2024). Phenomenon-based learning in Finland: a critical overview of its historical and philosophical roots. *Cogent Education*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.2309733>
20. Петрищев В. И., Грасс Т. П., Крашенинникова А. Е. (2021). Особенности профессионального образования в школах Канады. *Профессиональное образование в России и за рубежом*, (4 (44)), 190–196. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-professionalnogo-obrazovaniyav-shkolah-kanady1>.
21. Хопкинс, Ч. (2013). Образование в интересах устойчивого развития (ОУР) в Канаде и Соединенных Штатах. *Universum: Вестник Герценовского университета*, (2), 54–58. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-v-interesah-ustoychivogo-razvitiya-our-v-kanade-i-soedinennyh-shtatah>
22. Titor, S. (2022). Legal foundations of educational management in Canada. *E-Management*. 5. 75–82. <https://doi.org/10.26425/2658-3445-2022-5-2-75-82>
23. Gunawardena, M., Bishop, P., & Aviruppola, K. (2024). Personalized learning: The simple, the complicated, the complex and the chaotic. *Teaching and Teacher Education*, 139, 104429. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104429>
24. Dumont, H., & Ready, D. D. (2023). On the promise of personalized learning for educational equity. *NPJ Science of Learning*, 8(1), Article 26. <https://doi.org/10.1038/s41539-023-00174-x>
25. Zikpi, H. (2020). Inclusive education in the United States of America: A glimpse into perceptions, policy, and structure. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1(1), 42–54. (Анализ принципов инклюзивного обучения в США, включая законодательные и методологические аспекты.)

26. Zhang, L., & Ma, Y. (2023). A study of the impact of project-based learning on student learning effects: A meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 14, 1202728. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1202728>
27. Duke, N. K., Halvorsen, A., Strachan, S. L., Kim, J., & Konstantopoulos, S. (2021). Putting PjBL to the test: The impact of project-based learning on second graders' social studies and literacy learning and motivation in low-SES school settings. *American Educational Research Journal*, 58(1), 160–200. <https://doi.org/10.3102/0002831220929638>
28. Educating for American Democracy. (2021). Educating for American Democracy: Excellence in history and civics for all learners (Roadmap Report). iCivics. (Национальная дорожная карта по гражданскому воспитанию учащихся в США.) <https://www.educatingforamericandemocracy.org/>
29. Shapiro, S., & Brown, C. (2018). The state of civics education. Center for American Progress. <https://www.americanprogress.org/article/state-civics-education/>
30. U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services. (2021). Supporting child and student social, emotional, behavioral, and mental health needs. Washington, DC: U.S. Department of Education. (Официальный отчет по мерам поддержки психического здоровья и благополучия учащихся в школах США.) <https://www.ed.gov/sites/ed/files/documents/students/supporting-child-student-social-emotional-behavioral-mental-health.pdf>
31. DuBois, D. L. (2021, May 26). Mentoring programs for youth: A promising intervention for delinquency prevention. *NIJ Journal*. <https://nij.ojp.gov/topics/articles/mentoring-programs-youth-promising-intervention-delinquency-prevention> (Обзор исследований эффективности наставнических программ для молодежи в США.) <https://www.ojp.gov/library/publications/mentoring-programs-youth-promising-intervention-delinquency-prevention>
32. Maier, A., Klevan, S., & Ondrasek, N. (2020). Leveraging resources through community schools: The role of technical assistance (Policy Brief). Learning Policy Institute. <https://learningpolicyinstitute.org/product/leveraging-resources-community-schools-technical-assistance-brief>
33. Maier, A., Daniel, J., Oakes, J., & Lam, L. (2017). Community schools as an effective school improvement strategy: A review of the evidence. Learning Policy Institute. https://learningpolicyinstitute.org/sites/default/files/product-files/Community_Schools_Effective_REPORT.pdf
34. Murray, C., Gabriel, F., & Kennedy, J. (2024). Factors that promote student well-being in schools: A scoping review of Australian and Aotearoa New Zealand literature. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 1542. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-04059-1>

35. Vo, D. T., Allen, K.-A., & Reupert, A. (2024). Australian teachers' conceptualisations of wellbeing at work: A prototype analysis. *Teaching and Teacher Education*, 147, 104653. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104653>
36. Falkner, Katrina & Vivian, Rebecca & Falkner, Nickolas. (2014). The Australian Digital Technologies Curriculum: Challenge and Opportunity. https://www.researchgate.net/publication/264978853_The_Australian_Digital_Technologies_Curriculum_Challenge_and_Oppportunity
37. Barker, Barbara & Harris, Diana. (2020). Parent and Family Engagement: An Implementation Guide for School Communities. https://www.researchgate.net/publication/339041496_Parent_and_Family_Engagement_An_Implementation_Guide_for_School_Communities
38. Kwek, D. (2023, March 16). Singapore's educational reforms toward holistic outcomes. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/singapores-educational-reforms-toward-holistic-outcomes/>
39. Ministry of Education Singapore. (2024, July 2). Desired Outcomes of Education. <https://www.moe.gov.sg/education-in-sg/desired-outcomes>
40. Ministry of Education Singapore. (2024, Sep 17). 21st century competencies. <https://www.moe.gov.sg/education-in-sg/21st-century-competencies>
41. Ministry of Education Singapore. (2021). *Character and Citizenship Education (CCE) syllabus — Secondary* (CCE 2021). <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/secondary/syllabuses/cce/2021-character-and-citizenship-education-syllabus-secondary.pdf>
42. National Library Board Singapore. (2021). Programme for Active Learning (PAL). <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuuiid=ad7ff069-1555-4750-85d5-4a71b268d9f0>
43. Ministry of Education Singapore. (2018, Sep 24). Values education is an integral part of school curriculum (Forum reply). <https://www.moe.gov.sg/news/forum-letter-replies/20180924-values-education-is-an-integral-part-of-school-curriculum>
44. Ministry of Education Singapore. (2023a, July 21). *PSLE scoring system*. <https://www.moe.gov.sg/microsites/psle-fsbb/psle/psle-scoring-system.html>
45. Ng, P.T. (2017). *Learning from Singapore: The Power of Paradoxes* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315682914>
46. Park, S. Y. (2017). Clarifying the Characteristics and Exploring the Collaboration of Citizenship and Character Education in South Korea. *JSSE – Journal of Social Science Education*, 16(3). <https://doi.org/10.4119/jsse-840>
47. Kim D, Lim JH, An J. (2022). The quality and effectiveness of Social-Emotional Learning (SEL) intervention studies in Korea: A meta-analysis. *PLoS One*. Jun 24;17(6):e0269996. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269996>
48. Kim, S. K., & Chang Rundgren, S. N. (2019). South Korean elementary school teachers' experiences of inclusive education concerning students with a

- multicultural background. *International Journal of Inclusive Education*, 25(12), 1327–1341. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1609606>
49. Kim, U., Kim, A., Kim, B., & Baek, J. (2024). Inclusive Education in South Korea. *Remedial and Special Education*, 45(6), 339–350. <https://doi.org/10.1177/07419325241240060>
  50. Bae, Sang Hoon; Jeon, Sue Bin: Research on afterschool programs in Korea. Trends and outcomes – In: *International journal for research on extended education: IJREE* 1 (2013) 1, S. 53–69. <https://doi.org/10.25656/01:22973>
  51. Chong Min Kim, Jeon–Yi Lee, (2020). Effects of South Korea’s educational welfare priority project on elementary– and middle–school students’ changes in self–esteem and adaptation to school life. *Children and Youth Services Review*, 109, 104618. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104618>
  52. Bae MH. The Effect of Exercise on School Life Satisfaction in Korean Children and Adolescents Considering the Mediation Effects of Physical Health Awareness, Self–Esteem, and Depression. *Iran J Public Health*. 2023 Dec;52(12):2590–2600. <https://doi.org/10.18502/ijph.v52i12.14320>
  53. Lagones, J., & Alonso Ishihara, M. (2024). Special noncognitive skill activities (*Tokkatsu*) during the COVID–19 pandemic in Latin America: the *Osoji* Japan project as SDG–4 in Peru. *Cogent Education*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.2398858>
  54. Sam Bamkin. (2020). "The taught curriculum of moral education at Japanese elementary school: the role of classtime in the broad curriculum," *Contemporary Japan*, Taylor & Francis Journals, vol. 32(2), pages 218–239. <https://doi.org/10.1080/18692729.2020.1747780>
  55. Bamkin, S. (2018). Reforms to strengthen moral education in Japan: a preliminary analysis of implementation in schools. *Contemporary Japan*, 30(1), 78–96. <https://doi.org/10.1080/18692729.2018.1422914>
  56. Watanabe, T., Yonezawa, T., Yamasaki, A., & Nagata, T. (2024). Scoping review of teaching methods for inquiry–based learning in Japanese elementary schools: focusing on the “period for integrated studies.” *Pedagogies: An International Journal*, 20(3), 349–363. <https://doi.org/10.1080/1554480X.2024.2395264>
  57. Izumi BT, Akamatsu R, Byker Shanks C, Fujisaki K. (2020). An ethnographic study exploring factors that minimize lunch waste in Tokyo elementary schools. *Public Health Nutrition*. 23(6): 1142–1151. <https://doi.org/10.1017/S136898001900380X>
  58. Asakura K, Sasaki S. (2017). School lunches in Japan: their contribution to healthier nutrient intake among elementary–school and junior high–school children. *Public Health Nutr*. Jun; 20(9): 1523–1533. <https://doi.org/10.1017/S1368980017000374>

59. Toshiya Chichibu, Toshiyuki Kihara. (2013). How Japanese schools build a professional learning community by lesson study. *International Journal for Lesson and Learning Studies* 4 January. 2 (1): 12–25. <https://doi.org/10.1108/20468251311290105>
60. OECD (2023), PISA 2022 Assessment and Analytical Framework, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/dfe0bf9c-en>.
61. Immonen, V., & Sivula, A. (2024). The politics of heritage education: an analysis of national curriculum guidelines in Estonia, Finland, and Sweden. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 46(4), 449–462. <https://doi.org/10.1080/01596306.2024.2412603>
62. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2023. Country System Mapping Country Report: Estonia. Odense, Denmark. https://www.european-agency.org/sites/default/files/CSM%20Country%20Report%20Estonia.pdf?utm_source=chatgpt.com
63. Immonen, V., & Sivula, A. (2024). The politics of heritage education: an analysis of national curriculum guidelines in Estonia, Finland, and Sweden. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 46(4), 449–462. <https://doi.org/10.1080/01596306.2024.2412603>
64. Laius, A., & Orgusaar, G. (2025). The Critical Role of Science Teachers' Readiness in Harnessing Digital Technology Benefits. *Education Sciences*, 15(8), 1001. <https://doi.org/10.3390/educsci15081001>
65. Educational support and guidance: Estonia. (2023). Ministry of Education and Research. <https://www.hm.ee/eurydice>
66. Treial, K. (2016). KiVa anti-bullying programme in Estonia – the results from a two year cluster-randomised pilot trial. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 4(2), 191–222. <https://doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.08>
67. Assessment in single-structure education: Estonia (2023). Ministry of Education and Research. <https://www.hm.ee/eurydice>. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/euryperia/estonia/assessment-single-structure-education?utm_source=chatgpt.com
68. Bartelink, N.H.M., van Assema, P., Jansen, M.W.J. et al. (2019). Process evaluation of the Healthy Primary School of the Future: the key learning points. *BMC Public Health* 19, 698. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6947-2>
69. Kerssens, N., & Dijck, J. van. (2021). The platformization of primary education in The Netherlands. *Learning, Media and Technology*, 46(3), 250–263. <https://doi.org/10.1080/17439884.2021.1876725>
70. Lars Goertzen, Trudie Schils, Sylvia Heeneman (2023). Co-designing formative assessment practices: A collaboration between elementary school teachers and researchers to conceptualize and implement formative assessment as a unified practice, *Teaching and Teacher Education*, 134, 104306. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104306>.

71. Lars Goertzen, Sylvia Heeneman, Trudie Schils. (2025). The impact of formative assessment on pupil academic achievement: An empirical study of the effects of a formative assessment practices program that was co-designed in a teacher community. *Learning and Instruction*, 99, 102153. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2025.102153>.
72. Bartelink, N.H.M., van Assema, P., Jansen, M.W.J. et al. (2019). Process evaluation of the Healthy Primary School of the Future: the key learning points. *BMC Public Health* 19, 698. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6947-2>
73. Goldberg, J. M., Sommers-Spijkerman, M. P. J., Clarke, A. M., Schreurs, K. M. G., & Bohlmeijer, E. T. (2021). Positive education in daily teaching, the promotion of wellbeing, and engagement in a whole school approach: a clustered quasi-experimental trial. *School Effectiveness and School Improvement*, 33(1), 148–167. <https://doi.org/10.1080/09243453.2021.1988989>
74. van Loon, A.W.G., Kaufman, T.M.L. (2023). The effectiveness of the Dutch Meaningful Roles program in children: a study protocol for a cluster randomized controlled study. *BMC Public Health* 23, 1440. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16362-8>
75. Kerssens, N., & Dijck, J. van. (2021). The platformization of primary education in The Netherlands. *Learning, Media and Technology*, 46(3), 250–263. <https://doi.org/10.1080/17439884.2021.1876725>
76. Kevin Ackermans, Marjoke Bakker, Anne-Marieke van Loon, Marijke Kral, Gino Camp. (2025). Young learners' motivation, self-regulation and performance in personalized learning, *Computers & Education*, 226, 105208. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2024.105208>.
77. Van Schoors R, Elen J, Raes A, Vanbecelaere S, Depaepe F. (2023). The Charm or Chasm of Digital Personalized Learning in Education: Teachers' Reported Use, Perceptions and Expectations. *TechTrends*, 67(2):315–330. <https://doi.org/10.1007/s11528-022-00802-0>.
78. Федоров О.Д. «Учитель для России»: система ценностей. Образовательная политика, № 3, (79), 2019. <https://cyberleninka.ru/article/n/uchitel-dlya-rossii-sistema-tsennostey/viewer>
79. Официальная страница фонда «Вклад в будущее». https://vbudushee.ru/about/what_we_do/
80. Выготский Л.С. Психология развития человека. — М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. https://iar.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%92%D1%8B%D0%B3%D0%BE%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%9B.%D0%A1.higher_mental_functions.pdf?utm_source=chatgpt.com

81. Родионов А. В. (2017). Инновационный проект «Школа Сколково»: управленческий аспект. Журнал педагогических исследований. (5), 44–51. https://naukaru.ru/ru/nauka/article/18989/view?utm_source=chatgpt.com
82. Presidential decree of the republic of Uzbekistan of April 29, 2019 No. UP–5712. https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=115372&utm_source=chatgpt.com
83. UNICEF Uzbekistan. (2025, May 20). Launching a transformative initiative to improve learning outcomes and promote inclusive, competency-based education in Uzbekistan. https://www.unicef.org/uzbekistan/en/press-releases/launching-transformative-initiative-improve-learning-outcomes-and-promote-inclusive?utm_source=chatgpt.com
84. UNICEF Uzbekistan. (2025, July 7). Empowering schools for a more inclusive and digital future (Story on ISHONCH 2030 pilot). https://www.unicef.org/uzbekistan/en/stories/empowering-schools-more-inclusive-and-digital-future?utm_source=chatgpt.com
85. Global Partnership for Education. (2023, December 1). Uzbekistan: Partnership Compact (2023). https://www.globalpartnership.org/content/uzbekistan-partnership-compact-2023?utm_source=chatgpt.com
86. Ministry of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan. (n.d.). Projects «Modern schools»: requirements and evaluation criteria. https://uzedu.itsm.uz/en/projects/1?utm_source=chatgpt.com
87. MoPSE; Natlex–ILO. (2024, February 15). On monitoring the quality of education based on risk analysis (regulatory extract). https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/116526/UZB-116526.pdf?utm_source=chatgpt.com
88. Government of Uzbekistan. (2025, May 16). New reform stage in school education (News release). https://gov.uz/en/news/view/54426?utm_source=chatgpt.com
89. Draft country programme document. Belarus. https://www.unicef.org/executiveboard/media/31506/file/2025-PL14-Belarus-draft-CPD-EN-2025-06-09.pdf?utm_source=chatgpt.com
90. Концепция республиканского информационно-образовательного проекта «Школа Активного Гражданина» в 2024/2025 учебном году. https://vospitanie.adu.by/images/2024/09/kontseptsiya-shag-2024-2025.pdf?utm_source=chatgpt.com
91. Методические материалы по проведению мероприятий информационно-образовательного проекта «ШАГ» – «Школа Активного Гражданина» – для учащихся 8–11 классов учреждений общего среднего образования в январе 2025 года. https://vospitanie.adu.by/images/2025/01/Metod-rekomend-23.01.pdf?utm_source=chatgpt.com

92. World Bank; EU4Armenia. (2024). Curriculum and Learning: Towards a Competency-based Education System in Armenia (report). <https://eu4armenia.eu/wp-content/uploads/Curriculum-and-Learning-Armenia-eng-feb5-1.pdf>
93. UNICEF Armenia Annual Report 2024. https://open.unicef.org/download-pdf?country-name=Armenia&year=2024&utm_source=chatgpt.com
94. European Training Foundation. (2023). Country Fiche: Armenia 2023 (ETF country brief). https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2024-01/Country%20Fiche_Armenia_2023_EN_web.pdf?utm_source=chatgpt.com
95. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). (2024). TIMSS 2023. International results. https://timss2023.org/results/?utm_source=chatgpt.com
96. С.С.Касымов, Н.А.Садвакасова, Г.С.Ашимханова. Психологическое благополучие в среднем образовании: анализ исследований. Журнал «Вестник Карагандинского университета», серия «Педагогика», 2024, 29, 4 (116), 117–125. <https://doi.org/10.31489/2024ped4/117-125>
97. Министр просвещения Республики Казахстан № 194 от 30.07.2024 «Об утверждении программы воспитания «Адал азамат» в организациях образования. <https://www.gov.kz/memleket/entities/bilim-semey/documents/details/744796?lang=ru>
98. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249 «Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>
99. UNICEF. (2009). Child-Friendly Schools Manual. New York: UNICEF. https://www.unicef.org/sites/default/files/2020-03/Child-Friendly-Schools-Manual.pdf?utm_source=chatgpt.com
100. Школы без травли: Казахстан внедряет антибуллинговую программу по всей стране. BES.media, 29 июля 2025 г. <https://bes.media/news/shkoli-bez-travli-kazahstan-vnedryaet-antibullingovuyu-programmu-po-vsey-strane-0406ca/>
101. Антибуллинговая программа KIVA. <https://nis.edu.kz/ru/product/bullingke-qarsy-kiva-bagdarlamasy#:~:text>
102. Алимбекова, А., Асылбекова, М., Утемисова, Г., & Нургалиева, Д. (2024). Профилактика буллинга в Казахстане: SWOT-анализ условий возникновения и развития проблемы в общеобразовательных организациях. THE BULLETIN, 410(4), 47–65. <https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.786>
103. Kaymak, Serkan & Kassymbek, Zh & Aliyeva, Kalamkas & Saydenov, F. (2022). The Effect of Cooperative Learning on Students Academic Achievement. Journal of Management Studies. 9. 495–503. <https://doi.org/10.17265/2328-2185/2021.06.009>.
104. Достижения и инициативы в системе просвещения за I квартал 2025 года. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/976305?lang=ru#:~:text>

105. Юные лидеры Казахстана встретились с депутатами маслихата Астаны для обсуждения социальных инициатив. <https://www.gov.kz/memleket/entities/astana/press/news/details/875938?lang=ru#:~:text=>

106. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 “Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования” (приложение 2. Государственный общеобязательный стандарт начального образования). <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

107. Инструкция по процедурам критериального оценивания и документированию для средней школы в рамках обновления содержания образования – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2018. – 272 с. <https://uba.edu.kz/storage/app/media/Metod%20usynyndama/2018/>

108. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2023 года). – г. Астана: Министерство просвещения Республики Казахстан, АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» имени А. Байтұрсынұлы», 2024. – 373 стр. <https://taldau.edu.kz/storage/app/media/National>

109. Developing a national assessment that supports Kazakhstan’s education goals. OECD Education policy perspectives, 2020, № 27. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020>

110. Аналитический отчет «Комплексный анализ результатов мониторинга образовательных достижений обучающихся организаций среднего образования» / Министерство просвещения Республики Казахстан, Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, Астана: 2024. – 252 стр. <https://uba.edu.kz/storage/app/media/MODO%20%20RS%20%20%20RS%20%20%20123.pdf>

111. Маклакова Ольга Анатольевна, Вандышева А.Ю., Штина И.Е., & Валина С.Л. (2022). Особенности формирования нарушений осанки у детей в период школьного обучения. Гигиена и санитария, 101 (6), 655–661. <https://doi.org/10.47470/0016-9900-2022-101-6-655-661>

112. Аналитический отчет по итогам мониторинга реализации Единой программы воспитания в организациях среднего образования. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2024. – 406 стр. <https://uba.edu.kz/storage/app/media/555555%20%20BIRUTAS%20%20RS%20%20%20RS%20%20%20RS.pdf>

113. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>

114. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2024 года № 1143 «Об утверждении Концепции инклюзивной политики в

Республике Казахстан на 2025 – 2030 годы». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143>

115. Abdina, Ainur & Uyzbayeva, Anar & Zhanarstanova, Maral. (2023). Philosophy of independent living: the state of inclusive education in Kazakhstan (overview analysis of modern research). Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religion Series. 142. 135–157.

<https://doi.org/10.32523/2616-7255-2023-142-1-135-157>

116. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 269 «Об утверждении Концепции цифровой трансформации, развития отрасли информационно–коммуникационных технологий и кибербезопасности на 2023–2029 годы». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000269>

126. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 27 ноября 2023 года № 349 «Об утверждении правил организации учебного процесса по дистанционному обучению в организациях среднего, дополнительного, технического и профессионального, послесреднего образования, в том числе при неблагоприятных погодных метеоусловиях, а также при введении чрезвычайного положения, ограничительных мероприятий, в том числе карантина, на соответствующих административно–территориальных единицах (на отдельных объектах), при объявлении чрезвычайных ситуаций и в форме онлайн–обучения в организациях образования, реализующих образовательные учебные программы технического и профессионального, послесреднего образования, а также требований к организациям образования по предоставлению дистанционного обучения». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033682>

127. Katyetova, A., & Issabayeva, S. (2025). ICT Teachers' Vision and Experience in Developing Digital Skills of Primary School Students in Computer Science Lessons. Computers, 14(3), 92. <https://doi.org/10.3390/computers14030092>

128. Что такое STEM–образование, и как оно развивается в Казахстане. <https://buki-kz.com/news/stem-obrazovanie/>

129. Официальный сайт АО «Национальный центр повышения квалификации «Орлеу». https://orleu.edu.kz/?utm_source=chatgpt.com

130. Наши онлайн–ресурсы. Частное учреждение «Центр педагогического мастерства». https://www.cpm.kz/ru/onlayn-resursy/?utm_source=chatgpt.com

131. Naimanova, D., Lebedeva, L., Akpayeva, A., Astambayeva, Z., Ryabova, E., & Yessenova, K. (2023). Investigation of primary school teachers' student–centered teaching and technology integration competencies. International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST), 11(6), 1386–1404. <https://doi.org/10.46328/ijemst.3681>

132. Развитие потенциала малокомплектных сельских школ с использованием цифровых технологий. Отчет по результатам пилотного проекта в

Актюбинской области. – Астана, Национальная академия образования имени Ы.Алтынсарина, 2024 г. – 92 с.

133. OECD. (2019). OECD Learning Compass 2030: Concept note (in brief and series). Paris: OECD. <https://www.oecd.org/education/2030-project/>

134. OECD. (2019). Transformative Competencies for 2030: Concept note. Paris: OECD. [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/concept-notes/Transformative Competencies for 2030 concept note.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/concept-notes/Transformative%20Competencies%20for%202030%20concept%20note.pdf)

135. OECD. (2019). Anticipation–Action–Reflection Cycle for 2030: Concept note. Paris: OECD. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/05/oecd-future-of-education-and-skills-2030-anticipation-action-reflection-cycle-for-2030_8b098156/39105d40-en.pdf

136. UNICEF. (2009). Child–Friendly Schools Programming: Global Evaluation (reports and country studies). New York: UNICEF. https://www.unevaluation.org/member_publications/child-friendly-schools-programming-global-evaluation-report?utm_source=chatgpt.com

137. Godfrey, E. B., Osher, D., Williams, L. D., Wolf, S., Berg, J. K., Torrente, C., Spier, E., & Aber, J. L. (2012). Cross–national measurement of school learning environments: Creating indicators for evaluating UNICEF’s Child Friendly Schools Initiative. *Children and Youth Services Review*, 34(3), 546–557. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.10.015>

138. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

139. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self–determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

140. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379. <https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>

141. Dignath, C., Büttner, G. Components of fostering self–regulated learning among students. A meta–analysis on intervention studies at primary and secondary school level. *Metacognition Learning* 3, 231–264 (2008). <https://doi.org/10.1007/s11409-008-9029-x>

142. Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins–D’Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research*, 83(3), 357–385. <https://doi.org/10.3102/0034654313483907>

143. Wang, M.–T., & Degol, J. L. (2016). School climate: A review of the construct, measurement, and impact on student outcomes. *Educational Psychology Review*, 28(2), 315–352. <https://doi.org/10.1007/s10648-015-9319-1>

144. Roorda, D. L., Koomen, H. M. Y., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2011). The influence of affective teacher–student relationships on students’ school engagement and achievement: A meta–analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), 493–529. <https://doi.org/10.3102/0034654311421793>
145. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students’ social and emotional learning: A meta–analysis of school–based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405–432. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564>.
146. Barrett, P., Zhang, Y., Moffat, J., & Kobbacy, K. (2013). A holistic, multi–level analysis identifying the impact of classroom design on pupils’ learning. *Building and Environment*, 59, 678–689. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2012.09.016>
147. Barrett, P., Davies, F., Zhang, Y., & Barrett, L. (2015/2016). The holistic impact of classroom spaces on learning in specific subjects. *Environment and Behavior*, 49(4), 425–451. <https://doi.org/10.1177/0013916516648735>
148. Higgins, S., Hall, E., Wall, K., Woolner, P., & McCaughey, C. (2005). The impact of school environments: A literature review. Callaghan, NSW: University of Newcastle. <http://www.cfbt.com/PDF/91085.pdf>
149. Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A large–scale evaluation of the KiVa antibullying program: grades 4–6. *Child development*, 82(1), 311–330. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01557.x>
150. Allen, K.–A., & Kern, M. L. (2017). *School belonging in adolescents: Theory, research and practice*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-5996-4>
151. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education*, 5(1), 7–74. <https://doi.org/10.1080/0969595980050102>
152. Dignath, C., & Büttner, G. (2008). Components of fostering self–regulated learning among students: A meta–analysis on intervention studies at the primary school level. *Metacognition and Learning*, 3(3), 231–264. <https://doi.org/10.1007/s11409-008-9029-x>
153. Berkowitz, M. W., & Bier, M. C. (2005). What works in character education: A research–driven guide. *Journal of Research in Character Education*, 3(1), 19–32. <http://www.charatcterandcitizenship.org>
154. Tamim, R. M., Bernard, R. M., Borokhovski, E., Abrami, P. C., & Schmid, R. F. (2011). What forty years of research says about the impact of technology on learning: A second–order meta–analysis. *Review of Educational Research*, 81(1), 4–28. <https://doi.org/10.3102/0034654310393361>
155. Cheung, A. C. K., & Slavin, R. E. (2013). The effectiveness of educational technology applications for enhancing mathematics achievement in K–12 classrooms: A meta–analysis. *Educational Research Review*, 9, 88–113. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.01.001>

156. Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu) [Электронный ресурс]: URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en
157. Redecker, C. (2017). European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu. Publications Office of the EU. <https://doi.org/10.2760/159770>
158. Tondeur, J., van Braak, J., Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. (2017). Understanding the relationship between teachers' pedagogical beliefs and technology use in education: A systematic review of qualitative evidence. *Educational Technology Research and Development*, 65(3), 555–575. <https://doi.org/10.1007/s11423-016-9481-2>
159. Robinson, V. M. J., Lloyd, C. A., & Rowe, K. J. (2008). The impact of leadership on student outcomes: An analysis of the differential effects of leadership types. *Educational Administration Quarterly*, 44(5), 635–674. <https://doi.org/10.1177/0013161X08321509>
160. Vescio, Vicki & Ross, Dorene & Adams, Alyson. (2008). A review of research on the impact of professional learning communities on teaching practice and student learning. *Teaching and Teacher Education*. 24. 80–91. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2007.01.004>.
161. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. Teachers College Press.
162. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
163. Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P. (2012). Teacher–student relationships and engagement. In S. L. Christenson, A. L. Reschly, & C. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (pp. 365–386). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2018-7_17
164. Wang, MT., Degol, J. School Climate: a Review of the Construct, Measurement, and Impact on Student Outcomes. *Educ Psychol Rev* 28, 315–352 (2016). <https://doi.org/10.1007/s10648-015-9319-1>
165. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. — М.: Смысл, 2001. — 365 с. https://xn—24-nmcdg.xn—p1ai/images/2021/26.02_27.02/_yasvin.v.a.obrazovatel.nayasreda.pdf#:~:text=
166. Е.Г. Дирюгина, М.И. Катеева, Н.Е. Рычка, Е.А. Хаустова, А.А. Янченко. Концептуальные основы Программы по развитию личностного потенциала / под науч. ред. Е.И. Казаковой. — М.: Благотворительный фонд «Вклад в будущее», 2023. — 228 с. <https://vbudushee.ru/library/kontseptualnie-osnovy-programmy-rlp/>
167. CASEL. (n.d.). *Frameworks, Competencies, Standards, and Guidelines* (State Resource Center). <https://casel.org/state-resource-center/frameworks-competencies-standards-and-guidelines/>

168. CASEL. (2020). *CASEL's SEL Framework*. <https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/>
169. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John–Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Cambridge, MA: Harvard University Press
170. Концепция целостного развития учащихся Назарбаев Интеллектуальных школ. <https://www.nis.edu.kz/storage/files/01JRA25R06QHD6CFNP7YGC5GT6.pdf#>
171. Маркова В.К., Иоффе А.Н., Бычкова Л.В. Проблемно–ориентированные и коммуникационные обучающиеся сообщества педагогов (по материалам отечественных и зарубежных исследований) // Мир науки. Педагогика и психология, 2021 №2, <https://mir-nauki.com/PDF/01PDMN221.pdf>
172. Elliot, A. J., & Maier, M. A. (2014). Color psychology: Effects of perceiving color on psychological functioning in humans. *Annual Review of Psychology*, 65, 95–120. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115035>
173. UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. UNESCO. <https://www.unesco.org/en/articles/reimagining-our-futures-together-new-social-contract-education>
174. OECD. (2019). TALIS 2018 Results (Vol. 1): Teachers and school leaders as lifelong learners. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>
175. Barrett, P., Davies, F., Zhang, Y., & Barrett, L. (2016). The Holistic Impact of Classroom Spaces on Learning in Specific Subjects. *Environment and Behavior*, 49(4), 425–451. <https://doi.org/10.1177/0013916516648735>
176. Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P. (2012). Teacher–student relationships and engagement: Conceptualizing, measuring, and improving the capacity of classroom interactions. In S. L. Christenson, A. L. Reschly, & C. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (pp. 365–386). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2018-7_17
177. UNICEF (2009). *Child–friendly schools manual*. New York: UNICEF. <https://www.unicef.org/documents/child-friendly-schools-manual>
178. Schulz, L. L., & Rubel, D. J. (2018). A Phenomenology of Alienation in High School: The Experiences of Five Male Non–completers. *Professional School Counseling*, 14(5). <https://doi.org/10.1177/2156759X1101400501>
179. UNESCO. (1972). *Learning to be: The world of education today and tomorrow*. UNESCO
180. Wentzel, K. R. (2009). Students' relationships with teachers as motivational contexts. In K. R. Wenzel & A. Wigfield (Eds.), *Handbook of motivation at school* (pp. 301–322). Routledge / Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203879498>
181. Официальный сайт Wellbeing@School. <https://wellbeingatschool.org.nz/>

182. Tomlinson, C. A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C. M., Moon, T. R., Brimijoin, K., Conover, L. A., & Reynolds, T. (2003). Differentiating Instruction in Response to Student Readiness, Interest, and Learning Profile in Academically Diverse Classrooms: A Review of Literature. *Journal for the Education of the Gifted*, 27(2–3), 119–145. <https://doi.org/10.1177/016235320302700203>
183. European Commission: Joint Research Centre, Redecker, C. and Punie, Y., European framework for the digital competence of educators – DigCompEdu, Punie, Y.(editor), Publications Office, 2017, <https://data.europa.eu/doi/10.2760/159770>
184. Briki, W., Majed, L., & Goda, S. (2019). Adaptive effects of seeing green environment on psychophysiological responses. *Frontiers in Psychology*, 10, 2527. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02527>
185. Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2011). Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 225–241. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00725.x>
186. Fielding, M. (2001). Students as radical agents of change. *Journal of Educational Change*, 2(2), 123–141. <https://doi.org/10.1023/A:1017949213447>
187. Fullan, M. (2007). The new meaning of educational change (4th ed.). Teachers College Press.
188. UNESCO. (2015). Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>
189. United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
190. Antony, E. M. (2022). Framing Childhood Resilience Through Bronfenbrenner’s Ecological Systems Theory: A Discussion Paper. *Cambridge Educational Research e-Journal*, 9, 244–257. <https://doi.org/10.17863/CAM.90564>
191. Daniels, H. (2016). Vygotsky and pedagogy. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315621982>
192. Fullan, M. (2021). Leading in a culture of change (2nd ed.). Jossey–Bass.
193. UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>
194. Duman, S. (2024). Education Reforms in Kazakhstan: International Integration and Nationalization Efforts. In: Akgün, B., Alpaydın, Y. (eds) *Global Agendas and Education Reforms*. Maarif Global Education Series. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3068-1_3
195. Yelubayeva, Perizat, Tashkyn, Erkan, and Berkinbayeva, Gulzat (2023). Addressing challenges in Kazakh education for sustainable development. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/19/14311>

196. Кульсариева, А. Т. (2022). Психологический климат в школе как фактор развития личности учащихся. Вестник КазНУ. Серия психология и педагогика, 76(3), 45–53.
197. Senge, P. M. (2006). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization (Rev. ed.). Doubleday.
198. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). Index for inclusion: Developing learning and participation in schools. CSIE.
199. Bryk, A. S., Gomez, L. M., Grunow, A., & LeMahieu, P. (2015). Learning to improve: How America's schools can get better at getting better. Harvard Education Press.
200. Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2017). Designing and conducting mixed methods research (3rd e)
201. Deming, W. E. (1986). Out of the crisis. MIT Press.
202. Bliss, L. B. (2008). Media Review: Greene, J. C. (2007). Mixed Methods in Social Inquiry. San Francisco: Jossey–Bass. Journal of Mixed Methods Research, 2(2), 190–192. <https://doi.org/10.1177/1558689807314013>
203. Senge, P.M. (2006) The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. Doubleday (A Division of Random House), New York, 7.
204. OECD. (2020). PISA 2018 results: Effective policies, successful schools (Vol. 2). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264267510-en>
205. European Commission. (2019). SELFIE: Self–reflection on Effective Learning by Fostering the use of Innovative Educational Technologies. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/76802>
206. Boyd, S., & Bonne, L. (2016). Taking a whole school approach to bullying: Self–assessment tools for schools. New Zealand Council for Educational Research.
207. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). Index for inclusion: Developing learning and participation in schools. CSIE.
208. Barrett, P., Davies, F., Zhang, Y., & Barrett, L. (2016). The holistic impact of classroom spaces on learning in specific subjects. Environment and Behavior, 49(4), 425–451. <https://doi.org/10.1177/0013916516648735>
209. World Health Organization (WHO). (2021). WHO guideline on school health services. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/mca-documents/adolescents/who-shs-guideline_web_v28.pdf
210. Закон Республики Казахстан «О гражданской защите» от 11 апреля 2014 года № 188–V. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000188>
211. Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 5 августа 2021 года № ҚР ДСМ–76 “Об утверждении Санитарных правил "Санитарно–эпидемиологические требования к объектам образования". <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100023890>

212. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 5 декабря 2022 года № 486 “Об утверждении критериев оценки организаций дошкольного, среднего, технического и профессионального, послесреднего образования”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031053>

213. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 ноября 2022 года № 963 “Об утверждении пилотного национального проекта в области образования “Комфортная школа”” <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000963>.

214. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 22 января 2016 года № 70 “Об утверждении норм оснащения оборудованием и мебелью организаций дошкольного, среднего образования, а также специальных организаций образования”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013272#z1>

215. Приказ Министра по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан от 21 февраля 2022 года № 55 “Об утверждении Правил пожарной безопасности”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026867>

216. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 января 2022 года № 4 “Об утверждении Правил и программ оценки особых образовательных потребностей”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026618#z14>

217. Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 мая 2021 года № 305 “Об утверждении требований к организации антитеррористической защиты объектов, уязвимых в террористическом отношении”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000305#z4>

218. Совместный приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 23 января 2019 года № 49 и Министра образования и науки Республики Казахстан от 23 января 2019 года № 32 “Об утверждении Стандартов и требований к оснащению организаций дошкольного и среднего образования системами видеонаблюдения”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1900018239>

219. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 года № 506 “Об утверждении Правил профилактики травли (буллинга) ребенка”. https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031180?utm_source=chatgpt.com

220. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 29 апреля 2025 года № 92 “Об утверждении Правил деятельности службы психолого–педагогического сопровождения в организациях образования”. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2500036047>

221. Boyd, Sally. (2011). Wellbeing@School: Building a safe and caring school climate that deters bullying. <https://wellbeingatschool.org.nz/sites/default/files/Wellbeing-at-School-overview-paper.pdf>

222. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 27 июля 2017 года № 355 “Об утверждении Типовых правил организации работы

Попечительского совета и порядок его избрания в организациях образования”.
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700015584>

223. «Адал азамат бағдарламасын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» Әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – 165 бет.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/5555555%20%20%20TTTTTT%20%20%20KZ%20%20KZ%20%20%20KZ.pdf>

224. Tomlinson, C. A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C. M., Moon, T. R., Brimijoin, K., Conover, L. A., & Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. *Journal for the Education of the Gifted*, 27(2–3), 119–145. <https://doi.org/10.1177/016235320302700203>

225. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 21 января 2016 года № 52 “Об утверждении критерий оценки знаний обучающихся среднего, технического и профессионального, послесреднего образования”.
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013137>

226. Аналитический отчет «Комплексный анализ результатов мониторинга образовательных достижений обучающихся организаций среднего образования (МОДО–2023)» / Министерство просвещения Республики Казахстан, Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, Астана: 2023. – 182 стр.

227. Руководство для учителя: Образовательная программа внутришкольного курса профессионального развития «Исследования в практике учителя».
<https://up.qair.kz/akkaiyn/wp-content/uploads/sites/39/2023/07/rwkovodstvo-dlya-wchitelya-po-issledovaniyu.pdf>

228. Т. Чичибу (Жапония), Л. Ду Тоит (Оңтүстік Африкалық Республикасы), А. Тулепбаева (Қазақстан Республикасы). Lesson Study бойынша мұғалімдерге арналған нұсқаулық= Руководство для учителей по реализации подхода Lesson Study= Handbook for teachers on Lesson Study/ағылшыншадан аударылған / Чичибу Т., Ду Тоит Л., Тулепбаева А.–Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ–ның Педагогикалық шеберлік орталығы, 2013,–Астана: Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2013, – Astana: Center of Excellence AEO «Nazarbayev Intellectual Schools», 2013.
<https://goo.edu.kz/files/loader/1579581344319.pdf>

229. Методические рекомендации по развитию профессиональной идентичности педагога в организациях образования. Методические рекомендации. – Астана: Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, 2025. – 243 с.

230. European Commission. (2019). SELFIE: Self-reflection on effective learning by fostering the use of innovative educational technologies. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/76802>

231. Официальный сайт SELFIE (Self-reflection on Effective Learning by Fostering the use of Innovative Educational technologies). <https://education.ec.europa.eu/selfie/about-selfie#:~:text=Based%20on%20this%20input%2C%20the,in%20their%20use%20of%20technology>
232. Khasanova, Aizhan, Lyazat Syzdykova, Gulnaz Adylbek kyzy, and Gulmira Karabalaeva. 2025. "Transforming Didactic Methods: A New Vision for Kazakhstan's Primary Education System". *Education As Change* 29 (March):24 pages. <https://doi.org/10.25159/1947-9417/16658>
233. Long, Binh & Hung, Vu. (2024). The Impact of School Environment on Student Health Behaviors: Insights from Qualitative Interviews. *INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH AND ANALYSIS*. 07. <https://doi.org/10.47191/ijmra/v7-i05-24>
234. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2024 года № 1143 "Об утверждении Концепции инклюзивной политики в Республике Казахстан на 2025 – 2030 годы". <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143>
235. OECD. (2019). TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valuable Resources. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>
236. UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>
237. Brännström, K. J., Karjalainen, S., Sahlén, B., Andersson, K., Lyberg-Åhlander, V., & Christensson, J. (2021). Children's experiences of their learning environment: Psychometric properties of a questionnaire evaluating classroom environment, activities and interactions. *Child Language Teaching and Therapy*, 38(1), 59–77. <https://doi.org/10.1177/02656590211050868>
238. Edmondson, A. C., Higgins, M., Singer, S., & Weiner, J. (2016). Understanding Psychological Safety in Health Care and Education Organizations: A Comparative Perspective. *Research in Human Development*, 13(1), 65–83. <https://doi.org/10.1080/15427609.2016.1141280>
239. Baeva, Irina & Bordovskaia, Nina. (2015). The psychological safety of the educational environment and the psychological well-being of Russian secondary school pupils and teachers. *Psychology in Russia: State of the Art*. 8. 86–99. 10.11621/pir.2015.0108.
240. Thornberg, R., Wänström, L., Jungert, T., (2018), Authoritative classroom climate and its relations to bullying victimization and bystander behaviors, *School Psychology International*, 39(6), 663–680. <https://doi.org/10.1177/0143034318809762>
241. Brown, K. E., & Medway, F. J. (2007). School climate and teacher beliefs in a school effectively serving poor South Carolina (USA) African-American students: A

case study. *Teaching and Teacher Education*, 23(4), 529–540. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.11.002>

242. Mendo–Lázaro S, León–Del–Barco B, Felipe–Castaño E, Polo–Del–Río MI, Iglesias–Gallego D. (2018). Cooperative Team Learning and the Development of Social Skills in Higher Education: The Variables Involved. *Front Psychol.* Aug 22;9:1536. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01536>.

243. Методические рекомендации «Риски реализации Программы по развитию личностного потенциала в образовательной организации» / Кораблева А.А., Благотворительный фонд «Вклад в будущее».–М., 2021. – 84 с. <https://vbudushee.ru/upload/lib/Metod-rokomend-Riski-realizatsii.pdf>

244. Личностно–развивающая образовательная среда как необходимое условие развития личностного потенциала ребенка и педагога. Официальная страница Благотворительного фонда Сбербанка «Вклад в будущее». <https://vbudushee.ru/library/lros-kak-uslovie-razvitiya-lichnostnogo-potentsiala>

245. Arno, Anna. (2021). Pedagogical and Ergonomic Conditions for Designing Personalized Educational Space. *Pedagogika. Voprosy teorii i praktiki.* 6. 739–744. 10.30853/ped210112.

246. Иванова Е.В. Новая среда: Как менять образовательное пространство школ и детских садов / Е. В. Иванова, И. А. Виноградова, Е. М. Барсукова. – М. : Альпина ПРО, 2022. — 188 с. <https://vbudushee.ru/library/novaya-sreda-kak-menyat-obrazovatelnoe-prostranstvo-shkol-i-detskikh-sadov/>

247. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 года № 506 «Об утверждении Правил профилактики травли (буллинга) ребенка». https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031180?utm_source=chatgpt.com

248. Антибуллинговая программа KIVA. NIS. <https://www.nis.edu.kz/ru/product/bullingke-qarsy-kiva-bagdarlamasy>

249. Программа профилактики травли (буллинга) обучающихся в организациях образования «ДосболLIKE». – Алматы: НАО «ННПИБД «Өркен», 2025. – 322 с.

<https://shaikinschool.edu.kz/sites/shaikinschool.edu.kz/images/2025/2025-2026/buling/programmadosbol.pdf>

250. Риски реализации Программы по развитию личностного потенциала в образовательной организации: методические рекомендации / Кораблева А.А., Благотворительный фонд «Вклад в будущее». – М., 2021. – 84 с. <https://vbudushee.ru/upload/lib/Metod-rokomend-Riski-realizatsii.pdf>

251. Lindsey O'Brennan & Catherine Bradshaw, Johns Hopkins Center for the Prevention of Youth Violence (2013). Importance of school climate. <https://cdpsdocs.state.co.us/safeschools/Resources/NEA>

252. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379. <https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>

253. Иоффе А.Н., Бычкова Л. В. (2021). Развитие личностного потенциала на занятиях. Учебное пособие. М., 280 с. https://teacher.vbudushee.ru/files/uploads/2556be45064dbf7c887c4486057114ab.pdf?utm_source=chatgpt.com

254. Компетенции «4К»: средовые решения для школы. Практические рекомендации: учебно–методическое пособие / сост. М. А. Пинская, А. М. Михайлова. — М.: Российский учебник, 2020. — 95 с. <https://catalog.vbudushee.ru/materials/kompetencii-4k-sredovye-resheniya-dlya-shkoly-prakticheskie-rekomendacii/>

255. Ясвин, В. А. Школьное средоведение и педагогическое средотворение. Экспертно–проектный практикум, 2020. 142. https://vbudushee.ru/upload/lib/Shkolnoe_sredovedenie.pdf

256. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399 «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029767>

Қосымша

БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН БАҒАЛАУ БОЙЫНША САУАЛНАМАЛАР

ОҚУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

АҚПАРАТТЫҚ КЕЛІСІМ

Сәлем!

Сен баланың тұлғалық дамуына қолайлы жағдай жасайтын мектептегі білім беру ортасын зерттеуге қатысатын болдың.

Зерттеудің мақсаты: оқушылар мектеп ортасын қалай қабылдайтынын анықтау.

Ерікті қатысу және құпиялық сақтау

Сауалнамаға қатысу – ерікті.

Қатыспауды таңдауға құқығың бар («Келіспеймін» деген таңдауды белгілеу арқылы). Бірақ сенің жауаптарың Қазақстандағы білім беру жүйесі үшін өте маңызды екенін ескереміз.

Сауалнама нәтижелері ешқандай жеке мәліметтер көрсетілмей, тек ғылыми мақсатта қолданылады.

Зерттеу жүргізу тәртібі

Сауалнама екі бөлімнен тұрады:

1. Жалпы мәлімет
2. Негізгі бөлім

Әрбір сұрақ 5 балдық шкала бойынша бағаланады (мүлдем келіспеймін, келіспеймін, жауап беру қиын, келісемін, толық келісемін).

Сенен әділ жауап беруінді сұраймыз.

Сенің жауаптарың мектептерде жақсы білім беру ортасын құруға көмектеседі.

Құрметпен, Ыбырай Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

1. ЖАЛПЫ МӘЛІМЕТ

1. Өз сыныбыңды көрсет

- ☐₁ 1 сынып
- ☐₂ 2 сынып
- ☐₃ 3 сынып
- ☐₄ 4 сынып

2. Жынысыңды көрсет

- ☐₁ Ұл.
- ☐₂ Қыз

3. Оқу тіліңді көрсет

- ☐₁ Қазақ
- ☐₂ Орыс
- ☐₃ Ағылшын

4. Өз аймағыңды таңда

☐ ₁	Астана қ.
☐ ₂	Алматы қ.
☐ ₃	Шымкент қ.
☐ ₄	Алматы облысы
☐ ₅	Ақтөбе облысы
☐ ₆	Атырау облысы
☐ ₇	Ақмола облысы
☐ ₈	Батыс Қазақстан облысы
☐ ₉	Шығыс Қазақстан облысы
☐ ₁₀	Жамбыл облысы
☐ ₁₁	Қарағанды облысы
☐ ₁₂	Қостанай облысы
☐ ₁₃	Қызылорда облысы
☐ ₁₄	Маңғыстау облысы

☐ 15	Солтүстік Қазақстан облысы
☐ 16	Павлодар облысы
☐ 17	Түркістан облысы
☐ 18	Абай облысы
☐ 19	Жетісу облысы
☐ 20	Ұлытау облысы

2. НЕГІЗГІ БӨЛІМ

5. Осы пікірмен келісесің бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Сыныптағы жиһаздар ыңғайлы, бойыма сай келеді	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
2)	Мектебіміздің көрінісі маған ұнайды	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
3)	Мектепте үзіліс кезінде демалуға және достармен сөйлесуге ыңғайлы орындар бар	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

6. Осы пікірмен келісесің бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мұғалімдер маған құрметпен қарайды	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
2)	Мен өз ойымды еркін айта аламын	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

3)	Мен өзімді мектепте қауіпсіз сезінемін	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

7. Осы пікірмен келісесің бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мектебімізде маңызды өмірлік тақырыптарды талқылаймыз	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мектеп маған кім болғым келетінін түсінуге көмектеседі	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мектепте барлығымызға түсінікті ортақ ережелер бар	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

8. Осы пікірмен келісесің бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Біздің сыныпта достық атмосфера бар	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Оқуда қиындықтар болғанда, мұғалімдер бізге көмектеседі	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Менің мектеп өміріне қатысуға мүмкіндігім бар	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

9. Осы пікірмен келісесің бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мұғалімдер жаңа тақырыптарды қызықты етіп түсіндіреді	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мен сұрақ қойғанда, мұғалім әрқашан жауап береді	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Сабақтар түсінікті және қызықты	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

10. Осы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Бізде цифрлық материалдарға (оқулықтар, тапсырмалар, тесттер және т.б.) қолжетімділік бар.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Сабақтарда цифрлық технологиялар (интерактивті тақта, планшеттер және т.б.) қолданылады.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мұғалім интернетті дұрыс әрі қауіпсіз қолдануды үйретеді	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

11. Мектепке ықыласпен бару үшін онда нені өзгерту керек деп ойлайсыз?

ПЕДАГОГТЕРГЕ АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

АҚПАРАТТЫҚ КЕЛІСІМ

Құрметті респондент!

Сіз бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасын құру бойынша жүргізіліп жатқан зерттеуге қатысып отырсыз.

Зерттеудің мақсаты – мектептің білім беру ортасын педагогтердің көзімен бағалау.

Ерікті қатысу және құпиялық сақтау

Зерттеуге қатысуыңыз толықтай өз еркіңізбен жүзеге асырылады.

Сіз «Келіспеймін» деген таңдауды пайдалана отырып, зерттеуге қатысудан бас тартуға құқылысыз.

Сіз зерттеу материалдарын таратпауға жауапкершілік аласыз. Алынған нәтижелер жеке деректерді көрсетпей, жалпылама түрде ұсынылатынын, сондай-ақ тек қана ғылыми мақсаттарда қолданылатынын хабарлаймыз.

Зерттеу жүргізу тәртібі

Сауалнама онлайн форматта жүргізіледі және екі бөлімнен тұрады:

1. Жалпы мәліметтер
2. Негізгі бөлім

Әрбір сұрақ 5 балдық шкала бойынша бағаланады («Мүлдем келіспеймін», «Келіспеймін», «Жауап беру қиын», «Келісемін», «Толық келісемін»).

Зерттеудің дәлдігін қамтамасыз ету үшін Сізден сұрақтарға шынайы әрі объективті жауап беруіңізді сұраймыз.

Сіздің жауаптарыңыз мектептердегі білім беру ортасын жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін маңызды

Құрметпен, Ыбырай Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

1. ЖАЛПЫ МӘЛІМЕТ

1. Жасыңызды көрсетіңіз?

- ☐₁ 30 жасқа дейін
- ☐₂ 31-44 жас аралығы
- ☐₃ 45-59 жас аралығы
- ☐₄ 60 жас және одан жоғары

2. Жынысыңызды көрсетіңіз?

- ☐₁ Ер адам
- ☐₂ Әйел адам

3. Білім деңгейіңізді көрсетіңіз?

- ☐₁ Техникалық және кәсіптік білім
- ☐₂ Жоғары білім
- ☐₃ Жоғары оқу орнынан кейінгі білім (ғылым кандидаты/докторы, PhD)

4. Мектебіңіздің қаржыландыру түрін көрсетіңіз?

- ☐₁ мемлекеттік
- ☐₂ жекеменшік

5. Мектебіңіздің орналасқан жері бойынша түрін көрсетіңіз?

- ☐₁ қалалық
- ☐₂ аудандық/ауылдық

6. Мектебіңіздің түрін көрсетіңіз?

- ☐₁ жалпы білім беретін мектеп
- ☐₂ біріктірілген мектеп (мектеп-лицей, мектеп-гимназия)
- ☐₃ халықаралық мектеп
- ☐₄ мамандандырылған мектеп (мектеп-лицей, мектеп-гимназия)
- ☐₅ интернаттық ұйым
- ☐₆ арнайы мектеп
- ☐₇ тірек мектеп (ресурстық орталық)

☐8 шағын жинақты мектеп

7. Жұмыс өтіліңізді көрсетіңіз?

- ☐1 1 жылдан кем
- ☐2 1 жылдан 4 жылға дейін
- ☐3 5 жылдан 9 жылға дейін
- ☐4 10 жылдан 20 жылға дейін
- ☐5 20 жылдан жоғары

8. Оқыту тіліңізді көрсетіңіз?

- ☐1 Қазақ тілі
- ☐2 Орыс тілі
- ☐3 Ағылшын тілі

9. Біліктілік санатыңызды таңдаңыз?

- ☐1 Педагог/педагог-стажер (санатты жоқ мұғалім)
- ☐2 Педагог-модератор (екінші санатты мұғалім)
- ☐3 Педагог-сарапшы (бірінші санатты мұғалім)
- ☐4 Педагог-зерттеуші (жоғары санатты мұғалім)
- ☐5 Педагог-шебер (жоғары санатты мұғалім)

10. Өз аймағыңызды таңдаңыз?

☐ 1	Астана қ.
☐ 2	Алматы қ.
☐ 3	Шымкент қ.
☐ 4	Абай облысы
☐ 5	Ақмола облысы
☐ 6	Ақтөбе облысы
☐ 7	Алматы облысы
☐ 8	Атырау облысы
☐ 9	Батыс Қазақстан облысы

☐ ₁₀	Жамбыл облысы
☐ ₁₁	Жетісу облысы
☐ ₁₂	Қарағанды облысы
☐ ₁₃	Қостанай облысы
☐ ₁₄	Қызылорда облысы
☐ ₁₅	Маңғыстау облысы
☐ ₁₆	Павлодар облысы
☐ ₁₇	Солтүстік Қазақстан облысы
☐ ₁₈	Түркістан облысы
☐ ₁₉	Ұлытау облысы
☐ ₂₀	Шығыс Қазақстан облысы

2. НЕГІЗГІ БӨЛІМ

11. Мектептің физикалық сипаттамаларына қатысты пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Кабинеттері санитарлық және эргономикалық талаптарға сай жабдықталған.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
2)	Маған қажетті оқу материалдары мен құрал-жабдықтар толық қолжетімді.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
3)	Мектеп кеңістігі оқытудың әртүрлі формаларына бейімделген	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

12. Мектептегі психологиялық қауіпсіздік туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мектеп басшылығы менің бастамаларымды үнемі қолдап, әрі оларды жүзеге асыруға жағдай жасайды.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
2)	Мен әріптестерімнің кәсіби құрметі мен қолдауын сезінемін	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
3)	Мен өзімді мектеп ұжымының толыққанды мүшесі ретінде сезінемін.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

13. Мектептің құндылықтарына қатысты пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мектеп оқушының жеке тұлғалық дамуына толықтай бағытталған.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
2)	Мектептегі жұмыс маған кәсіби қанағаттанушылық әкеледі	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
3)	Мектептің білім беру саясаты айқын әрі объективті түрде анықталған	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

14. Мектептегі әлеуметтік өзара әрекеттестік туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мұғалімдер арасында тиімді және нәтижелі ынтымақтастық қалыптасқан.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Ата-аналар мектеп өміріне белсенді қатысады	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Әкімшілік пен мұғалімдер арасында ашық әрі конструктивті байланыс орнатылған.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

15. Мектептегі оқу процесін ұйымдастыру туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мен оқушылардың білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, түрлі педагогикалық әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана аламын.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мен жұмысым туралы кері байланысты үнемі алып отырамын.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мектептің сабақ кестесі сапалы дайындық пен сабақ өткізу үшін	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

	қолайлы жағдайлар туғызады.					

16. Мектептегі цифрлық орта туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мен цифрлық білім беру ресурстарына толық қол жеткізе аламын.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мен оқыту үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді қолдана аламын	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мен цифрлық дағдыларды дамытуға арналған оқытуға қатысамын	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

17. Сіздің ойыңызша, баланың тұлғалық дамуы үшін мектептегі білім беру ортасын қалай жақсартуға болады?

18. Бұл мектепті таныстарыңызға кеңес ету ықтималдығы қандай??

10 балдық жүйе бойынша бағалаңыз

АТА-АНАЛАР ҮШІН АНКЕТА

АҚПАРАТТЫҚ КЕЛІСІМ

Құрметті респондент!

Сіз бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық әлеуетін дамытуға арналған білім беру ортасын құру бойынша жүргізіліп жатқан зерттеуге қатысып отырсыз.

Зерттеудің мақсаты – ата-аналардың мектеп өміріне деген сенімінің, қанағаттанушылығының және тартылу деңгейін анықтау..

Зерттеуге қатысуыңыз толықтай өз еркіңізбен жүзеге асырылады.

Сіз «Келіспеймін» деген таңдауды пайдалана отырып, зерттеуге қатысудан бас тартуға құқылысыз.

Сіз зерттеу материалдарын таратпауға жауапкершілік аласыз. Алынған нәтижелер жеке деректерді көрсетпей, жалпылама түрде ұсынылатынын, сондай-ақ тек қана ғылыми мақсаттарда қолданылатынын хабарлаймыз.

Зерттеу жүргізу тәртібі

Сауалнама онлайн форматта жүргізіледі және екі бөлімнен тұрады:

1. Жалпы мәліметтер
2. Негізгі бөлім

Әрбір сұрақ 5 балдық шкала бойынша бағаланады («Мүлдем келіспеймін», «Келіспеймін», «Жауап беру қиын», «Келісемін», «Толық келісемін»).

Зерттеудің дәлдігін қамтамасыз ету үшін Сізден сұрақтарға шынайы әрі объективті жауап беруіңізді сұраймыз.

Сіздің жауаптарыңыз мектептердегі білім беру ортасын жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін маңызды

Құрметпен, Ыбырай Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

1. ЖАЛПЫ МӘЛІМЕТ

1. **Жасыңызды көрсетіңіз?**

- ☐₁ 30 жасқа дейін
- ☐₂ 31-44 жас аралығы
- ☐₃ 45-59 жас аралығы
- ☐₄ 60 жас және одан жоғары

2. Жынысыңызды көрсетіңіз?

- ☐₁ Ер адам
- ☐₂ Әйел адам

3. Білім деңгейіңізді көрсетіңіз?

- ☐₁ Техникалық және кәсіптік білім
- ☐₂ Жоғары білім
- ☐₃ Жоғары оқу орнынан кейінгі білім (магистр, ғылым кандидаты/докторы, PhD)

4. Балаңыздың оқу тілін көрсетіңіз.?

- ☐₁ Қазақ тілі
- ☐₂ Орыс тілі
- ☐₃ Ағылшын тілі

5. Өз аймағыңызды таңдаңыз?

☐ ₁	Астана қ.
☐ ₂	Алматы қ.
☐ ₃	Шымкент қ.
☐ ₄	Алматы облысы
☐ ₅	Ақтөбе облысы
☐ ₆	Атырау облысы
☐ ₇	Ақмола облысы
☐ ₈	Батыс Қазақстан облысы
☐ ₉	Шығыс Қазақстан облысы
☐ ₁₀	Жамбыл облысы
☐ ₁₁	Қарағанды облысы

☐ ₁₂	Қостанай облысы
☐ ₁₃	Қызылорда облысы
☐ ₁₄	Маңғыстау облысы
☐ ₁₅	Солтүстік Қазақстан облысы
☐ ₁₆	Павлодар облысы
☐ ₁₇	Түркістан облысы
☐ ₁₈	Абай облысы
☐ ₁₉	Жетісу облысы
☐ ₂₀	Ұлытау облысы

3. НЕГІЗГІ БӨЛІМ

6. Мектептің физикалық сипаттамаларына қатысты пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мектеп ғимараттары таза, жарық, ауа алмасуы жақсы ұйымдастырылған.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
2)	Мектеп инфрақұрылымы менің баламның қауіпсіздігін толық қамтамасыз етеді.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
3)	Мектепте баланың оқу мен демалысын үйлестіретін арнайы аймақтар бар.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

7. Мектептегі психологиялық қауіпсіздік туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мұғалімдер балаларға әрдайым құрметпен қарайды.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Менің балам мектепте өзін жайлы сезінеді.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Қажет болған жағдайда мектепте психологиялық қолдау қолжетімді.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

8. Мектептің құндылықтарына қатысты пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Балама өз күшті жақтарын ашуға және дамытуға қолдау көрсетіледі.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мен педагогикалық ұжымның кәсібилігіне сенемін.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мектепте адамдарға құрметпен қарау мәдениеті қалыптастырылады	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

9. Мектептегі әлеуметтік өзара әрекеттестік туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Ата-аналар мектеп өміріне белсенді қатысады.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мұғалімдер ынтымақтастыққа ашық.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мектеп әкімшілігі бізді маңызды шешімдер туралы ақпараттандырады.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

10. Мектептегі оқу процесін ұйымдастыру туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Сабақтар баланың білімге деген қызығушылығын арттырып, сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытады.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Мен баламның оқу нәтижелері туралы үнемі ақпарат аламын.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Баламның жас ерекшеліктеріне сай оқу жүктемесі анықталған.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

11. Мектептегі цифрлық орта туралы пікірмен келісесіз бе?

		<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Жауап беру қиын</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Толық келісемін</i>
1)	Мен электрондық күнделіктер мен мессенджерлер арқылы ақпарат аламын.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
2)	Технологияларды пайдалана отырып оқыту тиімді жүзеге асырылады	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5
3)	Мектепте цифрлық қауіпсіздік мәселелері бойынша білім беріледі.	☐ _1	☐ _2	☐ _3	☐ _4	☐ _5

12. Сіздің пікіріңізше, мектептегі білім беру ортасын оқушының жеке тұлғасын дамытуға тиімді ықпал ету үшін қандай өзгерістер мен жақсартулар енгізу қажет?

13. Бұл мектепті таныстарыңызға кеңес ету ықтималдығы қандай??

10 балдық жүйе бойынша бағалаңыз

**Бастауыш сынып білім алушыларының
жеке әлеуетін дамыту үшін
білім беру ортасын қалыптастыру бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

2025 жылдың 6 қарашада басып шығаруға қол қойылған.

Пішімі 60×84 1/16.

Офсеттік қағаз. Офсетті басып шығару.

Times New Roman шрифті. Шартты басып шығару